

ÖNKÉNTES SZEMLE

2026.
6. évfolyam
1. szám

ELMÉLET | **GYAKORLAT** | **MÓDSZERTAN**

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Kuti Éva *tiszteletbeli elnök*, **Perényi Szilvia** *elnök*

szerkesztőbizottsági tagok:

Bognár Bulcsu, Dániel Botond, Gyorgyovich Miklós, Nárai Márta, Pally Katalin,

Perpék Éva, Pusztai Gabriella, Sebestény István, Szabó Máté

SZERKESZTŐSÉG

Bartal Anna Mária

főszerkesztő

Béla- Csovcsics Andrea

Dorner László

Fényes Hajnalka

Hegedűs Rita

Nagy Réka

Síposné Nádori Eszter

www.onkentesszemle.hu

szerkesztoseg@onkentesszemle.hu

KIADÓ

Alapítvány a Magyar Önkéntesség Fejlesztéséért

1024. Budapest, Buday László utca 5/b.

Kmetty Zoltán (*kurátor*) **Bartal Anna Mária** (*főszerkesztő*)

ISSN 2786 – 0620

2025

TARTALOM

ELMÉLET

- Sebestény István – Bartal Anna Mária:** A magyar nonprofit szektor kutatásának fehér foltja: a politikai célú civil-nonprofit szervezetek és önkénteseik jellemzői. 3-33
- Galambos László:** Lehet-e az önkéntesség politikai? 34-53
- Bartal Anna Mária – Béla-Csovcsics Andrea – Dorner László – Fényes Hajnalka – Hegedűs Rita – Siposné Nándori Eszter:** Önkéntesek és önkéntesség a politikai térben – egy pilot-kutatás eredményei, 2026. 54-90

GYAKORLAT

- Lázár Júlia:** Egy civil társaság egy éve, avagy a Sukorói Összhang létrejötte és tevékenysége. 91-108
- Fernengel Ágnes – Udvarhelyi Éva Tessza:** Önszerveződés, önkéntesség és aktivizmus formális és informális keretek között. 109-123

MÓDSZERTAN

- Kutyina Olga:** Önkormányzati önkéntesség. 124-149

RECENZÍÓ

- Nárai Márta:** Úton a professzionális önkéntes menedzsment felé. 150-156
- Bartal Anna Mária:** „Mindenkinek megvan a maga civil/nonprofit szektora?” 157-166

A MAGYAR NONPROFIT SZEKTOR KUTATÁSÁNAK FEHÉR FOLTJA: A POLITIKAI CÉLÚ CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEK ÉS ÖNKÉNTESEIK JELLEMZŐI

SEBESTÉNY ISTVÁN¹ – BARTAL ANNA MÁRIA²

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2026.1.3-33>

Absztrakt

A magyar, politikai célú civil-nonprofit szervezetek nonprofit statisztikai jellemzőiről eddig még nem jelent meg részletes elemzés. Hiánypótló tanulmányunk elsődleges célja ezért az volt, hogy az 1995 és 2024 közötti időszakra kiterjedő longitudinális vizsgálattal feltárjuk a politikai célú civil-nonprofit szervezetek formális statisztikai jellemzőit. Az elemzés megalapozásául a tanulmány első részében a hazai civil-nonprofit szektor szabályozás- és fejlődéstörténetébe beágyazva tekintjük át a politikai célú civil-nonprofit szervezetek működését (is) befolyásoló törvényeket. A magyar, politikai célú civil szervezeteknek az elmúlt harmincöt évben három rekrutációs forrása volt azonosítható (a politikai rendszerváltás után újjászülető és újjáéledő, továbbá a pártközeli mozgalmakból formalizálódott, valamint a „választási” civil szervezetek), amelyek megjelenése leképeződött a szervezetszám szerinti változásokban is. Az egyesületi szervezeti forma alapvetően jellemző a politikai célú civil-szervezetekre, melyek taglétszáma 2013-tól fokozatosan csökkent. A kisszámú alapítványi forma között különleges szerepet töltenek be a pártalapítványok, a pártközeli- és a politikai alapítványok mellett. A politikai célú nonprofit szervezetek elsősorban a fővárosban működnek és másodsorban a városokban. Ennél kisebb számban találhatók meg megyeszékhelyen, legkevésbé pedig a községekben jellemző a működésük. Tanulmányunk másik fontos célja volt a politikai célú nonprofit szervezetek önkénteseinek vizsgálata. Ezek az önkéntesek a politikai önkéntesség egyik konvencionális formája, a politikai egyesületekhez kötődő tevékenységek megjelenítői. A politikai célú egyesületek önkénteseinek számában 2010-től fokozatos csökkenés volt kimutatható, és a mind kevesebb önkéntes mind kevesebb munkaórát dolgozott, mivel többségük alkalmilag segítette munkájával szervezetét.

Kulcsszavak: politikai célú nonprofit szervezetek, önkéntesség, politikai önkéntesség, pártalapítványok, pártközeli alapítványok,

¹ Sebestény István (PhD), közgazdász-szociológus, statisztikus, senior elemző, Központi Statisztikai Hivatal.

² Bartal Anna Mária (PhD), szociálpolitikus-szociológus, az Önkéntes Szemle főszerkesztője.

A blank spot in the research of the Hungarian nonprofit sector: Characteristics of politically purposed civil-nonprofit organizations and their volunteers

István Sebestény – Anna Mária Bartal

Abstract

So far, no detailed analysis of the nonprofit statistical characteristics of Hungarian civil-nonprofit organizations with political goals has been published. The primary aim of our gap-filling study was therefore to reveal the formal statistical characteristics of civil-nonprofit organizations with political goals by a longitudinal study covering the period between 1995 and 2024. As a basis for the analysis, in the first part of the study, we review the laws that (also) affect the operation of civil-nonprofit organizations with political purposes, embedded in the regulatory and development history of the domestic civil-nonprofit sector. In the last thirty-five years, three sources of recruitment of Hungarian political nonprofit organisations have been identified (reborn and revived after the political transformation, as well as formalized from movements close to a party, as well as „electoral” civil organizations), the appearance of which was also reflected in changes according to the number of organizations. The organizational form of the association is basically typical of civil organizations with political goals, whose membership has gradually decreased since 2013. Among the small number of foundation forms, party foundations play a special role, in addition to party foundations, close-to-party and political foundations. Nonprofit organizations for political purposes operate primarily in the capital and secondarily in cities. They are found in smaller numbers in the county seat, least of all in the villages. Another important goal of our study was to examine volunteers from nonprofit organizations with political goals. These volunteers are the visualizers of one of the conventional forms of political volunteering, mostly activities related to political associations. From 2010, a gradual decrease in the number of volunteers of associations with political goals was detected, and fewer and fewer volunteers worked fewer and fewer working hours, as most of them occasionally helped their organization with their work.

Keywords: nonprofit organizations for political purposes, volunteering, political volunteering, party foundations

BEVEZETÉS

A magyar civil-nonprofit szektor egyes tevékenységi területeiről az elmúlt harmincöt évben számos statisztikai elemzés és tanulmány jelent meg. A teljesség igénye nélkül megemlítenénk például a kulturális (Heit – Vidra Szabó 1992; Kuti 1999; Harsányi – Kovács 2002; Márkus 2012; Márkus 2019; Kiss 2020; Laki et al. 2023), az oktatási (Sebestény 1997; Kuti 1998; Arapovics 2007; Sebestény – Bartal 2024), a sport és szabadidős (Bukta 2015; Orbán et al. 2018), a szociális és egészségügyi (Bocz 1997; 2001; 2004; Nárai 2005), és a környezetvédelmi és településfejlesztési (Mészáros 2000; 2001) célú civil-nonprofit szervezetekről szóló írások.

A fenti, nem szisztematikus gyűjtésen alapuló szakirodalmi felsorolás is jelzésértékűen mutatja, hogy mely civil-nonprofit tevékenységi területek tematizálódtak igazán a hazai szakirodalmi elemzésekben. Az is élesen kiviláglik azonban, hogy a magyar civil-nonprofit szektor – számarányát tekintve „jelentéktelennek” tűnő, de annál sokkal több „különlegességet” rejtő – tevékenységcsoportjáról, a politikai célú civil-nonprofit szervezetek statisztikai jellemzőiről eddig még nem jelent meg részletes elemzés.

Joggal vetődik fel, hogy mi végre volt ez az „érdektelenség”, holott a politológiai tanulmányok egy része (például Csegény – Kákai 2000; Kákai 2003; 2004) már a kétezres években vizsgálatuk tárgyává tették a civil-nonprofit szervezetek helyi politikában (önkormányzatokban) való részvételét, különös tekintettel a „választási” civil szervezetekre vonatkozólag (Brachinger 2005; Kákai 2025).³ A politológiai tanulmányok másik része általában a civil társadalmi részvételre (Szabó 2007; 2019; 2022) vagy a szűkebben vett társadalmi részvétel mozgalmi formáira koncentrált (Arató – Mikecz 2015; Mikecz 2023) és kevésbé a politikai pártok és a politikai célú civil-nonprofit szervezetek közelében megjelenő formális (lásd Zimmer et al. 2016) és informális (aktivista típusú) önkéntességre (Mati et al. 2016; Smith – Stebbins 2016). Hiánypótló tanulmányunk elsődleges célja tehát, hogy a hazai civil-nonprofit szektor szabályozás- és fejlődéstörténetébe beágyazva – az 1995 és 2024 közötti időszakra kiterjedő, longitudinális elemzéssel – feltárjuk a politikai célú civil-nonprofit szervezetek és önkénteseik formális statisztikai jellemzőit. További célunk, hogy a vonatkozó nemzetközi (Zimmer et al. 2016; Mati et al. 2016. Evers – van Essen 2019) és a hazai (Arató – Mikecz 2015; Brachinger 2022; Mikecz 2023; Kákai 2025) szakirodalomra reflektálva tárgyaljuk a formális politikai önkéntesség sajátosságait a vonatkozó statisztikai adatok alapján.

Szerkezetileg, a tanulmány első részében áttekintjük a hazai civil-nonprofit szektort és szervezeteit érintő jogszabályozásokat, különös tekintettel azokra, amelyek a politikai célú civil-nonprofit szervezetekre vonatkoztak. A megszokottól eltérően nem a kronologikus logikát követjük, hanem tematikusan emeljük ki a legfontosabb törvényeket. Ezt követően a tanulmány második részében térünk rá a politikai célú civil-nonprofit szervezetek formális statisztikai mutatók – szervezetszám, szervezeti forma, településtípus, bevételi források és típusok – szerinti elemzésre. Mindezek lehetőséget adnak arra, hogy a civil-nonprofit szektor

³ A „választási” civil-nonprofit szervezetek csak egy kisebb része vállalja fel politikai célú tevékenységét, számos szervezet kulturális, települési, környezetvédelmi célokkal válik a helyi politika szereplőjévé.

változásaival összefüggésben rámutassunk a politikai civil-nonprofit szervezetek sajátosságaira. A harmadik részben a politikai civil-nonprofit szervezetekhez kötődő önkéntességgel foglalkozunk az önkéntesek számának, önkéntességük rendszerességének, valamint az általuk ledolgozott munkaórák számának változása alapján.

A CIVIL-NONPROFIT SZEKTORRA, VALAMINT A POLITIKAI CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEKRE VONATKOZÓ ÉS MŰKÖDÉSÜKET BEFOLYÁSOLÓ FŐBB TÖRVÉNYI SZABÁLYOZÁSOK

A civil-nonprofit szektorra vonatkozó főbb törvényi szabályozásokat három téma köré csoportosítva tárgyaljuk, úgymint: az értelmező-fogalmi, a szervezeti formákat érintő – ezen belül is a politikai célú civil-nonprofit szervezetekre vonatkozó –, valamint a nonprofit szektorban strukturális változásokat előidéző törvényi szabályozásokat.

Az értelmező-fogalmi kérdésekkel foglalkozó törvények, avagy a társadalmi szervezetektől a civil és nonprofit, valamint a közvetlen politikai tevékenységet folytató civil szervezetekig

A társadalmi szervezetek. Az utolsó pártállami parlament 37 évvel ezelőtt – mintegy a rendszerváltozás nyitányaként – fogadta el az 1989. évi törvényt az egyesülési jogról. A törvény kiemelkedő fontossága akkor abban állt, hogy az egyesülési jogot alapvető szabadságjognak ismerte el, ami szerint minden állampolgárnak joga van ahhoz, hogy másokkal szervezeteket, illetőleg közösségeket hozzon létre vagy azok tevékenységében részt vegyen (Bartal 2005). E szervezeteket és közösségeket a törvény társadalmi szervezetekként határozta meg, kimondva, hogy az alapítók magánszemélyek és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek lehetnek; elsődleges gazdasági tevékenységre nem hozhatók létre; önálló ügyintéző és képviseleti szervvel (a működésükhöz szükséges vagyonnal és önálló költségvetéssel) kell rendelkezniük. A jogi személynek társadalmi szervezetek alapításához további törvényi feltételeknek kellett megfelelnie: rendelkezzen önkéntesen létrehozott, öngazgató, alapszabályban meghatározott célokkal és nyilvántartott tagsággal, mely tagság tevékenységét céljai elérésére szervezze. Az egyesülési jog alá tartozó, és a társadalmi szervezet kategóriájába sorolt minden nem állami szervezetet taxatív felsorolás alapján definiálta a törvény: az egyesületeket, a szakszervezeteket, a pártokat és az egyházakat.

A jogban és a közigazgatásban használatossá vált „társadalmi szervezet” tehát egyfajta jogi gyűjtőfogalom volt, és a pártok, az egyházak az egyesületekkel és a szakszervezetekkel „egyenrangú” szereplőként voltak értelmezve. Noha mind a tudományos, mind a szakmai nyelvben, de a közbeszédben is a civil szervezetek-kifejezés terjedt el, egészen 2011-ig kellett várni e fogalom jogi szaknyelvbe történő beemelésére.

A civil szervezetek. A 2011. évi CLXXV. törvény „Az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról” szóló, úgynevezett „Civil törvény”⁴ a civil szervezetek⁵ meghatározásánál az alapvető kritériumok – magán, azaz nem állami, nem profit célokért létrejött, önszerveződő, öngazgató és önkéntes/öntevékeny – mellett a jótékonyság és a közhasznúság feltételeit is nevesítette.⁶ Némi értelmező megfogalmazás mellett a törvény 2. paragrafusának 6. pontja a civil szervezetek között az egyesületeket, a (magán)alapítványokat és az új formaként bevezetett, jogi személyiséggel nem rendelkező civil társaságokat⁷ sorolta fel. A civil szervezetek különös formáinak⁸ nevezte a pártokat, az egyházi egyesületeket, a szakszervezeteket és a kölcsönös biztosító egyesületeket.

Nonprofit szervezetek. A nonprofit kifejezés a jogi szabályozásba a 2006. évi V. törvény – „A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról” – által (9. paragrafus F szakasz) került be, miszerint bármely társasági forma létrehozható nonprofit gazdasági társaságként. Meg kell jegyezni, hogy a nonprofit gazdasági társaságok működését alapvetően a Cégtörvény szabályozza, de már a 2011. évi Civil Törvény rendelkezik a közhasznú jogállás megállapításáról a szervezet létrejötte után is.⁹

⁴ Lásd: Jogkódex. <https://jogkodex.hu/doc/7921947>

⁵ Lásd: 2. paragrafus 6. pont. Meg kell jegyezni, hogy a törvény tervezetében még szerepelt a társadalmi szervezet-kifejezés is, de ez a T/4866. számú törvényjavaslat alapján kivezetésre került. <https://www.parlament.hu/irom39/04866/04866.pdf>

⁶ A tanulmánynak nem témája a törvény részletes elemzése, de mindenképpen meg kell említeni, hogy a civil-nonprofit szektor jelentősebb szervezeteinek képviselői nagyon ellentmondásosnak ítélték meg, és úgy jellemezték, mint ami „egyik kezével ad, másikkal elvesz” (Móra 2010; Bíró 2010; 2011). A törvényben rejlő kockázatokról lásd még Sütő Lili (2013), illetve Kaprinay Zsófia (2016) elemzéseit.

⁷ A civil társaság a jogi személyiséggel nem rendelkező, nem gazdasági célok elérésére, de a közösségi tevékenységek összehangolására (már két fővel is alapítható) működési forma. A civil társaságok sajátos gazdálkodási helyzetét jellemzi, hogy például nem gazdálkodhatnak, nem gyűjthetnek adományt. A nonprofit statisztika a civil társaságokat nem tartja nyilván.

⁸ Lásd: 4. paragrafus 1 pont.

⁹ Lásd: Suller Krisztina (2016) dolgozatát.

A közvetlen politikai tevékenységet folytató civil szervezetek. A civil szervezetek tevékenységének jogszabályi értelmezéséhez lazán kapcsolódik a politikai tevékenység fogalma. Ugyanakkor a 2011. évi Civil Törvény tételesen definiálja a közvetlen politikai tevékenységet folytató civil szervezetek jellemzőit, miszerint: „párt érdekében végzett politikai tevékenység, az országgyűlési képviselői választáson történő jelöltállítás, a megyei, fővárosi önkormányzat képviselő-testületébe történő jelöltállítás, az Európai Parlament tagjának történő jelölés, a megyei jogú város képviselő-testületébe történő jelöltállítás, valamint a polgármester jelölése”¹⁰. Mindebből direktan nem következik a politikai tevékenység tilalma, de a 34. paragrafus (1) bekezdés d) pontja kimondja, hogy közhasznúnak az a szervezet minősíthető, amely közvetlen politikai tevékenységet nem folytat, szervezete pártoktól független, és azoknak anyagi támogatást nem nyújt. A közvetlen politikai tevékenységet folytató civil szervezetek 1%-os támogatást sem gyűjthetnek. E kemény jogszabályi feltételek is magyarázhatják, hogy miért olyan kevés civil-nonprofit szervezet fogalmazza meg céljai között az aktív politikai tevékenységet.

Szervezeti formákat érintő törvények – avagy az alapítványi szektor állami „gyarmatosítása”?

Magánalapítványok. Ugyancsak a pártállami időkben került vissza a (magán)alapítvány jogintézménye az 1987. évi 11. számú kormányrendelet, majd a Polgári Törvénykönyv 1990. évi módosítása alapján. Az alapítvány lényege az akkori törvény szerint az volt, hogy azt csak tartós és közérdekű célra lehet létrehozni határozott vagy határozatlan időre, zárt vagy nyílt formában.¹¹

Közalapítványok. Az alapítványi szektor első állami „gyarmatosítása” az 1993. évi XCII. törvénnyel kezdődött el, amikor is a Polgári Törvénykönyvbe három új jogi forma került be, amelyek közül egyik a közalapítvány volt. Közalapítványt a kormány, a parlament és az önkormányzatok hozhattak létre valamely közfeladat ellátásának folyamatos biztosítása céljából. A közalapítványokat a 2006. évi LXV. törvény szabályozta újra, miszerint új közalapítványokat már csak a kormány hozhatott létre (és ezek az egyes

¹⁰ Lásd: Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/2011-175-00-00.13>

¹¹ A Polgári Törvénykönyv nem nevesíti, de a személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény szerint a tartós célra létrehozandó alapítvány lehet családi alapítvány is.

kormányhatározatokban jelentek meg), de önkormányzatok már nem, míg a 2006-ig alapított közalapítványok tovább működhetnek.¹²

Pártalapítványok. A pártalapítványokról szóló 2003. évi XLVII. törvény azzal a céllal született, hogy szabályozza a pártok működését támogató, tudományos, oktatási, ismeretterjesztő és kutatási tevékenységet végző alapítványok létrejöttét és működését. E törvény jelenleg is hatályos, és ezen alapítványok működését az Állami Számvevőszék ellenőrzi.¹³ Gyűjtésünk szerint 2025-ben tíz pártalapítvány működött (1. táblázat).

Vagyonkezelő alapítványok. A vagyonkezelő alapítványoknak két altípusa különböztethető meg. A vagyonkezelő alapítványokról szóló 2019. évi XIII. törvény rendelkezik *a nem közcélú, hanem magánérdeket szolgáló alapítványokról*. A törvény 4. paragrafusában megjelenik ugyanakkor az a kitétel, hogy vagyonkezelő alapítvány alapítható közérdekű célra is: „közérdekű célnak minősül a nevelési-oktatási, felsőoktatási, kutatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, kulturális vagy sporttevékenységek finanszírozása, illetve támogatása vagy ilyen tevékenységet ellátó intézmények fenntartása és működtetése”¹⁴. A vagyonkezelő alapítványokra a Polgári Törvénykönyv szabályai alkalmazandók, ha a róluk szóló külön törvény másként nem rendelkezik.

A vagyonkezelő alapítványok másik altípusa *a közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványok (KEKVA)*, amelyeket a 2021. évi IX. törvény szabályoz. Ebbe „a kategóriába azonban csak a törvény által ilyennek elismert alapítványok tartozhatnak, így a továbbiakban ez utóbbi forma nagyban eltér [...] a magánautonómia kiszélesítését szolgáló alapítványi típusoktól”.¹⁵ Ilyen, közfeladatot ellátó, közérdekű vagyonkezelő alapítványi formában működnek egyes felsőoktatási intézmények (például a Semmelweis-, továbbá a debreceni-, a

¹² Lásd például a budapesti illetőségű közalapítványok listáját, de ilyen „hagyományos” közalapítványi formában működik a Tempus Közalapítvány, a Hajléktalanokért Közalapítvány vagy a Hungária Közalapítvány is. <https://einfozab.budapest.hu/organization?key=kozalapitvanyok&type=3>

¹³ Az Állami Számvevőszék honlapján 2019. december 17.-i keltezéssel az alábbi közlemény olvasható: „Az ÁSZ törvényi előírás alapján két évente ellenőrzi a közpénzben részesült pártok, pártalapítványok gazdálkodását. Az ÁSZ minden pártot azonos törvényi előírások és eljárási szabályok szerint ellenőriz. 2020 első félévében az ÁSZ a törvényi előírásnak megfelelő ütemezés alapján hét párt (*Demokratikus Koalíció, Jobbik Magyarországért Mozgalom, Lehet Más a Politika, Magyar Liberális Párt, Magyar Szocialista Párt, Párbeszéd Magyarországért Párt*, valamint a felszámolás alatt lévő *Együtt – a Korszakváltók Pártja*) és pártalapítványai 2017-2018-ra vonatkozó ellenőrzését folytatja, valamint négy párt (*Fidesz – Magyar Polgári Szövetség, Kereszténydemokrata Néppárt, Momentum Mozgalom és Magyar Kétfarkú Kutya Párt*) és pártalapítványai 2018-2019-re vonatkozó ellenőrzését kezdi meg.” <https://www.asz.hu/minden-partot-ellenoriz-az-asz>

¹⁴ Lásd: Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1900013.tv>

¹⁵ Lásd Tarczay Áron (2025) írását.

miskolci- a pécsi- vagy a szegedi egyetem). A törvény következményeként átalakult a közfeladatok ellátási formája, és megváltozott az irányítási rendszer a felsőoktatás egyes intézményeiben.

A civil-nonprofit szektor strukturális változásait indukáló törvények

A duális szerkezetű civil szektor 1993-2006. Ideáltipikus esetben a civil szektort magánalapítványok és egyesületek – a klasszikus civil szervezetek – alkotják. A magyar civil szektor az 1993. évi XCII. törvénnyel duális szerkezetűvé vált. Ekkor ugyanis – ahogy már fentebb utaltunk rá – a Polgári Törvénykönyvbe három olyan új jogi forma – közalapítványok, közhasznú társaságok és köztestületek – került be, melyek alapítói a kormányzat, illetve szervezetei, vagy az önkormányzatok voltak. A törvényhozói álláspont egyrészt az volt, hogy az új szervezeti csoportok közvetítő szerepet töltenek be a civil társadalom, az állam és a magánszektor között, másrészt úgy vélték, hogy létrehozásuk nemcsak a civil társadalom nagyobb fokú bevonásához járul hozzá, hanem – a szűkülő közforrások ellenére – kedvezőbb feltételeket teremt a közfeladatok magasabb szakmai színvonalon történő és hatékonyabb ellátásához. Ugyanakkor Sárközy Tamás a „Kormányzás, civil társadalom, jog” című könyvében (Sárközy 2004:5) úgy vélte, hogy „az állami szervezet és azon belül a kormányzati irányítás hatékonysága alacsony a háttérszervezetek túlburjánzása és a félig állami, álcivil szervezetek (közalapítványok, köztestületek, közhasznú társaságok) létrehozására irányuló állandó szándék miatt.”

Az új jogi-szervezeti formák megjelenése közel sem indított el olyan alapítási boomot, mint amilyen a kilencvenes évek elején az alapítványi és egyesületi alszektorokban volt tapasztalható. Azonban létezésük végéig (2009-ig) megfigyelhető volt e szervezetek „pozitív diszkriminációja”, főként az adószabályozások tekintetében. Az 1990-es évek végétől egy erős bevételkoncentráció alakult ki, miszerint az állami támogatások több mint kétötödét a szektor alig 5 százalékát kitevő állami/önkormányzati alapítású szervezetek birtokolták. Mindez azt eredményezte, hogy a magyar civil szektor organikus fejlődéséből is eredő szegmentálódását az állam-közeli civil szervezetek megjelenése új dimenziók mentén „szabdalta” fel (Bartal 2005:269).

Mind a pártalapítványok létrehozását megalapozó 2003. évi XLVII. törvény – forrásai eredetét tekintve –, mind pedig 2021. évi IX. törvény a közfeladatokat ellátó közérdekű vagyonkezelő

szervezetek létrejöttét – alapítói és forrásaik vonatkozásában – az állam-közeli civil szervezetek súlyát erősítette.

A háromosztatú civil-nonprofit szektor 2006-2024. Fentebb már írtuk, hogy a 2006. évi LXV. törvény újra szabályozta a közalapítványok létrejöttét, és így született meg a 2006. évi V. cégtörvény is, ami a nonprofit gazdasági társaságok létrejöttét és működését határozta meg. Eszerint a társaság nyereségét nem oszthatják szét a tulajdonosok között, hanem közcélú tevékenységekre kell fordítaniuk (jellemzően adókedvezményekkel élve), és alapításuk/működésük a cégjogi szabályok szerint történik. Ezzel a magyar nonprofit szektor háromosztatúvá vált: a klasszikus civil szervezetek, az állam-közeli és a piac-közeli szervezetek együtteséről van szó, és innentől fogva beszélhetünk civil-nonprofit szektorról. A nonprofit gazdasági társaságok alapítói – állami-, magán- és civil szervezeti szereplők – heterogenitása ellenére, céljuk szerint sorolhatók be a piac/gazdaság-közeli nonprofit szervezetek közé (lásd Zauner 2002). Ebből kifolyólag a 2019. évi magáncélú vagyonkezelői alapítványok is eredendő céljaik tekintetében sorolhatók a piac/gazdaság-közeli nonprofit szervezetek közé.

A 2006-ban megjelent új piac/gazdaság-közeli szervezeti formák körében hasonló, de sokkal erősebb bevételkoncentráció zajlott le az elmúlt 20 évben, mint amit az 1990-es évek végén láthattunk a közalapítványok, a közhasznú társaságok esetében. Ennek hátterében alapvetően az is állhat, hogy olyan nagy, jórészt állami alapítású szervezetek¹⁶ is „használják” e jogi forma nyújtotta előnyöket, amelyek nagyságuk, jelentőségük, tevékenységük alapján állami és piaci bevételekre alapozzák működésüket. Míg a közalapítványok és a közfeladatokat ellátó közérdekű vagyon kezelő szervezetek elnevezésében is tükröződik az állam-közeliség, addig a közhasznú gazdasági társaságok esetében ez közvetetten fedezhető fel.

Mindez is magyarázhatja, hogy a statisztikai adatok szerint a szektor átlagosan mintegy 5,3 százalékát kitevő nonprofit gazdasági társaságok (2019-től a magáncélú vagyonkezelői alapítványokat is beleértve) már az összes bevétel átlagosan 54 százalékát birtokolták az elmúlt másfél évtizedben.

¹⁶ Nonprofit gazdasági társasági formában működik például a Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Közhasznú Nonprofit Kft.; a Müpa Budapest Nonprofit Kft.; az IFKA Iparfejlesztési Közhasznú Nonprofit Kft., amely 2024 óta Magyar Gazdaságfejlesztési Ügynökség név alatt működik; a 2024-ben jogutód nélkül megszűnt Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség (KIFÜ); a FŐKEFE Rehabilitációs Foglalkoztató Ipari Nonprofit Kft., és a 2019-ben alapított Nemzeti Tehetség Központ Nonprofit Kft. is.

1. táblázat. A hivatkozott jogszabályok jegyzéke

Jogszabály	Szabályozás
1987. évi 11. rendelet	Az alapítvány jogintézménye visszakerül a Polgári Törvénykönyvbe.
1989. évi II. törvény	Törvény garantálja az egyesülési szabadságot.
1993. évi XCII. törvény	Három új jogforma kerül be a Polgári Törvénykönyvbe: a közalapítvány, a köztesület és a közhasznú társaság.
2003. évi XLVII. törvény	A pártok a politikai kultúra fejlesztése érdekében tudományos-, ismeretterjesztő-, kutatási- és oktatási tevékenységük elősegítésére a pártok működéséről és gazdálkodásáról szóló 1989. évi XXXIII. törvényben meghatározott költségvetési támogatásra jogosult alapítványt hozhatnak létre.
2006. évi IV. törvény	A gazdasági társaságokról szóló törvény értelmében 2007. július 1-től már nem lehetett újabb közhasznú társaságot alapítani, míg a meglévők 2009-ig folytathatták.
2011. évi CLXXV. törvény	Az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a szervezetek működéséről és támogatásáról, emellett a Ptk. szabályai (különösen az alapítványokra vonatkozók), valamint adózási és beszámolási szabályok (például a NAV-információk) vonatkoznak rájuk, kiemelve a kettős könyvvitel vezetését a közhasznú szervezeteknek.
2013. évi V. törvény	A polgári törvénykönyv módosítása, a harmadik könyv első része foglalkozik a jogi személy kérdésével.
2019. évi XIII. törvény	Ez a törvény a vagyonkezelő alapítványok azon altípusáról rendelkezik, amelyek nem közcélú, hanem magánérdeket szolgáló alapítványok, bár alapíthatók közérdekű célra is.
2021. évi IX. törvény	Ez a törvény rendelkezik a vagyonkezelő alapítványok másik altípusáról a közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványokról.

Forrás: Saját készítésű táblázat.

A POLITIKAI CÉLÚ CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEK JELLEMZŐI A FORMÁLIS STATISZTIKAI MUTATÓK ALAPJÁN

Mielőtt rátérnénk a részletes elemzésre, nem érdektelen felidézni azokat a definíciós kritériumokat, amelyek mentén lehetővé válik a politikai célú civil-nonprofit szervezetek vizsgálata a hazai nonprofit statisztikai adatgyűjtések alapján.

A Lester Salamon és Helmut Anheier által megalkotott strukturális-operacionális definíció (Salamon-Anheier 1995:36-39) alapvetően öt pontban határozta meg a nonprofit szektorhoz való tartozás, a nonprofit szervezet kritériumait. Ebből az első három szempontot az úgynevezett erős feltételek közé szokták sorolni: magán, nem állami, vagyis független a

mindenkori kormányzattól; nem profitcélok által vezérelt; illetve a formális szervezetekre jellemző bizonyos fokú intézményesültséggel kell rendelkeznie.¹⁷

A nonprofit szektorhoz tartozás két puhább feltételeként határozta meg Salamon és Anheier (1995:36-39), hogy a nonprofit szervezetek közé sorolt entitásoknak fel kell mutatniuk egyrészt az öngazgatás, másrészt az önkéntesség minimális szintjét.

A nemzetközi összehasonlító nonprofit kutatások során (Salamon-Anheier 1992; 1994) ez az operacionális definíció további két szemponttal egészült ki, miszerint nem tekintik a nonprofit szektorhoz tartozónak:

- egyrészt a politikai pártokat, mivel ezek elsődlegesen politikai célokat követnek, és nem felelnek meg a politikai semlegesség feltételeinek – ugyanakkor a pártfogói, polgárjogi szervezeteket és a pártokhoz közeli, közhasznú tevékenységet is folytató civil-nonprofit szervezeteket a nonprofit szektorhoz tartozónak sorolták be;
- másrészt az egyházakat, ugyanis e szervezetek egy egyházi hierarchia részeként funkcionálnak, és elsődleges céljuk a hitéleti tevékenység gyakorlása – ez esetben is „megengedően” a szektorhoz tartozónak sorolták be a vallásilag elkötelezett jótékony, karitatív szervezeteket (Bartal 2005:15).

A nonprofit szervezetek nemzetközi osztályozásának (International Classification of Nonprofit Organizations, ICNPO) adaptálásával a magyar nonprofit statisztika 18 főcsoportba, 62 csoportba és 250 alcsoportba osztja a szervezeteket.¹⁸ A 18 főbb tevékenységi csoport egyike a politikai tevékenység, amely alá a nem pártjellegű, politikai célú civil-nonprofit szervezetek tartoznak.

A politikai célú civil-nonprofit szervezetek szervezetszám szerinti változása, 1995-2024

A bevezetőben már utaltunk rá, hogy szervezetszám szerint a magyar civil-nonprofit szektor legkisebb alszektorát jelentik a politikai célú civil-nonprofit szervezetek, hiszen 1995 és 2024 között átlagosan az összes nonprofit szervezet 0,7 százalékát tették ki. Longitudinális elemzésükkor arra a kérdésre is keressük a választ, hogy induktívan kimutatható-e a politikai, illetve a törvényi változások hatása a szervezetszám növekedésében vagy csökkenésében.

A politikai civil-nonprofit szervezetek több forrásból rekrutálódtak az elmúlt harmincöt évben.

¹⁷ Ez utóbbi feltételt a későbbi, nemzetközi összehasonlító vizsgálatok (Salamon – Anheier 1996; 1998; illetve Salamon et al. 1996; 1999) fellazították és kinyitották a félig formalizált szervezetek irányába.

¹⁸ https://www.ksh.hu/nszor_menu

- A rendszerváltás utáni pár év a pártalapítások „fénykora” volt, és így a civil társadalomban is aktivizálódtak egyrészt a szocializmusban tiltott szerveződések (lásd például a Politikai Foglyok Országos Szövetsége, vagy a mára már lassan tagságukat veszített 56-os szervezetek, mint például 1956-os Magyar Szabadságharcosok Világszövetsége, az 1956-os Pesti Srác Alapítvány vagy az 56-os Szövetség), másrészt újjáéledtek a két háború közötti történelem folytonosságaként bizonyos szervezetek (például Nemesi Rend Egyesület, Nemzetőr Vitéz és Lovagrend), harmadrészt tovább működtek a szocializmus „támogatott” szervezetei (például Magyar Antifasiszta Liga, a Magyar Dolgozók Ifjúsági Szervezete), illetve a baloldali ifjúsági szervezetek stb. Negyedrészt a parlamentbe bekerült politikai pártokhoz köthető, főként ifjúsági szervezetek (lásd Ifjúsági Kereszténydemokrata Szövetség, Fidelitas, Zöldfront Ifjúsági Mozgalom) is politikai célú civil szervezetekként működnek. A 2024-es adatelemzés szerint a politikai célú civil szervezetek közel harmada volt besorolható e szervezetek közé.¹⁹
- Először a Magyar Út Körökkel indult el az a politikai párthoz köthető, kezdetben informális, majd részben formalizált, egyesületként is működő mozgalmi szerveződés, amely majd 2002 és 2006 között a polgári körök alapításában csúcsosodik ki. Rixer Ádám (2015:157) szerint a politikai tevékenységek tényleges gyakorlói az ilyen, mozgalmi jellegű szerveződésekkel igyekeztek tevékenységüket a politikai fogyasztók számára elfogadhatóvá tenni. Greskovits 2020-ban megjelent, a polgári körök 2002 és 2006 közötti eseményeit feldolgozó tanulmányában említett forrás szerint ebben az időszakban mintegy ezer településen közel 11 ezer polgári kör volt 163 ezer taggal, de ezeknek csak egy töredéke regisztrált – nem feltétlenül politikai – egyesületként vagy alapítványként (Greskovits 2020:252).²⁰ A 2024-es állapotok szerint a politikai célú civil szervezetek mintegy harmadát e polgári körök „utódai” tették ki. Napjainkban újra tanúi lehetünk a digitális vérátömlesztésen átesett polgári körök újjáéledésének, illetve az ellenzékként

¹⁹ Az adatelemzés a politikai célú civil-nonprofit szervezetek listája alapján készült.

²⁰ A polgári körök országos hálózatát a Demokrácia Központ szervezte, mely az akkori legnagyobb ellenzéki párt, a FIDESZ-Magyar Polgári Párt központjában működött. A Demokrácia Központ nyilvántartotta a helyi polgári köröket, és főként e-mailben biztosította a folyamatos kapcsolatot közöttük. Az így keletkezett elektronikus leveleket – mint egy alakuló politikai tömegmozgalom kulturális és szervezeti életének fontos dokumentumait – gyűjtötte össze és közölte a Blinken – OSA Archivum. Greskovits (2020) tanulmányának empirikus adatforrása is ezen alapult.

<https://archivum.org/hu/collections/archival-projects/email-archive-of-the-civil-circles-2002-2006>

fellépő oldalhoz köthető „szigetek” terjedésének. Ugyanakkor úgy látjuk, nem valószínűsíthető, hogy e „sziget-közösségek” jelentős számban megemelnék majd a politikai célú civil-nonprofit szervezetek számát, hiszen nem igazán jellemző rájuk a formális civil szervezetté alakulás. A közösségi oldalak tanulmányozása során inkább az látható, hogy már meglévő, különböző tevékenységeket folytató egyesületek „fogadják be” ezen informális szerveződések.

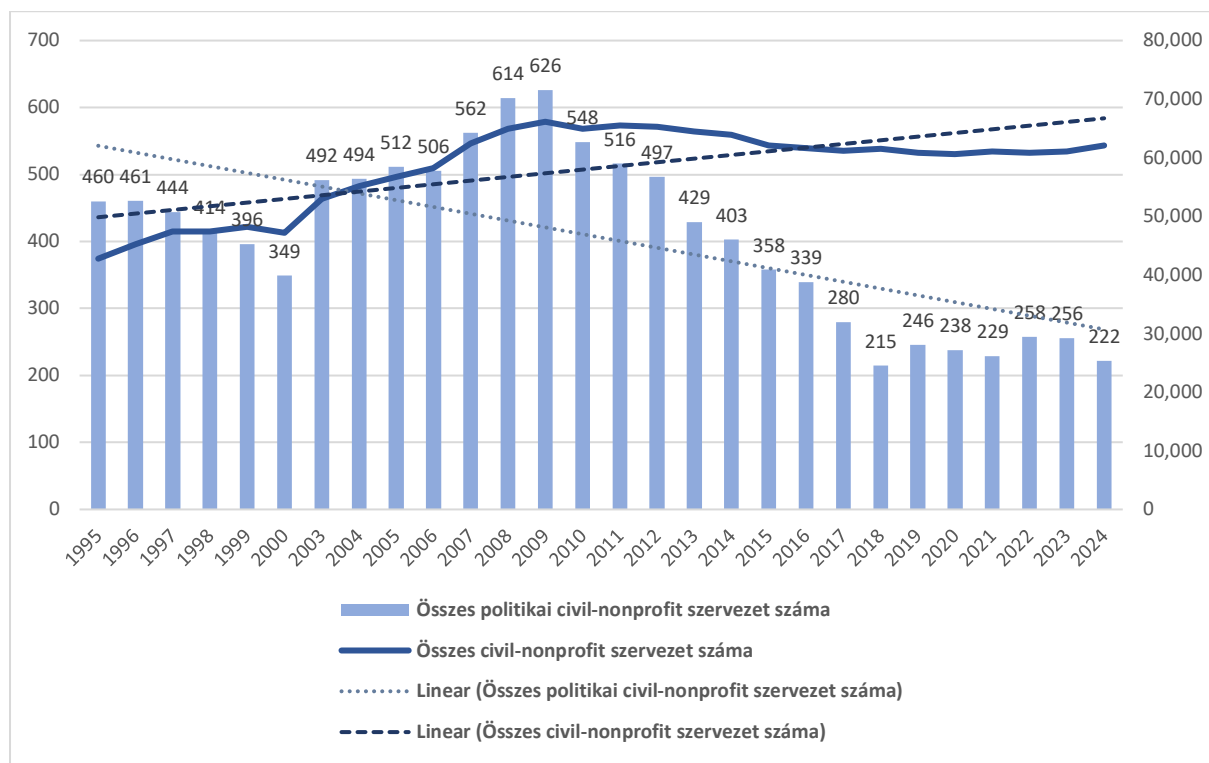
- A politikai célú civil szervezetek harmadik rekrutációs forrásaként az úgynevezett „választási” egyesületeket azonosíthatjuk, amelyek különösen az önkormányzati választásokra létrejött formációk (lásd például Baranyi Krisztinát Ferencvárosért Egyesület, Borkaival Közösén Városunkért Egyesület, Egy Jobb Halasért Egyesület, Éljen Szekszárd Egyesület stb.). A 2024-es állapotokat áttekintve azt találtuk, hogy a politikai célú nonprofit szervezetek harmadik harmadát az ilyen típusú szerveződések alkották.

Itt kell utalnunk arra, hogy a hazai politikatudományi szakirodalomban kettős megítélése van a civil szervezetek választásokon való indulásának, képviselőtestületbe való bekerülésének (Kákai 2025:2019). Míg 2010-ben közel 40 párt és 300 civil szervezet indult az önkormányzati választásokon, addig 2014-ben már csak 34 párt és 243 civil szervezet versengett (Kákai 2025:223-224). A 2024-es önkormányzati választásokon azonban ismét nőtt a pártok száma (64-re), de a civil szervezetek száma visszaesett 100 körülire. Kákai a civil szervezetek választási szerepét elemezve megállapítja, hogy az hullámszó volt. Legsikeresebben a középvárosokban és a megyei jogú városokban szerepeltek, de mára már kiszorulni látszanak a megyei közgyűlésekből (Kákai 2025:231).

Az 1. ábra adatai azt mutatják, hogy 1996-ban még 461 politikai célú civil szervezetet regisztrált a nonprofit statisztikai felvétel. Majd 1997 és 2003 között „elszenvedték” a szektorban amúgy is jellemző minőségi átalakulást, és számuk 2000-ben már csak 349 volt. Ezt követően egészen 2009-ig jól látszik egy ismételt növekedési hullám, ami valószínűsíthetően a polgári körök formalizálódásának, illetve a civil szervezetek helyi politikában való részvételének köszönhető.

2010-től a politikai célú civil nonprofit szervezetek számának látványos, mintegy 42 százalékos csökkenése figyelhető meg, majd 2018-tól ismét egy hullámszó időszak következik.

1. ábra. A politikai célú és az összes nonprofit szervezet számszerű változása 1995 és 2024 között (szervezet szám)

Forrás: Saját készítésű ábra a Nonprofit szervezetek Magyarországon 1995-2024. Központi Statisztikai Hivatal felvételei alapján. *Megjegyzés:* 2001-re és 2002-re vonatkozóan a mintavételes adatfelvétel miatt pontos adatok nem állnak rendelkezésre.

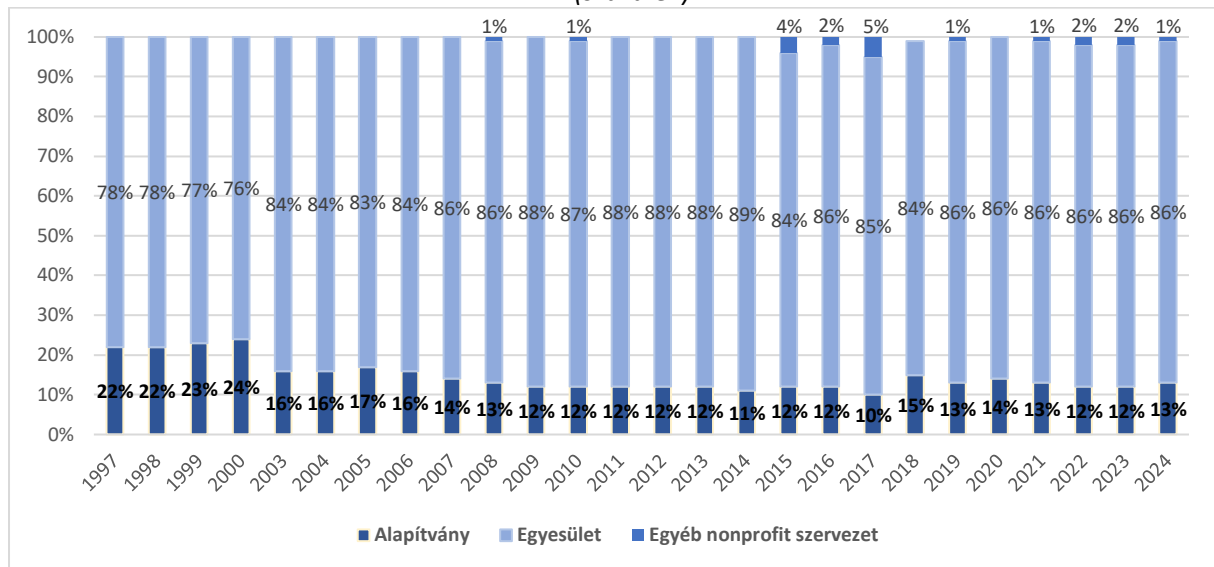
Általánosságban érdemes megjegyezni, hogy az országgyűlési és önkormányzati választásokat megelőző években (1997, 2003, 2007, 2011, 2013, 2017, 2023) megemelkedik a politikai célú civil szervezetek száma, az azt követő évben pedig csökken.

A politikai célú civil-nonprofit szervezetek szervezettípus szerinti jellemzői, 1997-2024

Szervezettípus szerint a politikai célú civil-nonprofit szervezetek dominánsan egyesületi formában működnek, amelyeknek 1997 és 2024 között 78 - 89 százalék között ingadozott az arányuk (2. ábra).

Míg 1997 és 2000 között az összes politikai célú civil-nonprofit szervezetet tekintve az alapítványok aránya 22 és 24 százalék között mozgott, addig 2003 és 2006 között, a pártalapítványokra vonatkozó törvény hatására, arányuk beállt 16-17 százalékra. Majd 2007-től 2024-ig 10-14 százalék között ingadozik, amiben csak 2018 jelent kiugrást, amikor is két pártalapítvánnyal gazdagodott a politikai célú civil szervezetek alapítványi szegmense.

2. ábra. A politikai célú nonprofit szervezetek megoszlása szervezettípus szerint 1997 és 2024 között (százalék)

Forrás: Saját készítésű ábra a Nonprofit szervezetek Magyarországon 1995-2024. Központi Statisztikai Hivatal felvételei alapján.

Bischof Péter – a német minta alapján – az alapítványok három típusát különbözteti meg a pártokhoz való kötődés szerint. Az egyik ilyen a „pártalapítvány” (*Parteistiftung*), amely egyértelműen az adott szervezetnek valamely párthoz való szoros ideológiai és személyi kötődését fejezi ki (Bischof 2021:92).

A 2003. évi XLVII. törvény e pártok működését szabályozza. Gyűjtésünk alapján ma Magyarországon tíz pártalapítványt lehet azonosítani. A 2. táblázatban ezeket mutatjuk be párthoz tartozás, alapítási év és fő céljaik szerint. Ahogy látható, a nagyobb pártok 2008-ig létrehozták pártalapítványaikat. 2010 és 2014 között jöttek létre az „új” politikai formációk, a Lehet Más a Politika, a Jobbik Magyarországért Mozgalom (a pártszakadás után 2015-ben a Gyarapodó Magyarországért Alapítvány megszűnt, és a Jobbik Magyarországért Alapítvány lett a hivatalos pártalapítvány), a Demokratikus Koalíció és a Párbeszéd Mozgalom pártalapítványai.

Parlamenten kívüli pártként 2018-ban a Magyar Kétfarkú Kutypárt is megalapította a maga alapítványát, majd a Momentum és a Mi Hazánk Mozgalom parlamenti párttá válva 2021-ben hozott létre pártalapítványokat.

2. táblázat. A parlamenti pártok és a Kétfarkú Kutypárt pártalapítványai 2025²¹

Pártalapítvány neve	Párt	Alapítási év	Fő célja
Szövetség a Polgári Magyarorszáért Alapítvány	Fidesz – Magyar Polgári Szövetség	2003	Értékalapú közélet, közösségfejlesztés, fiatalok bevonása, szakmai tevékenység, nemzetközi szellemiség.
Barankovics Alapítvány	Keresztény Demokrata Néppárt	2006	Magyarország demokratikus kultúrájának elmélyítése, a kereszténydemokrata társadalomszervező elvek, sokszínű demokratikus hagyományok legitim irányzatának elismertetése.
Táncsics Mihály Alapítvány	Magyar Szocialista Párt	2008 (?)	A szociáldemokrata eszmék, irányzatok, eredmények kutatása. Politológiai kutatások támogatása az MSZP számára. Tanulmányok, előadások, konferenciák szervezése a szociáldemokrata gondolkodás fejlesztésére.
Ökopolisz Alapítvány	Lehet Más a Politika	2010	Oktatás és tájékoztatás, közéleti párbeszéd, helyi kezdeményezések támogatása, készségfejlesztés.
Gyarapodó Magyarorszáért Alapítvány	Jobbik Magyarorszáért Mozgalom	2011	
Jobbik Magyarorszáért Alapítvány		2015	Magyar hagyományok megőrzése, a politikai kultúra fejlesztése, több pólusú és kiegyensúlyozott tájékoztatás, oktatási tevékenység.
Új Köztársaságért Alapítvány	Demokratikus Koalíció	2014	Politikai kultúra fejlesztése, politikai képzés, kutatás és ismeretterjesztés, demokratikus részvétel, értékrend őrzése.
Megújuló Magyarorszáért Alapítvány	Párbeszéd Magyarorszáért	2014	A zöld-baloldali értékvilág népszerűsítése; közösségépítés, tudatos állampolgáriság kialakítása; fiatalok bevonása; oktatás, kutatás; igazságos, szabad és zöld jövőkép.
Savköpő Menyét Alapítvány	Kétfarkú Kutya Párt	2018	A politikai kultúra nemzetközi gyakorlatainak azonosítása, rendezvények szervezése; állampolgári aktivitás módszereinek támogatása, a párt működését támogató kutatások támogatása; együttműködés hazai és nemzetközi civil- és más szervezetekkel.
Mi Hazánk Alapítvány	Mi Hazánk Mozgalom	2021	A párt tudományos, ismeretterjesztő, kutatási és oktatási tevékenységének elősegítése és az állampolgári tájékoztatás kiszélesítése, a hazafias politikai kultúra fejlesztése a magyar nemzeti értékek védelme érdekében.
Indítsuk be Magyarországot Alapítvány	Momentum Mozgalom	2021	Innovatív, együttműködő 21. századi demokrácia építése.

²¹ A táblázat saját adatgyűjtés a pártalapítványok honlapján közzétett információk alapján. Kiegészítésként meg kell jegyezni, hogy 2025-ben felszámolás, megszűnés alatt lévő szervezet az Együtt – a Korszakváltók Pártjának alapítványa, amely 2018 és 2023 között működött, illetve a Magyar Liberális Párt pártalapítványa, a Liberális Magyarorszáért Alapítvány.

Fentebb már említettük, hogy a törvény értelmében a pártok a politikai kultúra fejlesztése érdekében tudományos, ismeretterjesztő, kutatási és oktatási tevékenységük elősegítésére alapítványt hozhatnak létre. Horváth Gábor és Soós Attila (2015) a pártok gazdálkodását vizsgálva megállapítják, hogy a transzparenciát gyengítő jogi szabályozás jellemző a pártok gazdálkodására. Kimutatták, hogy míg 2004-ben még csak 1,02 milliárd forintot, addig 2009-től már 1,26 milliárd forintot osztottak szét a költségvetésből a pártalapítványok támogatására és innentől fogva ez állandósult 2015-ig (Horváth – Soós 2015:265). A pártalapítványok támogatása a 2022-es választások után változott, mivel a támogatási keretet 3,2 milliárd forintra emelték fel.

Német minta alapján, „pártközeli alapítványnak” (*parteinahe Stiftung*) nevezik a működésében függetlenebb, önállóbb, nagyobb mozgástérrel rendelkező szervezetet, amely esetében a párt és az alapítvány között inkább informális befolyás áll fenn (Bischof 2021:93). Ilyen pártközeli alapítványnak tekinthető például a Civil Összefogás Közhasznú Alapítvány vagy a Demokrácia és Politikai Kultúra Alapítvány.

A harmadik típus az úgynevezett „politikai alapítvány” (*politische Stiftung*) az előző két megnevezéstől eltérően már sokkal inkább a politikai szférában betöltött szerepre utal. Esetében közvetlenül megjelenik az ideológiai és értékbeli elkötelezettség. Tevékenységét elsősorban politikai jellege szerint kell értelmezni, és csak másodlagosan az adott anyapárthoz történő kapcsolata alapján (Bischof 2021:93). Példának hozható erre a típusra az Északi Szegfű Alapítvány, vagy éppen a Fiatalok „Servata Servare” Batthyány Köre Alapítvány.

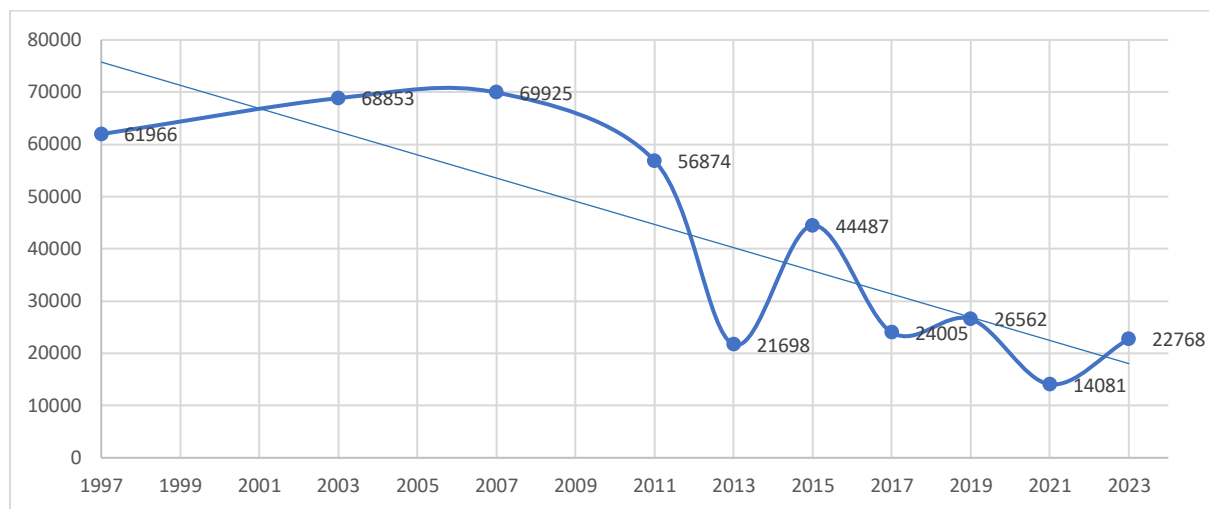
Ahogy a 3. ábrán látható, az egyéb szervezeti formák, összefoglaló név alatt szereplő nonprofit gazdasági társaságok alig érik el az összes politikai célú nonprofit szervezeten belül az 1-2 százalékos arányt. Azaz nem igazán jellemző, hogy a politikai célú nonprofit szervezetek gazdaságközeli szervezeti formában működjenek, inkább úgynevezett „háttérintézményeket” találunk a nonprofit gazdasági társaságok között

A fejezet elején említettük, hogy a politikai célú nonprofit szervezetek jellemző szervezeti formája a tagsági viszonyon alapuló egyesületi forma. Amennyiben a szervezetek tagságának alakulását nézzük,²² a 2007. évi tetőzés után erőteljes csökkenés, majd egy alacsonyabb

²² Megjegyzés: a taglétszám „puha” adatként kezelendő a nonprofit statisztikában, mivel a szervezetek önbevallásán alapul.

bázison egy nagyon hektikusan változó taglétszám-alakulás figyelhető meg 2013 és 2023 között (3. ábra). Ebben minden bizonnyal szerepet játszik a Robert Putnam (2000) és más szerzők által jelzett, tagsági jellegű civil szervezetekben való részvétel csökkenése, illetve az „apolitikussá” váló polgári attitűd, valamint a politikai intézményekbe vetett bizalom csökkenése (Hajdu 2012). Ez, úgy tűnik, a 2010-es évekre „terült szét” a magyar nonprofit szektorban is. Másrészt a Lesley Hustinx és Frans Lammartyn (2003) által jelzett tendencia is vélelmezhető, miszerint csökken a civil szerveződések melletti elköteleződés, illetve az emberek politikai szerveződéseiknek is egyre inkább informális (mozgalmi, akcionalista) kereteket választanak.

3. ábra. A politikai célú egyesületek taglétszámának alakulása 1997 és 2023 között (fő)

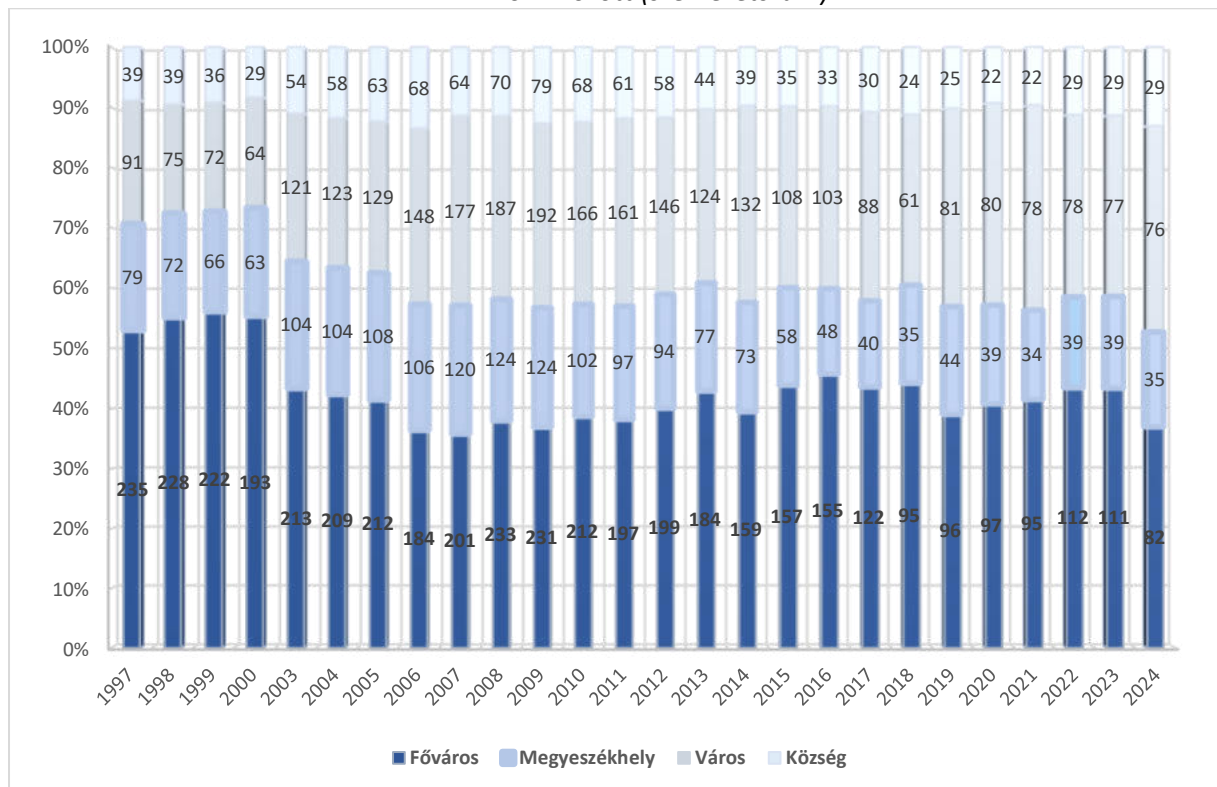
Forrás: Saját készítésű ábra a Nonprofit szervezetek Magyarországon 1995-2024. Központi Statisztikai Hivatal felvételei alapján.

A 2013 utáni változások utalhatnak arra is, hogy egy-egy politikai történés, vagy választási eredmény csökkentheti vagy növelheti a politikai célú egyesületben tagságot vállalók számát. Ugyanakkor az a tendencia egyértelműen látszik, hogy az egyre kevesebb politikai célú egyesületnek egyre kevesebb tagja van: míg 1997-ben az egy egyesületre eső átlagos taglétszám 178 fő volt, addig 2023-ban már csak 101 fő, ami 44 százalékos visszaesést jelent. Arató Krisztina és Mikecz Dániel (2015: 313) idézi Hajdu Gábor (2012) tanulmányát, amely jól láthatóan mutatja be 1991 és 2008 között a politikai (pártok, szakszervezetek) és civil szervezeti (vallási, egyházi, civil) tagság számottevő csökkenését a magyar népesség körében.

A politikai célú civil-nonprofit szervezetek számának településtípus szerinti alakulása, 1997-2024

Érdekes megnézni, hogy miként alakult a politikai célú civil nonprofit szervezetek száma 1997 és 2024 között településtípusonként. Amint a 4. ábra mutatja, a politikai célú nonprofit szervezetek elsősorban a fővárosban működnek és másodsorban a városokban. Ennél kisebb számban találhatók megyeszékhelyen, legkisebb számban pedig a községekben.

4. ábra. A politikai célú nonprofit szervezetek számának alakulása településtípus szerint 1997 és 2024 között (szervezetszám)

Forrás: Saját készítésű ábra a Nonprofit szervezetek Magyarországon 1995-2024. Központi Statisztikai Hivatal felvételei alapján.

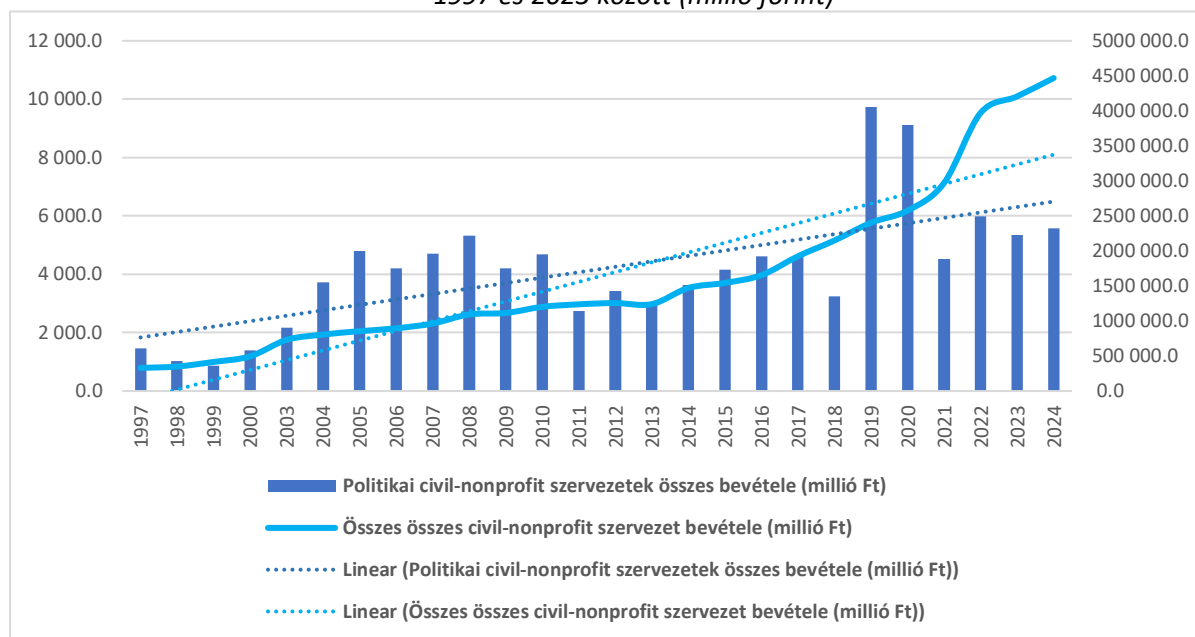
A kilencvenes években zajló alapítási láz leginkább a fővárosi szervezetek számában mutatkozott meg. Majd 2003 és 2009 között – vélhetően a polgári körök egy részének formalizálódásával, illetve a „választási” civil szervezetek megjelenésével – a városi, politikai célú nonprofit szervezetek megközelítették a fővárosi szervezeteket, sőt változásaik is mintha párhuzamosan követnék egymást. Ez utóbbi növekedés megfigyelhető a megyeszékhelyi és községi politikai célú nonprofit szervezetek számának alakulásban is, de jóval kisebb mértékben. Ugyanakkor csökkenésük lassabb és kevésbé hektikus, mint a fővárosi és a városi szervezeteké.

Az adatok arról is tanúskodnak, hogy míg a fővárosi, politikai célú nonprofit szervezetek aránya 1997 és 2024 között 53 százalékról 37 százalékra csökkent, addig a városi és községi szervezetek aránya 29 százalékról 47 százalékra emelkedett. Így a politikai célú civil szervezetekről is elmondható, hogy inkább vidéki „jelenségekké” lettek.

A politikai célú civil-nonprofit szervezetek bevételi sajátosságai, 1995-2024

A politikai célú nonprofit szervezetek összes bevétele nagyon hullámzóan alakult a vizsgált időszakban. Ugyanakkor jól látható, hogy a kisszámú tevékenységcsoport bevételeinek növekedése 2004 és 2010 között valamivel dinamikusabban változott, mint a szektor összes bevételeinek növekedése. Ez a növekedés a politikai célú civil-nonprofit szervezetek esetében 1,4 szoros, míg az összes nonprofit szervezet esetében 1,3 szoros volt (5. ábra).

5. ábra. A politikai célú nonprofit szervezetek és a nonprofit szektor összes bevételeinek változása 1997 és 2023 között (millió forint)

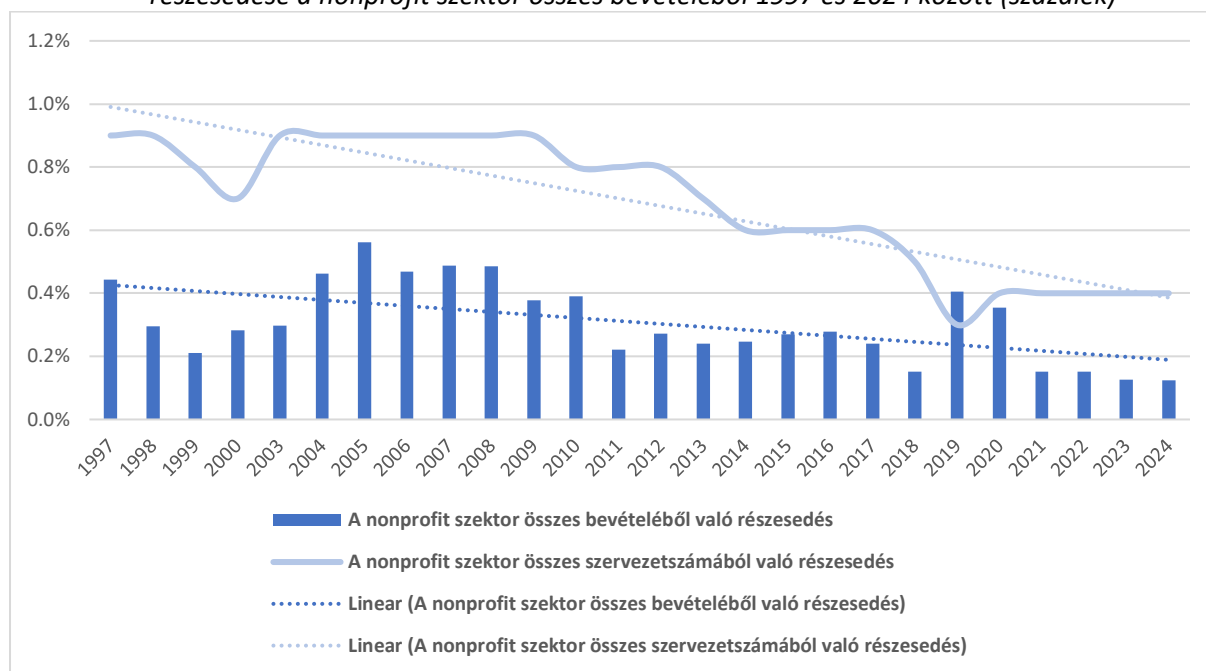
Forrás: Saját készítésű ábra a Nonprofit szervezetek Magyarországon 1995-2024. Központi Statisztikai Hivatal felvételei alapján.

Ezekben az években nominál értéken a politikai célú nonprofit szervezetek összes bevétele 3 731 millió, illetve 5 319 millió forint között ingadozott (míg a szektor összes bevétele 806 494 millió forintról 1 093 694 millió forintra növekedett). Valószínűsíthetően ezt a változást a pártalapítványok állami támogatásának rendezése is okozhatta, ugyanis a 2001. évi 125 millió forintról 2005-re 3 366 millió forintra emelkedett az állami támogatások összege, ami 24-szeres növekedést jelentett (a teljes szektorban ezzel szemben az állami támogatások csak

1,86-szorosukra nőttek). Igazából a jelentősebb összbevételi növekedés 2019 és 2020-ban látszik az 5. ábra adatai alapján, illetve a 2022-es adatokat a pártalapítványok támogatásának megemlése is okozhatta (ahogy fentebb már utaltunk rá, a támogatási keret 3,2 milliárd forintra nőtt).

A következő, 6. ábra adatai azonban arra hívják fel a figyelmet, hogy mindezen, fentebb részletezett, kiugró bevételnövekedések ellenére, a politikai célú nonprofit szervezetek számarányuknál (0,8-0,5 százalék) jóval kisebb mértékben (0,1-0,6 százalék) részesültek a szektor összes bevételéből 1997 és 2024 között.

6. ábra. A politikai célú nonprofit szervezetek összes nonprofit szervezetben belüli aránya és részesedése a nonprofit szektor összes bevételéből 1997 és 2024 között (százalék)

Forrás: Saját készítésű ábra a Nonprofit szervezetek Magyarországon 1995-2024. Központi Statisztikai Hivatal felvételei alapján.

Érdemes azonban megfigyelni, hogy 2004 és 2008 között a politikai célú nonprofit szervezetek viszonylag egyenletesen a szektor összes szervezetének 0,9 százalékát tették ki, míg a szektor összes bevételéből való részesedésük 0,6-0,5 százalék között ingadozott. A 6. ábrán is látszik, hogy 2019-ben számarányuknál valamivel több bevételhez jutottak, ami 2020 után csökkent. Ugyanakkor 2021 óta a politikai célú nonprofit szervezetek egyenletesen a szektor összes szervezetének 0,4 százalékát teszik ki, de az összes bevételből való részesedésük alig 0,1-0,2 százalék körül alakul, azaz a szektor összbevétele jobban növekedett, mint a politikai célú nonprofit szervezeteké.

AZ ÖNKÉNTESÉG JELLEMZŐI A POLITIKAI CÉLÚ CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEK KÖRÉBEN

Mielőtt rátérnénk a részletesebb elemzésre, fontos kiemelnünk azt az általános vitát, amely mind a nemzetközi (lásd például Evers – van Essen 2019), mind a hazai szakirodalomban (lásd Brachinger 2022) megjelent, miszerint: lehet-e az önkéntesség „politikai”, illetve hol húzódik a határ az önkéntesség és az aktivizmus között. Bartal Anna Mária és szerzőtársai (2026) pilot-kutatásuk alapján azt találták, hogy társadalmi értelmezésben a politikai önkéntesség együtt jár a politikai aktivizmussal. Ez is erősíti Jacob Mwahti Mati és szerzőtársai (2016) álláspontját, miszerint a (politikai) önkéntesség és az aktivizmus között elmosódó határok vannak nem csak a tevékenységben, hanem annak értelmezésében is.

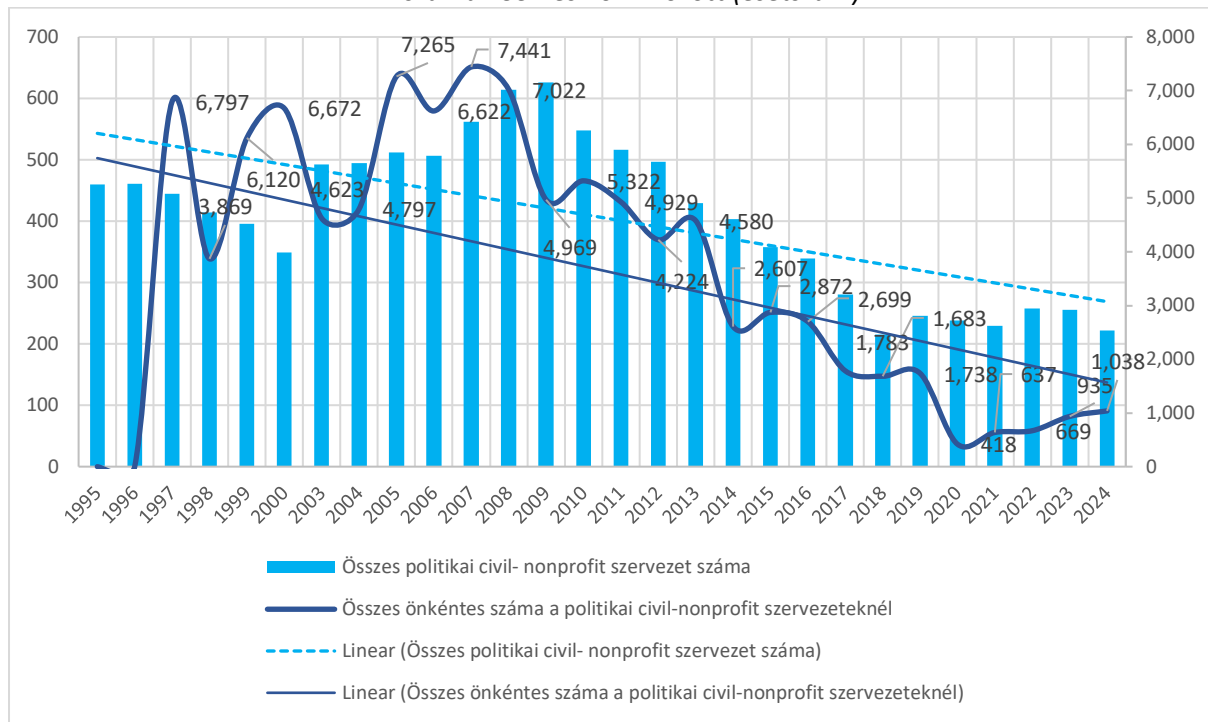
A politikai célú nonprofit szervezetek önkéntesei esetében a tevékenységi terület jellegénél fogva politikai célú a polgári/civil aktivitás, amely formális keretek között zajlik, az adott szervezet javára, önként, ellenszolgáltatás nélkül. Az önkéntesség e formája beletartozik a konvencionális politikai önkéntesség kategóriájába, ami Annette Zimmer és szerzőtársai szerint „a polgári részvételt, a politikai egyesületeket és a politikai pártok munkáját, a politikai kampánytevékenységet, a politikai gyűléseken való részvételt, a szavazást és az egyéb hagyományos politikai tevékenységekben való részvételt” jelenti (Zimmer et al. 2016:495). Amikor tehát a politikai célú nonprofit szervezetek önkénteseinek jellemzőit tárgyaljuk, akkor a politikai önkéntesség hagyományos formájához, a politikai egyesületekhez kötődő önkéntesség jellemzőit írjuk le.

Az önkéntesek számának változásai a politikai célú civil-nonprofit szervezetek körében, 1997-2024

A nonprofit statisztikai adatfelvételkor az önkéntesek számát a szervezetek közlése alapján tartja nyilván a statisztika. Ezért az adatok inkább tendenciák jelzésére alkalmasak, ami alapján megállapítható, hogy 1997 és 2024 között a politikai célú civil-nonprofit szervezetek önkénteseinek száma nagyobb ütemben csökkent, mint a szervezetek száma. (7. ábra).

A számszerű adatok azt mutatják, hogy 1997 és 2024 között átlagosan közel négyezer önkéntest foglalkoztattak a politikai célú civil-nonprofit szervezetek. Ez az 1990-es évek elején még a szektor összes önkéntesének 1,7 százalékát, míg 2024-ben már csak 0,4 százalékukat jelentette.

7. ábra. A politikai célú nonprofit szervezetek által foglalkoztatott önkéntesek, illetve a szervezetek száma 1997 és 2024 között (esetszám)

Forrás: Saját készítésű ábra a Nonprofit szervezetek Magyarországon 1995-2024. Központi Statisztikai Hivatal felvételei alapján.

Ahogy a 7. ábrán látható, két nagy hulláma volt az önkéntesek foglalkoztatásának a vizsgált 27 évben. Az első „nagyobb” önkéntes-hullámot az 1990-es évek utolsó harmadában, míg a másodikat 2005 és 2008 között lehetett regisztrálni. 2010-től jól látható az a lassan érvényesülő tendencia, hogy mind kevesebb politikai célú civil-nonprofit szervezet mind kevesebb önkéntest foglalkoztatott. Fentebb már megállapítottuk, hogy az országgyűlési és az önkormányzati választásokat megelőző években (1997, 2003, 2007, 2011, 2013, 2017, 2023) megemelkedik a politikai célú civil szervezetek száma. Ez a bevont önkéntesek esetében nem igazolódik ilyen tendencia-szerűen (lásd a 2003-as, a 2009-es és a 2017-es adatokat).

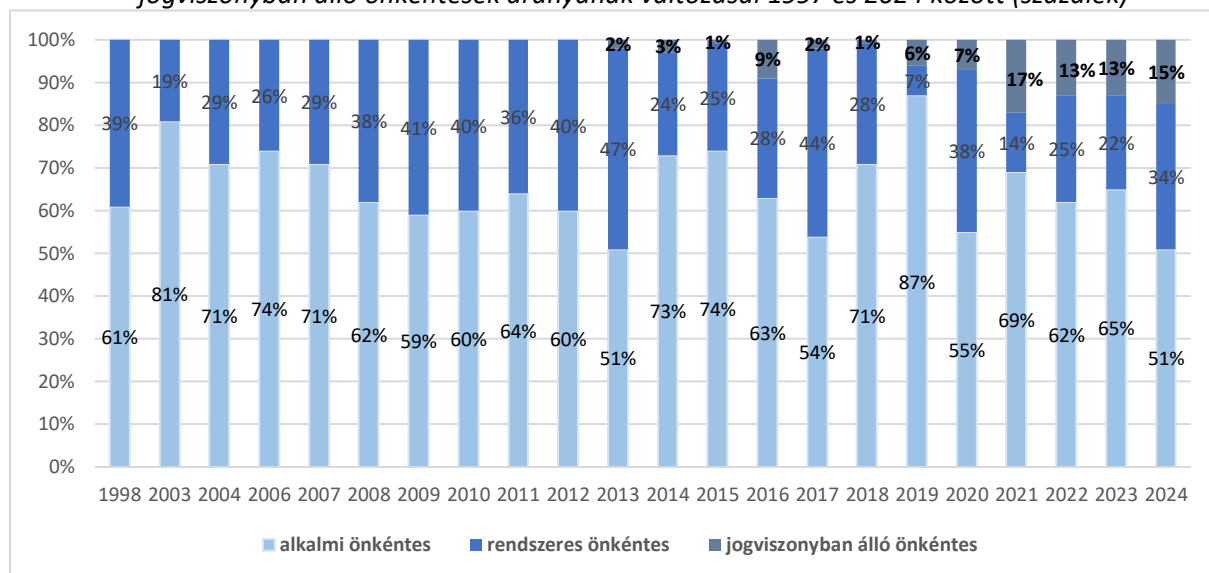
A politikai célú civil-nonprofit szervezetek által foglalkoztatott alkalmi, rendszeres és jogviszonyban álló önkéntesek

Amennyiben megnézzük a magyar önkéntesség gyakoriságára vonatkozó éves nonprofit statisztikákat, azt találjuk, hogy az alkalmi önkéntesek aránya (59 százalék) már 1998-tól (az első, önkéntességre vonatkozó statisztikai közléstől) kezdve meghaladta a rendszeres önkéntesekét (41 százalék). Ez a különbség, némi hullámozás mellett, azóta is tendencia-

szerűen jellemzi az önkéntesség gyakoriságát a hazai civil-nonprofit szervezetek bevallási adatai szerint (Bartal 2023:74).

A szektorszintű megállapítás igaz a politikai célú civil-nonprofit szervezeteket segítő önkéntességének gyakoriságára is. 1997 és 2024 között a politikai célú civil-nonprofit szervezetek önkénteseinek – átlagosan – 65 százaléka alkalmi, 28 százaléka rendszeres, 7 százaléka pedig jogviszonyban álló önkéntes volt. Egyébként hasonló következtetésre jutott az Önkéntesség Magyarországon 2018 adatfelvételeinek elemzése is, miszerint a magukat politikai önkéntesnek vallók 67 százaléka alkalmi, 17 százaléka epizodikus, míg másik 16 százaléka pedig egyszeri jelleggel volt önkéntes (Bartal 2023:78).

8. ábra. A politikai célú nonprofit szervezetek által foglalkoztatott alkalmi, rendszeres és jogviszonyban álló önkéntesek arányának változásai 1997 és 2024 között (százalék)

Forrás: Saját készítésű ábra a Nonprofit szervezetek Magyarországon 1995-2024. Központi Statisztikai Hivatal felvételei alapján.

A 8. ábrán jól látszik, hogy ezen átlagos jellemzők mögött erőteljes hullámmászás rejlik, hiszen egyik évről a másikra akár 10 százalékos különbség is felfedezhető az alkalmi és rendszeres önkéntesek arányában. Nyilván ezt olyan tényezők befolyásolhatják, mint például, hogy több szervezet esetleg valamilyen akció, vagy feladat végzésére inkább alkalmi, vagy inkább rendszeres önkénteseket foglalkoztatott.

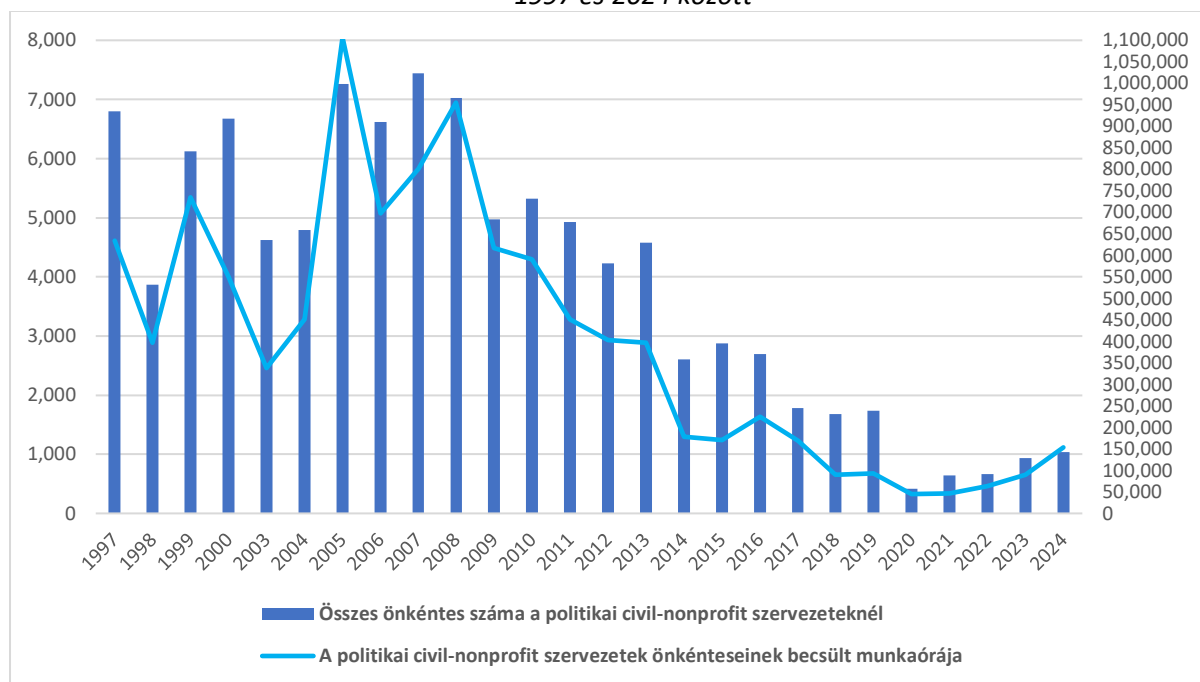
Az önkénteseket foglalkoztató civil-nonprofit szervezetek az utóbbi 5-10 évben mind erőteljesebben alapozzák tevékenységük ellátását jogviszonnyal rendelkező önkéntesek munkájára (lásd például Sebestény 2021; Laki et al. 2023; Sebestény – Bartal 2024). A politikai

célú civil-nonprofit szervezetek esetében az látható, hogy 2013 és 2018 között 1-2 százalékot tett ki arányuk (a 2017-es év kivételével), míg 2021-ben egy kiugrás tapasztalható hiszen már 17 százaléku volt jogviszonnyal rendelkező önkéntes. Ez a következő években 13-15 százalék körül stabilizálódott a jogviszonyban lévő önkéntesek aránya a politikai célú civil-nonprofit szervezeteknél..

Az önkéntesség gazdasági ereje a politikai célú civil-nonprofit szervezetek körében

1997 és 2024 között a politikai önkéntesek becsült munkaórái átlagosan 401 912 órát tettek ki. Kiugró értéket találunk 2005-ben (1 106 232 óra), valamint a 2007-es és a 2008-as években is (évi 801 756 óra, illetve 954 720 óra), de innentől fokozatosan csökken a becsült munkaórák száma, egészen 2020-ig (44 952 órára), de 2024-ben ismét növekedés látható, mivel eléri az évi 153 528 órát (9. ábra).

9. ábra. A politikai célú nonprofit szervezetek önkéntesei által teljesített, becsült munkarák száma 1997 és 2024 között

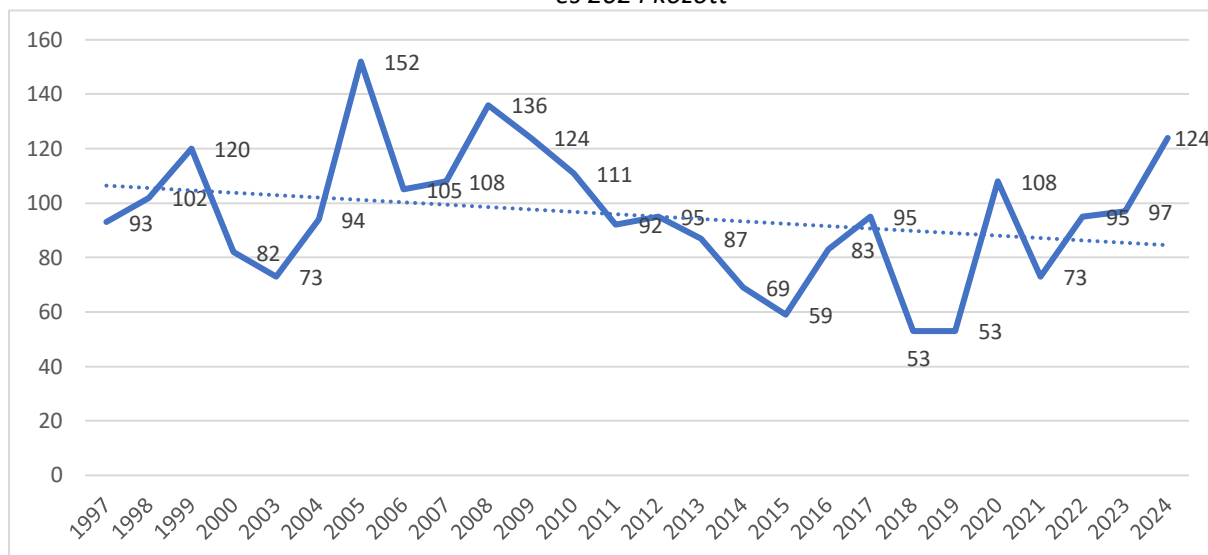

Forrás: Saját készítésű ábra a Nonprofit szervezetek Magyarországon 1995-2024. Központi Statisztikai Hivatal felvételei alapján.

2010-től kezdve az önkéntesek számához képest a becsült munkaórák alacsonyabbak voltak, azaz a több önkéntes kevesebb munkaórát teljesített, ami tulajdonképpen 2024-től látszik egyensúlyba kerülni. Mindez összefügghet azzal, hogy a politikai célú szervezetek segítőinek jelentős része alkalmi önkéntes volt.

1997 és 2024 között az egy politikai önkéntesre jutó átlagos, becsült munkaóra 95,5 óra volt. Az egy önkéntesre jutó munkaórák 2005 és 2010 között voltak a legmagasabbak, 152-105 óra között ingadozott (1.ábra). Ez 19-13 (nyolcórás) munkanapnak felelt meg évente. Az erős hullámmást jól mutatja, hogy 2018 és 2019 között az egy önkéntesre jutó becsült munkaórák száma leesik 53 órára, de 2020-ban felugrik 108 órára, 2021-ben pedig ismét visszaesik 73 órára. Összehasonlításképpen érdemes megjegyezni, hogy mind 2020-ban, mind pedig 2021-ben egy, a kulturális civil szervezeteknél dolgozó, átlagos önkéntes évi 127, illetve 125 órát teljesített, és ezzel megközelítőleg 16 (nyolcórás) munkanapnak megfelelő idővel járult hozzá szervezete tevékenységéhez (Laki et al. 2023:26).

10. ábra. A politikai célú nonprofit szervezetek egy önkéntesére jutó becsült munkarék száma 1997 és 2024 között

Forrás: Saját készítésű ábra a Nonprofit szervezetek Magyarországon 1995-2024. Központi Statisztikai Hivatal felvételei alapján.

Az erős hullámmások mellett a tendencia azt mutatja, hogy egyre csökken az egy önkéntesre jutó becsült munkaórák száma a politikai célú civil-nonprofit szervezetek önkéntesei körében.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmányban tematikusan tekintettük át a magyar civil-nonprofit – ezen belül a politikai célú civil-nonprofit – szervezetek szabályozására vonatkozó törvényeket. A politikai célú nonprofit szervezetek működését közvetlenül befolyásoló törvények közül ki kell emelni a

pártalapítványokra, illetve a közvetlen politikai tevékenységet folytató civil szervezetekre vonatkozó szabályozásokat.

Elemzésünk során rámutattunk arra, hogy a politikai célú civil szervezetek „eredetüket” tekintve nagyon heterogén összetételű szervezeti csoportot alkotnak. Úgy véljük, hogy – például ennek az „eredettörténetnek”, vagy a pártközeli alapítványok és a politikai alapítványok működésének kvalitatív módszerekkel történő vizsgálatával – a politikai célú civil-nonprofit szervezeteknek számos, mélyen rejtőző sajátossága tárhatók fel, amelyek segítenek megérteni e szervezetek működését, politikában betöltött szerepüket.

A szakirodalmi kategorizáció (Zimmer et al. 2019) alapján a politikai célú civil szervezetek döntő többségét alkotó egyesületeket úgy határozhatjuk meg, mint konvencionális politikai szereplőket.

A politikai célú nonprofit szervezetek vizsgálatakor a magyar nonprofit szervezetek egy olyan szegmensének formális jellemzőit mutattuk be, amely az összes magyar nonprofit szervezet átlagosan 0,8-0,5 százalékát tette ki 1997 és 2024 között. A főként a szervezetszámra vonatkozó eredményeink arra a trivialitásra utalnak, hogy egy nonprofit alszektor organikus fejlődését jelentősen befolyásolhatják a külső társadalmi, politikai változások. Jelen esetben azt láttuk, hogy amikor politikai pártok mozgalmi jellegű szerveződésekkel igyekeznek tevékenységüket a politikai fogyasztók számára elfogadhatóvá tenni (Rixer 2015:157), az kimutathatóan befolyásolta a politikai célú civil szervezetek, leginkább az egyesületek számának alakulását egy adott időszakban. Adataink arra is rámutattak, hogy az országgyűlési választásokat megelőző években megemelkedett a politikai célú civil-nonprofit szervezetek száma. Ugyanakkor az is jól láthatóvá vált, hogy mind a politikai célú civil nonprofit szervezetek száma, mind pedig tagságuk 2010-től folyamatosan csökken.

A bevételi jellemzőik tekintetében 1997 és 2004 között a politikai civil-nonprofit szervezetek számarányuknál jóval kisebb mértékben (0,1-0,6 százalék között) részesültek a nonprofit szektor összes bevételeiből. Ki kell emelni, hogy a településtípus szerinti megoszlásra vonatkozó adatok arról is tanúskodnak, hogy a fővárosi, politikai célú nonprofit szervezetek aránya 1997 és 2024 között 53 százalékról 37 százalékra csökkent, míg a városi és községi szervezetek aránya 29 százalékról 47 százalékra emelkedett.

A nonprofit statisztikában mind a tagságra, mind pedig az önkéntesekre vonatkozó adatok az úgynevezett „puha” adatok közé tartoznak és ezért csak tendenciák felrajzolására adnak lehetőséget. Eredményeink alapján egyrészt arra mutathattunk rá, hogy a politikai célú civil-

nonprofit szervezetek az 1990-es évek elején még a nonprofit szektor összes önkéntesének 1,7 százalékát, addig 2024-ben már csak 0,4 százalékukat foglalkoztatták. 1997 és 2024 között a politikai célú civil-nonprofit szervezetek önkénteseinek – átlagosan – 65 százaléka alkalmi, 28 százalékuk rendszeres és 7 százalékuk pedig jogviszonyban álló önkéntes volt. Másrészt az is kimutathatóvá vált, hogy a politikai célú civil-nonprofit szervezetek mind kevesebb önkéntese körében – erős hullámzások mellett – egyre csökken az egy önkéntesre jutó becsült munkaórák száma. Kiüresedni látszik az a vonzerő, amit a politikai célú civil-nonprofit szervezetek nyújtani tudnának potenciális önkénteseiknek. Mindezekből is következően úgy véljük, egy nagyon fontos, további kutatási téma lenne azt feltárni, hogy milyen mögöttes tényezők alakítják az önkéntesek szerepét, munkáját, önkéntességük stílusát a politikai célú civil szervezetek működésében.

IRODALOM

- Arató Krisztina – Mikecz Dániel (2015): Civil társadalom, szociális partnerek, társadalmi mozgalmak. In: Körösi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet pp. 307-331.
- Arapovics Mária (2007): Oktatási célú nonprofit szervezetek a statisztika tükrében. *Képzés és Gyakorlat*, 5(3) pp.73-78.
- Bartal Anna Mária (2005): *Nonprofit elméletek, modellek, trendek*. Budapest: Századvég.
- Bartal Anna Mária (2023): Egy régi jelenség új köntösben? Az epizodikus önkéntesség szakirodalmi bemutatása és hazai példái. *Pólusok*, 3(2) pp. 58-83. DOI: <https://doi.org/10.15170/psk.2022.03.02.03>
- Bartal Anna Mária – Béla-Csovcsics Andrea – Dorner László – Fényes Hajnalka – Hegedűs Rita – Siposné Náadori Eszter (2026): Önkéntesek és önkéntesség a politikai térben. *Önkéntes Szemle*, 6(1) pp. 54-90.
- Bischof, Péter (2021): A német civil társadalom sajátos megjelenési formája: a pártalapítvány. *Külügyi Szemle*, 5 pp. 91-120. DOI: https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2021.1.05
- Bocz János (1997): *Szociális nonprofit szervezetek Magyarországon*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézet.
- Bocz János (2001): *Egészségügyi nonprofit szervezetek Magyarországon*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Bocz János (2004): *Szociális nonprofit szervezetek Magyarországon 1994-ben és 2002-ben*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Brachinger Tamás (20059): Civilek és a politikai hatalom: Önkormányzatiságunk első évtizedének egyik sajátossága. *Civil Szemle*, 16(3) pp. 56-70.
- Brachinger Tamás (2022): Önkéntes vagy politikai aktivista? In: Nárai Márta – Tóbiás László (szerk.): *Az önkéntesség színei*. Budapest: Gyerekiparadicsom Alapítvány, Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar, pp. 11-29.
<https://gyerekiparadicsom.hu/az-onkentesség-szinei-2022/> Letöltve: 2026.02.24.
- Bukta Zsuzsanna (2015): Az önkéntes részvétel tendenciái a hazai sportegyesületekben. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 16(2), pp.25-50.

- Csegény Péter – Kákai László (szerk.) (2000): *Köztes Helyzet? A civil szervezetek és az önkormányzatok kapcsolatában*. Budapest: Miniszterelnöki Hivatal Civil Kapcsolatok Főosztálya.
- Evers, Adalbert – van Essen, Johan (2019): Volunteering and civic action: Boundaries blurring, boundaries redrawn. *Voluntas, International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 30(1) pp. 1-14. DOI: 10.1007/s11266-018-00086-0
- Greskovits, Béla (2020): Rebuilding the Hungarian right through civil organization and contention: The Civic Circles Movement. *East European Politics*, 36(2), pp. 247-266.
DOI: <https://doi.org/10.1080/21599165.2020.1718657>
- Harsányi László – Kovács Róbert (2002): *Kulturális nonprofit szervezetek Budapesten*. Budapest: Nonprofit Kutatócsoport.
- Hajdu Gábor (2012): Bizalom, normakövetés és társadalmi részvétel Magyarországon a rendszerváltás után. In: Kovács Imre – Dupcsik Csaba – P. Tóth Tamás – Takács Judit (szerk.): *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon*. Budapest: Argumentum Kiadó – MTA Szociológiai Kutatóintézet. pp. 45-62.
- Heit Gábor – Vidra Szabó Ferenc (1992): A kulturális egyesületek és szabadidős társaságok szerepe a helyi társadalom fejlődésében. In: Kuti Éva (szerk.): *A nonprofit szektor Magyarországon*. Budapest: Nonprofit Kutatócsoport. pp. 198-201.
- Horváth Gábor – Soós Attila (2015): Pártok és pártrendszer. In: Körösi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, pp. 249-279.
- Hustinx, Lesley – Lammertyn, Frans (2003): Collective and reflexive styles of volunteering: a sociological modernization perspective. *Voluntas, International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 14(2) pp. 167-187. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1023948027200>
- Kákai László (2003): A civilek által létrehozott fórumok, kerekasztalok. *Comitatus*, 1-2. pp. 46-52.
- Kákai László (2004): *Önkormányzunk értetek, de nélkületek?! Budapest: Századvég.*
- Kákai László (2025): Pártok és civil szervezetek az önkormányzatokban. Helyi politika az országos politika erőterében 1990–2024. In: Bódi Ferenc – Pálné, Kovács Ilona (szerk.): *Önkormányzati választások, az önkormányzatiság három évtizede Magyarországon*. Budapest: ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont – Gondolat Kiadó, pp. 217-235.
- Kaprinay Zsófia (2015): A civil szervezet mint új fogalmi kategória. *Miskolci Jogi Szemle*, 10(1) pp. 94-111.
- Kiss Edit (2020): A magyarországi kulturális célú civil szervezetek mennyiségi, működési és finanszírozási jellemzőinek vizsgálata. *Kulturális Szemle*, 7(4). pp.103-115.
- Kuti Éva (1998): *Oktatási és tudományos célú nonprofit szervezetek*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Kuti Éva (1999): *Kulturális célú nonprofit szervezetek*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Laki Ildikó – Sebestény István – Bartal Anna Mária (2023): A magyar kulturális civil-nonprofit szervezetek és az önkéntesség jellemzői a szakirodalmi elemzések és a statisztikák (2010-2021) alapján. *Önkéntes Szemle*, 3(3) pp. 3-30. DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2023.3.3-30>
- Márkus Edina (2012): Nonprofit szervezetek a felnőttképzésben. In: Buda András – Kiss Endre (szerk.): *Interdiszciplináris pedagógia és a felsőoktatás alakváltozásai*. Debrecen: Kiss Árpád Archívum Könyvtára — DE Neveléstudományok Intézete pp. 342-349.
- Márkus Edina (2019): A hazai nonprofit szektor helyzete, különös tekintettel a kulturális célú szervezetekre. *Kulturális Szemle*, 6(1) pp. 155-176.

- Mati, Jacob Mwahti – Wu, Fengshi – Edwards, Bob – El Taraboulsi, Sherine N – Smith, David H. (2016): Social movements and activist-protest volunteering. In. *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 516-538.
DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-137-26317-9_25
- Mészáros Geyza (2000): *Környezetvédelmi célú nonprofit szervezetek*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Mészáros Geyza (2001): *Településfejlesztési célú nonprofit szervezetek*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Mikecz, Dániel (2023): Civil society, social movements and political participation in Hungary. In. Lorenz, Astrid – Bos, Ellen (eds.): *Politics and society in Hungary: (De)Democratization, Orbán and the EU*. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden, pp. 212-136.
- Nárai Márta (2005): A civil szervezetek szerepvállalása a szociális ellátás, szolgáltatás területén. *Esély*, 16(1) pp. 111-133.
- Orbán Szabolcs Gergely – Szabados György Norbert – Dajnoki Krisztina (2018): A nonprofit sportvállalkozások Magyarországon. *International Journal of Engineering and Management Sciences*, 3(3) pp. 392-401.
- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Rixer, Ádám (2015): *Civil society in Hungary: A legal perspective*. Passau: Schenk Verlag.
- Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1992): In search of the nonprofit sector II: The problem of classification. *Voluntas, International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 3(3) pp. 267-309. DOI: <https://doi.org/10.1007/bf01397460>
- Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1994): *The emerging sector – An overview*. Baltimore: The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
- Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1995): *Szektor születik. A nonprofit szektor nemzetközi összehasonlításban*. Budapest: Nonprofit Kutatócsoport.
- Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (eds.) (1996): *Defining the nonprofit sector: A cross-national analysis*. Manchester: Manchester University Press.
- Salamon, Lester – Anheier, Helmut K. – Sokolowski, Wojciech S. (1996): *The emerging sector: A statistical supplement. Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project*. Baltimore: The Johns Hopkins Institute for Policy Studies.
- Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1998): *The emerging sector revisited. A summary*. Baltimore: Johns Hopkins University.
- Salamon, Lester – Anheier, Helmut K. – List, Regina, Toepler, Sefan – Sokolowski, Wojciech S. (1999): *Global civil society. Dimensions of the Nonprofit Sector*. Baltimore: Johns Hopkins University Center of Civil Society Studies.
- Sárközy Tamás (2004): *Kormányzás, civil társadalom, jog*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- Sebestény István (1997): Oktatási szervezetek a magyar nonprofit szektorban. *Új Pedagógiai Szemle*, 2, pp.80-82.
- Sebestény István (2021): A magyar önkéntesség gazdasági ereje – a nonprofit szervezeti statisztika szerint, 1995 -2020. *Önkéntes Szemle*, 1(4) pp. 30-56.
DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2021.3.39-56>
- Sebestény István – Bartal Anna Mária (2024): Az oktatási célú civil-nonprofit szervezetek és az önkéntesség jellemzői a statisztikák (2010-2022) tükrében. *Önkéntes Szemle*, 4(1) pp. 55-81.

DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2024.1.55-81>

Smith, David H. – Robert A. Stebbins (2016): *Introduction*. In. *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 1-20.

DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-137-26317-9_1

Suller Krisztina (2016): A nonprofit gazdasági társaságok, mint különleges esetek. *5percadó*

<https://5percado.hu/nonprofit-gazdasagi-tarsasagok-mint-kulonleges-esetek/> Letöltve: 2026.02.24.

Sütő Lili (2013): Az új civil törvény és a benne rejlő kockázatok. *Studia Ignatiana*, 5(1), pp. 229-246.

Szabó Máté (2007): A civil társadalom a politikai gondolkodás történetében és a mai diskurzusokban. *Civil Szemle*, 4(1) pp. 146-151.

Szabó Máté (2019): Civil szervezetek, civil társadalom. In. Pál Gábor (szerk.): *Politológia: A politika világa a politikatudomány szemével*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó. pp. 159-173.

Szabó Máté (2022): Civil társadalom a demokratikus átmenet, a konszolidáció és a hibridizáció időszakában. In. Simon János (szerk.): *30 éve szabadon Közép-Európában*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó pp. 337-345.

Tarczay Áron (2025): Magánalapítványok és vagyonkezelő alapítványok. *NIOK*, 2025. szeptember 26.

<https://www.nonprofit.hu/tudastar/Maganalapitvanyok-es-vagyonkezezo-alapitvanyok?>

Letöltve: 2026.02.24.

Zauner, Alfred (2002): Über Solidarität zu Wissen. Ein systemtheoretischer Zugang zu Nonprofit Organisationen. In. Badelt Christian (Hrsg.): *Handbuch der Nonprofit Organization. Strukturen and Management*. (3. überarbeitete Auflage). Stuttgart: Schäffer-Poeschel Verlag, pp. 153-180.

Zimmer, Annette – Smith, David H. – Alijla, Abdalhadi (2016): Political parties and political volunteering/pParticipation. In. *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan.

DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-137-26317-9_24

LEHET-E AZ ÖNKÉNTESSÉG POLITIKAI?

GALAMBOS LÁSZLÓ¹

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2026.1.34-53>

Absztrakt

Jelen tanulmány a politikai önkéntesség fogalmi meghatározását és a motivációit magyarázó elméleteket tárgyalja, elsősorban kereslet-kínálati megközelítésben (főként a kínálati oldalt vizsgálva), ahol a pártok és a politikai szervezetek jelentik a keresletet, az egyének, vagyis a potenciális önkéntesek a kínálati oldalt. A dolgozat célja, hogy teoretikus háttérként szolgáljon egy olyan empirikus kutatáshoz, melynek feltevése szerint a politikai önkéntesség az egyéni motivációkkal és a rendelkezésre álló erőforrásokkal magyarázható, kevésbé a szituatív és a strukturális okokkal. Az írás bemutatja, miként mosódik el a határ a társadalmi elköteleződés formái között, miért válhat a hagyományos segítségnyújtás is politikai aktivizmussá, valamint, hogy a modern digitális kommunikációs csatornák miként változtatják meg és alakítják át az önkéntesség hagyományos formáit. A szöveg két meghatározó modellt ismertet. Egyfelől a Brady–Verba–Schlozman-féle erőforrás-modellt, amely kínálati oldalról a részvételhez szükséges erőforrásokat (pénzt, időt, civil készségeket) tekinti a politikai önkéntesség alapjának. E megközelítés hangsúlyozza a nem politikai intézmények (munkahelyek, egyházak, civil szervezetek) szocializációs szerepét a demokratikus készségek elsajátításában és a politikai részvételben, ugyanakkor arra is rávilágít, hogy a toborzás hiánya, valamint az egyéni élethelyzetek korlátai miként vezethetnek politikai inaktivitáshoz. Másfelől a holisztikus szemléletű S-elméletet, ami ehhez képest egy átfogó cselekvéseméleti modell kíván lenni, amely biológiai, pszichológiai és környezeti tényezők együttes hatásával magyarázza az egyéni társadalmi és politikai elköteleződést. Miután azonban az egyének (vagyis a kínálat) felelőit vizsgálja az önkéntesség kérdését, ugyancsak tárgyalható a kereslet-kínálati megközelítések között.

Kulcsszavak: politikai önkéntesség, aktivizmus, kereslet-kínálat, erőforrás-modell, toborzás, biológiai, pszichológiai és környezeti tényezők

Can volunteering be political? – a brief review of literature

László Galambos

Abstract

This study discusses the conceptual definition of political volunteering and the theories explaining its motivations, primarily from a demand-supply perspective (mainly examining the supply side) where parties and political organizations represent the demand side, and individuals, i.e. potential volunteers, represent the supply side. It aims to serve as the theoretical background for an empirical research that assumes that political volunteering can be explained by individual motivations and available resources

¹ Galambos László (PhD) szociológus, politológus, Századvég Társadalmi Folyamatok és Média Kutatóintézet.

with few situational and structural reasons. The paper shows how the boundary between forms of social engagement is blurred, why traditional assistance can also become political activism, and how modern digital communication channels change and transform traditional forms of volunteering. The text presents two defining models. The first one is the Brady-Verba-Schlozman resource model, which considers the resources necessary for participation (money, time, and civic skills) from the supply side as the basis of political volunteerism. This approach emphasizes the role of non-political institutions (jobs, churches, and civil organizations) in socialization during the acquisition of democratic skills and political participation, but it also highlights how the lack of recruitment and the limitations by individual situations can lead to political inactivity. In contrast, the holistic S-theory aims to be a comprehensive action theory model that explains individual social and political engagement through the combined effects of biological, psychological, and environmental factors. However, since it examines the issue of volunteerism from the perspective of individuals (i.e. the supply side), it can also be discussed as a demand and supply approach.

Keywords: political volunteerism, activism, supply-demand, resource model, recruitment, biological, psychological, and environmental factors

BEVEZETÉS

A politikai önkéntesség sajátosságai, motivációi, eszközei térben (kontinensek, országok, kultúrák, társadalmi környezet szerint) és időben (demokratikus fejlődési korszakok szerint) is eltérő mintázatot mutathatnak. A modern demokráciákban a politikai önkéntesség intézményesült formái a parlamentáris rendszerek megszilárdulásával párhuzamosan, a 19. század elejétől kezdtek kialakulni, amint lehetővé vált az egyesülési szabadság, és a politikai pártok meg kellett, hogy szervezzék a jelöltállítást, mozgósítaniuk kellett a választókat, és háttérősséget, vagyis társadalmi támogatást kellett építeniük ideológiai irányvonaluk mentén (Evers – von Essen 2019; Zimmer et al. 2016). A pártaktivizmus és a politikai önkéntesség szervesen beágyazódott a társadalmi struktúrákba és az ideológiai táborokba.

A jóléti államok kiépülése a nyugati demokráciákban felerősítette a kormányzati szerepvállalást, ami a civil társadalmi és pártalapú önkéntességet is egyfajta kiegészítő, de stabil intézményi háttérként pozícionálta. Az ezredforduló és a modern kommunikációs technológiák azonban már lazítottak a szorosabb szervezeti kereteken, és az önkéntesség új formái jelentek meg (Zimmer et al. 2016).

A választott parlamentek kialakulását megelőzően az egyes országokat transzcendens legitimitációval rendelkező uralkodók és autokratikus vezetők irányították belátásuk szerint. A választott, delegált képviselők köré és az azok támogatására szerveződő nyomásgyakorló csoportok, a politikai pártok létrejöttét és felemelkedését, a pártalapú demokrácia kialakulását a parlamentarizmus kialakulása tette lehetővé (Zimmer et al. 2016:497-498). A

berlini fal leomlása után feltételezték, pontosabban nyilvánvalóvá vált, hogy a pluralista szemléletű liberális demokrácia, valamint a piaci szemléletű gazdasági működés biztosíthatják azon intézményi kereteket, amelyekben a civil szerepvállalás, vagyis az állampolgári részvétel és (a politikai) önkéntesség ténylegesen megvalósulhat a pártok és a társadalmi szervezetek kötelékében akár helyi, regionális, akár nemzeti vagy nemzetközi szinten (Zimmer et al. 2016:498).

A nem demokratikus, autoriter, autokratikus rezsimek ugyanakkor ellenőrzésük alatt tartják, olykor korlátozzák is a nyilvános szférát, ahol, bár az állampolgárok politikai önkéntessé válhatnak, mert választásokat tarthatnak, és akár civil szerepvállalásra is adódhat lehetőség, az ellenzéki csoportok tagjait erőszakkal is megakadályozhatják a politikai pozícióért indulásban, mint ahogy egyes civil szervezetek működését, alapítását, vagy számukra a hazai és külföldi adományok folyósítását is ellehetetleníthetik, alkotmányellenesnek nyilváníthatják, amennyiben a rezsimmel szembenállónak minősítik őket (Zimmer et al. 2016:500).

A politikai önkéntesség tehát a modern demokráciához, parlamentáris berendezkedéshez, pártokhoz és a kampánytevékenységhez kapcsolódóan alakult ki (Zimmer et al. 2016:497). Az Amerikai Egyesült Államokban például a pártok és a politikai kampányszervezetek gyakran ideiglenes társulásokként működnek, nagy számú önkéntest mozgatnak meg szituatív jelleggel a választások idején, ezért az amerikai politikai önkéntesség kutatása is hangsúlyosan az egyéni erőforrásokra (például idő, pénz) és a társadalmi-gazdasági státuszra (*socio economic status, SES*) fókuszál (Szegedi 2022; Zimmer et al. 2016).

Az európai pártönkéntesség ezzel szemben sokáig stabil, osztályalapú vagy felekezeti törésvonalak mentén szerveződött, azonban az elmúlt évtizedekben Európában is megkezdődött a párttagok létszámának csökkenése és a kapcsolódó önkéntesség nagyarányú visszaszorulása (lásd erről: Sebestyén 2020). E folyamat a pártokat az állami finanszírozás felé terelte a kartellpártok (Katz – Mair 2001) és az általuk működtetett váltógazdaság kialakulásával párhuzamosan, így azok már kevésbé támaszkodtak tömeges tagságra és aktív önkéntes bázisra, és sokkal inkább a professzionális menedzsmentre (Sebestyén 2020:114; Szegedi 2022:81). Míg az amerikai rendszerben a politikai önkéntesség a pluralista érdekérvényesítés alapvető eszköze maradt, addig Európában a pártok és a civil szféra kapcsolata jóval szorosabb volt az ideológiai tagoltság, a tömegpárti jelleg miatt, ám, miután

e kötelék és a szervezeti keretek lazulni kezdtek, az európai pártok is a professzionalizálódás irányába kellett forduljanak (Zimmer et al. 2016).

Jelen tanulmány elsőként a politikai önkéntesség és a politikai aktivizmus fogalmainak ismertetésére vállalkozik, azt vizsgálva, hogy elkülöníthetők-e egymástól e fogalmak, továbbá, hogy miként intézményesülnek a gyakorlatban. Ezt követően az ezek magyarázatára szolgáló főbb (kereslet-kínálati) szemléletű modellek (az erőforrás-modell és az S-elmélet) főbb következtetéseit mutatja be. Azaz, mit tekintenek ezen elméletek a (politikai) önkéntesség főbb motivációs tényezőinek, prediktorainak, de választ keres arra is, hogy melyik nyújt jól operacionalizálható változókat az empirikus kutatások számára.

A tanulmány elsősorban a nemzetközi irodalomra és modellekre koncentrál, azok közül is a témát alapvetően meghatározó műveket dolgozza fel, úgymint az erőforrás-alapú modell (*resource model*) és az S-elmélet, vagyis a társadalmi részvétel magyarázatának két meghatározó, de lényegében eltérő gyökerekkel rendelkező keretrendszerének ismertetésére törekszik.

DEFINÍCIÓS KÍSÉRLETEK

Önkéntesség kontra politikai önkéntesség

A szakirodalom a társadalmi elköteleződést (*popular engagement*) olyan szabadon választott, nem javadalmazott tevékenységként határozza meg, amely a közjó előmozdítására irányul (Evers – von Essen 2019). E gyűjtőfogalom magában foglalja a formális szervezetekben végzett munkát és az informális, egyének közötti segítséget is, amelyek együttesen alkotják a civil társadalom szövetét (Boulianne – Steen-Johnsen 2025; Einolf et al. 2016).

Az önkéntesség meghatározása nem egységes, mivel a fogalom jelentése kultúránként és történelmi korszakonként is változott (Evers – von Essen 2019:1). Alapvető kritériumként azonban rögzíthető, hogy az önkéntesség (*volunteering*) olyan tevékenység, amelyet az egyén szabad akaratából, kényszer nélkül végez, és amelyért nem kap (piaci értékkel összemérhető) ellenszolgáltatást, valamint e tevékenység célja minden esetben a háztartáson vagy a szűk családi körön kívüli személyek, csoportok vagy a tágabb társadalom segítése (lásd: Ellis-Paine et al. 2016:369-372).

Az önkéntesség politikatudományi megközelítése ugyanakkor gyakran éles elméleti határvonalat húz a hagyományos segítő munka és a politikai célú részvétel között. A

politikatudományi szakirodalom hagyományosan az önkéntesség (*volunteering*) és a civil cselekvés vagy aktivizmus (*civic action/activism*) között húzza meg a határt. Az önkéntességet gyakran privát, erkölcsi motivációjú, egyéni segítő tevékenységnek írják le, amely apolitikus, konszenzus-orientált, szolgáltatásközpontú, és a fennálló társadalmi struktúrákon belül maradva kíván szolgáltatásokat nyújtani. Ezzel szemben a civil cselekvést vagy aktivizmust nyilvános, konfliktusos, kollektív, politikai cselekvésként határozzák meg, amelynek kifejezett célja a társadalmi változás és a fennálló rend megzavarása vagy megdöntése (Evers – von Essen 2019).

A politikai önkéntesség politikatudományi fogalma az állampolgári szerepvállalásra, részvételre, a politikai egyesülésre, a pártkötődésre, a politikai kampánytevékenységre, a politikai gyűléseken való részvételre, a szavazásra és a hagyományos politikai tevékenységekben való egyéb részvételre utal, szemben a társadalmi mozgalmakkal, az aktivizmussal, a tiltakozásokkal és más, nem hagyományos politikai tevékenységekkel (Zimmer et al. 2016:495-496). A hagyományos politikai önkéntesség politikai pártok, politikai nyomásgyakorló- vagy érdekcsoportok támogatása, amelyek valamilyen módon részt vesznek a politikai berendezkedés, a kormányzat és a politikai folyamatok céljainak befolyásolásában vagy elérésében, valamint adott időben a hatalmon lévő politikai rezsim és vezetői számára elfogadhatók (Zimmer et al. 2016:496). A politikai önkéntesség tehát célorientált is, amennyiben befolyásolni kívánja az eredményt a politika bármely területén, legyen az valamilyen választás (*politics*) vagy kormányzati cselekvés (*policy*), a közpolitika alakítása és végrehajtása (Verba et al. 1995:9).

Ez a fajta distinkció azonban a modern, komplex társadalmakban – és különösen a válsághelyzetekben – egyre kevésbé tartható, a határ elmosódik e tevékenységek között. Ugyanakkor az önkéntes tevékenységek gyakran hordoznak politikai üzenetet, különösen krízishelyzetekben, ahol a segítségnyújtás pusztán ténye is állásfoglalást jelenthet a fennálló hatalmi struktúrákkal vagy kormányzati intézkedésekkel szemben (Kende et al. 2017:260).

Az Adalbert Evers és Johan von Essen (2019) által javasolt kétdimenziós elemzési keret éppen ezt a feltételezett (*presumed*) elhatárolást kérdőjelezi meg, és a társadalmi elköteleződés (*popular engagement*) összefüggő, dinamikus mezőjét vázolja fel. A szerzők szerint a társadalmi elköteleződés formái nem különálló kategóriák, hanem egy kontinuum mentén, illetve egy koordinátarendszerben ábrázolhatók, ahol a határok elmosódnak.

Az elköteleződés típusait két fő kritérium alapján javasolják elemezni:

- *Intézményi dimenzió (függőleges tengely).* E dimenzió azt vizsgálja, hogy a tevékenység az intézményesült politikai szférában (állami politika, pártok, választások) vagy a társadalmi szférában (közösségépítés, informális hálózatok, önkéntes segítség) zajlik-e. Fontos megjegyezni, hogy az önkéntesség nem korlátozódik a civil szférára, a politikai pártokon belüli „ingyenmunka” éppúgy a társadalmi elköteleződés része.
- *Konfliktus foka (vízszintes tengely).* E tengely azt méri, hogy az adott cselekvés konszenzus-orientált-e (például a hagyományok ápolása vagy szociális szolgáltatások nyújtása) vagy konfliktusos (a hatalmi struktúrák, normák és rutinok megkérdőjelezése). Evers és von Essen kulcsfontosságú megkülönböztetése szerint a „politika” (*politics*) egy intézményi szféra, míg a „politikai” (*the political*) ott jön létre, ahol a társadalmi tények vitatottá, a nézeteltérések pedig a nyilvános vita tárgyaivá válnak (Evers – von Essen 2019).

Evers és von Essen modellje lehetővé teszi annak felismerését, hogy egy korábban konszenzusos tevékenység (például az ételosztás) a politikai klíma megváltozása hatására hirtelen (baloldali) konfliktusos zónába kerülhet, átlépve az aktivizmus területére.

A konfliktus(elmélet) felől nézve e váltás azonban nem hirtelen jön létre, hanem természetes módon. Chantal Mouffe (2005) dichotóm értelmezése szerint a politikától (*politics*), mint intézmények és eljárások összességétől ugyancsak elhatárolható a „politikai” (*the political*). Evers és von Essen, illetve Mouffe esetében azonban egy szinte azonos kiindulópontú, de eltérő ontológiai mélységű „politikai”- fogalommal találkozunk. Utóbbi felfogása szerint nem állapotváltás történik: a „politikai” mozgatója a kollektív identitás és a már meglévő antagonizmus, az emberek pedig annak megfelelően politizálnak, hogy valahova tartoznak, valakivel szemben, vagyis a kollektív identitás és konfliktus szüli a politikai (*the political*) részvétel motivációját is (Mouffe 2005). Evers és von Essen, illetve Mouffe eszerint tehát ugyanazt a jelenséget ragadják meg, de más absztrakciós szinten. Evers és von Essen (2019) megközelítésében a „politikai” állapotváltozás, míg Mouffe (2005) ontológiai dimenzióból szemlélve társadalmi létmódként ragadja azt meg. Evers és von Essen szerint a „politikai” akkor jelenik meg, amikor vita van, azaz a konfliktus „politizál”, Mouffe-nál ez mindig jelenlévő, így konstitutív. Míg Evers és von Essen szerint az önkéntesség csak „átcsúszhat” politikaiba, Mouffe értelmezése alapján az önkéntesség mindig politikai, és a konszenzus depolitizál, mert nincs nem-politikai, csak depolitizált állapot. Jelen tanulmány a két megközelítés közül alapvetően Evers és von Essen felfogását osztja a „politikai” fogalmáról.

Politikai önkéntesség kontra aktivizmus – avagy vita az intézményesült és nem intézményesült részvételi formákról

Az imént vázolt megközelítésekhez hasonlóan a politikai önkéntesség és a politikai aktivizmus között különbséget tesznek más szerzők (például Wilson 2000) is, de a fogalmi elhatárolás során – a konfliktuselmélethez hasonlóan – figyelembe kell venni a hatalomhoz való viszonyt. Ennek alapján különbséget lehet tenni a hagyományos (*conventional*) és a nem hagyományos vagy protest (*unconventional/protest/deviant*) önkéntesség, illetve a politikai önkéntesség (*political volunteering*), valamint az aktivizmus és a politikai aktivizmus (*political activism*) között (Mati et al. 2016; Smith et al. 2016a; 2016b; Zimmer et al. 2016).

A politikai önkéntesség szűkebb értelemben a hagyományos politikai tevékenységekhez – pártokhoz, választási kampányokhoz, politikai gyűlésekhez – kötődik, és e forma a politikai rendszer intézményesült keretein belül maradva törekszik a hatalmi viszonyok befolyásolására (Zimmer et al. 2016:495-496). Ezzel szemben a politikai aktivizmus gyakran radikálisabb, konfrontatívabb eszközöket használ, mint például tiltakozások, demonstrációk vagy a polgári engedetlenség különböző formái (Mati et al. 2016:516-523). A hatalomhoz való viszonyon a rutinszerű hatalomgyakorláshoz (*routine power*) és politikai tevékenységhez kapcsolódó hagyományos politikai önkéntességet (választásokon való részvétel, párttagság, kampánymunka) kell tehát érteni, amely az intézményesült és elfogadott hatalmi-intézményi keretek között működik, a rendszer stabilitását szolgálva (Zimmer et al. 2016:496-499). Másfelől beszélhetünk felforgató politikai cselekvésről (*disruptive power*) is, amihez a nem hagyományos, protest vagy deviáns aktivizmus és önkéntesség tartozik, amely szembemegy a bevett gyakorlatokkal, eljárásokkal, és gyakran intézményi kereteken kívüli (*extra-institutional*) eszközöket használ a döntéshozók befolyásolására, kényszerítésére (Mati et al. 2016:517-530).

A modern politikai kommunikáció és a technológiai fejlődés azonban új platformokat nyitott a társadalmi és politikai elköteleződés területén. A közösségi média (Facebook, Twitter/X) alapvetően megváltoztatta a toborzás és a tájékozódás logikáját, mert e kommunikációs forma csökkent a belépési küszöböt, lehetővé téve a digitális „kvázi-tagság” (*quasi-membership*) kialakulását, ahol az egyén egy-egy lájkkal vagy megosztással is kifejezheti szimpátiáját – ami önmagában persze még nem garantálja a mélyebb bevonódást és az aktív részvételt (Boulianne – Steen-Johnsen 2025:65-68). A kutatások ugyanakkor azt mutatják, hogy a

mélyebb, tényleges (politikai) önkéntességbe való bekapcsolódáshoz továbbra is a részletesebb információkat nyújtó weboldalak és a célzott személyes megkeresések a leghatékonyabbak, amelyek képesek az érdeklődőket valódi (*offline*) önkéntesekké vagy aktivistákká is változtatni (Boulianne – Steen-Johnsen 2025:75-76; Nesbit et al. 2016:609).

Az online tér lehetőséget ad afféle „készenléti” (*standby*) (állam)polgárság kialakulására is, azaz olyan egyének mozgósítására, akik a hétköznapiakban passzívnak tűnnek, de morális felháborodás vagy politikai válság hatására azonnal mozgósíthatókká válnak (Boulianne 2022; Kende et al. 2017), vagyis a modern hibrid formák kitermelték azt az – alapvetően passzív – készenléti (állam)polgárt, aki a digitális hálózatokon keresztül bármikor mozgósítható társadalmi vagy morális krízis idején (Boulianne – Steen-Johnsen 2025:69).

A politikai önkéntesség és aktivizmus közötti éles választóvonal mára tehát jórészt elmosódott. A társadalmi elköteleződés modern tájképe olyan hibrid mező, ahol a humanitárius segítség politikai állásfoglalássá válhat, a professzionális hálózatok pedig helyettesíthetik a tömeges tagságot (Evers – von Essen 2019; Mati et al. 2016). A jövőben a társadalmi részvételt nem a különálló kategóriák, hanem a digitális terek, a morális meggyőződések és a politikai folyamatok egymásba fonódása fogja meghatározni (Boulianne 2022; Boulianne – Steen-Johnsen 2025; Evers – von Essen 2019). A társadalmi elköteleződés fogalmi keretei tehát nem válnak el olyan élesen a politikai kontextustól. Az önkéntesség és a civil cselekvés olyan kontinuumot alkotnak (Evers – von Essen 2019), amelyben a tevékenységek jellege a konszenzusos segítségtől a konfliktusos aktivizmusig terjed. Jelen írás is azt implikálja, hogy a konfliktus nem inherens része akármely társadalmi cselekvésnek, bizonyos (szintű) célok, illetve az elérésükre irányuló tevékenységek természetesen vonják maguk után a (politikai) konfliktust, így azok gyakorlása is politikai eszközöket és erőforrásokat igényel.

KÉT ELMÉLET A POLITIKAI ÖNKÉNTESSÉG ÉS AKTIVIZMUS MAGYARÁZATÁRA

Miként a bevezetésben is szerepelt, az írás előfeltevése, hogy a politikai önkéntességet meghatározó tényezők alapvetően a személyes motivációk és a rendelkezésre álló, különféle erőforrások között azonosíthatók. A tanulmány a továbbiakban az erőforrás-alapú modell (*resource model*) és az S-elmélet vázlatos bemutatására, vagyis a társadalmi részvétel magyarázatának két meghatározó, alapvetően eltérő gyökerekkel rendelkező

keretrendszerének ismertetésére törekszik. Mindkét megközelítés kvantitatív, reprezentatív mintán végzett, többváltozós statisztikai eljárással operál, míg azonban előbbi a piaci szemléletű kereslet-kínálat analógiára épül, az utóbbi modell az átfogó, holisztikus megközelítés igényével lép fel a politikai önkéntesség, illetve aktivitás magyarázatára (S-elmélet).

Az erőforrás-alapú megközelítés az 1990-es évek közepén született a politikatudományban azzal a céllal, hogy meghaladja a hagyományos társadalmi-gazdasági státusz (SES) modellt, mert megalkotói felismerték, hogy a státusz önmagában nem magyarázza meg a részvételt, ezért azonosították azokat a specifikus erőforrásokat – időt, pénzt és civil készségeket –, amelyek a politikai aktivitás kínálati oldalát adják, és amelyek szükséges feltételei a bevonódásnak. A modell tehát piaci analógiát követ, és feltételezi, hogy az egyén az erőforrásai birtokában mérlegeli a részvételt, a toborzók pedig ezen erőforrások mentén keresik a potenciális aktivistákat (Brady et al. 1995; Verba et al. 1995).

Az S-elmélet (szinantrometrika) ezzel szemben egy későbbi, interdiszciplináris fejlesztés eredménye, amelyet megalkotója, David Smith a „mindenki elméleteként” (*The Theory of Everyone*) pozicionált, születésének hátterében pedig az a törekvés állt, hogy meghaladja a pusztán szociokulturális vagy gazdasági magyarázatokra alapozó társadalomtudományi megközelítést azzal, hogy beemeli a biológiai, környezeti és lélektani változókat is a modelljébe (Smith – Van Puyvelde 2016a; 2016b; Smith – Wang 2016; Zimmer et al. 2016).

A két modell tehát inkább versengőnek, mintsem egymás kiegészítőjének tekinthető, a kutatási gyakorlatban azonban egyik megközelítés ismerete sem nélkülözhető.

Kereslet és kínálat a politikai önkéntesség és aktivizmus piacán – a politikai részvétel és önkéntesség erőforrás-modellje

A politikai önkéntesség és aktivizmus dinamikáját a politikai piac analógiájával érthetjük meg leginkább, ahol a részvétel kínálatát az állampolgárok egyéni erőforrásai, pszichológiai diszpozíciói és életciklusai, míg a keresletet a politikai pártok és civil szervezetek toborzási stratégiái és mozgósítási erőfeszítései határozzák meg. E kétoldalú viszony azonban nem vákuumban, hanem egy meghatározott intézményi és kulturális környezetben valósul meg, amely kijelöli a részvétel legitim kereteit és költségeit (Brady et al. 1995; Verba et al. 1995; Zimmer et al. 2016).

A politikai részvétel és önkéntesség kutatásában a Henry Brady, Sidney Verba és Kay Lehman Schlozman-féle erőforrás-modell (Brady et al. 1995; Verba et al. 1995) jelenti az egyik legfontosabb elméleti kiindulópontot. Ez a politikai részvétel kutatásának egyik legbehatóbb és legbefolyásosabb elméleti kerete, mivel túllép a hagyományos társadalmi-gazdasági státusz (SES) egyszerű, leíró jellegű vizsgálatán, így alapvetően megváltoztatta azt, ahogyan az állampolgári aktivitás forrásait szemlélhetjük.

A szerzők az amerikai lakosság önkéntes tevékenységéről végeztek felmérést 1989 második hat hónapjában, két lépcsőben. Először véletlen mintán (N = 15 000) telefonos adatfelvétel készült, szűrőkérdésekkel a politikai és nem politikai tevékenységekről és alapvető demográfiai adatokról. Majd 1990 tavaszán hosszabb, személyes adatfelvétel zajlott az eredeti minta egy alcsoportjával (n = 2 517), elemzési eszközként pedig lineáris regressziós (2SLS) eljárást alkalmaztak (Brady et al. 1995:272, 280-285).

A modell kidolgozói abból a dilemmából indultak ki, hogy a hagyományos társadalmi-gazdasági státusz modellje ugyan jól jelzi előre a társadalmi részvételt, de nem magyarázza meg az egyén státusza és cselekvése közötti mechanizmust. Az erőforrás-modell ezért túllép az egyszerű demográfiai adatokon (iskolázottság, jövedelem), és olyan konkrét tényezőket vizsgál, mint a szabadidő, a pénz és a civil készségek. Az elmélet módszertani előnye továbbá, hogy ezen erőforrások mérhetőbbek és tényszerűbbek, mint a szubjektív pszichológiai attitűdök (Brady et al. 1995; Verba et al. 1995).

Az elmélet központi gondolata a részvétel hiányának okait firtatja, azaz, hogy miért maradnak távol az emberek a politikától, és három alapvető választ ad a kérdésre:

1. az állampolgárok azért maradnak távol, mert nem tudnak (*they can't*) részt venni (erőforráshiány: idő, pénz, szükséges készségek),
2. nem akarnak (*they don't want to*) részt venni (motivációhiány, a pszichológiai elköteleződés hiánya, mint például a politikai érdeklődés vagy a hatékonyságérzet elmaradása), vagy
3. senki nem kérte meg őket (*nobody asked*) a részvételre (toborzás hiánya: elszigeteltség azon toborzási hálózatoktól, amelyeken keresztül az állampolgárok a politika felé mobilizálhatók).

E megközelítés lehetővé teszi annak pontos elemzését, hogy az egyéni élethelyzetből fakadó korlátok miként határozzák meg a politikai aktivitást, a szerzők szerint ugyanis a politikai cselekvéshez szükséges erőforrások nem egyformán oszlanak el a társadalomban, és különböző típusú cselekvések eltérő erőforrás-konfigurációkat követelnek meg (Brady et al. 1995:271-272).

A részvétel három oszlopa: pénz, idő, civil készségek. A politikai önkéntesség kínálati oldalának alapkövét jelentő erőforrás-modell alapján az állampolgári részvétel három fő tényezőtől függ: az egyénnek rendelkeznie kell a szükséges pénzzel, idővel és bizonyos civil készségekkel, képességekkel, amely erőforrások természetesen nem egyenletesen oszlanak el a társadalomban (Brady et al. 1995:274).

Pénzügyi erőforrások. A pénz a legegységelműbben eloszló erőforrás, amely lehetővé teszi az adományozást pártoknak vagy jelölteknek. Mint erőforrásnak, sajátossága, hogy felhalmozható, és szinte korlátlan mértékben állhat rendelkezésre (szemben például az idővel), továbbá szorosan összefügg a társadalmi-gazdasági státusszal (SES) (Brady et al. 1995:273-275). A pénzbeli hozzájárulások (például kampányadományok) tehát a jövedelemtől függenek, amit a modell a teljes családi jövedelemmel mér (Brady et al. 1995:283-285). Mindezekből következően például a magasabb végzettségűek és jobb állással rendelkezők több pénzügyi forrással rendelkeznek, ezért nem csupán nagyobb összegeket tudnak adományozni, hanem a toborzási hálózatok is gyakrabban keresik meg őket anyagi támogatásért.

Időbeli erőforrások. Az időigényes tevékenységek (például kampánymunka, közösségi ügyek intézése) elengedhetetlen feltétele a szabadidő megléte. Az idő eloszlása azonban alapvetően különbözik a pénztől, hiszen mindenki számára fix 24 óra áll rendelkezésre egy nap, és a ma fel nem használt időt – a pénztől eltérően – nem lehet „bankba tenni” későbbre (Brady et al. 1995:273). A modell kidolgozói a szabadidőt úgy mérték, mint azt az időmennyiséget, amely az alvás, a munka, a házimunka vagy a tanulás elvégzése után fennmaradt (Brady et al. 1995:190). A (szabad)idő eloszlása meglepő módon nem mutatott közvetlen összefüggést a társadalmi státusszal (Brady et al. 1995:274). Az idő rendelkezésre állását sokkal inkább az egyéni életkörülmények határozzák meg, mint például a teljes munkaidős állás, a házastárs munkahelyi elfoglaltsága vagy a kisgyermek jelenléte a háztartásban – így például egy kisgyermek gondozása átlagosan napi 3,5 órával csökkenti a szabadidőt, ami drasztikusan korlátozza a politikai önkéntességre fordítható energiákat (Brady et al. 1995:285).

Civil készségek. A modell harmadik pillérét a civil készségek (*civic skills*) jelentik, amelyek magukban foglalják az íráskészséget, a beszédkészséget, szervezőkészséget, mint amelyek hatékonyabbá tehetik a politikai fellépést, például, hogy az adott személy meggyőzően beszéljen egy gyűlésen, vagy megszervezze azt (Brady et al. 1995:273, 277). A civil készségek

fejlesztése nem áll meg az iskolai oktatásnál, felnőttkorban a nem politikai (profilú) intézményekben – munkahelyeken, civil szervezetekben és egyházakban – folytatódik (Brady et al. 1995:271-273). Ezek az intézmények lehetőséget adnak ugyanis olyan feladatok gyakorlására (beszédtartás, gyűlésvezetés), amelyek később a politikában is hasznosíthatók (Brady et al. 1995:273, 279). E készségek mérése több szinten és módon történik: az iskolázottság hossza, a középiskolai diákönkormányzati részvétel és az általános szókincs (mint a verbális intelligencia mérőszáma) egyaránt ide tartoznak (Brady et al. 1995:273, 283-286). Míg tehát a pénzbeli hozzájárulások szinte kizárólag a jövedelemtől függenek, addig az időigényes tevékenységek – mint a kampánymunka vagy a szervezeti aktivizmus – eloszlását az egyéni élethelyzet és a szabadidő mennyisége határozza meg, úgy a készségek egyfelől adottságok, másfelől fejleszthetők.

Készségek fejlesztése: nem politikai intézmények, mint a demokrácia iskolái. Az erőforrás-modell egyik leginnovatívabb megállapítása tehát, hogy a politikai részvételhez szükséges készségeket az egyének gyakran nem politikai intézményekben – hanem munkahelyeken, civil szervezetekben, egyházakban – sajátítják el (Brady et al. 1995:271-273). Ezek az intézmények – Tocqueville-lel szólva – a „demokrácia iskoláiként” működnek, ahol az állampolgárok anélkül tanulják meg a közösségi cselekvés módjait, hogy az közvetlenül átpolitizált lenne (Brady et al. 1995:285).

Munkahelyek. A munkahelyek biztosítják a legtöbb lehetőséget a készségek gyakorlására, azonban ez a közeg erősen rétegzett, a lehetőségek függenek a foglalkozási presztízstől, hiszen a magasabb státuszú, diplomás munkakörökben dolgozók jellemzően több szervezési és kommunikációs feladatot látnak el, mint például a fizikai munkások (Brady et al. 1995:273-275).

Civil szervezetek. A civil szervezetekben viselt egyesületi tagság szintén fontos, bár itt a részvétel esélye összefügg a társadalmi státusszal, hiszen a képzettebbek nagyobb valószínűséggel csatlakoznak ilyen szervezetekhez (Brady et al. 1995:275). A tagság a civil szervezetekben szintén növeli a toborzási esélyeket, mivel e hálózatok közvetítő közeget képeznek az egyén és a „nagypolitika” között (Chua – Erickson 2016:198). Az e szervezetekben szerzett tapasztalat növeli az egyén hatékonyságérzetét (*efficacy*), ami az egyik legerősebb pszichológiai prediktora a későbbi politikai önkéntességnek (Smith et al. 2016a:157-158; Zimmer et al. 2016:495).

Egyházak. A modell egyik legfontosabb megállapítása, hogy az egyházak a legegálisitáriusabb intézmények a készségfejlesztés szempontjából. Míg a munkahelyeken a készségfejlesztő feladatok elosztása erősen függ az iskolázottságtól, a vallási közösségekben a feladatok elosztása kevésbé függ ettől, vagy a jövedelemtől, mert az alacsonyabb státuszú hívek is gyakran kapnak szervezési vagy kommunikációs feladatokat. Az egyházakban tanult készségek ezáltal képesek ellensúlyozni az iskolázottságból fakadó készséghátrányokat, és a hátrányosabb helyzetűek is hozzájuthatnak a politikai részvételhez szükséges „tőkéhez”, amit kamatoztatni tudnak majd a politikai mozgósítás során (Brady et al. 1995:275-276).

Toborzás és mobilizáció a részvételi modellben. A részvétel elmaradásának gyakori oka a toborzás hiánya: azok, akiket közvetlenül megkérnek a részvételre, sokkal nagyobb valószínűséggel aktivizálhatók (Brady et al. 1995:281, 291). A toborzók azonban nem véletlenszerűen választanak, hanem tudatosan keresik a tárgyalt készségekkel rendelkező állampolgárokat, akikről feltételezik, hogy rendelkeznek a mozgósítás során szükséges erőforrásokkal is. Ugyanakkor a készségek hiánya kettős hátrányt okoz, mert az egyén nem pusztán nehezebben cselekszik önként, de kisebb eséllyel is szólítják meg a toborzást végzők (Brady et al. 1995:281). Az erőforrás-modell szerint tehát a különböző politikai tevékenységek eltérő erőforrás-konfigurációkat igényelnek (Brady et al. 1995:282-285).

Szavazás. Elsősorban a politikai érdeklődés vezérli, valamint meglepően kevés erőforrást igényel, és bár az iskolázottság erős korrelációt mutat a szavazással, e hatás szinte teljes egészében a politikai érdeklődésen keresztül érvényesül (Brady et al. 1995:283).

Adományozás. Ennek egyetlen determinánsa a pénz, ugyanis a politikai érdeklődés vagy a civil készségek alig befolyásolják az adományozott összeget, mert aki adományoz, annak ehhez pénzre van szüksége, és kevés egyéb motivációra (Brady et al. 1995: 283-284).

Időigényes tevékenységek. Itt a politikai érdeklődés mellett a civil készségeknek és a szabadidőnek van döntő szerepe. Ez kétlépcsős folyamat, az érdeklődés és a készségek határozzák meg a részvételi döntést, de a szabadidő mennyisége korlátozza a ténylegesen ráfordítható órák számát (Brady et al. 1995:283-284).

A politikai részvétel elmaradásának okait kutatva az egyik legfontosabb megállapítás, hogy az állampolgárok jelentős része nem azért marad passzív, mert elutasító a rendszerrel szemben, hanem egyszerűen azért, mert „senki sem kérte meg őket” a részvételre. A toborzás (*recruitment*) és a mozgósítás tehát a politikai aktivitás katalizátora, ám ez a folyamat nem

vakon vagy véletlenszerűen zajlik. A szervezetek, pártok és mozgalmak toborzói (*mobilization agents*) racionális szereplők, akik szűkös erőforrásaikat (idő, pénz, energia) a leghatékonyabban kívánják felhasználni. Ennek következménye a toborzási folyamat rendszerszintű szelektivitása, mert a toborzók elsősorban azokat keresik meg, akikről feltételezik, hogy rendelkeznek a tevékenységhez szükséges készségekkel (Brady et al. 1995:271-280).

A modell tehát rávilágít, hogy a politikai inaktivitás nem csupán egyéni döntés vagy „lustaság” kérdése, hiszen, ha az állampolgárok azért maradnak távol, mert az életkörülményeik (például gyermeknevelés, túlhajszolt munka) vagy a készséghiányuk elvágja őket a cselekvés lehetőségétől, az a demokratikus képviselő torzulásához vezet. Amennyiben a politika egyre inkább a pénzügyi hozzájárulásokra támaszkodik az időbeli részvétel helyett, úgy a már eleve előnyös helyzetben lévők befolyása növekszik tovább a közügyek alakításában (Brady et al. 1995:272-285).

Kereslet és kínálat a politikai önkéntesség és aktivizmus piacán – Az S-elmélet

Az S-elmélet (*synanthrometrics*) tovább tágítja az erőforrás-modell kereteit egy általános, kvantitatív, interdiszciplináris megközelítéssel, amelyet az emberi viselkedés magyarázatára alkalmaz (Smith – Van Puyvelde 2016a; Zimmer et al. 2016). Az S-elmélet technikailag nem egy klasszikus kereslet-kínálati modell. Azért szerepel mégis e magyarázatok között, mert a kínálati oldalt (az önkénteseket) vizsgálja, ugyanakkor egy átfogó viselkedésemélet kíván lenni, amelyet az egyéni viselkedés – különösen a proszociális viselkedés és az önkéntesség – magyarázatára dolgoztak ki (Smith – Van Puyvelde 2016a; Zimmer et al. 2016).

Az elméletet arra törekszik, hogy bármely egyén bármely viselkedését megmagyarázza, ezáltal nem a piaci logikára korlátozódik pusztán, hanem 19 kulcsfontosságú makrováltozót azonosít, amelyeket három „mega (független) változóba”, változócsoportha különít el: test (biológiai adottságok), psziché (lélektani tényezők) és környezet (külső ingerek és társadalmi rendszerek) (Smith – Van Puyvelde 2016a:79-81).

Az elmélet ekképp rávilágít arra, hogy a politikai önkéntességet nem pusztán a demográfiai változók (például iskolázottság, jövedelem) – és nem is csak piaci szemléletű mechanizmusok –, hanem mélyebb pszichológiai prediktorok (például a hatékonyságérzet vagy az altruizmus) határozzák meg (Zimmer et al. 2016:495, 504).

Smith és szerzőtársai 2014-ben egy oroszországi mintán ($N = 2\,000$) tesztelték a modellt, lineáris regressziós (OLS) eljárás segítségével, és kutatásuk megerősítette, hogy a politikai aktivitásban a pszichológiai tényezők – úgymint a hatékonyságérzet (*efficacy*), az extraverzió, az altruizmus és a politikai érdeklődés – messze megelőzik a demográfiai tényezőket (Smith et al. 2016b:733; Smith – Van Puyvelde 2016b:791-793). Az elmélet részeként az aktív proszociális karaktermodell (*A-PC – active-prosocial character*) írja le azt a személyiségmintázatot, amely az egyént szinte predesztinálja a közösségi szerepvállalásra (Smith et al. 2016a; 2016b). Ezt megerősíti az a tapasztalat is, hogy a digitális média világában is a motiváltabbak és a bizonyos készséggel rendelkezők válnak valódi önkéntesekké (Boulianne – Steen-Johnsen 2025).

Amíg tehát a kereslet-kínálati modellek a közgazdaságtanból átvett racionális megközelítésre épülnek, addig az S-elmélet azt állítja, hogy a pszichológiai megközelítés felette áll a gazdaságnak, mert az egyéni döntések nem csupán racionális kalkulációkon, hanem érzelmeken, biológiai adottságokon és komplex környezeti hatásokon alapulnak (Zimmer et al. 2016:505-506). Bár az S-elmélet az egyén viselkedését vizsgálja, tartalmaz olyan elemeket, amelyek megfelelhetnek a keresleti oldalnak, hiszen a „környezet megaváltozó” magában foglalja az egyént körülvevő fizikai és szociokulturális környezetet, például a toborzási hálózatokat, így értelemszerűen a politikai rendszert is (Smith – Van Puyvelde 2016b:785). Az elmélet szerint a viselkedés e külső feltételek és a belső pszichológiai diszpozíciók együttes hatásának eredménye (Smith – Van Puyvelde 2016a).

Az S-elmélet ekképp több mint egy kereslet-kínálati modell, inkább egy holisztikus keretrendszer, amely egyesíti a biológiai, szociológiai és pszichológiai magyarázatokat (Smith – Van Puyvelde 2016b). Azért sorolhatjuk mégis a kínálati oldali magyarázatokhoz, mert az egyén részvételi hajlandóságát igyekszik megfejteni, de valójában a környezet változóin keresztül a külső (keresleti jellegű) hatásokat is integrálja a magyarázatba (Smith – Van Puyvelde 2016a; Zimmer et al. 2016).

Smith és munkatársai érvelése szerint az S-elmélet messze felülmúlja a „leegyszerűsítő, túlzottan gazdasági szemléletű” erőforrás-modellt, mivel az empirikus eredmények azt mutatják, hogy a pszichológiai prediktoroknak nagyobb a magyarázó erejük a demográfiai/erőforrás-alapú változókhoz képest (Smith – Wang 2016). Az erőforrás-modell szerintük azért tűnik működőképesnek, mert az általa vizsgált tényezők valójában az adott

társadalom pillanatnyilag domináns státuszait, pozícióit tükrözik, viszont nem tárják fel a viselkedés valódi, mélyebb okait (Smith – Wang 2016:637).

Létezhet ugyanakkor kísérlet a két megközelítés harmonizálására is, amely jelen tanulmánynak is célja a kereslet-kínálati megközelítés kapcsán. Egyes kutatók szerint az erőforrás-modell egyfajta „széles teoretikus esernyő” lehet, amely alá besorolhatók a részvétel standard korrelátumai, kölcsönhatásai, míg az S-elmélet az e korrelátumok mögötti komplexebb ok-okozati összefüggéseket hivatott feltárni (Fiorina 2001:32; Smith – Wang, 2016:637). A kereslet-kínálati megközelítés lehetővé teszi annak megértését, hogy a politikai önkéntesség nem csupán egy fix társadalmi státusz következménye, hanem egy dinamikus piaci interakció, amelyben a pártok mozgósító ereje (kereslet) és az egyének megváltozott életmódja (kínálat) folyamatosan alakítják a részvétel formáit (Bartal 2022; Bartal et al. 2024).

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány átfogó képet kívánt nyújtani a politikai önkéntesség kialakulásáról, fogalmi kereteiről és a részvételt magyarázó legfontosabb elméleti modellekről. Az elemzés alapján az egyik levonható konklúzió, hogy a társadalmi elköteleződési formák közti határvonalak a modern kommunikációs technológiák és a közösségi média hatására mára elmosódtak. A társadalmi elköteleződés inkább egy dinamikus mezőnek tekinthető, ahol a tevékenységek egy koordináta-rendszerben ábrázolhatók az intézményesültség foka és a konfliktusosság mértéke alapján (Evers – von Essen 2019). E folyamatot tovább hibridizálta a technológiai fejlődés, ugyanis a közösségi média megjelenése lehetővé tette a digitális kvázi-tagság és a készenléti állampolgárság kialakulását, ahol a korábban passzív egyének egy morális krízis, vagy politikai válság hatására azonnal mozgósíthatóvá válnak, szorosabb, szervezeti elköteleződés nélkül (Boulianne – Steen-Johnsen 2025).

A részvétel okait feltárandó, a tanulmány két meghatározó elméletet ütköztetett. A Brady–Verba–Schlozman-féle (1995) erőforrás-modell a politikai részvételt piaci analógiával magyarázza, ahol a kínálati oldalt az egyén erőforrásai (idő, pénz, civil készségek) adják. A modell egyik legfontosabb következtetése, hogy a politikai passzivitás három fő okra vezethető vissza: az állampolgárok vagy nem tudnak (erőforráshiány), vagy nem akarnak (motivációhiány) részt venni, vagy pedig – és ez a mozgósítás szempontjából kritikus – senki nem kérte meg őket a részvételre. A toborzók ugyanis, racionális szereplőként, a már meglévő

készségekkel rendelkezőket keresik, ami a társadalmilag hátrányosabb helyzetűek kettős kirekesztődéséhez vezethet.

A kereslet-kínálati megközelítés azért célszerű, mert keretet ad a döntéshozatali folyamat és a társadalmi részvétel interakciójának (Zimmer et al. 2016). A kínálati oldalon (*supply*) ez esetben az egyének erőforrásai (idő, pénz, szaktudás) és pszichológiai motivációi (altruizmus, önmegvalósítás) jelennek meg – megérteni segítve a „kvázi-tagságot” (Boulianne – Steen-Johnsen 2025) és az epizodikus önkéntességet is –, ahol a modern állampolgárok az önkéntesség keretében – időbeli korlátaik miatt – főként a rövid távú, projektalapú lehetőségeket keresik, vagy azokra kínálják fel energiáikat (Bartal 2022; Bartal et al. 2024). A keresleti oldalt (*demand*) a politikai pártok és nonprofit szervezetek (mozgósítási stratégiái) képviselik, ahol a szervezetek – akár rövid távú programokkal – „kiszolgálják” az állampolgárok új típusú igényeit, mivel felismerték, hogy a hagyományos, hosszú távú elköteleződés iránti hajlandóság csökken, de a kereslet-kínálati modell rávilágít arra is, hogy a toborzás és a megtartás „megdrágult” a magas fluktuáció miatt, ezért a szervezeteknek differenciáltabb szervezési módszereket kell alkalmazniuk (Bartal 2022; Bartal et al. 2024). A megközelítés tehát épít arra a (politikatudományi) alapvetésre is, miszerint a választók és önkéntesek a haszon és kiadás arányában mérlegelik részvételüket (Szegedi 2022).

Az S-elmélet (szinantrometrika) egy holisztikusabb, interdiszciplináris megközelítést javasol, amely a biológiai, pszichológiai és környezeti változókat ötvözi. E modell hangsúlyozza, hogy a politikai aktivitást, önkéntességet a pszichológiai tényezők – például a hatékonyságérzet, az extraverzió és az altruizmus – sokkal erősebben befolyásolják, mint a pusztán demográfiai adatok vagy anyagi erőforrások.

Bár el kell ismerni az S-elmélet teoretikus ambícióját és robusztusságát, gyakorlati hasznosíthatósága egy empirikus kutatásban jóval korlátozottabb az erőforrás-elmülethez képest. Ez utóbbi jól meghatározható tényezőket ír körül, amelyek egy akár kvalitatív, akár kvantitatív kutatásban megfelelően operacionalizálhatók. Az S-elmélet megváltozói leírják azon mögöttes pszichológiai faktorokat, amelyek a kínálati oldalról az önkéntesség személyes, szociális és szervezeti prediktorait is meghatározhatják, további empirikus tesztelésük ugyanakkor nem feltétlenül szükséges, míg a politikai önkéntesség szituatív, eseti kutatásához az erőforrás-modell adhat keretet és kínálhat fel vizsgálandó változókat.

Az elemzés következtetése, hogy a politikai önkéntesség nem egy statikus állapot, hanem a mozgósítani szándékozó szervezetek kereslete és az egyének (megváltozott) életmódjából adódó kínálat folyamatos interakciója. A jövőben a részvételt a digitális terek, a morális meggyőződések és az intézményi keretek egymásba fonódása fogja meghatározni, ahol a demokrácia iskoláiként működő nem-politikai intézmények (munkahelyek, egyházak, civil szervezetek) továbbra is kulcsszerepet játszanak a közéleti részvételhez szükséges készségek fejlesztésében. A digitális tér és a kvázi-tagság nem feltétlenül írja felül a korábbi elméleti implikációkat, ugyanakkor a folyamatok, így az információáramlás és a (politikai) reakció felgyorsulását, illetve az elköteleződés életciklusának rövidülését eredményezheti, amely a motiváció fenn- és életben tartása kapcsán kihívás elé állítja a keresleti oldalt és a toborzást végzőket, a megváltozott körülményekhez viszont alkalmazkodniuk lesz szükséges, a kínálat erőforrásai ugyanis egyre értékesebbé válnak, egyúttal egyre „drágábbak” is a keresleti oldal számára.

IRODALOM

- Bartal Anna Mária (2023a): Egy régi jelenség új köntösben? Az epizodikus önkéntesség szakirodalmi bemutatása és hazai példái. *Pólusok*, 3(2) pp. 58-83. DOI: <https://doi.org/10.15170/psk.2022.03.02.03>
- Bartal Anna Mária (2023b): Kihívás és/vagy lehetőség? – szakirodalmi ajánlások az epizodikus önkéntesek toborzásához, foglalkoztatásához és megtartásához. *Önkéntes Szemle*, 3(1) pp. 130-148. DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2023.1.130-148>
- Boulianne, Shelley (2022): Standby ties that mobilize: Social media platforms and civic engagement. *Social Science Computer Review*, 41(3) pp.1-16. DOI: 10.1177/08944393211067687
- Boulianne, Shelley – Steen-Johnsen, Kari (2025): Civic and political volunteering: the mobilizing role of websites and social media in four countries. *Journal of Information Technology & Politics*, 22(1), pp. 65-81. DOI: <https://doi.org/10.1080/19331681.2023.2211974>
- Brady, Henry E. – Verba, Sidney – Schlozman, Kay Lehman (1995): Beyond SES: A Resource Model of Political Participation. *American Political Science Review*, 89(2), pp. 271-294. DOI: <https://doi.org/10.2307/2082425>
- Chua, Vincent – Erickson, Bonnie H. (2016): Associations and social networks. In: Smith, David H. – Stebbins, Robert A. – Grotz, Jurgen (eds.): *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 198-205.
- Einolf, Christopher J. – Proteau, Lionel – Nezhina, Tamara – Ibrayeva, Aigerim R. (2016): Informal, unorganized volunteering. In: Smith, David H. – Stebbins, Robert A. – Grotz, Jurgen (eds.): *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 223-241.
- Ellis-Paine, Angela – Hrafnisdóttir, Steinunn – Kang, Chul-Hee – Kundziņa-Zwejnec, Laila – Rehnborg, Sarah J. – Silva, Kalinga T. – Smith, David H. (2016): Traditional philanthropic service volunteering. In:

- Smith, David H. – Stebbins, Robert A. – Grotz, Jurgen (eds.): *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 369-392.
- Evers, Adalbert – von Essen, Johan (2019): Volunteering and civic action: Boundaries blurring, boundaries redrawn. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 30(1), pp. 1-14. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-018-00086-0>
- Fiorina, Morris P. (2001): *Parties, participation, and representation in America: Old theories face new realities. (Originally prepared for delivery at the 2000 Annual Meeting of the American Political Science Association, Marriott Wardman Park, Washington, DC, August 31-September 3. Copyright by the American Political Science Association)*, pp. 1-47.
- Katz, Richard S. – Peter Mair (2001): Kartellpárt – A pártszervezet változó modelljei és a pártdemokrácia. Ford. Gáthy Vera. *Politikatudományi Szemle*, 10(3), pp. 131-156.
- Kende, Anna – Lantos, Nóra Anna – Belinszky, Anna – Csaba, Sára – Lukács, Zsófia Anna (2017): The politicized motivations of volunteers in the refugee crisis: Intergroup helping as the means to achieve Social Change. *Journal of Social and Political Psychology*, 5(1), pp. 260-281.
DOI: <https://doi.org/10.5964/jspp.v5i1.642>
- Mati, Jacob Mwathi – Wu, Fengshi – Edwards, Bob – El Taraboulsi, Sherine N. – Smith, David H. (2016): Social movements and activist-protest volunteering. In. Smith, David H. – Stebbins, Robert A. – Grotz, Jurgen (eds.): *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 516-538.
- Mouffe, Chantal (2005): *On the political*. London–New York: Routledge.
- Nesbit, Rebecca – Moldavanova, Alisa – Cavalcante, Carlos E. – Jochum, Veronique – Nie, Lin – Şahin, Savaş Z. (2016): Conducive meso- and micro-contexts influencing volunteering. In. Smith, D. H. – Stebbins, Robert A. – Grotz, Jurgen (eds.): *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 607-631.
- Sebestyén, Annamária (2020): The mobilization potential of political parties among Hungarian students. *Intersections. EEJSP*, 6(4), pp. 110-130. DOI: 10.17356/ieejsp.v6i4.590
- Smith, David H. – Dury, Sarah – Mohan, John – Stebbins, Robert A. (2016a): Volunteering as Related to Other Leisure Activities. In. Smith, David H. – Stebbins, Robert A. – Grotz, Jurgen (eds.): *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London, Palgrave Macmillan, pp. 145-177.
- Smith, David H. – Sardinha, Boguslawa – Moldavanova, Alisa – Dong, Hsiang-Kai Dennis – Kassam, Meenaz – Lee, Young-joo – Sillah, Aminata (2016b): Conducive Motivations and Psychological Influences on Volunteering. In. Smith, David H. – Stebbins, Robert A. – Grotz, Jurgen (eds.): *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 702-751.
- Smith, David H. – Stebbins, Robert A. (2016): Introduction. In. Smith, David H. – Stebbins, Robert A. – Grotz, Jurgen (eds.): *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 1-20.
- Smith, David H. – Van Puyvelde, Stijn (2016a): Theories of associations and volunteering. In. Smith, David H. – Stebbins, Robert A. – Grotz, Jurgen (eds.): *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 59-89.
- Smith, David H. – Van Puyvelde, Stijn (2016b): S-Theory as a comprehensive, interdisciplinary explanation of volunteering and pro-social behavior. In. Smith, David H. – Stebbins, Robert A. – Grotz,

- Jurgen (eds.): *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 752-803.
- Smith, David H. – Wang, Lili (2016): Conducive social roles and demographics influencing volunteering. In. Smith, David H. – Stebbins, Robert A. – Grotz, Jurgen (eds.): *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 632-681.
- Szegedi Péter (2022): Alulról (sz)építkezés: Közösségépítés az MKKP pécsi szervezeténél. *Civil Szemle*, 18(1), pp. 81-97.
- Verba, Sidney – Schlozman, Kay Lehman – Brady, Henry E. (1995): *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Cambridge–London: Harvard University Press.
- Wilson, John (2000): Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26, pp. 215-240.
- DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.215>
- Zimmer, Annette – Smith, David H. – Alijla, Abdalradi (2016): Political parties and political volunteering/participation. In. Smith, David H. – Stebbins, Robert A. – Grotz, Jurgen (eds.): *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 495-515.

ÖNKÉNTESK ÉS ÖNKÉNTESSÉG A POLITIKAI TÉRBEN – EGY PILOT-KUTATÁS EREDMÉNYEI, 2026

BARTAL ANNA MÁRIA¹ – BÉLA-CSOVCSICS ANDREA² –

DORNER LÁSZLÓ³ – FÉNYES HAJNALKA⁴ – HEGEDŰS RITA⁵ – SIPOSNÉ

NÁNDORI ESZTER⁶

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2026.1.54-90>

Absztrakt

Magyarországon a politikai önkéntesek és önkéntesség kutatásának különös aktualitást ad, hogy az elmúlt években tanúi lehettünk olyan, új és újjáéledő, pártokhoz köthető közösségek létrejöttének, amelyek önkéntesek és/vagy aktivisták munkájára alapozzák működésüket. A téma vizsgálatát az is indokoltá teszi, hogy a politikai célú civil-nonprofit szervezetek önkénteseinek nonprofit statisztikai adatain kívül alig tudunk valamit arról, hogy mi jellemzi, mi motiválja a magyar önkéntesek azon rétegét, amely formálisan vállal politikai célú önkéntességet. Mindezek alapján pilot-kutatásunk célja az volt, hogy a magyar politikai önkéntesek és önkéntesség kutatását megalapozva feltárjuk és elemezzük a hagyományos politikai önkéntesség egy részterületét, a pártokhoz kötődő önkéntesek szociodemográfiai jellemzőit, bevonódásukat és motivációikat. Elemzésünket a 2025 novembere és 2026 januárja között lefolytatott online, hólabda-módszeren alapuló vizsgálatra alapozzuk. Eredményeinket a pilot-kutatás kismintás (51 fős) jellegét, illetve a viszonylag homogén szociodemográfiai jellemzőkkel leírható minta sajátosságaiból eredő korlátait figyelembe véve fogalmazzuk meg. A vizsgálatba bekerült politikai önkéntesek jelentős többsége valamilyen közpolitikai ügy mellett elkötelezett civil szervezet tagjai is volt, ami mutatja önkéntességük „multifunkcionális” jellegét. Bevonódásuk a politikába – a szakirodalmi eredményekkel egyezően – valamilyen tiltakozó részvétellel kezdődött és ezt valamilyen konkrét esemény váltotta ki. A válaszadói mintában szereplő politikai önkéntesek vezető motivációit a normatív (értékrendbeli azonosulás) és affektív motivációk (érzelmi azonosulás az adott párttal, és/vagy a politikai elégedetlenség) határozták meg. A tevékenység jellegét tekintve domináltak az online (közösségi média) tevékenységek, az offline tevékenységek közül pedig a szórólapozás és az aláírásgyűjtés. A válaszadók fele legalább négy tevékenységet végezett politikai önkéntesként és ezt általában epizodikus vagy egyszeri gyakorisággal. A szakirodalmi elemzések

¹ Bartal Anna Mária (PhD), szociálpolitikus – szociológus, az Önkéntes Szemle főszerkesztője.

² Béla-Csovcsics Andrea, közgazdász, az Önkéntes Szemle szerkesztőségének tagja.

³ Dorner László (PhD), pszichológus, az Önkéntes Szemle szerkesztőségének tagja.

⁴ Fényes Hajnalka (PhD), közgazdász-szociológus, az Önkéntes Szemle szerkesztőségének tagja.

⁵ Hegedűs Rita (PhD), szociológus, az Önkéntes Szemle szerkesztőségének tagja.

⁶ Siposné Nándori Eszter (PhD) közgazdász, szociológus, az Önkéntes Szemle szerkesztőségének tagja.

alapján az önkéntesség orientációja mentén négy klasztert azonosítottunk a közösségdomináns-ügyorientált, az ügydomináns-közösségorientált, az ügydomináns-célorientált és a céldomináns-ügyorientált csoportokat. E csoportok – a kis elemszámú minta ellenére is – különböztek a szociodemográfiai háttérük, a civil szervezeti részvételük, az önkéntességük jellemzői és a motivációik mentén is. Mindezek alapján úgy látjuk, hogy a magyar politikai önkéntesek és önkéntesség kutatása egy olyan terület, amelyet mindenképpen szükséges lenne nagyobb mintán, nagyobb kutatási apparátussal tovább vizsgálni.

Kulcsszavak: politikai önkéntesség, bevonódás, motivációk, önkéntes tevékenységek, elismerés, klasztertipusok

Volunteers and volunteering in Hungarian political arena – Results of a pilot study, 2026

Anna Mária Bartal – Andrea Béla-Csovcsics – László Dorner – Rita Hegedűs – Eszter Nándori Sipos

Abstract

The research on political volunteers and volunteering in Hungary is particularly relevant because in recent years we have witnessed the emergence of new and revived party-related communities that base their operations on the work of volunteers and/or activists. The investigation of the topic is also justified by the fact that, apart from the nonprofit statistics of volunteers in political civil-nonprofit organizations, little is known about the characteristics and motivation of the Hungarian volunteers who formally undertake political volunteering. Based on this, the aim of this pilot study was to explore and analyze a sub-area of traditional political volunteering, the sociodemographic characteristics of party-related volunteers, and their involvement and motivations, by establishing the research on Hungarian political volunteers and volunteering. These authors base their analysis on the online, snowball method-based survey conducted between November 2025 and January 2026. The results are formulated taking into account the small sample size (51 people) of the pilot study and the limitations resulting from the characteristics of the sample that can be described with relatively homogeneous socio-demographic characteristics. A significant majority of the political volunteers included in the study were also members of a civil society organization committed to some public policy issue, which shows the “multifunctional” nature of their volunteering. Their involvement in politics – in line with the results of the literature – began with some type of protest participation, and it was triggered by a specific event. The leading motivations of the political volunteers in the respondent sample were determined by normative (value identification) and affective motivations (emotional identification with the given party and/or political dissatisfaction). In terms of the nature of the activity, online social media activities and offline activities dominated such as brochure distribution and signature collection. Half of the respondents completed at least four activities as political volunteers, usually with episodic or one-time frequency. Based on the literature analysis, four clusters were identified along the orientation of volunteering: community-dominant-issue-oriented, issue-dominant-community-oriented, issue-dominant-goal-oriented, and goal-dominant-issue-oriented groups. Despite the small sample size, these groups differed in terms of their sociodemographic background, civil society participation, volunteering characteristics, and motivations. Based on this, it is believed that research on Hungarian political volunteers and

volunteering is an area that requires further investigation with a larger sample and a larger research apparatus.

Keywords: political volunteering, involvement, motivations, volunteer activities, recognition, cluster types

BEVEZETÉS

A politikai önkéntesek és önkéntesség elméleti megalapozása, empirikus vizsgálata a magyarországi társadalomtudományi kutatások egyik feltáratlan területe. A politikai célú civil-nonprofit szervezetek önkénteseinek nonprofit statisztikai adatain kívül (lásd Sebestény – Bartal 2026) alig tudunk valamit arról, hogy mi jellemzi, mi motiválja a magyar önkéntesek azon rétegét, amely formálisan vállal politikai célú önkéntességet.

Ugyanakkor a politikai és társadalmi „valóság” a kétezres évek óta fel-felbukkanva felszínre hozza a politikai önkéntesség, aktivizmus jelenségét. A politikai önkéntesek és önkéntesség kutatását napjainkban különösen indokoltnak tartjuk azért is, mert az elmúlt években tanúi lehettünk olyan új és újjáéledő, pártokhoz köthető közösségek létrejöttének, amelyek önkéntesek és/vagy aktivisták munkájára alapozzák működésüket.

A tanulmányban Annette Zimmer és szerzőtársai munkája (2016) alapján a hagyományos politikai önkéntesség egy részterületét, a pártokhoz kötődő önkénteseket, jellemzőiket és tevékenységüket elemezzük és mutatjuk be. Ugyanakkor a téma megközelítését Adalbert Evers és Johan van Essen tanulmányára (2019) alapozva némileg kitágítottuk az aktivizmus vizsgálata felé, mert a megalapozó interjús vizsgálatok alapján azt találtuk, hogy társadalmi értelmezésben a politikai önkéntesség együtt jár a politikai aktivizmussal. Ez is erősíti Mati és szerzőtársainak (2019) álláspontját, miszerint a (politikai) önkéntesség és az aktivizmus között elmosódó határok vannak nem csak a tevékenységben, hanem annak értelmezésében is.

Tanulmányunk elméleti megalapozását a politikai önkéntességgel és aktivizmussal foglalkozó alapküvetekre (Verba et al. 1995; Smith – Stebbins 2016; Zimmer et al. 2016; Evers – von Essen 2019), valamint az önkéntesség-kutatások (például Cnaan et al. 1996; Handy et al. 2000; Wilson 2000; Omoto – Snyder 2002; Woolvin – Hardill 2013; Rochester et al. 2016) vonatkozó eredményeire alapozzuk. Mindezek alapján négy elméleti témát tárgyalunk: mitől lesz „politikai” az önkéntesség, önkéntesség versus aktivizmus, a politikai önkéntessé válást befolyásoló tényezők és a politikai önkéntesség azonosítható motivációi.

A pilot-kutatás elsődleges célja volt, hogy a konvencionális politikai tevékenységek (Zimmer et al. 2017:495) közül megragadjuk a politikai pártokat segítő magyar önkéntesek „tipológiáját”, speciális karakterisztikáját. Ennek érdekében vizsgáltuk a pártokhoz kötődő önkéntesek szociodemográfiai jellemzőit, bevonódásukat és motivációikat – azt feltételezve, hogy ez közelebb visz annak megértéséhez, hogy mi készteti a magyar önkéntesek egy bizonyos csoportját, hogy pártokat, pártokhoz közeli közösségeket segítsenek szabadidejükben –, illetve (online és offline) tevékenységüket, valamint elismerésük módjait és formáit. Pilot-kutatásunk empirikus eredményeit a 2025 novembere és 2026 januárja között lefolytatott online, hólabda-módszeren alapuló kérdőíves vizsgálatra alapozzuk.

A POLITIKAI ÖNKÉNTESÉGRŐL TÖBBDIMENZÓS MEGKÖZELÍTÉSSEN

Amikor a politikai önkéntesség értelmezésének és vizsgálatának megalapozására vállalkozunk, akkor a nemzetközi szakirodalom eredményeit – témánk szempontjából fontos – négy fő kérdés köré rendezve tárgyaljuk. Elsőként az „apolitikus” és a „politikai” önkéntesség kérdését járjuk körbe, majd azt mutatjuk be, hogy milyen nézőpontok alapján értelmezhető a (politikai) önkéntesség és a társadalmi aktivizmus egymáshoz való viszonya. Harmadikként a politikai önkéntesség válást befolyásoló tényezőkkel kapcsolatos szakirodalmi eredményeket ismertetjük. Végül, de nem utolsó sorban azokat a kutatási eredményeket vesszük számba, amelyek arra vonatkoznak, hogy mi motiválja a polgárokat, hogy politikai önkéntesekké váljanak, illetve hogyan azonosíthatók a politikai önkéntesek motivációi.

Mitől lesz az önkéntesség „politikai”?

Szociológiai értelemben az önkéntesség a civil/polgári részvételre irányuló társadalmi cselekvés egy típusa. Míg a politológiai értelmezések (például Verba 1995; Arató – Mikecz 2015; Zimmer et al. 2016) a (politikai/társadalmi) részvételre helyezik a hangsúlyt, addig az önkéntes-kutatások a cselekvésre, pontosabban a munkára/tevékenységre. Ebből alakult ki az önkéntesség definíciójának két esszenciális feltétele, az „az önként vállalt, nem fizetett munka” (Offe – Heinze 1990). John Wilson 2000-ben megjelent, nagyhatású tanulmányában már úgy határozza meg az önkéntességet, mint „(...) minden olyan tevékenység, amelyben időt ingyenesen adnak egy személynek, csoportnak vagy szervezetnek” (Wilson 2000:215).

A vonatkozó kutatások a 2000-es évekig az önkéntességet amolyan „apolitikus” tevékenységnek tartották, mivel főként annak a szolgáltatásnyújtásban játszott szerepére,

valamint szabadidős (serious leisure)⁷ tevékenység-jellegére koncentráltak. Jól kifejezi ezt Filip Wijkström (2011) megállapítása: „az elkötelezett polgár korábbi polgári ideálja az apolitikus önkéntes vagy adományozó ideáljává alakult át” (idézi Evers – von Essen 2019:3). Az önkéntesség „politikai” percepcióváltása egyrészt köszönhető volt annak, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete által adott definíció (UNV 1999), beemelte az önkéntesség közjóhoz (*benefit the community or society at large*) való hozzájárulásának fontosságát az egyének, csoportok és szervezetek javára történő tevékenységek mellett (lásd még Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012). Jelentősen hozzájárultak továbbá ehhez a percepcióváltáshoz a civil-nonprofit szervezetek közpolitikai funkcióinak (véleményformálás és érdekérvényesítés, szakértői, illetve tanácsadói szerep, társadalmi mobilizáció és részvétel) erősítésére irányuló törekvések.⁸ Harmadrészt a civil-nonprofit szektor organikus fejlődése során olyan hibrid szervezetek (Evers 2020) jelentek meg, amelyek egyszerre nyújtottak szolgáltatásokat, illetve láttak el jog- és érdekvédelmi funkciókat, valamint önkénteseik révén a társadalmi mobilizációs, részvételt erősítő akciókat szerveztek. Ezzel kapcsolatosan Evers és von Essen (2019:7) azt hangsúlyozza, hogy a közpolitikai szerepvállalás politikaivá válását erősen meghatározza az adott társadalmi, gazdasági kontextus és az adott „ügy”.

Az önkéntesség „politikaivá” válásának legegységértelműbb módja az a politikai önkéntesség, amit Sidney Verba és szerzőtársai (1995) a politikai részvételen belül helyeznek el, és olyan időalapú hozzájárulásnak tartanak, amely képes befolyásolni a politikai kimeneteket. „Minden olyan önként/önkéntesen végzett tevékenység, amelynek célja vagy következménye a kormányzati cselekvés befolyásolása közvetlenül (a közpolitika alakítására vagy végrehajtására gyakorolt hatáson keresztül) vagy közvetve (a politikát alakító személyek kiválasztásának befolyásolása révén)” (Verba et al. 1995:9). A szerzők hangsúlyozzák, hogy a politikai önkéntesség formái túlmutatnak a szavazáson: ide tartozik a kampánymunka, a politikai adományozás, a képviselőkkel való kapcsolatfelvétel, valamint a közösségi és tiltakozó akciók is. Azaz, a lehető legtágabban értelmezik a politikai részvételhez kapcsolódó önkéntességet, hiszen annak intézményesített és nem intézményesített formáit is beleértik.

⁷ Amely a hobbikkal ellentétben jelentős erőfeszítést, elkötelezettséget és időbefektetést igényel, és amelyben a résztvevő szakmai ismeretekre, készségekre és tapasztalatokra tesz szert.

⁸ Az Európai Bizottság 2025. november 12-én mutatta be az első átfogó európai uniós civil stratégiát. <https://civic-forum.eu/press/european-commission-publishes-long-awaited-civil-society-strategy-in-positive-step-forward#>

Zimmer és szerzőtársai nem adnak pontos leírást a politikai önkéntesség fogalmára, hanem egy felsorolásban azonosítják a politikai önkéntesség lehetséges formáit: „A politikai önkéntesség a polgári szerepvállalást, a polgári részvételt, a politikai egyesüléseket és a politikai pártok munkáját, a politikai kampánytevékenységet, a politikai gyűléseken való részvételt, a szavazást és az egyéb hagyományos politikai tevékenységekben való részvételt jelenti” (Zimmer et al. 2016:495). A fentiekkel ellentétben tehát a szerzők csak az olyan „hagyományos” társadalmi részvételt tekintik politikai önkéntességnek, amely a tágabb értelemben vett polgári, illetve szűkebb értelemben vett állampolgári (szavazás) jogok gyakorlásához köthető. Ebből következően nem tartják a politikai önkéntesség alatt értelmezendőnek a politikai részvétel „nem hagyományos” formáit, mint például a társadalmi mozgalmakban való részvételt és az aktivizmust. Az elhatárolás háttérében egyrészt az áll, hogy Zimmer és szerzőtársai (2016:497) szerint ezek a nem konvencionális, a nem intézményesített politikai részvételt jelenítik meg és ebből eredően eltérőek motivációik, toborzási mechanizmusaik és tervezett politikai hatásai szerint is. Érvelésük szerint az aktivizmus célja a rendszeren kívülről érkező nyomásgyakorlás és a strukturális változás elérése (például tüntetések által), míg az önkéntesség a rendszeren belüli stabil működést támogatja (például pártmunka, párt működésének segítése, illetve a szavazás).

E megállapítás már át is vezet arra a témára, hogy miként lett vita tárgya a (politikai) önkéntesség és az aktivizmus egymáshoz való viszonyának értelmezése.

Önkéntesség versus aktivizmus

Wilson (2000:216) az önkéntesség definiálásával és leírásával foglalkozó tanulmányában hangsúlyozza, hogy az önkéntesség és az aktivizmus társadalmi konstrukciók, és a polgári, illetve a politikai társadalomhoz való viszonyt fejezik ki. Teoretikusan az aktivizmust az önkéntesség részeként értelmezi, ezért azt mondja, hogy bizonyos értelemben átfedés van, míg más szempontokból – a célok, az egyéni és kollektív megnyilvánulások tekintetében – különbséget kell tenni köztük. Tulajdonképpen ezt az elméleti konstrukciót modellálták Colin Rochester és szerzőtársai (2016:15) háromdimenziós modelljükben (*a three-perspective model of volunteering*). E modellben az önkéntességet úgy tekintik, mint egy sokszínű, összetett (hibrid) „képződményt”, ami a nem fizetett munka/szolgáltatásnyújtás, valamint a szabadidős tevékenység (*serious leisure*) és az aktivizmus egymást átfedő területeiből áll. Az aktivizmus beemelése a modellbe azt jelenti, hogy van az önkéntességnek olyan formája is,

amely az önszerveződésről, a kölcsönös segítségéről és a közös célokért való kiállásról szól. Ezen önkéntes tevékenységek hangsúlya nem az időadományozáson, az egyéni motivációkon, és a készségfejlesztésen van, hanem a kollektív, közösségi igények kielégítésén és a társadalmi változás elérésén. Ezt nevezi Evers (2020) konszenzuális, illetve konfrontatív, valamint, formalitása szerint, intézményesült vagy spontán önkéntességnek. Az intézményesültségi kritérium az aktivista típusú önkéntesség vizsgálatánál nagyon gyakran felmerül, hiszen az aktivizmusnak keretet adó szerveződések leggyakrabban az informális formákat használják, illetve a – Mike Woolvin és Irene Hardill (2013) által felrajzolt – részvételi spektrum-modell szerint átmenetet képezhetnek az informális és a formális szerveződések között.⁹

Evers és von Essen az önkéntesség és az aktivizmus (valamint a társadalmi mozgalmak) közös jellemzőjének tartja, hogy „[e]zek a szférák a magánszférával határosak, és magukban foglalják a közösségépítésben, a félig formális társadalmi támogató hálózatokban és az informális önkéntességben található szerepvállalási típusokat, amelyek a személyes hálózatok hagyományosabb formáit vagy az olyan újabb formákat foglalnak magukban, mint a »digitális« hálózatépítés.” (Evers – von Essen 2019:13). Jacob Mwahti Mati és szerzőtársai (2016:516) is amellett foglalnak állást, hogy a konvencionális önkéntesség – beleértve a „hagyományos” politikai önkéntességet – és az aktivizmus, mint nem konvencionális önkéntesség között több átfedés van, mivel ezek egyaránt lehetnek a befogadás, a részvétel, az elszámoltathatóság és a politikai rendszerek megváltoztatásának eszközei.

A politikai önkéntessé válást befolyásoló tényezők

A szakirodalmi elemzések szerint négy strukturális tényező befolyásolja a politikai önkéntességben, illetve aktivizmusban való részvételt (Mati et al 2016:527).

- Az egyén elérhetősége, ami az életúttal változhat, ahogy Mannarini és szerzőtársai (2008) rámutattak elemzésükben. Azt találták, hogy míg a fiatalok előnyben részesítik a közvetlen társadalmi/politikai részvételt, addig az életkor előrehaladtával a hagyományos politika iránti érdeklődés, és az aktív szerepvállalásra való hajlandóság jellemző. A magyarországi kutatások közül, Szabó és Oross (2024) a magyar egyetemisták körében végzett kutatásuk alapján megállapítják, hogy a hallgatók párttagsága alacsony, mindössze 1-3 százalék, amit

⁹ Lásd erre példának az Önkéntes Szemle jelen számában Fernengel Ágnes és Udvarhelyi Éva Tessza (2026) által írt esettanulmányt.

a hagyományos pártpolitikából való kiábrándultsággal magyaráznak. Ezzel szemben azt találták, hogy a közösségi és ügy-alapú részvétel, különösen az oktatási- és a zöld ügyekben, magasabb, és jellemzően a budapesti és nagyvárosi hallgatókra koncentrálódik.

- A társadalmi/politikai tapasztalatok (vélemények megosztása, információk gyűjtése az elsődleges és másodlagos szocializációs közegekben). Ugyancsak Mannarini és szerzőtársai (2008:98) szerint a családtagok, a baráti és kortárscsoportok pozitívan befolyásolhatják annak valószínűségét, hogy milyen aktívan vesz részt valaki a nyilvános szférában. Azaz tehát Robert Putnam (2000) alapján megállapítható, hogy a „kötődő” (*bonding*) és „áthidaló” (*bridging*) tőke révén az egyén olyan információkhoz és normákhoz jut, amelyek a politikai önkéntesség irányába tolják.
- A civil szervezeti tagság, a formális önkéntesség, az informális (például vallási) közösségekben való részvétel. Raam Cnaan és munkatársai (1996) szerint a civil szervezetekhez köthető önkéntesség a közügyek képviselete, míg Femida Handy és szerzőtársai (2000) azt állapították meg, hogy az önkéntes munka során az egyén megtanulja a közjót a saját érdekei elé helyezni, ami a politikai aktivitás pszichológiai alapfeltétele. Raam Cnaan és Laura Amroff (1994) azt találták, hogy a nem szervezett (informális) segítség gyakran az első lépés a helyi politikai aktivizmus felé.¹⁰
- Végezetül, a politikai önkéntességben, aktivizmusban (vagy mozgalomban) való részvételben is szerepet játszik a „gyenge kötések” ereje (Granovetter 1973), azaz egy politikai párt, aktivista csoport, mozgalom tagjaival való kapcsolat (Mikecz 2015). Az újabb kutatások a közösségi média szerepét emelik ki, ahol a barátok politikai aktivitásának látványa („*social cues*”) drasztikusan növeli a politikai vagy aktivista típusú hajlandóságot (Margetts et al. 2016).

A politikai önkéntességgel foglalkozó szakirodalom meglehetősen konzisztens abban, hogy bizonyos demográfiai jellemzők (például a magasabb iskolai végzettség, a foglalkoztatottság versus a tanulói státusz, a stabilabb gazdasági háttér) prediktívek az önkéntességben való részvételt illetően (Verba et al. 1995). Ugyanakkor a nemenkénti vizsgálat azt mutatta, hogy a férfiak hajlamosabbak a hagyományos politikai részvételre (pártpolitika, aktív közreműködés a választásokon). Noha a nők körében gyakoribb a szociális vagy közösségi alapú önkéntesség, amely nem feltétlenül jelenik meg direkt politikai formában, de például az aktivista

¹⁰ E korai kutatás szolgálhatott alapul Woolvin és Hardill (2013) részvételi spektrum-modelljéhez is.

mozgalmakban való részvétel Mannarini és munkatársai (2008) kutatása szerint jellemzőbb az egyetemista, fiatalabb nőkre.

Fontos megjegyezni, hogy Verba és szerzőtársai (1995) hangsúlyozzák, hogy a demográfiai változóknál is fontosabb a pszichológiai profil: a politikai érdeklődés, a közösségi identitás (*sense of community*) és a hit abban, hogy az egyén képes változást elérni (*efficacy*).

A politikai önkéntesség motivációinak azonosítása

Verba és szerzőtársai (1995) szerint a politikai önkéntesek számára az egyik kulcsmotiváció a politika iránti érdeklődés. Továbbá úgy látják, hogy akik követik a közügyeket, és tisztában vannak a dolgok állásával, nagyobb eséllyel válnak akár önkéntessé, akár aktivistává, és ez az érdeklődés fenntartja motivációikat is. A politikai hatékonyság érzete ugyancsak lehet egy motivációs ösztönző, hiszen azt a szubjektív érzést kelti, hogy az önkéntesség által pozitív hatást lehet gyakorolni a közügyekre. Fontos ösztönzők lehetnek még a civil/polgári értékek vagy az állampolgári kötelességtudat és annak teljesítése (például a szavazás), valamint a részvétel, amit örömezzet követ, vagy a csoporttudat, amely azzal vérteti fel a személyt, hogy a sorsa másokéval egybefonódik. Végül, de nem utolsó sorban egy politikai párttal való azonosulás, illetve az elkötelezettség valamely fontos ügy mentén is meghatározó motiváló tényezője a politikai önkéntességnek/aktivizmusnak.

Ugyanakkor a szerzők hangsúlyozzák, hogy az általuk tágabban értelmezett társadalmi részvételhez a motivációk mellett szükségesek még materiális erőforrások (például stabil anyagi helyzet), készségek (például szervezeti és kommunikációs téren) és pszichológiai elkötelezettség. Kiemelik, hogy a politikai önkéntességben az alábbi erőforrások azonosíthatók: sokféle politikai aktivitás igényel időt (például kampánysegítés, közösségi problémák informális önkéntességgel történő megoldása); a politikai ügyek támogatása komoly anyagi szerepvállalással is járhat; végül azon állampolgárok, akik a megfelelő szervezeti és kommunikációs kapacitások birtokában vannak (polgári képességek), nemcsak nagyobb eséllyel fognak ilyen tevékenységeket vállalni, hanem hatékonyabbak is lesznek a munkavégzésben.

A politikai önkéntesség motivációs hátterének feltárása több okból nehezített, mint például a motivációk dinamikus jellege, a társadalmi elvárások és torzítások, az értékrend alapú megközelítés, illetve a módszertani nehézségek miatt. Az önkéntesek motivációinak mérésére a Gil Clary és szerzőtársai (1998) által kidolgozott és általánosan használt Volunteer Functions

Inventory (VFI) még az „apolitikus”, szolgáltatás- és szabadidő orientált önkéntesség mérésére lett felállítva, ami tükröződik a hat potenciális motivációs faktor azonosításában is: értékek, megértés, társas (kapcsolatok), karrier, énvédelem, növekedés.¹¹ Ugyanakkor az Judy Esmond és Patrick Dunlop (2004) által bevezetett Volunteer Motivation Inventory (VMI) társadalmi/szociális értékek motivációs faktora, illetve a magyar vizsgálatok (Bartal – Kmetty 2011) önkormányzati, illetve kormányzati hiányok motivációs faktorai már az önkéntesség motivációjának közjó, illetve közpolitikai jellegére is koncentráltak. Bartal Anna Mária és Kmetty Zoltán (2011) eredményei szerint a magyar, formális szervezeti keretek között önkéntességet vállalók körében a vezető motivációk a társadalmi/szociális értékek, az elismertség iránti igény és a társas kapcsolatok voltak. A közpolitikai jellegű motivációk (kormányzati és az önkormányzati hiányok) az önkéntesek egy számottevő részét motiválták önkéntességükben.

A KUTATÁS CÉLJAI ÉS KÉRDÉSFELTEVÉSEI

A pilot-kutatás elsődleges célja volt, hogy megragadjuk a konvencionális politikai tevékenységek (Zimmer et al. 2017:495) közül a politikai pártokat segítő magyar önkéntesek „fenotípusát”, speciális karakterisztikáját. Hiánypótló elemzésünk Evers és von Essen (2019) tanulmánya alapján abból a feltételezésből indultunk ki, hogy az önkéntesek között valószínűsíthetően azonosíthatók lesznek azok, akik egy direkt politikai cél (egy adott párt céljainak támogatása), valamilyen közpolitikai ügy (szociális-, környezetvédelmi-, helyi politika), vagy egy politikai közösséghez tartozás miatt vállalnak önkéntességet.

További célunk a pártpolitikai térben megjelenő önkéntesek speciális jellemzőinek feltárása volt. Ugyancsak Evers és von Essen (2019) alapján egyfajta „hibrid” – a politológiában alkalmazott társadalmi részvételi-típusú, és az önkéntesség-kutatásokban használt tevékenység-típusú – megközelítéssel kívántuk megmutatni feladataikat és azok súlyát a politikai önkéntességben. Ennek érdekében a felmérés során vizsgáltuk az önkéntesek

¹¹ Értékek: altruista viselkedés és értékek, továbbá humanitárius szemlélet. Megértés: készségek, ismeretek fejlesztése és tapasztalatok szerzése. Társas: társadalmi/szociális beállítódás, a társas kapcsolatok bővítése, fejlesztése, alkalmazkodás. Karrier: egy szakmai és/vagy tudományos terület megismerése, a karrier építése. Énvédelem: az ego védelme és a problémák elkerülése. Növekedés: önismeret, önfejlesztés és a jóllétre irányuló motivációk.

involváltságát, jelentkezésük körülményeit, valamint az önkéntességgel foglalkozó kutatások eredményeire (Esmond 2005) alapozva elismerésük jellemzőit.

Mind a nemzetközi, mind pedig a hazai szakirodalomban az egyik legtöbbet elemzett téma az önkéntesek motivációi. Az elméleti részben már bemutatottuk – Verba és szerzőtársai (1995) valamint Zimmer és munkatársai (2016) nyomán –, hogy a politikai önkéntesség vállalása mögött többfajta, olykor dinamikusán változó motiváció állhat. Ebből kiindulva kutatásunk fontos célkitűzése volt, hogy feltárjuk és elemezzük a vizsgálatban résztvevők motivációit is. Úgy véltük, hogy ezek az eredmények közelebb visznek annak megértéséhez, hogy mi készteti az önkéntesek egy bizonyos csoportját, hogy pártokat, pártokhoz közeli közösségeket segítsenek szabadidejükben.

A KUTATÁS MÓDSZEREI

Az online kérdőíves pilot-kutatás 2025 novembere és 2026 januárja között valósult meg, hólabda-módszer alkalmazásával. A kérdőívet hat kiinduló személynek küldtük ki, és kértük meg őket továbbításra, olyan ismerőseiknek, akik politikai pártok önkéntesei voltak. A populációnál, akiket el akartunk érni, nem volt cél, hogy párthovatartozás szerint reprezentálják a magyar politikai önkénteseket, mivel általában a politikai önkéntesek karakterisztikáját akartuk megragadni és nem az egyes pártok önkénteseit.

A kérdőív öt fő részből állt, és a kérdéseket az önkéntességre, illetve a politikai önkéntességre vonatkozó szakirodalmi elemzések eredményeit figyelembe véve állítottuk össze, úgymint: demográfiai adatok; civil-nonprofit szervezeti tagság és önkéntesség, illetve informális civil szerveződésekben való részvétel; az önkéntesség, a politikai önkéntesség és az aktivizmus fogalmak szabadszavas meghatározása; az önkéntes és/vagy aktivista munka jellemzői (involválódás és orientáció a politikai önkéntesség vállalásában; kapcsolatfelvétel, online és offline tevékenységek, kapcsolattartás és részvétel egy adott párt által szervezett eseményeken), továbbá az önkéntes munka elismerése, illetve a motivációk mérése, amit a Verba és szerzőtársai (1995) alapján leírt motivációk szerint, nyolc állítást megfogalmazva igen/nem választással mértünk.

A kérdőíves megkérdezésre 51 kitöltött kérdőív érkezett be és 5 félig strukturált háttérinterjút készítettünk az arra vállalkozó kitöltőkkel. Az interjúk a kérdőív eredményeinek interpretációs elmélyítését szolgálták.

Az adatokat SPSS 27 programmal dolgoztuk fel. Az adatelemzés során leíró statisztikákat, kétváltozós statisztikát (elsősorban keresztábrákat), valamint klaszterelemzést alkalmaztunk.

A VÁLASZADÓK SZOCIODEMOGRÁFIAI JELLEMZŐI

Az 51 főt tartalmazó minta fő jellemzőjeként említhető, hogy a nemenkénti megoszlás arányosnak mutatkozott (49 százaléka férfi és 51 százaléka nő volt), míg az életkort tekintve nagyobb arányban szerepeltek a 46-55 év közöttiek, továbbá, a házasok és az élettársi kapcsolatban élők (a minta 57 százaléka).

1. táblázat. A kutatási minta leíró statisztikája (N=51)

Változó	Érték
Nem	férfi
	25 fő (49%)
Kor	nő
	26 fő (51%)
Kor	18-35 évesek
	8 fő (16%)
	36-45 évesek
	10 fő (20%)
	46-55 évesek
Családi állapot	16 fő (31%)
	56-65 évesek
	7 fő (14%)
	66 felettiek
	10 fő (19%)
Családi állapot	nőtlen/hajadon
	8 fő (16%)
	házas/élettárs
Iskolai végzettség	29 fő (57%)
	elvált/özvegy
	14 fő (27%)
	szakmunkás
	3 fő (6%)
Iskolai végzettség	érettségi/OKJ
	10 fő (19%)
	felsőfokú BA
	10 fő (20%)
	felsőfokú MA
Foglalkoztatási helyzet	22 fő (43%)
	tud. fokozat
	6 fő (12%)
	aktív foglalkoztatott
	38 fő (74%)
Állandó lakhely	alkalmazott/közalkalmazott
	23 fő (45%)
	egyéni és társas vállalkozó
Foglalkoztatási helyzet	15 fő (29%)
	inaktív
	2 fő (4%)
Állandó lakhely	nyugdíjas
	11 fő (22%)
	főváros
	23 fő (45%)
Állandó lakhely	megyeszékhely
	11 fő (21%)
	város
	8 fő (16%)
Állandó lakhely	község
	9 fő (18%)

Forrás: Saját készítésű táblázat az „Önkéntesség és aktivizmus a közpolitikai térben” kutatás adatbázisa alapján.

A megkérdezettek háromnegyede felsőfokú végzettséggel rendelkezett, ahogy általában az önkéntesekre ez jellemző, és ez összhangban van az önkéntesség domináns státuszmodelljével (lásd Smith 1994). Az aktív foglalkoztatottak aránya magas volt (74

százalék), ebből következően tehát alacsony volt körükben az inaktívok (4 százalék) és a nyugdíjasok aránya (22 százalék). A válaszadó aktív foglalkoztatottak között többségben voltak az alkalmazottak/közalkalmazottak, míg az egyéni vagy társas vállalkozók aránya 29 százalékot tett ki. A kitöltők majdnem fele a fővárosban, míg 37 százalékuk más városias településeken élt. Összességében a pilot kutatás politikai önkénteseinek válaszadói mintáját az idősebb középkorúak, a házások, a felsőfokú iskolaivégzettségűek, az inkább aktív foglalkoztatottak és a fővárosban élők jellemzői határozták meg.

A FORMÁLIS ÉS INFORMÁLIS CIVIL RÉSZVÉTEL JELLEMZŐI

A válaszadói mintába bekerült megkérdezettek több mint háromnegyede tagja volt valamilyen civil szerveződésnek.¹² A legtöbben jogi személyiséggel nem rendelkező, civil társaság¹³ tagjai voltak, de magas volt az egyesületi tagsággal rendelkezők aránya is (2. táblázat).

2. táblázat. A politikai önkéntesek civil részvételének jellemzői

Változó	Érték
Civil szervezeti tagság	igen
	40 fő (79%)
	nem
	11 fő (21%)
A szervezet típusa (N=40)	alapítvány
	7 fő (8%)
	egyesület
	14 fő (36%)
	civil társaság
	17 fő (44%)
	nonprofit gazdasági társaság
	1 fő (2%)
A szervezet tevékenységi területe	oktatás
	1 fő (2%)
	kultúra
	4 fő (10%)
	szabadidő
	1 fő (2%)
	szociális
	10 fő (25%)
	környezet-, természet- és állatvédelem
	7 fő (18%)
	politikai
	17 fő (43%)
A részvétel formája	tisztségviselő/fizetett munkatárs
	7 fő (18%)
	tag
	7 fő (17%)
	önkéntes
	23 fő (57%)
	szimpatizáns
	3 fő (8%)
Tagság időtartama	1 éve
	12 fő (31%)
	2 éve
	8 fő (20%)
	3 vagy több éve
	19 fő (49%)
Önkéntesség gyakorisága	alkalmanként (évente többször)
	15 fő (37%)
	rendszeresen (havonta többször)
	25 fő (63%)

¹² Az Önkéntesség Magyarországon 2023 kutatás (Gyorgyovich – Vas 2025) hasonló arányokat mért a teljes népesség körében.

¹³ A civil társaság a jogi személyiséggel nem rendelkező, nem gazdasági célok elérésére, de a közösségi tevékenységek összehangolására (már két fővel is alapítható) működési forma. A civil társaságok sajátos gazdálkodási helyzetet jellemzi, hogy például nem gazdálkodhatnak, nem gyűjthetnek adományt. Lásd a 2011. évi CLXXV. törvény „Az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról”.

Informális önkéntesség (N=51)	részt vesz	17 fő (33%)
	nem vesz részt	34 fő (67%)
Informális önkéntesség típusa (ha részt vesz)	egyházi	2 fő (12%)
	szülői munkaközösség	2 fő (12%)
	klubtevékenység	1 fő (6%)
	közösségi, ad hoc események	9 fő (53%)
	falu/településszépítés	3 fő (18%)
Hol vesz részt a civil/informális szerveződés működésében?	lakóhelyén	29 fő (66%)
	lakóhelyén és más településen is	15 fő (34%)

Forrás: Saját készítésű táblázat az „Önkéntesség és aktivizmus a közpolitikai térben” kutatás adatbázisa alapján.

Tevékenység szerint 43 százalékuk politikai célú szervezet tagja, negyedük szociális, 18 százalékuk környezet- és természetvédelmi, míg 10 százalékuk kulturális célú civil-nonprofit szervezet tagja volt. A legnagyobb arányban (57 százalék) önkéntesei voltak az adott szervezetnek, és 63 százalékuk rendszeresen végezte tevékenységét. A megkérdezetteknek csak a harmada említette, hogy informális önkéntes munkát is végez, ami közösségi, ad hoc eseményeken való segítséget jelentett és ez kétharmaduk esetében a lakóhelyükön valósult meg. Mindezek alapján megállapítható, hogy a pilot-kutatás mintájába olyan politikai önkéntesek kerültek be, akik társadalmilag is aktívak voltak, többségük formális civil szervezeti tagsággal is rendelkezett, és olyan rendszeres önkéntesek voltak, akiknek majdnem fele politikai célú tevékenységet végzett.

BEVONÓDÁS A KÖZÉLETI, POLITIKAI ÜGYEKBE, VALAMINT A POLITIKAI ÖNKÉNTESÉGBE

Bevonódás a közéleti és politikai ügyekbe

A politikai önkéntessé válás fontos tényezője, hogy az adott személy hogyan, milyen módon kerül először kapcsolatba a közéleti, politikai ügyekkel. A kérdőívben több válasz is megjelölhető volt, és ezek alapján kiderült, hogy legtöbben (36 fő, 71 százalékuk) már vettek részt tüntetésen, vagy petíciót írtak alá (32 fő, 64 százalékuk), vagy valamilyen tiltakozó akció (30 fő, 59 százalékuk) részesei is voltak. Ezek az eredmények összhangban állnak azzal, a már az 1970-es évek végén kimutatott tendenciával, hogy a politikába való belépés gyakran tiltakozó részvétellel kezdődik (Barnes et al. 1979). Russell Dalton pedig azt hangsúlyozta 2008-ban megjelent tanulmányában, hogy a politikailag aktívvá válásban a nem

konvencionális részvételi formák (tüntetés, petíció) növekvő szerepet töltenek be (Dalton 2008).

A helyi közpolitikai tevékenységet megjelenítő közmeghallgatás révén a válaszadók alig egyhatoda (8 fő, 16 százalék) került kapcsolatba közéleti ügyekkel, de több mint felük (27 fő, 53 százalékuk) más, egyéb formákat is megjelölt. Az adatokból az is kiderül, hogy legalább két közéleti, politikai eseményen való részvétel volt a jellemzőbb a politikailag involválódott válaszadókra.

A bevonódás okai a politikai önkéntességbe

A politikai önkéntességbe való bevonódás kapcsán fontos megvizsgálni, hogy mi volt az az esemény vagy időszak, ami felkeltette az önkéntesek közügyek vagy politika iránti érdeklődését. A nyitott kérdésre¹⁴ négy válasz-kategóriát tudtunk kialakítani. A válaszadók több mint a fele (28 fő, 55 százalékuk) jelölt meg konkrét eseményt vagy dátumot (többségük az elmúlt egy évtized eseményeit, illetve kisebbségük a rendszerváltást említette). Egyötödük (11 fő) mondta azt, hogy mindig is érdekelte a politika, míg 24 százalékuk (12 fő) nem konkrét eseményt vagy dátumot adott meg (például: „tenni akartam valami értelmeset”; „amikor összeért a civil tevékenységemmel”; „sokáig érett bennem a gondolat”).

A bevonódás kapcsán lényeges az okok vizsgálata is, vagyis, hogy az önkéntesek miért határoztak úgy, hogy az adott párt önkéntesei, aktivistái, szimpatizánsai lesznek.¹⁵ A szakirodalom (Verba et al. 1995; Burns et al. 2001) szerint – ahogy már fentebb is említettük – a politikai önkéntességet vállalók nem kizárólag ideológiai elkötelezettségből cselekszenek, hanem összetett, többdimenziós motivációk mozgatják őket, amelyek hasonlítanak a civil önkéntesekéhez, de politikai tartalommal telítettek. A szakirodalom alapján a politikai önkéntességbe való bevonódás háttérében leggyakrabban az értékrend áll (elsősorban a politikai). Ilyenkor az önkéntes azonosul egy politikai párt, mozgalom vagy ügy értékrendjével, és a részvétel révén támogatni akarja annak céljait. A párt ideológiájával, értékeivel vagy tevékenységével való azonosulás belső, normatív motivációt is teremt a csatlakozásra. (Verba et al. 1995; Musick – Wilson 2008). Eredményeink szerint ezt azonban csak a megkérdezettek

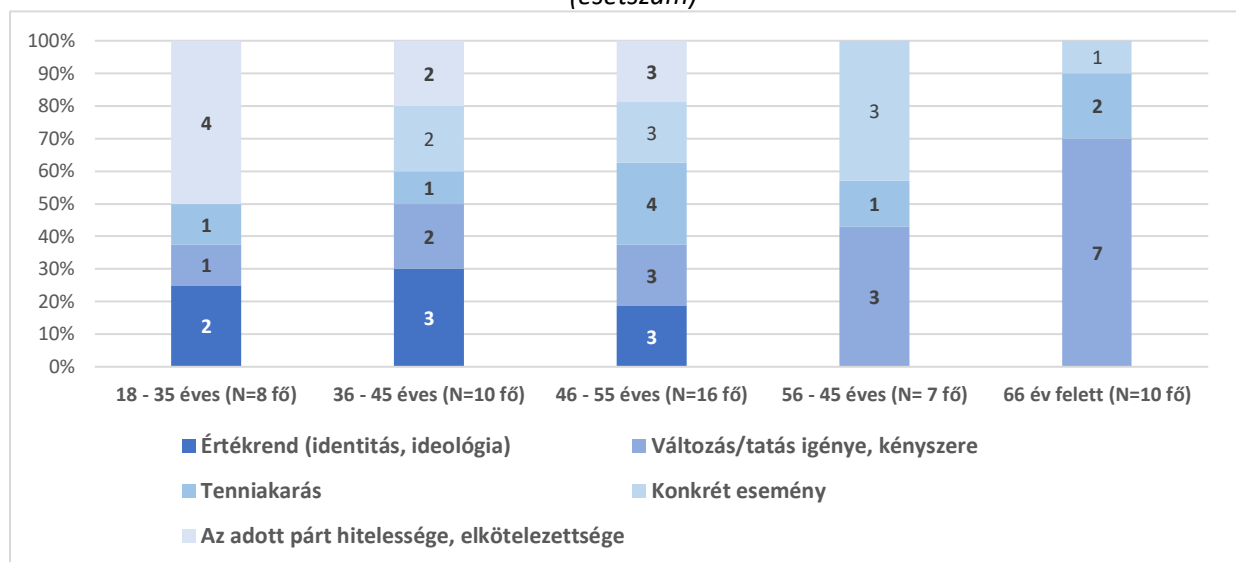
¹⁴ „Emlékszik-e olyan eseményre vagy időszakra, ami felkeltette a közügyek vagy a politika iránti érdeklődését?”

¹⁵ Ezt két kérdéssel is vizsgáltuk: „Miért határozta el, hogy az adott párt önkéntese, aktivistája, szimpatizánsa lesz?”, illetve „Mi győzte meg, hogy (önkéntesként, aktivistaként, szimpatizánsként) ehhez a párthoz csatlakozzon?”

közel hatoda (16 százalékuk) jelezte okként. Sokkal nagyobb arányban voltak köztük (31 százalékuk), akik a „változtatás igényét, kényszerét” jelölték meg aktivitásuk okaként. Pippa Norris (1999) szerint ennek hátterében nem feltétlenül a „pozitív vonzalom”, hanem a status quo elutasítása és a változtatás szükségességének érzete áll. Ezen kívül közel minden hatodik válaszoló (18 százalék) önkéntes említette a tenni akarást politikai önkéntessé válásának okaként. Azaz nem csak egyetért az adott párt tevékenységével, hanem aktív szerepet akar vállalni, mert úgy érzi, személyes cselekvése számít (Omoto – Snyder 2002). Hasonló arányban (18 százalék) említettek válaszadóink aktivitásuk indoklásául valamilyen konkrét eseményt, illetve az adott párt hitelességét, elkötelezettségét. A konkrét esemény, mint kiváltó ok James Jasper (1997) szerint lehet tüntetés, politikai botrány, választás vagy személyes élmény, amely áttöri az addigi passzivitást és közvetlen csatlakozáshoz vezet. Az „adott párt hitelessége”, illetve „a párt melletti elköteleződés” hátterében az a meggyőződés állhat, hogy a párt komolyan gondolja, amit képvisel, következetes, és valóban képviseli a válaszadók által preferált politikai értékeket (Lupu 2016).

A bevonódás okait vizsgálva gyenge szignifikáns eltérés volt tapasztalható az egyes életkori csoportok között.¹⁶

1. ábra. A politikai önkéntességbe való bevonódás okai a válaszadók életkori megoszlása szerint (esetszám)

Forrás: Saját készítésű ábra az „Önkéntesség és aktivizmus a politikai térben” című kutatás adatbázisa alapján.

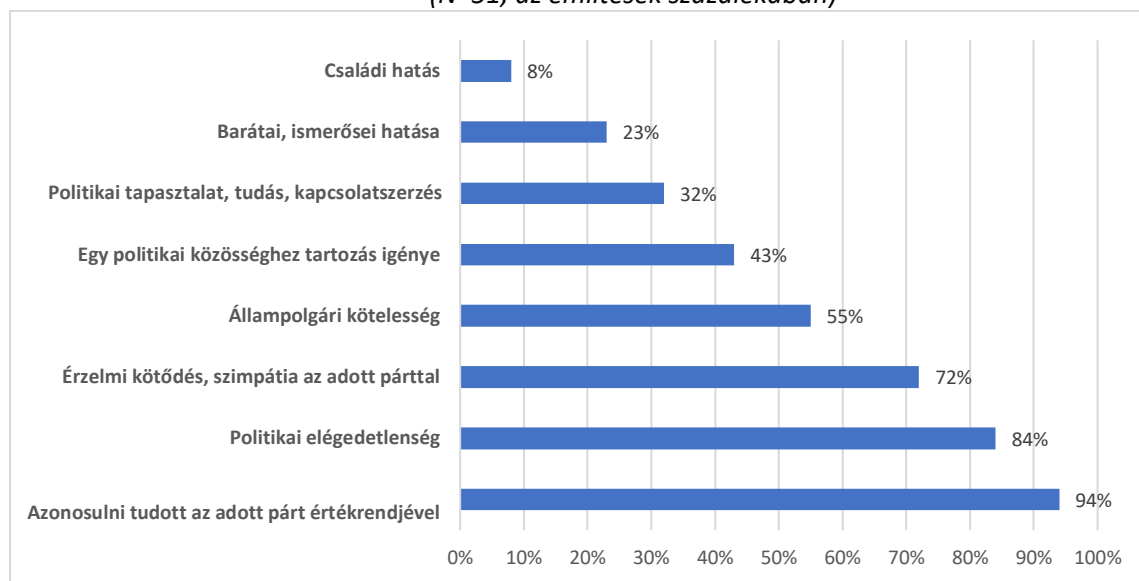
¹⁶ A Pearson-féle Chi-négyzet értéke 24,806, szignifikanciája 0,073.

Érdemes megfigyelni, hogy a mintába bekerült fiatalabb korosztályban inkább az adott párt hitelessége, a 36-45 éves korosztályban az értékrend, a 46-55 évesek körében a tenniakarás dominált, míg a 56 év felettiekénél a változás/változtatás igénye jelent meg nagyobb arányban a válaszokban (1. ábra).

A POLITIKAI ÖNKÉNTESÉG MOTIVÁCIÓI A FELMÉRÉSBEN RÉSZTVEVŐK KÖRÉBEN

A „Mi motiválta, hogy az adott párt önkéntese legyen?” kérdésre a válaszadóknak nyolc lehetőséget kellett igen/nem válaszok alapján osztályozniuk. Az elemzés szerint a „párt értékrendjével való azonosulás” (48 fő, 94 százaléuk említette) és a „politika elégedetlenség” motivációja (43 fő, 84 százaléuk említése szerint), valamint az „érzelmi kötődés, szimpátia az adott párttal” (37 fő, 72 százaléuk jelölése alapján) a mintában résztvevők politikai önkéntességének domináns motivációs tényezőiként mutatkoztak meg (2. ábra).

2. ábra. A politikai önkéntességet meghatározó motivációk sorrendje a válaszadói mintában (N=51; az említések százalékában)

Forrás: Saját készítésű ábra az „Önkéntesség és aktivizmus a politikai térben” című kutatás adatbázisa alapján.

Ugyanakkor az állampolgári kötelesség (28 fő, 55 százaléuk említése) és „egy politikai közösséghez tartozás igénye” (22 fő, 43 százaléuk említése) közepes, míg a baráti hatás (12 fő, 23 százaléuk említése) és a családi indíttatás (4 fő, 8 százaléuk említése) kis mértékben jelent meg a válaszadók körében motivációs hatóerőként.

Összességében, a válaszadói mintában szereplő politikai önkéntesek vezető motivációit normatív-értékalapú (értékrendbeli azonosulás) és affektív motivációk (politikai elégedetlenség, illetve érzelmi kötődés, szimpátia az adott párttal) határozták meg.

Az egyes motivációkat megvizsgáltuk egymással való összefüggések szerint is.¹⁷ Az eredmények alapján:

- a „párt értékrendjével való azonosulás” motivációja pozitív kapcsolatot mutatott a „politikai elégedetlenség” és az „érzelmi kötődés, szimpátia az adott párttal” motivációkkal (Yule’s $Q > .80$), ami arra utal, hogy a válaszadók körében a politikai önkéntes részvétel normatív, érzelmi és kritikai dimenziói gyakran együtt jelennek meg.
- Ezzel párhuzamosan a párt értékrendjével való azonosulás, a „politikai elégedetlenség” és az „érzelmi kötődés, szimpátia az adott párttal” motivációi negatív kapcsolatot mutattak az állampolgári kötelesség motivációval (Yule’s $Q \approx -.76$), ami arra utal, hogy a részvétel normatív és érzelmi alapú motivációi eltérő logika mentén szerveződtek a válaszadók esetében.
- A „politikai tudás- és tapasztalatszerzés” és a baráti hatás motivációi között erős pozitív kapcsolat volt megfigyelhető (Yule’s $Q \approx .80$), ami azt jelzi, hogy a politikai részvétel tanulási dimenziója gyakran társas közegben aktiválódott a kutatási mintában résztvevőknél.

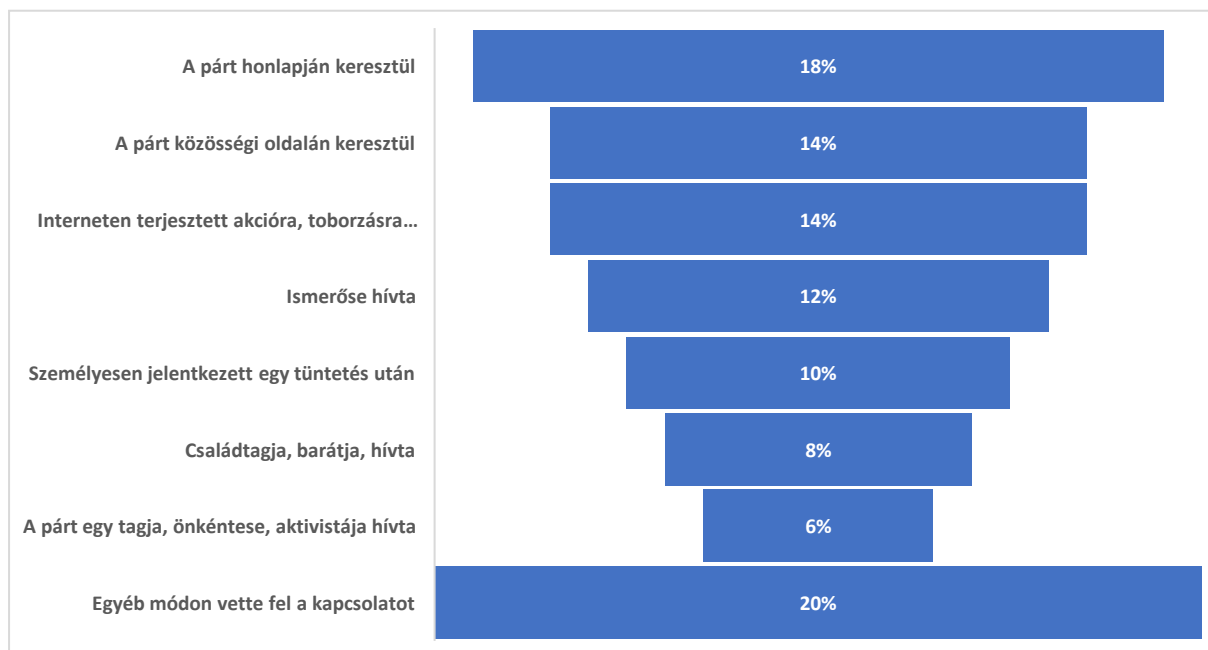
Tekintettel a pilot-minta kis elemszámára, az eredményeket elsősorban feltáró jellegű mintázatokként értelmeztük, nem pedig végleges motivációs struktúrákként.

AZ ELSŐ KAPCSOLATFELVÉTEL MÓDJA AZ ADOTT POLITIKAI PÁRTTAL

Egy külön kérdésben arra kerestük a választ, hogy az önkéntesek az adott párttal hogyan kerültek kapcsolatba. A legtöbben a párt honlapján keresztül (18 százalékuk), a párt közösségi oldalának csoportján keresztül (14 százalékuk), vagy az interneten terjesztett akcióra, toborzásra jelentkeztek (14 százalékuk). Körülbelül a megkérdezettek tizede jelentkezett személyesen egy tüntetés vagy akció után, vagy az ismerőse hívta. Az egyéb válaszok magas aránya mögött olyan válaszok voltak azonosíthatók, mint például „már lazán kapcsolatban állt a párttal”, illetve legtöbben azt említették, hogy „civil munkája során került kapcsolatba” a párttal (3. ábra).

¹⁷ A dichotóm motivációs változók közötti összefüggéseket (3. táblázat) Fisher-féle egzakt próbával vizsgáltuk. Az összefüggések irányát és erősségét Yule-féle Q mutatóval jellemeztük.

3. ábra. A pártokkal való kapcsolatfelvétel módja (N=51; említések százalékában)

Forrás: Saját készítésű ábra az „Önkéntesség és aktivizmus a politikai térben” című kutatás adatbázisa alapján.

A pártokkal való kapcsolatfelvételen az online csatornák (párthonlapok, közösségi média vagy online toborzás) növekvő szerepéről a szakirodalomban többen (Gibson – Cantijoch 2013; Vaccari 2017; Enli – Skogerbø 2013) is beszámoltak már. Ugyanakkor eredményeink alapján figyelemre méltó, hogy a válaszadók egy kisebb részénél (8-12 százalékuknál) a „gyenge” kötéseknek (ismerős, barát) erősebb szerepük volt az első kapcsolatfelvételen, mint például az adott párt tagjainak, önkénteseinek vagy aktivistáinak. Mindez arra utal, hogy a személyes kötődésnek még mindig nem elhanyagolható jelentősége van a politikai involválódásban, a pártokhoz való kötődésben.

Összességében nézve, a válaszadók 45 százaléka esetében az első kapcsolatfelvétel az adott párttal virtuálisan, míg 35 százalékuknál személyesen történt. Bár nemenként és foglalkoztatási csoportonként nem találtunk szignifikáns eltérést, megállapítható volt, hogy a válaszadó nők inkább személyesen, míg a férfiak inkább virtuálisan vették fel az adott párttal a kapcsolatot, ahogy Hilde Coffé és Katherine Bolzendahl (2010), valamint Nancy Burns és munkatársai (2001) is hasonló megállapításokra jutottak. Foglalkozási csoportok szerint vizsgálva azt találtuk, hogy a mintába bekerült nyugdíjasok inkább a személyes, míg a munkaképes korúak (aktívak és inaktívak) inkább a virtuális kapcsolatfelvételt preferálták, bár ez a kapcsolat sem bizonyult szignifikánsnak. Ezen eredményeink összhangban állnak Norris

(2003) és Eva Anduiza és munkatársai (2012) kutatási következtetéseivel a generációs-, illetve az életkori különbségeknek a politikai aktivitásban játszott szerepéről.

A POLITIKAI ÖNKÉNTESK TEVÉKENYSÉGEI A PÁRTOK TÁMOGATÁSÁBAN

Az elmúlt másfél évtizedben a személyes önkéntesség mellett egyre inkább teret nyert az online önkéntesség. Online önkéntességről akkor beszélünk, ha a végzett tevékenység részben vagy teljes egészében az online térben zajlik. A tanulmányok (lásd Ackerman – Manatchal 2018; Silva et al. 2018) az online önkéntesség számos előnyét ismertetik, így például a rugalmasság; az anonimitás; hogy növeli a szervezet sokszínűségét, nyitottságát; hogy új nézőpontokat, tudást, készségeket és képességeket visz a szervezet életébe, és nem utolsósorban pedig az online tér lehetőséget nyújt azoknak a személyeknek a bevonására is, akik fizikai vagy egyéb korlátok miatt nem tudnak személyesen csatlakozni egy-egy szervezet munkájához. Ezek az előnyök a politikai önkéntességre is igazak, és látjuk, hogy a pártok, a politikai közösségek ki is használják ezeket az előnyöket.

A másik jelenség, ami az önkéntesség jellegét meghatározza, az pedig nem más, mint hogy a rendszeres önkéntesség mellett mindinkább teret nyer az alkalmi, epizodikus önkéntesség (lásd részletesebben Bartal 2023a; 2023b). A politikai önkéntesség tipikusan az a terep, ahol sokkal inkább az epizodikus, mint a rendszeres önkéntesség a jellemző, bár ez a kampányidőszakban – különösen a választásokat megelőző egy évben – megfordul, vagy éppen kiegyenlítődik.

Mindezekből kiindulva a pártok támogatásában végzett önkéntes tevékenységeket online és offline (személyes) csoportosítás, illetve gyakoriságuk szerint is vizsgáltuk. Ez utóbbi esetben arra voltunk kíváncsiak, hogy mely offline és online tevékenységeket végeznek rendszeresen, vagy epizodikusan a megkérdezettek.

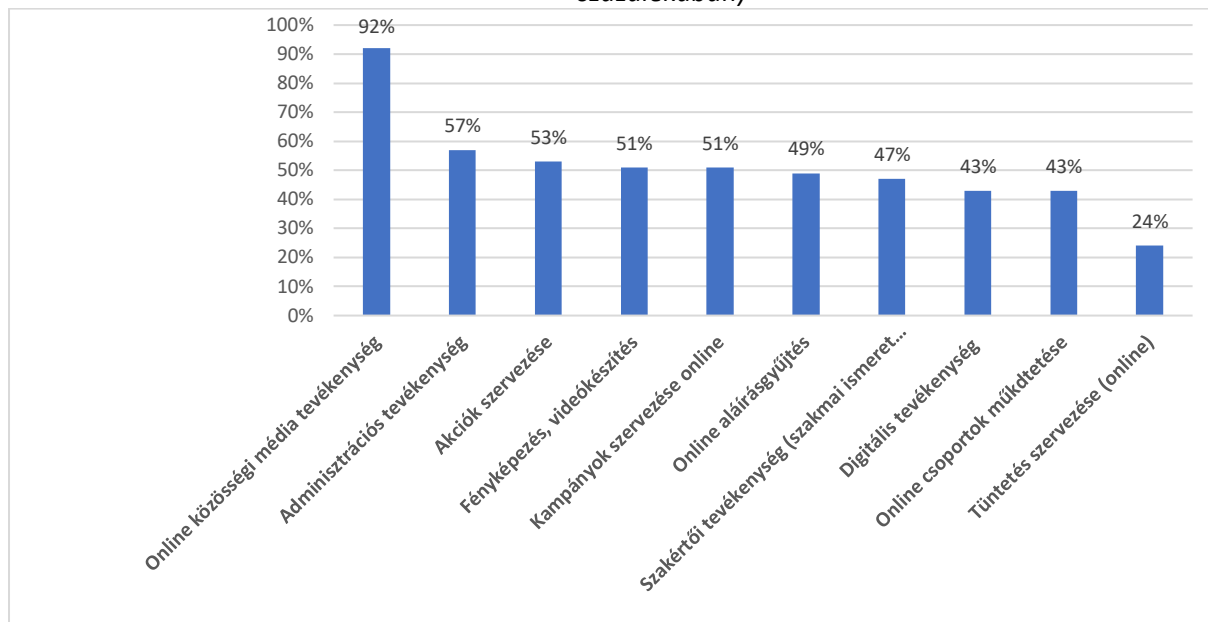
Online tevékenységek

Az online végezhető tevékenységek esetében tíz tevékenységi formát kellett a válaszadóknak aszerint értékelniük négyes Likert-skálán,¹⁸ hogy milyen gyakran végzik azt. Az eredmények azt mutatták, hogy az önkéntesek 92 százaléka folytatott online (közösségi média)

¹⁸ Ahol 1=soha, 2=néha, 3=gyakran, 4=rendszeresen kategória szerepelt.

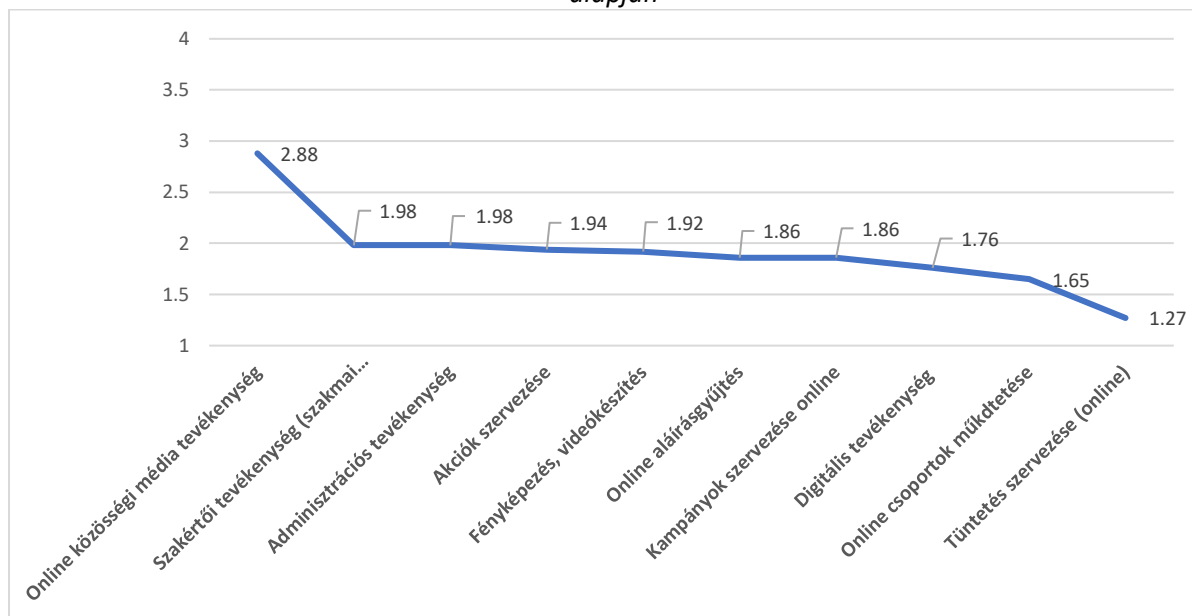
tevékenységet és messze ez volt a legmagasabb átlagpontot ($M=2,88$) elérő tevékenység, ami azt jelenti, hogy ezt gyakran is végezték (4. és 5. ábra).

4. ábra. A válaszadók politikai önkéntessége során végzett online tevékenységek (a válaszok százalékában)

Forrás: Saját készítésű ábra az „Önkéntesség és aktivizmus a politikai térben” című kutatás adatbázisa alapján.

5. ábra. A válaszadók politikai önkéntessége során végzett online tevékenységek gyakorisága az átlag alapján

Forrás: Saját készítésű ábra az „Önkéntesség és aktivizmus a politikai térben” című kutatás adatbázisa alapján.

A válaszadók valamivel több, mint a fele mondta azt, hogy önkéntesként végez adminisztrációs munkát, akciók szervezését, online dokumentálást, kampányok szervezését. A gyakoriság átlaga alapján alkalmilag, néha látták el ezeket a feladatokat. A digitális tevékenységben (honlapok készítése, fenntartása), vagy az online csoportok (Viber, WhatsApp stb.) működtetésében kevés önkéntes volt érintett, és a gyakorisági átlag inkább a „néha és a soha” kategóriák közé esett. Feltételezhető, hogy ezeket a tevékenységeket, illetve a tüntetések szervezését a pártok fizetett alkalmazottakkal oldják meg, és erre az interjúinkban volt is utalás.

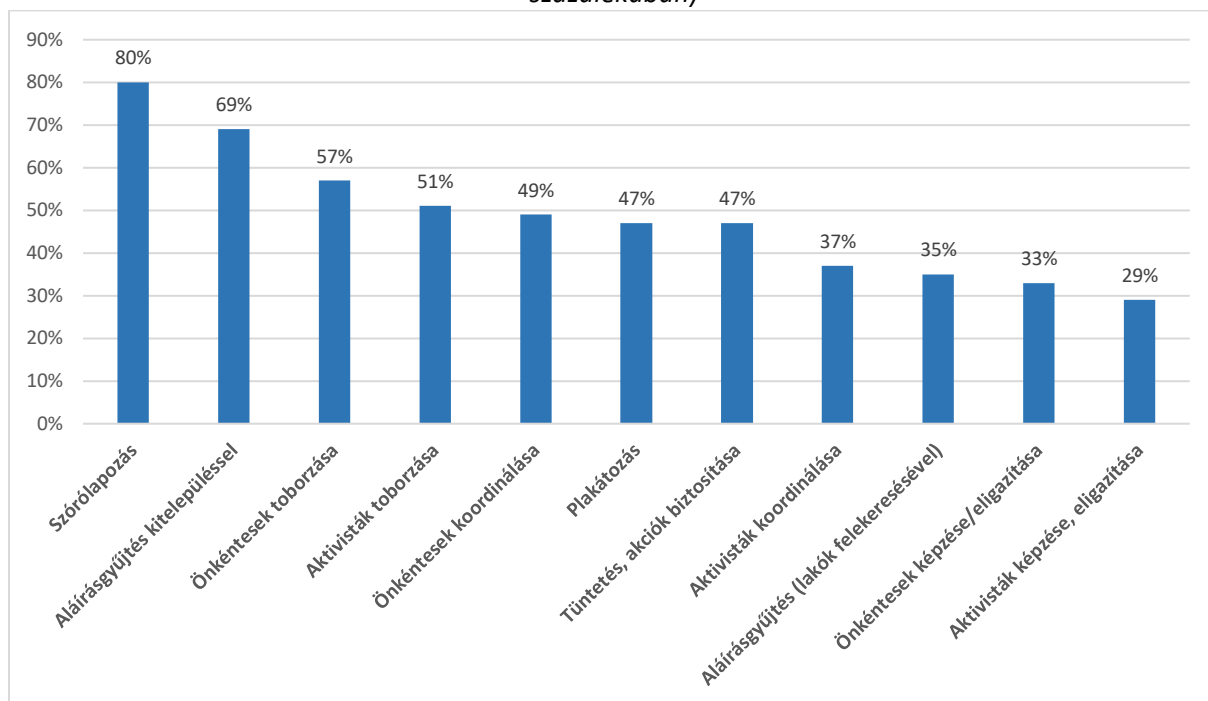
A személyes (offline) tevékenységek

A válaszadók döntő többsége a szórólapozást említette, mint olyan, személyesen ellátott tevékenységet, amelyet politikai önkéntessége során végzett (6. ábra). A válaszadók háromötöde említette az aláírásgyűjtést kitelepüléssel. Érdekes módon az 1990-es években népszerű és gyakori politikai önkéntes munkát, az aláírásgyűjtést lakók felkeresésével már csak alig 35 százalékuk jelölte meg. A toborzási tevékenység jelentette az önkéntes munka harmadik jelentősebb területét, amiről a válaszadók 51-57 százaléka mondta azt, hogy részt vett már benne. Mintegy felük végzett olyan tevékenységet, mint az önkéntesek koordinálása, plakátozás vagy a tüntetések biztosítása. Az önkéntesek, aktivisták képzésében alacsony volt a válaszadók részvétele – azt valószínűsítjük, hogy ez is a pártszakértői kör tevékenységébe tartozott (6. ábra).

Amennyiben a személyes tevékenységek gyakoriságának átlagát nézzük, az első szembetűnő eredmény, hogy e tevékenységeket jóval alacsonyabb gyakorisággal végezték a megkérdezettek, mint az online önkéntes munkákat (7. ábra). A két, legtöbbször által végzett önkéntesség – a szórólapozás és az aláírásgyűjtés kitelepüléssel – gyakorisági átlagai ($M=2,53$; $M=2,29$) alapján inkább a néha végzett tevékenységek közé tartoznak. Az összes többi politikai önkéntes munka a „néha – soha” tartomány közé esik.

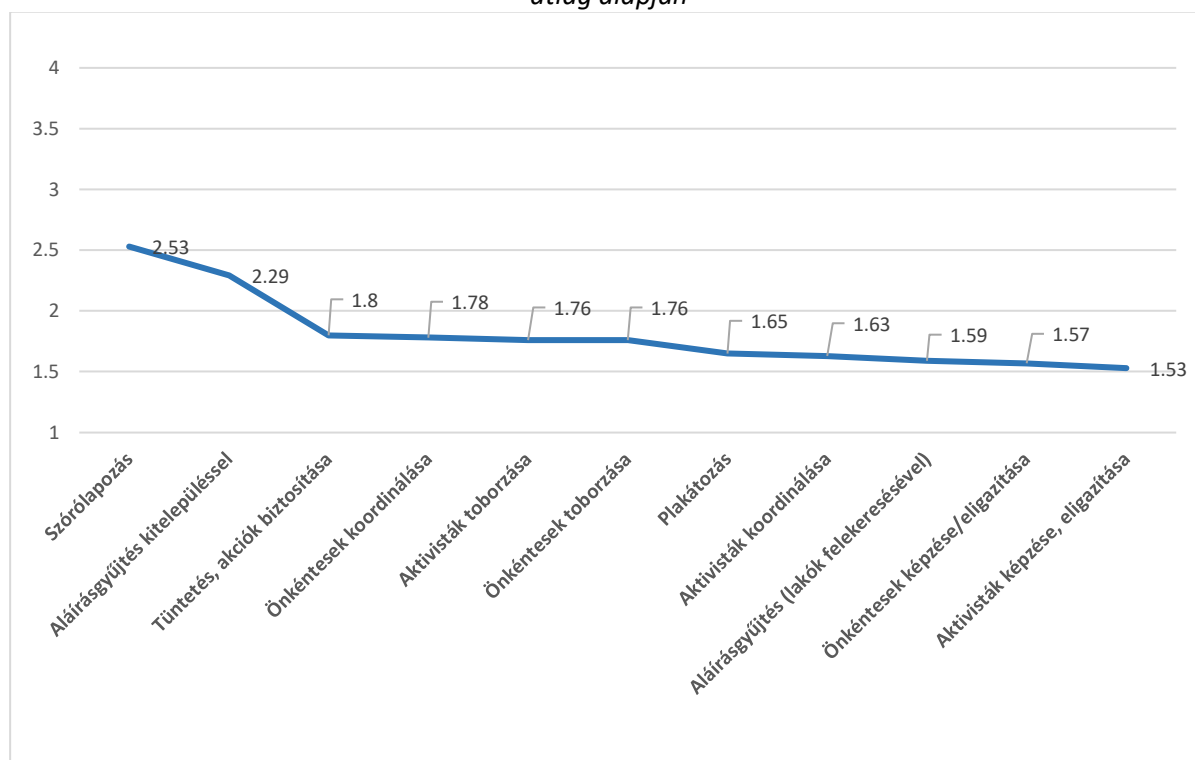
Vizsgálatunk szerint az valószínűsíthető, hogy a technológiai fejlődés következményeként a politikai önkéntesség is inkább a virtuális térbe tevődött át, és a klasszikus politikai önkéntesség fő jellemzője, a személyesség már csak egy-két tevékenységi területen dominál. Gyakoriságát tekintve a politikai önkéntes tevékenységek többségére – kivétel az online közösségi tevékenységek, az adminisztratív feladatok, a szórólapozás és az aláírásgyűjtés – inkább az ad hoc, egyszeri, alkalmankénti feladatok ellátása a jellemző.

6. ábra. A válaszadók politikai önkéntessége során végzett személyes tevékenységek (a válaszok százalékában)

Forrás: Saját készítésű ábra az „Önkéntesség és aktivizmus a politikai térben” című kutatás adatbázisa alapján.

7. ábra. A válaszadók politikai önkéntessége során végzett személyes tevékenységek gyakorisága az átlag alapján

Forrás: Saját készítésű ábra az „Önkéntesség és aktivizmus a politikai térben” című kutatás adatbázisa alapján.

A rendszeres politikai önkéntesek jellemzői

A fentiekben tárgyalt, összesen 21 önkéntes tevékenységtípust tartalmazó változót összevontuk egy indexbe, aminek alapján az önkéntesség gyakorisága szerint négy csoportot tudunk képezni: a rendszeres önkéntesek, az átlagos és az átlag alatti epizodikus önkéntesek és az egyszeri önkéntesek típusait.¹⁹ A rendszeres önkéntesek a vizsgálatban résztvevő önkéntesek mintegy harmadát (31 százalékát) tették ki.

A rendszeres önkéntesek tevékenységi területek szerinti jellemzőit a kis esetszámok miatt csak néhány, a legjellemzőbb tevékenységek esetében vizsgálunk meg részletesebben. Ennek alapján azt találtuk, hogy míg az adminisztratív tevékenységet végző önkéntesek kétharmada (64 százalékuk), addig a közösségi médiában (41 százalék), a szórólapozásban és a kitelepülési aláírásgyűjtésben résztvevőknek csak kétötöde volt rendszeres önkéntes.

A demográfiai változók szerinti vizsgálat azt mutatta, hogy a rendszeres önkéntesség az átlagnál jobban jellemző volt a kutatási mintában résztvevő 18-35 éves (62 százalékban) és az 56-65 éves korosztályra (44 százalékban). Arányuk valamelyest magasabb volt a házasság (38 százalék), az aktív foglalkoztatottak (34 százalék), az alapszakos diplomával (40 százalék), illetve tudományos fokozattal rendelkezők (50 százalék), valamint a fővárosban (39 százalék) és a községekben (44 százalék) élők esetében.²⁰

AZ ELISMERÉS ÉS ANNAK SZEREPE A POLITIKAI ÖNKÉNTESÉGBEN

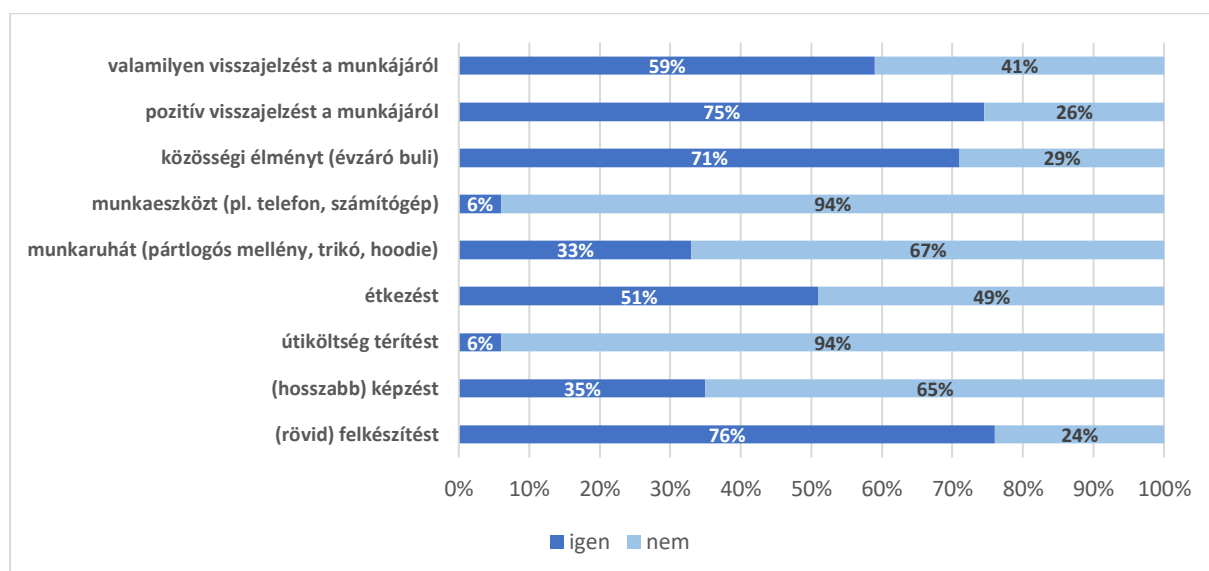
Az önkéntességgel foglalkozó kutatások egyik fontos témája az önkéntesek elismerése, mivel ez hozzájárul az önkéntes tevékenységek fenntarthatóságához, valamint az önkéntesek elégedettségnek és hosszú távú elköteleződésének erősítéséhez (Jung 2011; Fallon – Rice 2015; Walk et al. 2019). Továbbá, az elismerés enyhítheti az önkéntesek lemorzsolódása okozta szervezeti kihívásokat is (Walk et al. 2019). Az önkéntesek számára a saját tevékenységük teljesítménye vagy eredménye nyomán szerzett elismerés az értékesség érzését jelentheti, amely szintén erősíti a hosszú távú elköteleződést, valamint hozzájárul a közösségérzet elmélyüléséhez (Esmond 2005).

¹⁹ Pontosabban kvartiliseket használtunk a minta négy, nagyjából azonos nagyságú csoportra osztásával.

²⁰ Természetesen a kis elemszámok miatt ezek az összefüggések 5 százalékos szinten nem szignifikánsak. Egyedül a településtípus áll ehhez közel a maga $p=0,06$ -os szintjével.

Az elismerés megnyilvánulhat materiális és/vagy immateriális formákban. A megkérdezés során egyrészt rákérdeztünk a materiális elismerési formákra, például: az útiköltségtérítés, az étkezés, a „munkaruha” (pártlogós mellény, trikó, hoodie), valamint az olyan munkaeszközök, mint például a telefon vagy a számítógép. Másrészt az immateriális elismerési formák között a (rövid) felkészítésben, a (hosszabb) képzésben, a közösségi eseményen (például évzáró esemény) való részvételre. Harmadrészt pedig a direkt elismerési módra, úgymint, az önkéntes munkájáért kapott pozitív visszajelzésre is. Az eredmények világosan jelzik, hogy a válaszadókat elsősorban immateriális, élményalapú és visszajelzéshez kötődő elismerésben részesítették a pártok (8. ábra).

8. ábra. A pártok által nyújtott elismerési formák a válaszadói mintában (N=51)

Forrás: Saját készítésű ábra az „Önkéntesség és aktivizmus a politikai térben” című kutatás adatbázisa alapján.

A megkérdezettek 75 százaléka mondta azt, hogy kapott direkt pozitív visszajelzést a munkájáról, 59 százalékuk pedig azt, hogy valamilyen visszajelzéssel illették a munkáját. További 71 százalékuk részesült már közösségi élményben – például évzáró esemény – az általa támogatott pártnak köszönhetően. A válaszadók háromnegyede (rövid) felkészülésben, 35 százalékuk pedig hosszabb képzésben vett részt immateriális elismerésként. Az eredmények megerősítik, hogy az önkéntesség és az aktivizmus esetében az élmények és a visszajelzések jelenléte meghatározó szerepet játszik. Az 8. ábra adatainak tükrében megállapítható, hogy a materiális elismerés (a munkaeszközök biztosítása és az útiköltség térítés) kevésbé jellemző formái a válaszadó politikai önkéntesek elismerésnek (gyakran az

étkezés nyújtása, illetve alacsonyabb arányban „munkaruha” jutatásként pártlogós mellény, trikó, hoodie). Az eredmények arra is rámutatnak, hogy az önkéntesek átlagosan 4,5 elismerési módban részesültek, tehát differenciált és viszonylag többbretű volt a pártok megbecsülésének kifejeződése a válaszadói mintában szereplő önkéntesek felé.

A POLITIKAI ÖNKÉNTESK DOMINÁNS TÍPUSAI SZERINTI ELEMZÉS EREDMÉNYEI

Ahogy már fentebb is említettük, a szakirodalmi elemzések alapján (Evers – von Essen 2019) azt feltételeztük, hogy a politikai önkéntesek között valószínűsíthetően azonosíthatók lesznek azok, akik egy direkt politikai cél (egy adott párt céljainak támogatása), valamilyen közpolitikai ügy (szociális-, környezetvédelmi-, helyi politika), és egy politikai közösséghez tartozás miatt vállalnak önkéntességet. A klaszterelemzés bemeneti változója volt, hogy (első, második harmadik helyen) rangsorolni kellett a megkérdezetteknek, hogy mi orientálta őket leginkább arra, hogy az adott párt önkéntesei legyenek. Három fő orientációt – a célt (egy adott párt céljainak támogatása), az ügyet (valamilyen közpolitikai ügy elérését), illetve a politikai közösséghez tartozást – soroltunk fel. E bemeneti változók mentén a négyklaszteres megoldást fogadtuk el a K-means klaszterelemzési módszer alkalmazásával. A klaszter középpontok alapján történt a klaszterek elnevezése, miszerint:

- az első klaszterben az ügy volt az elsődleges és a közösség a másodlagos orientáció,
- a második csoportban, fordított sorrendben, elsődleges volt a közösség és másodlagos az ügy, míg
- a harmadik klaszterben elsődleges az ügy és másodlagos volt a cél,
- a negyedik csoportban pedig elsődleges volt a cél és másodlagos az ügy.

A klaszterek megoszlása viszonylag egyenletes volt: 9 fő volt közösség domináns –ügyorientált, 20 fő ügy domináns – közösség orientált, 12 fő ügy domináns – célorientált, 10 fő pedig cél domináns – ügyorientált válaszadó.

A közösségdomináns – ügyorientált politikai önkéntesek jellemzői

A demográfiai jellemzők tekintetében e csoportban többségben voltak a férfiak, illetve itt mutatkozott a legmagasabbnak a 35 év alattiak aránya (56 év feletti válaszadó nem volt a csoportban). Több mint háromnegyedük diplomás és többségük alkalmazotti státuszban dolgozott (a nyugdíjasok aránya 10 százalékot tett ki). E csoportban volt a legmagasabb a községi lakosok aránya, míg a minta átlagánál kevesebb fővárosi került be. Többségük részt

vett valamilyen civil szervezet munkájában, és körükben volt a legmagasabb az egyesületi tagok aránya. A csoport fele politikai célú civil szervezethez kapcsolódott, negyedük szociális, és harmaduk környezet- és természetvédelmi célú szervezet tagja volt. A többségük önkéntesként definiálta magát, fizetett munkatárs vagy tisztviselő nem volt köztük. Az önkéntesek kétharmada rendszeresen végezte munkáját, a csoport fele lakóhelyén, másik fele lakóhelyén és más településen.

A közösségdomináns – ügyorientált politikai önkéntesek többségének közügyek vagy politika iránti érdeklődését leggyakrabban – az elmúlt 23 évben történt – valamilyen konkrét esemény vagy ügy keltette fel.²¹ A bevonódás okaként leggyakrabban (33 százalékban) az értékrend fontosságát, az a melletti elköteleződést említették, de kisebb arányban (22-22 százalékban) a tenni akarás és az adott párt hitelessége is megjelent.

Motivációikat tekintve a klaszterbe tartozó önkéntesek motivációs-struktúrája a válaszadói minta jellemzőit hordja magán, erősebb normatív és affektív jellemzőkkel, ugyanis a válaszadók száz százalékára jellemzők voltak a „párt értékrendjével való azonosulás” és a „politika elégedetlenség” motivációk. Több mint háromnegyedüknek (77 százalék) motivációját még az „érzelmi kötődés, szimpátia az adott párttal” is befolyásolta. Csak kevesebb mint felüknek (44 százalék) volt fontos „politikai közösséghez tartozás” igénye, valamint a politikai tapasztalatszerzés is motiváló volt számukra. Az állampolgári kötelesség harmaduknál, míg a baráti hatás ötödüknél (22 százalék) volt kimutatható motiváció.

Politikai önkéntes tevékenységükben egyszerre voltak jellemzőek az online és a személyes önkéntes munkák. Főbb tevékenységeik összefügghetnek a csoport kormegoszlásával (mivel ebben a csoportban volt a legmagasabb a 18-35 évesek aránya), mintegy 89 százalékuk vett részt közösségi média-tevékenységekben és ugyanennyien szórólapozásban is. Ugyancsak azonos arányban (78 százalék) vállaltak adminisztrációs munkát és önkéntesek toborzását. Közülük került ki a rendszeres önkéntesek egy jelentős része.

Elismerésükben az immateriális juttatások közül a rövid felkészítés (78 százalékuk számára), a materiális juttatások esetében az étkeztetés (89 százalék) volt jellemző, valamint ugyanolyan arányban (89 százalékuknak) a direkt, pozitív visszajelzés és a közösségi élmény volt a meghatározó.

²¹ A politikai önkéntességbe való bevonódás időpontját klaszterek között vizsgálva szignifikáns eltérések voltak tapasztalhatók. A Pearson-féle Chi-négyzet értéke 18,845, a hozzá tartozó szignifikancia-szint pedig 0,027.

Az ügydomináns – közösségorientált politikai önkéntesek jellemzői

A csoport elsődleges jellemzője, hogy kétharmaduk a női válaszadók közül került ki, és viszonylag kevés köztük a 35 év alatti, de a többi korosztály körülbelül egyenletes eloszlásának mutatkozott. Családi állapotuk a minta átlagához volt hasonló. Kiemelendő jellemzője ennek a csoportnak, hogy 40 százalékuk nem rendelkezett diplomával, ami a többi csoporthoz képest magas arány. Itt volt a legmagasabb a nyugdíjasok és az inaktívak aránya (40 százalék). A minta átlagánál kevesebb volt köztük az alkalmazott/közalkalmazott, viszont több mint egyharmaduk egyéni vagy társas vállalkozó (35 százalék) volt. A fővárosi és a városi lakosok a minta átlagához képest jóval kevesebben voltak ebben az alcsoportban, míg ide tartozott a legtöbb megyeszékhelyi és községi lakos.

Körükben átlag feletti volt a civil szervezeti tagság, és sokan köztük három vagy több éve, de kétötödük „friss” tag volt. Többségük tagsága civil társasághoz kötődött, kevesebben rendelkeztek egyesületi tagsággal. A csoport fele itt is politikai célú szervezetben volt tag, kevesebben pedig környezet-, természetvédelmi szervezetben. Háromnegyedük önkéntesként vett részt a szervezet munkájában, míg egynegyedük fizetett munkatársként. Az önkéntesek háromnegyede rendszeres önkéntese volt a szervezetnek, majdnem kétharmaduk csak a lakóhelyén tevékenykedett.

Az ügydomináns – közösségorientált politikai önkéntesek is jellemzően tüntetéseken való részvételt követően vették fel a kapcsolatot az adott párttal. Egy-egy harmadukat mindig is érdekelte a politika, illetve az elmúlt egy év eseményei sarkallták a politikai önkéntességben való részvételre. A válaszadók többségét az előző csoportnál valamivel magasabb arányban (35 százalékban) ugyancsak a változás/változtatás igénye indította el, hogy politikai önkéntesként csatlakozzon az adott párthoz. Kisebb arányban (20-20 százalékban) fordult elő körükben a tenni akarás és az adott párt hitelessége is, mint fő indíték a bevonódásra.

Esetükben is vezető motiváció a „párt értékrendjével való azonosulás” (85 százalékuk számára fontos), míg a „politikai elégedetlenség” háromnegyedüket ösztönözte politikai önkéntességükben. Minden klasztercsoport közül itt volt a legjellemzőbb az állampolgári kötelesség (a válaszadók 65 százaléka) motiváló ereje. Kicsit több mint felüknél jelent meg az „érzelmi kötődés, szimpátia az adott párttal”, ugyanakkor a baráti hatás minden csoport közül számukra volt fontos motiváció (a csoportba tartozók 35 százaléka). Mintegy harmaduk említette a „politikai közösséghez tartozás igényét”, a politikai tapasztalatszerzést.

Vélhetően életkorukból és iskolai végzettségükből eredően két domináns tevékenység volt kimutatható a csoportba tartozók esetében: legtöbben (85 százalékuk) a közösségi média posztok megosztásában és valamivel kevesebben (75 százalékuk) az online aláírásgyűjtésben voltak aktívabbak. Mintegy háromötödükre-felükre volt jellemző, hogy néha részt vettek online toborzásban, adminisztrációs tevékenységekben, online csoportok működtetésében. Legkevésbé volt jellemző, hogy szakértői tevékenységet vagy önkéntesek koordinálását, vagy akciók-, tüntetések szervezését végezték volna. Főbb önkéntes tevékenységeik gyakorisága alapján ők testesítik meg az átlag alatti epizodikus és az egyszeri önkéntesek típusait.

Minden bizonnyal aktivitásuk mértéke összefügg azzal, hogy az elismerési formák közül csak hármat jelöltek meg nagyobb arányban: a pozitív visszajelzést a munkájukról (85 százalékuk említette), a közösségi élményt azonban már csak háromnegyedük, és ugyanennyien mondták azt, hogy rövid felkészítésen vettek részt (mint immateriális elismerési formában való részesedés).

Az ügydomináns – célorientált politikai önkéntesek jellemzői

E klasztercsoportban a nemenkénti jellemzők hasonlóan alakultak a teljes mintáéhoz, és életkori eloszlásukban meghatározónak mutatkozott a 35-55 éves korosztály. Családi állapotuk szerinti megoszlásuk is a mintáéhoz volt hasonló, viszont az iskolai végzettségük kiugróan magas volt (82 százalékuk mesterdiplomával vagy tudományos fokozattal is rendelkezett). Háromnegyedük aktív foglalkoztatott, és több mint egyhatodik (17 százalék) nyugdíjas volt. E csoportban a válaszadók fele fővárosi volt, míg másik felük megyeszékhelyen vagy városokban élt.

Többségük tagja volt valamilyen civil szervezetnek, sőt felük legalább három vagy több éve. E csoportban a szociális civil szervezeti tevékenység dominált. Közülük kerültek ki legmagasabb arányban a civil szervezetek fizetett munkatársai vagy tisztségviselői, bár a többségük itt is önkéntesként határozta meg magát. Korukból kifolyólag az alkalmi önkéntes munka a jellemzőbb, és elsősorban a saját településükön tevékenykedtek.

Vagy tiltakozó akciókban, vagy tüntetésen való részvétel, vagy petíció aláírása után vették fel az adott párttal a kapcsolatot. Döntő többségüket (75 százalékukat) az elmúlt év eseményei ösztönözték a politikai önkéntesség vállalására. E csoportban a legmagasabb volt azok aránya (42 százalék) akik a változás/változtatás igénye miatt határozták el, hogy az adott párt

önkéntesei vagy aktivistái lesznek, míg egynegyedük valamilyen korábbi, konkrét esemény miatt csatlakozott.

Motivációjukat ugyancsak száz százalékban meghatározza a „párt értékrendjével való azonosulás”, illetve a „politikai elégedetlenség” (a csoporthoz tartozók 83 százalékánál). Körükben választották motivációnak a legmagasabb arányban a „politikai közösséghez tartozást” (75 százalékuk). Valamivel több mint felüknek (58 százalékuknak) volt fontos az állampolgári kötelesség, mint ösztönző. A politikai tapasztalatszerzést, a baráti hatást és a családi indíttatást alig 10-17 százalékuk említette.

Politikai önkéntes tevékenységükre legjellemzőbb, hogy ők éltetik a közösségi média oldalakat, posztokat, ugyanis száz százalékuk mondta azt, hogy ilyen tevékenységben részt vett. Többségük (92 százalékuk) másik fő önkéntes aktivitása a szórólapozás. Mintegy háromötödük-felük vett részt önkéntesek toborzásában, online aláírásgyűjtésben és plakátozásban. Valamivel több, mint kétötödük hasznosította önkéntességében szakmai ismereteit, adminisztrációs tapasztalatait, illetve végzett önkéntes koordinációt is. Önkéntességük gyakorisága ingadozott a gyakori és a néha végzett tevékenységek között, így ők feleltethetők meg az átlagos epizodikus politikai önkéntesnek.

Elismerési percepciójukban különleges csoportot alkotnak, ugyanis csak 58 százalékuk mondta azt, hogy kapott pozitív visszajelzést munkájáról és a közösségi élményeket is csak háromnegyedük említette. Ugyanakkor szintén 75 százalékuk kapott rövid felkészítést, 66 százalékuk „munkaruhát”, 58 százalékuk pedig étkezést. Alapvetően ez a csoport az, ahol nagyobb arányban kaptak materiális elismerést az önkéntesek, míg meglepő a pozitív visszajelzés viszonylag alacsony aránya, noha azt láthattuk, hogy önkéntességükben megtestesítik a válaszadók között található átlagos politikai önkéntest.

A céldomináns – ügyorientált politikai önkéntesek jellemzői

A klasztercsoport többségét férfiak alkották, hasonlóan, mint a *közösségdomináns – ügyorientált* csoportban. Életkori megoszlásuk a minta átlagához közelített, többségük házas volt, vagy élettársi kapcsolatban élt (nem volt köztük nőtlen vagy hajadon). Még erősebben jellemző volt rájuk a felsőfokú végzettség, mint az *ügy domináns – célorientált csoportra*. A csoportba került aktív foglalkoztatottak fele egyéni vagy társas vállalkozó volt, és jellemzően (70 százalékban) fővárosi lakosok alkották ezt a csoportot.

A civil szervezeti tagság aránya e csoportban volt a legmagasabb, de többségüknek csak egy- vagy két éves tagságuk volt. Jellemző körükben az alapítványi tevékenység, de a többség civil társaság vagy egyesület tagjaként azonosította magát. E csoportban volt a legmagasabb a kulturális célú szervezetekhez kötődők aránya. Majdnem negyedük tisztviselője vagy fizetett munkatársa, míg közel másik felük önkéntese volt az adott civil szervezetnek, de itt találunk olyan válaszadókat is, akik szimpatizánsként (nem tagként vagy önkéntesként) határozták meg magukat. Noha a többségük rendszeres önkéntes volt, de magas volt köztük az alkalmi, epizodikus önkéntesek aránya is. A csoport kicsivel több, mint fele csak lakóhelyén tevékenykedett.

Ugyancsak vagy tiltakozó akciókban (90 százalékuk), vagy tüntetésen való részvétel, vagy petíció aláírása (70 százalékuk) után vették fel az adott párttal a kapcsolatot. A politikai önkéntességük vállalásában kétötödüknél szerepet játszott az, hogy mindig is érdekelte a politika, míg felük valamilyen konkrét eseményhez, dátumhoz kötötte ezt. A csoportba tartozók közel egy-egy harmadának bevonódását a politikai önkéntességbe a változás/változtatás igénye és valamilyen konkrét esemény váltotta ki, míg egyötödüket mozgatta csak a tenni akarás.

A teljes csoporttagság körében a politikai önkéntesség vezető motivációja az adott „párt értékrendjével való azonosulás” volt, a „politikai elégedetlenség” (90 százalékos említés) mellett. A csoport fele számára az állampolgári kötelesség jelentette ugyanezt, és megközelítőleg egy-egy harmaduknak fontos motiváció volt még a közösséghez tartozás, valamint a politikai tapasztalatszerzés. Politikai önkéntessé válásukban csak nagyon kevesek számára volt ösztönző a baráti hatás.

Szintén ennek a csoportnak a politikai önkéntes tevékenységére volt a legjellemzőbb, hogy ők éltetik a közösségi média-oldalakat, posztotokat, mivel ugyancsak száz százalékuk mondta azt, hogy ilyen tevékenységben részt vesznek. Közel háromnegyedük kamatoztatta magas iskolai szaktudását szakértői tevékenységekben, de a szórólapozásban is ugyanennyien mondták, hogy részt vettek. A csoport „különlegessége”, hogy az ide tartozó önkéntesek fele „igazi” politikai önkéntesnek volt tekinthető, mert legalább hét különféle tevékenységet említett, amit elvégez: az adminisztrációs tevékenységtől a honlap működtetésen át a kampányok és akciók szervezéséig, a toborzáson keresztül az önkéntesek koordinálásáig. Önkéntességük gyakoriságában az átlagos epizodikus önkénteseket jelenítik meg.

Elismerési percepciójukban a másik sajátos csoportot képezik az e klaszterbe tartozó önkéntesek, mivel csak 60 százalékuk mondta azt, hogy kapott pozitív visszajelzést munkájáról és a közösségi élményeket is csak ugyanennyien említették. Meg lehet kockáztatni azt a feltevést, hogy a magasan képzett politikai önkéntesek „nem várják” vagy nem észlelik a pozitív visszajelzést, hanem belső meggyőződésből végzik feladataikat. Magas volt (80 százalék) körükben azok aránya, aki immateriális elismerésként rövid képzést kaptak. E csoportban került nagyobb arányban (40 százalék) említésre a hosszabb képzés is. A tevékenységek elemzésénél említettük, hogy a csoportba tartozók fele „igazi” politikai önkéntes és úgy tűnik, ez nagyrészt átfedésben van a „politikai” képzésben részesülők arányával.

ÖSSZEGZÉS HELYETT, AVAGY A MAGYAR POLITIKAI ÖNKÉNTESÉG KUTATÁSÁNAK LEHETSÉGES IRÁNYAI

A politikai önkéntesség bár választási években látványosabb, de fontos szerepet tölt be a pártok vagy az azokhoz közeli közösségek mindennapjaiban is. A tanulmányban az önkéntesek e „különleges” csoportja, a politikai önkéntesek sajátosságait mutattuk be az alapvető elméleti szakirodalom és egy feltáró jellegű pilot-kutatás eredményei alapján. Természetesen tudatában vagyunk annak, hogy egy pilot-kutatásnak – legfőképpen a kis elemszámból következően – milyen korlátai vannak, ezért megállapításaink is a politikai önkéntesek egy sajátos csoportjára vonatkoztak. A kutatásban általában a politikai önkéntesek „karakterisztikáját” akartuk megközelíteni, nem pedig az egyes pártokhoz, pártokhoz közeli közösségekhez tartozó önkéntesekét. Úgy véltük, ez az általános nézőpont közelebb visz annak megértéséhez, hogy emberek miért áldozzák idejüket „időadományként” egy párt vagy politikai közösség számára, és mi motiválja abban őket, hogy éppen politikai önkéntesek legyenek. A kutatás során többségükben olyan válaszadókat sikerült megszólítani (ami eredhet a hólabda-módszer homogenitásából is), akiket (köz)politikai értelemben „multifunkcionális” jelzővel illethetünk, hiszen egyszerre vettek részt civil szervezetek, illetve pártok, pártokhoz közeli közösségek működtetésében.

A részletes és a klasztertípusonkénti elemzés alapján úgy látjuk, hogy a téma kutatásának mélyebb elemzése jelentős eredményekkel gazdagítaná nemcsak a magyar politikai

önkéntesekről való tudást, hanem interdiszciplináris jellegénél fogva a politológiai, a szociológiai szakirodalmat is.

Az egyik fontos kutatási téma lehetne – főként kvalitatív vizsgálatokkal – feltárni a politikai önkéntesség és aktivizmus társadalmi értelmezésének mélyebb rétegeit, hiszen az általunk megkérdezettek jelentős része úgy vélekedett, hogy nincs politikai önkéntesség politikai aktivizmus nélkül.

További lényeges kérdésnek tartanánk a konvencionális politikai önkéntesség kérdéskörének körüljárását, tisztázását (lásd Mali et al. 2019). Ezek az eredmények mind a pártok, mind pedig az aktivista szerveződések mozgató szervezetei számára fontos eredményekkel szolgálnának önkénteseik toborzásához, megtartásához és foglalkoztatásához.

Eredményeink alapján a politikai önkéntességbe való bevonódás árnyaltabb megközelítése is lényeges kérdésnek mutatkozott meg. A szakirodalomban az értékrend az egyik leggyakoribb belépési motiváció, a pilot-kutatás mintájában csak a megkérdezettek közel hatoda (16 százaléka) jelezte okként. Az ennek hátterében rejlő okok feltárásához – elméleti és vizsgálati módszertani keretként – a tervezett cselekvés elmélete (Ajzen 1991; Ajzen – Fishbein 2005), amely az emberi viselkedés előrejelzésére alkalmazott egyik legismertebb, leggyakrabban kutatott elmélet (Berkes 2015), valamint az öndeterminációs elmélet (Pólya – Martos 2012) vihetne közelebb.

A kutatásban kísérletet tettünk a vizsgált önkéntesek motivációinak azonosítására, és ezt inkább feltáró jellegű mintázatokként tudtuk értelmezni. Mind a nemzetközi, mind a hazai önkéntesség-kutatásokban – ahogy be is mutattuk – érvényes és jól működő motivációs kérdőívekkel rendelkezünk. Ezek alapján kidolgozható és tesztelhető egy, a politikai önkéntesség mérésére alkalmas kérdőív összeállítása, ami alapján differenciáltabb képet kaphatnánk a politikai önkéntességet mozgató felszíni- és háttérmotivációkról.

IRODALOM

Ajzen, Icek (1991): The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision Processes*, 50(2), pp. 179-211. DOI: [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)

Ajzen, Icek – Fishbein, Martin (2005): The influence of attitudes on behavior. In: Dolores Albarracín – Blair T. Johnson – Mark P. Zanna (eds.): *The handbook of attitudes*. Mahwah: Psychology Press. pp. 173-221.

Ackermann, Kathrin – Manatschal, Anita (2018): Online volunteering as a means to overcome unequal participation? The profiles of online and offline volunteers compared. *Online volunteering as a means*

- to overcome unequal participation? The profiles of online and offline volunteers compared. *New Media and Society*, 20(12) pp. 4453-4472. DOI: <https://doi.org/10.1177/1461444818775698>
- Anduiza, Eva – Jensen, Michael J. – Jorba, Laia (2012): *Digital media and political engagement worldwide: A comparative study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Arató Krisztina – Mikecz Dániel (2015): Civil társadalom, szociális partnerek, társadalmi mozgalmak. In: Körösi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, pp. 307-331.
- Barnes, Samuel H. – Kaase, Max – Allerbeck, Klaus R. – Farah, Barbara G. – Heunks, Felix – Inglehart, Ronald – Jennings, M. Kent – Klingemann, Hans-Dieter – Marsh, Allan – Rosenmayr, Leopold (1979): *Political action: Mass participation in five Western democracies*. Beverly Hills: Sage.
- Bartal Anna Mária – Kmetty Zoltán (2011): A magyar önkéntesek motiváció – a Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőív sztentendizálásának eredményei alapján. *Civil Szemle*, 8(4) pp. 7-30.
- Bartal Anna Mária (2023a): Egy régi jelenség új köntösben? Az epizodikus önkéntesség szakirodalmi bemutatása és hazai példái. *Pólusok*, 3(2), pp. 58-83. DOI: <https://doi.org/10.15170/psk.2022.03.02.03>
- Bartal Anna Mária (2023b): Kihívás és/vagy lehetőség? – szakirodalmi ajánlások az epizodikus önkéntesek toborzásához, foglalkoztatásához és megtartásához. *Önkéntes Szemle*, 3(1), pp. 130-148. DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2023.1.130-148>
- Berkes Tímea (2015): A szándéktól az önszabályozásig. A viselkedés előrejelzésének modelljei egészségviselkedések esetében. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 16(2), pp. 115-158. DOI: <https://doi.org/10.1556/0406.16.2015.2.1>
- Burns, Nancy – Schlozman, Kay Lehman – Verba, Sidney (2001): *The private roots of public action: Gender, equality, and political participation*. Cambridge: Harvard University Press.
- Clary, Gil, E – Snyder, Mark – Ridge, Robert – Stukas, Arthur – Copeland, John – Haugen, Julie – Miene, Peter (1998): Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), pp. 1516-1530. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.6.1516>
- Coffé, Hilde - Bolzendahl, Catherine (2010): Same game, different rules? Gender differences in political participation. *Sex Roles*, 62(5-6) pp. 318-333. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11199-009-9729-y>
- Cnaan, Raam A. – Amroffell, Laura (1994): Mapping Volunteer Activity. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 23(4), pp. 335-351. DOI: <https://doi.org/10.1177/089976409402300404>
- Cnaan, Ram A. – Handy, Femida – Wadsworth, Margaret (1996): Defining who is a volunteer: Conceptual and empirical considerations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 25(3), pp. 364-385. DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764096253006>
- Dorner László (2021): Az önkéntesség motivációs elméletei integratív keretben. *Önkéntes Szemle*, 1(1), pp. 39-55. DOI: <http://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.39-55>
- Dalton, Russell J. (2008): Citizenship norms and the expansion of political participation. *Political Studies*, 56(1), pp. 76-98. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2007.00718.x>
- Enli, Gunn Sara – Skogerbo, Eli (2013): Personalized campaigns in party-centred politics: Twitter and facebook as arenas for political communication. *Information, Communication & Society*, 16(5), pp. 757-774.
- Evers, Adalbert – von Essen, Johan (2019): Volunteering and civic action: Boundaries blurring, boundaries, redrawn. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 30(1) pp. 1-14. DOI: 10.1007/s11266-018-00086-0

- Evers, Adalbert (2020): Third sector hybrid organizations: Two different approach. In. David Billis –Colin Rochester (eds.) (2020): *Handbook on hybrid organisations*. Cheltenham–Northampton: Edward Elgar, pp. 294-310
- Esmond, Judy (2005): *Count on me! 501 ideas on retaining, recognizing and rewarding volunteers*. Victoria Park: Newseason Publication.
- Esmond, Judy – Dunlop, Patric (2004) Developing the Volunteer motivation Inventory to assess the underlying motivational drives of volunteers in Western Australia. Lotterywest: CLAN WA. Inc. pp.20-28.
- Fallon, Barry – Rice, Simon (2015): Investment in staff development within an emergency services organisation: Comparing future intention of volunteers and paid employees. *The International Journal of Human Resource Management*, 26(4) pp. 485-500.
DOI: <https://doi.org/10.1080/09585192.2011.561222>
- Fernengel Ágnes – Udvarhelyi Éva Tessa (2026): Önszerveződés, önkéntesség és aktivizmus formális és informális keretek között – esettanulmány. *Önkéntes Szemle*, 6(1), pp. 109-123.
- Gazsó Dóra – Dorner László – Csordás Georgina (2022): Fiatal és érett felnőtt önkéntesek motivációi és személyiségvonásai-egy pilot kutatás eredményei. *Önkéntes Szemle*, 2(1), pp. 63-91.
DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.1.63-91>
- Gibson, Rachel – Cantijoch, Marta (2013): Conceptualizing and measuring participation in the age of the Internet: Is online political engagement really different to offline? *The Journal of Politics*, 75(3) pp. 701-716. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0022381613000431>
- Granovetter, Mark (1973): The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), pp. 1360-1380. DOI: <https://doi.org/10.1086/225469>
- Jasper, James M. (1997): *The art of moral protest: Culture, biography, and creativity in social movements*. Chicago: University of Chicago Press, 1997.
- Jung, Jinkyung (2011): The effects of recognition on volunteer activities in Korea: Does it really matter? *International Review of Public Administration*, 16(2), pp. 33-47.
DOI: <https://doi.org/10.1080/12264431.2011.10805195>
- Handy, Femida – Cnaan, Ram A. – Brudney, Jeffrey L. – Ascoli, Ugo – Mejis, Lucas C.M – Ranade, Shree (2000): Public perception of "Who is a volunteer": An examination of the net-cost approach from a cross-cultural perspective. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 11. pp. 45-65. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1008903032393>
- Lupu, Noam (2016): *Party Brands in Crisis: Partisanship, Brand Dilution, and the Breakdown of Political Parties in Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Margetts, Helen – Peter John – Scott Hale – Taha Yasseri (2016): *Political turbulence: how social media shape collective action*. Princeton University Press, pp. 74-110.
DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctvc773c7>.
- Mikecz Dániel (szerk.) (2015): *Résztétel, átláthatóság, cselekvés: Az előválasztás intézménye, mint politikai innováció*. Budapest: Republika Intézet.
- Mati, Jacob Mwahti – Wu, Fengshi – Edwards, Bob – El Taraboulsi, Sherine N – Smith, David H. (2016): *Social movements and activist-protest volunteering*. In. *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 516-538.
DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-137-26317-9_25
- Mannarini, Terri – Legittimo, Monica – Talò, Cosimo (2008): Determinants of social and political participation among youth. A preliminary study. *Psicologia Politica* 36, pp.95-117.

- Musick, Marc A. – Wilson, John (2008): *Volunteers: A Social Profile*. Bloomington: Indiana University Press.
- Norris, Pippa (ed.) (1999): *Critical citizens: Global support for democratic governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Norris, Pippa (2003): *Young people and political activism: From the politics of loyalties to the politics of choice?* Boston: Harvard University, John F. Kennedy School of Government.
- Offe, Claus – Heinze, Heinrich (1990): *Organisierte Eigenarbeit. Das Modell Kooperationsring*. Frankfurt: Campus.
- Omoto, Allen M – Snyder, Mark (2002): Considerations of community: The context and process of volunteerism. *American Behavioral Scientist*, 45(5), pp. 846-867
DOI: <https://doi.org/10.1177/0002764202045005007>
- Pólya Bella – Martos Tamás (2012): Miért jó önkéntes munkát vállalni? Az önkéntesség és az étellel való elégedettség kapcsolata öndetermináció-elméleti megközelítésben. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 13(3), pp. 255-271.
- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Rochester, Colin – Paine, Angela Ellis – Howlett, Steven – Zimmeck, Meta (2016): *Volunteering and Society in the 21st Century*. London: Palgrave Macmillan.
- Ryan, Richard.M. – Deci, Edward L. (2000a): Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, pp. 68-78.
- Ryan, Richard M. – Deci, Edward L. (2000b): The darker and brighter sides of human existence: Basic psychological needs as a unifying concept. *Psychological Inquiry*, 11, pp. 319-338.
DOI: https://doi.org/10.1207/s15327965pli1104_03
- Sebestény István – Bartal Anna Mária (2026): A magyar civil-nonprofit kutatás fehér foltja: a politikai célú civil-nonprofit szervezetek és önkénteseik jellemzői, 1997-2024. *Önkéntes Szemle*, 6(1) pp. 3-33.
- Silva, Filippa – Proença, Teresa – Ferreira, Marisa R. (2018): Volunteers' perspective on online volunteering – a qualitative approach. *International Review on Public and Nonprofit Marketing*, 15(2), pp. 531-552. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12208-018-0212-8>
- Smith, David Horton (1994): Determinants of voluntary association participation and volunteering: A literature review. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 23(3) pp. 243-263.
- Smith, David H. – Robert A. Stebbins (2016): Introduction. In: Smith, David Horton – Stebbins, Robert A. – Grotz, Jurgen (eds.): *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 1-20.
DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-137-26317-9_1
- Szabó Andrea – Oross Dániel (2024): A magyar egyetemisták politikai gondolkodása és integrációja 2024-ben. Budapest: HÖÖK – NIT.
- United Nations Volunteers (UNV) (1999): *Volunteering and social development*. Background paper for the Expert Group Meeting, New York, 29-30 November 1999.
http://ellisarchive.org/sites/default/files/2019-09/Document_20190915_0009_1.pdf
Letöltve: 2026.02.26.
- Vaccari, Cristian (2017): Online mobilization in comparative perspective: Digital appeals and political engagement in Germany, Italy, and the United Kingdom. *Political Communication*, 34(1), pp. 69–88.
DOI: 10.1080/10584609.2016.1201558.

- Walk, Marlene – Zhang, Roudan – Littlepage, Laura (2019): “Don’t you want to stay?” The impact of training and recognition as human resource practices on volunteer turnover. *Nonprofit Management and Leadership*, 29(4) pp. 509-527. DOI: <https://doi.org/10.1002/nml.21344>
- Verba, Sidney – Lehman Schlozman, Kay – Brady, Henry E. (1995): *Voice and equality: Civic voluntarism in american politics*. Harvard University Press. DOI: [j.ctv1pnc1k7](https://doi.org/10.1215/00141801-1995-001)
- Wijkström, Filip (2011): Charity speak and business talk. The on-going (re)hybridization of civil society. In. Wijkström, Filip – Zimmer, Annette (eds.): *Nordic Civil Society at a Cross-Roads*. Baden-Baden: Nomos. DOI: <https://doi.org/10.5771/9783845231624-25>
- Wilson, John (2000): Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26, pp. 215-240. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.215>
- Woolvin, Mike – Hardill, Irene (2013): Localism, volunteering and devolution: Experiences, opportunities and challenges in a changing policy context. *Local Economy*, 28(3) pp. 275-290. DOI: <https://doi.org/10.1177/0269094212473938>
- Zimmer, Annette – Smith, David H. – Alijla, Abdalhadi (2016): Political parties and political volunteering/participation. In. *The Palgrave handbook of volunteering, civic participation, and nonprofit associations*. London: Palgrave Macmillan. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-137-26317-9_24

EGY CIVIL TÁRSASÁG EGY ÉVE, AVAGY A SUKORÓI ÖSSZHANG LÉTREJÖTTE ÉS TEVÉKENYSÉGE

LÁZÁR JÚLIA¹

Absztrakt

Az esettanulmány az alig egy éve, természet- és környezetvédelmi célokkal alakult Sukorói Összhang Civil Társaság tevékenységét mutatja be. A Társaság 2025 januárja és decembere között aktív közpolitikai tevékenységet folytatott, több módon tiltakozott egy „nemzetgazdasági érdeknek” minősített kormányzati beruházás, a „Fiatalokért Központ” és a hozzá társuló magánberuházások ellen, amelyek a sukorói partszakasz, sőt, az egész Velencei-tó élővilágát veszélyeztethetik. Ez a természet- és környezetvédelmi munka egyben a Velencei-tó vízpótlásának és vízminőségének megőrzése érdekében szükséges és hathatós kormányzati cselekvés „kikényszerítésére” is irányult. Az esettanulmányban részletesen ismertetésre kerül a Sukorói Összhang Civil Társaság létrejöttének története, a tagok, a támogató szakértők önkéntes munkáján alapuló lakossági fórumok, tüntetések és akciók sora, valamint a petíciók és ismeretterjesztő előadások témái, szervezésük módja és körülményei. Szó esik továbbá a tagok, a támogatók, a helyi és a szélesebb érdeklődő közönség tájékoztatását és informálását lehetővé tevő közösségi média-csatornák felépítéséről, illetve arról a szakértői tevékenységről, amelyet a Társaság más, érdekelt civil szervezetekkel együttműködésben végzett. Az eddig elért eredmények alapján a Társaság tagjai bizakodva néznek a 2026-os év elébe, és egyet biztosan ígérhetnek: nem dőlnek hátra, ha a Velencei-tó, illetve a sukorói partszakasz természet- és környezetvédelmi értékeinek megőrzéséről van szó.

Kulcsszavak: Velencei-tó, civil társaság, természet- és környezetvédelem, önkéntesség, tiltakozó akciók, tüntetések, szakértői munka

A year in the life of an unincorporated association – The establishment and activities of „Sukorói Összhang”

Júlia Lázár

Abstract

This case study presents the activities of the Sukorói Összhang Civil Society that was founded less than a year ago with the aim of protecting nature and the environment. Between January and December

¹ Lázár Júlia, a Sukorói Összhang Civil Társaság tagja.

2025, the unincorporated association carried out active public policy activities, protesting in several ways against a government investment classified as a “national economic interest”, the “Center for Youth”, and the associated private investments that could endanger the wildlife of the Sukorói shoreline and, ultimately, the entire Lake Velence. The protest to protect nature and the environment was also aimed at “forcing” necessary and effective government action in order to preserve the water supply and water quality of Lake Velence. This case study describes the history of the establishment of the Sukorói Összhang unincorporated association, the series of public forums, the demonstrations and actions based on the volunteer work of its members and supporting experts, as well as the topics of petitions and educational presentations and the method and circumstances of their organization. It also discusses the establishment of social media channels to inform members, supporters, local and wider interested public, and the professional activities of the unincorporated association that were performed in cooperation with other interested civil society organizations. Based on the results achieved so far, the members of the unincorporated association look forward to 2026 with confidence, and they promise not to back down when it comes to preserving the natural and environmental values of Lake Velence and the Sukoró shoreline.

Keywords: Lake Velence, unincorporated association, nature and environmental protection, volunteering, protest actions, demonstrations, expert work

HELYZETKÉP EGY TERVEZETT VELENCEI-TAVI BERUHÁZÁSRÓL

A Velencei-tó Magyarország harmadik legnagyobb tava. Szikes tó, azaz sós aláfolyások táplálják. Úgy százévenként hajlamos a kiszáradásra, de képes (volt) regenerálni önmagát. Nagyjából tizenkétezer éves, az életideje felénél tart. A baj csak az, hogy az ezerkilencszázhetvenes évektől kezdve beleavatkozott az életébe az ember. Előbb vasút épült, aztán sztráda, folyamatos a mezőgazdasági művelés, a partokat feltöltötték és körbe betonozták. A beton akadályozza a tó természetes öntisztulását, a beépítések miatt élőhelyek pusztulnak. A szakértők véleménye szerint ma már nem tartható az az álláspont, hogy csak hagyni kell, a tó hadd regenerálja önmagát, miután az ember beavatkozott, a regenerálásban, vízpótlásban, szabad partok fenntartásában segítenie kell. A 2022-es aszály után legalább tervek születtek,² de a kormány már akkor sem szánt ezekre pénzt.

2024 szeptemberében a sukorói önkormányzat összehívott egy lakossági fórumot, ahol a helyi képviselőkön kívül megjelent a megyei közgyűlés elnöke és a HÖÖK-EFOTT képviselője, aki ismertette és bemutatta a – már 2021-ben egy kormányrendelettel megtámogatott, de 2024-

² Kék Bolygó Alapítvány: Javaslat a Velencei-tó fenntartható vízpótlására
<https://share.google/RdhgKcy6w0ZvSHG2g>

ig a lakosság elé nem tárt – sukorói „Fiatalokért Központ” projekt látványterveit.³ A mintegy százfős közönség döbbenetén értesült arról, hogy a tó eddig érintetlen, szabadstrandként funkcionáló partjára – egyben utolsó természetes partszakaszára – egy 2500-3000 fős befogadóképességű hangárt, 110 mobilházat, kempinget és az ezeket kiszolgáló építményeket terveznek. Állami beruházás közpénzből, nem a tó regenerálására, hanem a beépítésre, mert szerintük ez nemzetgazdasági érdek.

1. térkép. A sukorói Fiatalokért Központ terve és egyéb beruházási célterületek

Forrás: A sukorói partszakasz alaptérképe saját jelöléssel ellátva.

Ekkor, 2024 őszén kezdett formálódni a Sukorói Összhang Civil Társaság, amely végül 2025 januárjában alakult meg, elsődleges célja a természetes és épített környezet védelme lett. A megalakuláshoz a végső lökést az adta, hogy 2024. december 12-én megjelent egy kiemelt beruházásról szóló kormányrendelet, lényegében a 2021-es rendelet módosítása,⁴ amelyből kiderült, hogy a tervek nem csak a sukorói szabadstrand, de a teljes északi part beépítéséről szólnak. A rendelet pedig arra jó, hogy felülírja a helyi építési szabályzatot és a környezetvédelmi törvényeket. A rendeletet véleményezni nyolc (!) napig lehetett. Ezt egyének és szervezetek egyaránt megtették, hiszen a teljes Velencei-tó az ország ökológiai magterületének része, a beépítésre kiválasztott terület közvetlen közelében van a Radetzky

³ Előzetes vizsgálati dokumentáció Sukoró – Fiatalokért Központ fejlesztéshez kapcsolódóan Tervszám: K-391/2022. Készült a 314/2005. (XII. 25.) Korm. rendelet 4. sz. mellékletében megfogalmazott formai és tartalmi előírások alapján. HORTUM Tervező és Mérnök-tanácsadói Kft.

Lásd: <https://drive.google.com/file/d/1FhPVUIVIAVuK4wo4RwHAJu2QyFRwTTZ/view?usp=sharing>

⁴ A 2024. dec. 12-én kiadott, 2024. dec. 20-ig véleményezhető kormányrendelet: <https://drive.google.com/file/d/14eNaFgNFX6tD4pUDy8M1wRNxyWTckwU2/view?usp=sharing>

Jenő által alapított híres Madárvárta,⁵ a parttól mindössze egy kilométerre a Pákozdi Arborétum.⁶ A Duna-Ipoly Nemzeti Park honlapján – hozzájuk tartozik a védett Madárrezervátum – ez olvasható: „A természeti értékek fennmaradása érdekében a tó vízszintjének szabályozását a természetvédelmi szempontok figyelembevételével kell végezni. A célokat tekintve a terület bővítése az elsődleges feladat, ideértve a még nem háborgatott nádasokat és partmenti réteket, legelőket; megfelelő szélességű és kellően tiszteletben tartott vízi és szárazföldi pufferzóna létrehozása [...], megfelelő mennyiségű és minőségű víz előállítás az üdülési szezont megelőző tavaszi, kora nyári intenzív vegetációs fejlődés és fészkelés időszakában.”⁷ A tervezett beépítés tehát szerintünk ellentétes a Nemzeti Park céljaival, de ellentétes a Természetvédelmi Törvénnyel, az Alaptörvénnyel⁸ és a Nemzeti Biodiverzitás Stratégiával⁹ is.

A Sukorói Összhang Civil Társaság elsődleges célja a természetes és épített környezet védelme, ennek érdekében pedig a sukorói „Fiatalokért Központ” projekt megakadályozása. Az esettanulmányban az egy éve működő civil szervezet tevékenységén keresztül mutatjuk be a természet- és környezetvédelem – pontosabban a Velencei-tó sukorói partszakaszának megőrzése – érdekében végzett önkéntes munkát. A tanulmány első részében ismertetjük az előzményeket, amelyek a sukorói „Fiatalokért Központ” projekt létrejöttéhez vezettek. Kitérünk a civil társaság megalakulásának, működésének és tevékenységének részletes elemzésére, kiemelten a tiltakozás (tüntetés, akciók, petíciók) formáira, illetve a szakértői anyagokra, a lakossági fórumokra, az ismeretterjesztő előadásokra, valamint az információs és kommunikációs módszerekre.

⁵ Madárvárta, Madartani Kutatóállomás.

<https://velenceito.info/latnivalok-a-velencei-to-kornyeken/madarvarta-madartani-kutatoallomas-agard/>

⁶ Pákozdi Pagony. <https://pakozdipagony.vadex.hu/>

⁷ Duna-Ipoly Nemzeti Park.

<https://www.dunaipoly.hu/hu/helyek/vedett-teruletek/adonyi-termeszetvedelmi-terulet/velencei-tavi-madarrezervatum-tt>

⁸ Magyarország Alaptörvénye értelmében: „P) cikk (1) A természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.”

⁹ „A biológiai sokféleség megőrzésének 2030-ig szóló nemzeti stratégiája” célkitűzései között szerepel a védett és Natura 2000 területek állapotának javítása és a megfelelő természetvédelmi kezelés biztosítása, valamint a leromlott ökoszisztémák helyreállítása, természeti értékek és szolgáltatás-nyújtó képességük megőrzése és helyreállítása.

A SUKORÓI „FIATALOKÉRT KÖZPONT” PROJEKT ELŐZMÉNYEI

Az Egyetemisták és Főiskolások Országos Turisztikai Találkozója (EFOTT) egy 1976-ban alapított nyári zenei fesztivál, Magyarország egyik legrégebbi ilyen jellegű rendezvénye. 2014-ig minden évben más-más egyetem védnöksége alatt és más-más helyszínen került megrendezésre, hogy a nevében szereplő „turisztikai” jelzőnek is értelmet adjon.¹⁰ 2015 után mégis letelepedett a Velencei-tónál. 2019-ig Velence Északi strandon tartották, 2020-ban az EFOTT szervezői, illetve a velencei önkormányzat közötti konfliktus miatt került át a sukorói partszakaszra, de a pandémia miatt csak a következő évben valósult meg. Feltehető, hogy az első itt megrendezett esemény adta a Fiatalokért Központ és a hozzátartozó létesítmények felépítésének ötletét, mert, mint fentebb említettük, az erre vonatkozó első kormányrendelet 2021-ben jelent meg. Az ügy akkor elaludt, a helyi lakosság nem is szerzett róla tudomást.

Az első néhány, sukorói parton tartott EFOTT is borzolta a lakosság egy részének kedélyét, hiszen zajjal és megnövekedett forgalommal, ugyanakkor szinte zéró bevétellel járt, de komolyabb lakossági ellenállás 2024-ig nem szerveződött. Az esemény öt napja tolerálható lenne, de a fesztivál szervezői jóval hosszabb időre, ma már egy teljes hónapra, mégpedig júliusra, a főszezon legmelegebb hónapjára bérlik, jelenleg – a korábbi félmillióhoz képest emelt áron – mindössze 2,5 millióért a teljes partszakaszt. A „turisztika” teljesen eltűnt a programból, viszont felépítenek egy miniatűr várost, nagy hangárokkal, pavilonokkal, sátrakkal, büfékkel, konténerekkel, a teljes partot betérítik homokkal. Erre bárhol máshol, a természetes környezet rombolása nélkül is találhatnának helyet és lehetőséget. A tó csak biodíszlet, hiszen víz már alig van benne. A helyieket személyigazolvány birtokában nappal beengedik ugyan, de a ház- és nyaralótulajdonosokra ez már nem vonatkozik. Aki természetre, nyugalomra vágyik, egy hónapig messze elkerüli a helyet. A vadkacsák és más madarak a nyár egész hátralevő részére elmenekülnek. A rendezvény idején zavaró a megszabott határokon túlmenő zaj, az ottmaradó rengeteg szemét, a letaposott fű, a tóba mosódó homok és mikroműanyag. Kétségbeejtő elgondolni is, hogy ez az állapot akár egész évben fennmaradhat. Első lépésben tehát egy maroknyi civil összefogott, tájékozódni és tájékoztatni próbált, együttműködést keresve az önkormányzattal, a helyi nemzeti parkkal és civil

¹⁰ Egyetemisták és Főiskolások Országos Turisztikai Találkozója.

Lásd: https://hu.wikipedia.org/wiki/Egyetemisták_és_Főiskolások_Országos_Turisztikai_Találkozója

szervezetekkel. Ekkor még informálisan közösségi oldal és zárt csoport alakult, előbb „Nyíltan a Fiatalokért Központról”, majd „Sukorói Összhang” néven.

A 2024. szeptemberi lakossági fórum után elindult az első petíció,¹¹ szórólapok készültek, a csapat tagjai bejárták a teljes tóköznyéket, és igyekeztek az önkormányzatból állásfoglalást kéréselni a tópart és a természetes környezet védelmével, illetve a tervezett beépítéssel kapcsolatban. Még javában gyűltek az első petíció aláírássai, amikor 2024. december 12-én megjelent a kormányrendelet, amely a teljes északi part beépítését kiemelt beruházássá nyilvánította. Ez az eredeti, nyolc hektáros beépítéshez képest már majdnem nyolcvan hektár, a teljes és eddig érintetlen szakasz beépítéséről, magas épületekről, lakóparkról, szállodáról szólt, véletlenül sem a pufferzóna növeléséről, vagy a vízszint helyreállításáról.

1. táblázat. A sukorói Fiatalokért Központ projekt előzményei 2020-2024

Dátum	Esemény	Az esemény tárgya
2020 / 2021	Az EFOTT Sukoróra költözik.	A pandémia miatt az első alkalommal csak 2021-ben rendezik meg a fesztivált.
2021. december 3.	Az 1868/2021. (XII.3). Kormányhatározat megjelenése (a nyilvánosság nem szerez róla tudomást).	Sukoró külterületének fejlesztése, egy Fiatalokért Központ létrehozása, és a parti szakasz egységes fejlesztése.
2024. szeptember 20.	Lakossági Fórum a Fiatalokért Központ ügyében.	A Sukorói Önkormányzat által összehívott fórum, részt vesznek rajta az EFOTT-HÖÖK képviselői és a megyei közgyűlés elnöke is.
2024. december 12.	A 493/2024 számú kormányrendelet, amit 8 napig lehetett véleményezni.	Az egyes beruházásokkal összefüggő közigazgatási hatósági ügyek nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű ügyé nyilvánításáról, valamint egyes nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű beruházásokkal összefüggő kormányrendeletek módosításáról szóló 83/2021. (II. 23.) Korm. rendelet módosításáról.
2024. december 19.	Sukoró önkormányzatának testületi ülése.	A beruházás támogatását a képviselő testület szoros arányban (4:3) megszavazta.

Forrás: Saját készítésű táblázat

A Velencei-tó környékén lakók és nyaralók közül nagyon sokan, köztük olyan szervezetek is, mint az Alba Natura vagy a Nagytavak és Vizes Élőhelyek Szövetsége, véleményezték az utóbb

¹¹ A Velencei-tó sukorói partszakaszának védelméért:

https://www.peticiok.com/a_velencei-to_sukoroi_partszakaszanak_vedelmeert#form

493/2024 számmal megjelenő kormányrendelet¹² tervezetét. A társadalmi egyeztetés december 20-án zárult. A véleményeket – nem tudni, miért – a Kulturális és Innovációs Minisztérium címére¹³ kellett küldeni, a hivatalos válasz – amit egyénileg senki nem kapott meg, de hosszas kereséssel megtaláltuk az interneten –, táblázatba foglalva, minden egyes véleményre ugyanaz volt: „A tervezet a kormány döntését hajtja végre, a javaslat ellentétes a kormány céljaival.”

A SUKORÓI ÖSSZHANG CIVIL TÁRSASÁG MEGALAKULÁSA

2025. január 8-án 17 helyi és környékbeli lakos, nyaraló- vagy háztulajdonos eldöntötte, hogy megalapítja a Sukorói Összhang Civil Társaságot, majd szükség esetén később egyesületté alakítja. A Társaság elsődleges céljának a természeti- és épített környezet védelmét jelöltük ki. Mivel a december 20-ig véleményezhető kormányrendelet arra utalt, hogy a tervek messze nem csak a 2000-3000 fős befogadóképességű „Fiatalokért Központról” és a 110 mobilházról, hanem egy jóval nagyobb szabású beruházásról (szálloda, lakópark stb.) szólnak, sürgős cselekvésre volt szükség. A sukorói önkormányzat képviselőtestülete 4:3 arányban (egy nem, két tartózkodás) a civilek kérésére még december 19-re összehívott testületi ülésen úgy döntött, támogatja a beruházást.

A fenti okra – és az önkormányzat cselekvésképtelenségére – vezethető vissza, hogy az alaktalan Facebook-csoport helyett, illetve mellett valami jobban működtethető és adminisztrálható formációra vágyott a többség. Reagálnunk kellett a külső támadásokra (maga a megyei elnök a közgyűlésen vádaskodott,¹⁴ több lejárató videót készített ellenünk, a helyi újság hamis információkat közölt¹⁵ stb.), látnunk kellett, hogy hány aktív részvételre hajlandó tagunk van, tudunk-e pénzt összedobni, ha szükség van rá.

¹² A Fiatalokért Központ kialakításához szükséges intézkedésekről szóló 1868/2021. (XII. 3.) Korm. határozat. Megjelent az egyes beruházásokkal összefüggő közigazgatási hatósági ügyek nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű üggyé nyilvánításáról, valamint egyes nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű beruházásokkal összefüggő kormányrendeletek módosításáról szóló 83/2021. (II. 23.) Korm. rendelet módosításáról. Lásd: https://drive.google.com/file/d/1pZyQhI9EL_L4IY08Ih0GKnHkdrUt4-Sx/view?usp=sharing

¹³ tarsadalmiegyeztetes@kim.gov.hu

¹⁴ A Sukorói Összhang a Fejér Vármegyei Közgyűlés 2025. január 31-i ülésének jegyzőkönyve alapján nyílt levélben válaszolt Molnár Krisztián elnök állításaira: <https://docs.google.com/document/d/1jYkvLRF76GcNg5YkcVizxfv1piygkln8/edit?usp=sharing&oid=112661800974481365414&rtpof=true&sd=true>

¹⁵ A Sukorói Összhang helyreigazítási kérelme a FEOL 2025. március 1-i, sukorói megmozdulás elé időzített cikkével kapcsolatban:

Az alapító tizenhét tagból majdnem mindenki azóta is lehet számítani, és mindig újabb emberek csatlakoznak hozzánk, illetve támogatnak minket. A civil társaság alkalmas szervezeti forma ahhoz, hogy összefogjon valamilyen célzott tevékenységet, de nem egyesület, tehát nem jogi személy: megfigyelőként részt vehetünk például egy önkormányzati testületi ülésen, de nem szólhatunk hozzá, jogi eljárásban nem lehetünk ügyfél. Az egyesület alapítása több jogot ad, de sok pénz, energia és felelősség – gondolkozunk rajta. Addig is vannak szövetségeseink: formális és informális civil szervezetek: az Alba Natura Civil Alapítvány, a Nagy Tavak és Vizes Élőhelyek Szövetsége, az Élhető Velence Egyesület, a Fertő Tó Barátai Egyesület, a Gárdony Coworking CivilPont, a Gárdonyi Visszhang, a Közös a Velencei-tóért, a Stop Avalon Tata, a Tegyük Együtt Tudatosan Településünkért Egyesület (TETT), a Velence 2005 Horgász Egyesület, a Velencei-tavi Közösségi Cargo-bike és az Önkéntesek a Velencei-tóért. Szerencsére egyre többen támogatnak minket, de mi is részt vettünk például a Pusztavám melletti Cica-homok bányató megóvásáért szervezett tüntetésen.

A SUKORÓI ÖSSZHANG CIVIL TÁRSASÁG TEVÉKENYSÉGÉNEK BEMUTATÁSA 2025. JANUÁR ÉS DECEMBER KÖZÖTT

Amint a fentiekből kiderül, még a civil társaság megalakulása előtt levelet küldtünk az állami beruházások társadalmi koordinációjáért felelős államtitkárnak, a kultúráért és innovációért felelős miniszternek, a helyi országgyűlési képviselőnek, a megyei közgyűlés elnökének, az építésügyi miniszternek a Fiatalokért Központ ügyében. Vagy nem is válaszoltak, vagy annyit írtak, hogy az ügyben nem ők az illetékesek.

A Sukorói Összhang Civil Társaság megalakulása után, 2025. január 15-én, közérdekű bejelentés formájában javaslatot írtunk a települési jegyzőnek, hogy a sukorói partszakasz területét helyezze ideiglenes védettség alá. Erről ugyanis dönthet az önkormányzati testület, és az eljárást a jegyző készíti elő az 1996. évi LIII. természetvédelmi törvény 25. paragrafus 2. bekezdése¹⁶ alapján.

A kérelmet elutasították, holott az egyik nagy tavunk természetes partszakaszának védelmére számtalan szakmai érvet fel lehetett volna hozni.

<https://docs.google.com/document/d/1N7c0Y3FcjZaoedLzJ9zvQtBwTX4rXXEX/edit?usp=sharing&oid=112661800974481365414&rtpof=true&sd=true>

¹⁶ Az 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99600053.tv>

Tevékenységünk az elmúlt egy évben hét különböző területre terjedt ki:

- lakossági fórumok,
- tüntetések- és
- akciók szervezése,
- petíciók indítása,
- ismeretterjesztő előadások tartása,
- a tagság, a támogatók, a helyi lakosság és az érdeklődő nagyközönség széleskörű és rendszeres tájékoztatása,
- szakértői tevékenység összefogása, azaz a környezetvédelmi hatóságnak benyújtott szakanyag elkészítése.

Lakossági fórumok. A Velencei-tó északi és déli partján – 2025. február 17-én a gárdonyi Nemzedékek Házában, majd 2025. február 21-én Sukorón, a Kultúrházban (mellékszál: a ház a felújítása után néhány hétig büszkén viselte a Civilház nevet, majd a feliratot egyszer csak visszacserélték a jól bevált „szocreál” Kultúrház névre) – lakossági fórumokat tartottunk. A fórumok nagy érdeklődés mellett, 200-250 fő aktív részvételével zajlottak.¹⁷ Mindkét fórumon bemutatkozott az Összhang, a „Fiatalokért Központ” körül kialakult helyzetet prezentációban ismertettük.¹⁸ Ezt követően különböző szakértők beszéltek röviden a szakterületükről: természetvédelemről és élőhelyekről; sikeres balatoni érdekvédelmi kampányokról; az Alba Natura Civil Alapítvány, valamint a Nagy Tavak és Vizes Élőhelyek Szövetsége munkájáról, a Sukorói Összhang Civil Társaság addigi tevékenységéről és terveiről.¹⁹ A fórum második részében kérdéseknek és válaszoknak adtunk helyet.

Tüntetések. 2025. március 1-én tüntetést szerveztünk a sukorói piactéren, ezen cirka 500-an vettek részt. A Hyde-park mintájára (Speaker’s Corner) Összhang-sarok néven szót adtunk annak, aki előre jelezte, hogy szólni kíván, és megadta a felszólalása témáját is. Ekkor ismertettük a Sukorói Összhang 12 pontját, „Mit kíván az Összhang?” címmel:

1. Diktátumok helyett párbeszédet!

¹⁷ A Sukorói Összhang Civil Társaság lakossági fóruma Sukorón:

<https://youtu.be/7oghJllscHM?si=vDTIIHOKXeAmNg0t>

¹⁸ Veszélyben az északi part címmel Kovács Attila tartott prezentációt a lakossági fórumokon: <https://youtu.be/xxhsr4e9HJM?si=Bt8qOP-Qn2mNdi88>

¹⁹ Az előadók: Lendvai Gábor biológus, Kernya Gábor környezetmérnök, Horányi Tibor (Alba Natura és Nagytavak), Horváth Bence joghallgató, az Összhang képviselőjeként Berki Ervin (a civil társaság vezetője), Kovács Attila, Schultz György (tagok) és a moderátor, Lázár Júlia.

2. Titkolózás helyett nyilvánosságot!
3. Élőhelyrombolás helyett vízpótlást, épületek helyett fákat!
4. Bulinegyed helyett kulturált SZABADstrandot!
5. A fiataloknak nem központot, hanem jövőt!
6. Független szakértőket az oligarchák helyett!
7. Az elhíresült, és azóta magántulajdonba került kaszinótelek visszaállamosítását!
8. A sukorói önkormányzat elővásárlási jogának érvényesítését!
9. Az EFOTT és Sukoró közti szerződés újratárgyalását a lakosság bevonásával!
10. A falut óvja zajvédő fal, ne a beruházásokat!
11. A Kovács Katalin Akadémia előtti partszakasz legyen mindenki számára hozzáférhető!
12. Legyen kiemelt kormányzati program a Velencei-tó természetes állapotának helyreállítása!

Akciók. Elhatároztuk, hogy fásítással árnyékot teremtünk a sukorói szabadstrandon. Megtudtuk, hogy 2024 augusztusában a „10 millió Fa” helyi koordinátora, sukorói lakos és hozzáértő szakember, már felajánlotta a helyi önkormányzatnak, hogy 100 nagy fa ültetését, utógondozását vállalná. Így a pályázat segítségével körülbelül 10 milliós értékkel és árnyas partszakasszal gazdagodhatna a falu. A válasz egy mondatból állt: „A strand kezelője nem járul hozzá.” Az azonban nem derült ki, hogy ki a strand kezelője, és miért nem járul hozzá. A fák így Lovasberénybe kerültek 2025. március 1-én, a „Nemzeti Faültetés Napján”, tehát a falu ettől az ajándéktól elesett.

A Sukorói Összhang Civil Társaság ennek tudatában jelentkezett a „Nemzeti Faültetés Napjára”, az önkormányzat a mi megkeresésünket is hárította, végül a sokadik körben kiderült, hogy a Vízügyi Igazgatóság az illetékes, és meg is adta az engedélyt négy platán elültetésére a vízparton, az általunk GPS-koordinátákkal kijelölt helyen. A fákat a tagok összeadott pénzéből vettük, és azóta is gondozzuk, az első csemetéket megviselte az időjárás, vagy a rosszindulatú emberi beavatkozás, ezeket pótoltuk.

Szerveztünk szemétszedési napot is, de az egyik nagyobb hatású akciónk a „Tűzzel a vízért” elnevezésű, néma fáklyás kiállítás volt, amit a Velencei-tó körül nyolc helyszínen és a kiszáradt pátkai víztározónál szerveztünk meg 2025. szeptember 20-án, két nappal az őszi napéjegylenlőség előtt, majd a sukorói szabadstrandon egy hatalmas máglyával és tűztáncsal zártunk, a tó vízszintje ugyanis a nyár folyamán a minimumszint (140 cm) felére apadt, és mi így is jelezni akartuk, hogy meggyőződésünk szerint az adófizetők pénzét a természetes állapotok (partfal, vízszint) helyreállítására és nem kártékony beépítésre kellene fordítani.

Egyik kedves projektünk, ami talán többeket összehoz: Sukoró Budapest felőli szélén, egy használaton kívüli buszmegállóban „Könyvmegálló”²⁰ alakítottunk ki.

Petíciók. Második petícióinkat „Mentsük meg a Velencei-tó élővilágát!” felhívással tettük közzé,²¹ címzettjei: Tessely Zoltán, a Velencei-tó fejlesztéséért felelős kormánybiztos és országgyűlési képviselő és Dr. Molnár Krisztián, a Velencei-tó és Térsége, Váli-völgy, Vértes Térségi Fejlesztési Tanács (VVVTFT) elnöke. Követeléseinket hét pontban fogalmaztuk meg, ebből öt követelés alapvetően a Velencei-tó vízutánpótlásának, vízgazdálkodásának, biológiai állapotának és nádgazdálkodásának helyreállítására vonatkozott, valamint kértük a korábbi „tőrehabilitációs” program költségeinek felülvizsgálatát. Két pontban követeltünk egy átmeneti tópartbeépítési moratóriumot és a vízminőség javítását, illetve a tópartra tervezett beruházásokkal kapcsolatban további lakossági és civil környezetvédelmi egyeztetéseket. Az aHang-on²² levélküldő kampányt indítottunk, majd az első petícióinkat is áthelyeztük a felületükre. 2025. november 7-én ugyanis az önkormányzat honlapján megjelent egy közlemény, miszerint a „Fiatalokért Központ” ügyében előzetes környezetvédelmi eljárás indul. 21 napig lehetett a hatósághoz fordulni e-papíron vagy e-mailben. Levélsablonunk felhasználásával több mint ezren küldték el a véleményüket a megyei környezetvédelmi hatóságnak.

Ismeretterjesztő előadások. 2025. tavaszán „Összhangban a természettel” címen ismeretterjesztő sorozatot indítottunk a Sukorói Kultúrházban, áprilisban és májusban, két-két hétfő estén. Meghívottjainktól magunk is sokat tanultunk.²³ Az első előadásra egy biológust kértünk fel, aki már a fórumainkon is velünk volt. Előadásának címe: „A Természet

²⁰ Könyvmegálló: https://drive.google.com/file/d/1NXWs_ggC3qPkqGLNthFC5uBxxdD5vADl/view?usp=sharing

²¹ A második petíciónk, Mentsük meg a Velencei-tó élővilágát! címmel elérhető itt: <https://szabad.ahang.hu/petitions/mentsuk-meg-a-velencei-to-elovilagat>

²² A levélküldő kampányunk, illetve az aHangra áttett első petíciónk: https://szabad.ahang.hu/petitions/a-velencei-to-sukoroi-partszakaszanak-vedelmeert-1?share=3e085934-33f5-493f-9376-e669aff0dfa1&source=szabadahang-email&utm_medium=szabadahang&utm_source=szabadahang-email

²³ A természet nyelvén. Lendvai Gábor biológus nyitja a sukorói előadássorozatot. Lásd: https://www.feol.hu/helyi-kozelet/2025/04/a-termeszettel-nyelven-lendvai-gabor-biologus-nyitja-a-sukoroi-eloadassorozatot#google_vignette

Szép lett volna a helyi orgánus tudósítása, ha az utolsó mondat nem teljes mértékben félrevezető: „Az eseményt Sukoró község szervezi.” Ezúton is közöljük, az eseményt, ahogyan a teljes eseménysorozatot, a Sukorói Összhang Civil Társaság szervezte, az önkormányzat és bárki más segítségével, a köz öröme és okulására. A meghívottak között viszont szerepelt a helyi önkormányzati testület, a tókönyök minden polgármestere, a megyei közgyűlés elnöke és a helyi országgyűlési képviselő. Egyikük sem méltatta sem az ügyet, sem minket a figyelmére.

útján: ökológia, természetvédelem, fenntarthatóság”.²⁴ A második előadás a „Szépség, kaland, barlangkutatás” címet kapta.²⁵ A harmadikkal már a tóra közelítettünk, a „Szikes tavak: hidrológiai háttér”²⁶ témában. A negyedik alkalommal levetítettük az Eltékozolt vizeink című filmet,²⁷ és meghívtuk a rendezőt.²⁸ Kísérőfilmnek megnéztük a lényegében a felhívásunkra készült – tragikomikus – kisfilmet: „Épületvédők a természet ellen a Velencei-tónál”.²⁹ Minden eseményünk teltházas volt, a folytatást tervezzük.³⁰

Kapcsolattartás, tájékoztatás. A megalakulással egy időben kezdtük el szervezni a tagság kapcsolattartási formáit, a csatlakozni kívánókat megszólítottuk a közösségi oldalainkon, hogy ötleteikkel, felajánlásaikkal és kérdéseikkel keresni tudják az Összhangot. Támogatóink részére elindítottunk egy hírlevelet. Létrehoztunk egy Youtube-csatornát³¹, ahová feltöltöttük a fórumaink és előadásaink anyagát, valamint a közben készített, rövidebb anyagainkat, hogy a helyi lakosok, támogatók és a tágabb érdeklődő közönség is nyomon követhesse a tevékenységünket, ismeretterjesztő előadásainkat, illetve értesülhessen a várható akciókról, eseményekről és az eredményeinkről.

2024 decembere és 2025 márciusa között a sajtó folyamatosan követte a tevékenységünket. Már első körben, a civil társaság megalakulása előtt írt rólunk a Portfolio,³² a Greenfo,³³

²⁴ Az előadó, Lendvai Gábor, szakmai pályafutását Vácrátóton, az MTA Botanikai és Ökológiai Kutatóintézetében kezdte, majd az Egyesült Államokban, a Texas-i Egyetemen (University of Texas, Austin) folytatta, ahol tudományos fokozatot szerzett az evolúcióbiológia (PhD) és a matematikai statisztika (MA) területén. Magyarországra 2003-ban tért vissza, és azóta ökológiai és evolúcióbiológiai problémákkal, konzervációbiológiai kérdésekkel, valamint a fenntarthatóság és a természeti környezet kapcsolatával foglalkozik.

²⁵ Az előadó Tarsoly Péter földmérő mérnök, geoinformatikai szakmérnök, okleveles geoinformatikus, barlangkutató; a Magyar Tudományos Akadémia köztestületének, a Geodéziai és Geoinformatikai Tudományos Bizottságnak, a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat Vulkánszpeleológiai Kollektívájának tagja, a Styx Barlangkutató Egyesület vezetőségi tagja, a Nemzetközi Barlangtani Unió Pszeudokarszt Bizottságának tagja.

²⁶ Az előadó Padisák Judit limnológus-ökológus, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja, a szikes tavak szakértője.

²⁷ Eltékozolt vizeink: <https://youtu.be/1POpC3VJthU?si=XGHXy3VgclRhDB61>

²⁸ Szendőfi Balázs halkutató, természetfilmes, zeneszerző, basszusgitáros. Igazi reneszánsz ember, hazai környezetvédő körökben mindenki ismeri a munkásságát. A zeneszerzőből lett halkutató természetfilmjeit évek óta vetítik a hazai és a nemzetközi médiumok.

²⁹ Litkai Gergely, Szabó Balázs Máté és Szendőfi Balázs filmje:

<https://youtu.be/hTbkClNGyl?si=n9YXsGTcMtValGHq>

³⁰ Összhangban a természettel, plakát, az érintett támmal és az előadók nevével:

<https://docs.google.com/document/d/1RE8NCGQofeGlnyhhDGkFB6JzWa7cBCPf/edit?usp=sharing&ouid=112661800974481365414&rtpof=true&sd=true>

³¹ A Sukorói Összhang Youtube csatornája: <https://www.youtube.com/@Sukor%C3%B3i%C3%96sszhang>

³² „Grandiózus ingatlanfejlesztést tenne lehetővé a legújabb kormányrendelet a Velencei-tó partján”.

Lásd: <https://www.portfolio.hu/ingatlan/20241213/grandiozus-ingatlanfejlesztest-tenne-lehetove-a-legujabb-kormanyrendelet-a-velencei-to-partjan-729697>

³³ „Újabb NER merénylet a Velencei-tó ellen”. Lásd: <https://greenfo.hu/hir/ujabb-ner-merenylet-a-velencei-to-ellen/>

részletes tényfeltáró cikket közölt az Átlátszó,³⁴ majd a tőlük átvett adatokra alapozva a Telex,³⁵ a Menedzsment Fórum,³⁶ a HVG Online³⁷ és a Népszava.³⁸

Ahogy a „Fiatalokért Központ” és tágabb értelemben a Velencei-tó természeti és környezetvédelmi értékei védelmének ügye egyre inkább kibontakozott, a lakossági fórumaink előtt, alatt és a tüntetésünk apropóján egyre több újságíró, rádiós- és televíziós csatorna keresett meg minket. Örömmel vettük a 444,³⁹ a HVG Print,⁴⁰ a Magyar Hang,⁴¹ a Városi Kurír,⁴² a Válasz Online,⁴³ a Klubrádió,⁴⁴ az RTL Klub,⁴⁵ a Szabad Európa Online,⁴⁶ a Millásreggeli,⁴⁷ a Magyar Narancs⁴⁸ és a helyi lap, a Fejér Megyei Hírlap⁴⁹ érdeklődését, a

³⁴ „Az elbukott sukorói kaszinóváros helyszínén most NER-orosz érdekeltség építene hasonló komplexumot”. Lásd: <https://atlatszo.hu/orszagszerte/2024/12/23/az-elbukott-sukoroi-kaszinovaros-helyszinen-most-ner-orosz-erdekeltseg-epitene-hasonlo-komplexumot/>

³⁵ „Szabadidőközpont épülne a sukorói kaszinóváros helyén, de a helyiek és a környezetvédők tiltakoznak”. Lásd: <https://telex.hu/belfold/2024/12/23/szabadidokozpont-epulne-a-sukoroi-kaszinovaros-helyen-de-a-helyiek-es-a-kornyezetvedok-tiltakoznak>

³⁶ „Gyurcsány Ferenc után most Rahimkulov jelent meg Sukoró körül”.

Lásd: <https://mfor.hu/cikkek/kozelet/gyurcsany-rahimkulov-sukoro-uj-beepites-terv.html>

³⁷ „Sukoró újracsomagolva: Gyurcsány kaszinóját megfúrta a Fidesz, helyette most ifjúsági buliközpontot húznának fel”. Lásd: https://hvg.hu/gazdasag/20241230_Sukoro-Velencei-to-Fiatalokert-Kozpont-bulikozpont-Fidesz-Gyurcsany-kaszino-Kings-City-epitkezes?utm_term=Autofeed&utm_medium=Social&utm_source=Facebook#Echobox=1735543364

³⁸ „Kaszinó helyett buliközpont – Már tetszik a Fidesznek az új sukorói King's City”.

Lásd: https://nepszava.hu/3263106_sukoro-orban-kormany-rendelet-bulikozpont-kaszino-king-city

³⁹ „Alig maradt beépíteni való partszakasz a Velencei-tavon, de a kormány talált egyet”.

Lásd: <https://444.hu/2025/02/05/alig-maradt-beepiteni-valo-partszakasz-a-velencei-tavon-de-a-kormany-talalt-egy-et>

⁴⁰ „Sukoró kettő, NER-módra: szinte bármit építhet a tó partjára egy orosz-magyar oligarcha érdekeltsége”.

Lásd: https://hvg.hu/360/20250205_hvg-A-to-nem-tagas-sukoro-ingatlan-fejleszt-es-kiemelt-beruhazas-velencei-to-civilek

⁴¹ „Betonba öntenék a Velencei-tó északi partját”. Lásd: <https://hang.hu/magyar-hang-plusz/velencei-to-sukoro-kormany-beruhazas-rahimkulov-civilek-172427>

⁴² „Sukoró '2025: Gyurcsány-kormány helyett Orbán-kormány, Joav Blum helyett Ruszlan Rahimkulov”. Lásd: <https://varosikurir.hu/sukoro-2025-gyurcsany-kormany-helyett-irban-kormany/>

⁴³ „Most a Gyurcsány-korszakban elhíresült sukorói tópartot építené be a NER”. Lásd: <https://www.valaszonline.hu/2025/02/07/sukoro-telek-ner-velencei-to-fiatalokert-kozpont-efott-szabadstrand-vizpart-rahimkulov/>

⁴⁴ Klubrádió, Esti Gyors, a 35. perctől: https://www.klubradio.hu/adas?hanganyag_id=47024

⁴⁵ „Nem árulták el, mit terveznek”. Lásd: <https://www.facebook.com/RTLhizado/videos/1279109043164254/>

⁴⁶ „Sukorói beruházás: lakossági fórum és tüntetés a tópart beépítése ellen”.

Lásd: <https://www.szabadeuropa.hu/a/sukoroi-beruhazas-lakossagi-forum-es-tuntetes-a-topart-beepitese-ellen/33306909.html>

⁴⁷ Millásreggeli podcast – Sukorói építkezések és inflációs adatok, 35.00-tól: <https://millasreggeli.hu/cimke/sukoro/>

⁴⁸ „Tüntetést rendeznek a sukorói beruházás ellen”. Lásd: <https://magyarnarancs.hu/belpol/tuntetest-rendeznek-a-sukoroi-beruhazas-ellen-274896>

⁴⁹ „Velencei-tó: Az északi partjának védelmében demonstráltak”. Lásd: <https://www.feol.hu/helyi-kozelet/2025/03/velencei-to-eszaki-part-demonstracio>

24.hu,⁵⁰ majd az Átlátszó⁵¹ újabb megkeresését. Ezek az írások lehetőséget adnak a közös ügy alaposabb megismerésére, illetve illusztrálják, hogy milyen háttérrel adhat egy természetvédelmi, környezetvédelmi ügy képviselőjéhez a sajtónyilvánosság.

A nagy nyilvánosság hatására természetesen megindultak ellenünk a támadások (lejárató videók, az oldalainkon felbukkantak a trollok), de az önkormányzat és a megyei hatóságok kénytelenek voltak meggondolni a további lépéseiket – már nem tehettek meg bármit minden ellenállás nélkül.

Szakértés, szakanyagok összeállítása. Az Alba Natura, illetve a Nagytavak és Vizes Élőhelyek Szövetsége⁵² segítségével, valamint a Környezeti menedzsment és Jog Egyesület (Environmental Management and Law Association, EMLA) közreműködésével, a Fejér megyei Környezetvédelmi Hatóság számára, összeállítottunk egy szakanyagot.⁵³ A szakanyag kitér a sukorói partszakasz 1964 és 1998 közötti állapotának rögzítésére, ezt légifotókon is bemutatja, kitér a védett növények létezésének bizonyítására, a sukorói evezőspálya part menti élőhelyeinek, védett értékeinek részletes, szakértők általi ismertetésére, csatoltuk Lendvai Gábor biológus szakvéleményét.⁵⁴ Mivel nagyon fontos dolgokat említ, idézzük: „A természetes tavak nem függetlenek közvetlen környezetüktől, hanem azzal fizikai és funkcionális kapcsolatban állnak. Ezt a kapcsolatot a tavak parti zónája teremti meg, ami a tó partjának azt a szakaszát jelenti, ahol a tó vízének hatása a felszínen és a talaj felsőbb rétegeiben időszakosan vagy folyamatosan érvényesül. Ez az a terület, amit a tó vízszintemelkedése során előnt, ahová a víz által szállított hordalékot és egyéb vízbe került anyagot lerakja, és ez az a terület, ami környezeti feltételeinél fogva egy sajátos élővilágnak is élőhelyet nyújt. Ez különösen igaz a szikes tavak esetében, ahol a tó öntisztulása természetes, menedékes part hiányában nem történik meg, miként a tóban élő gerinces és gerinctelen

⁵⁰ „»Ha a Gyurcsány-féle kaszinót meg lehetett akadályozni, akkor talán ezt is« – a helyiek nem akarnak szabadidőközpontot a Velencei-tó mellé”. Lásd: <https://24.hu/belfold/2025/03/04/sukoro-szabadidokozpont-velencei-to-lakossagi-tiltakozas-video/>

⁵¹ „»Amit betonból el lehet képzelni, az mind épülne ide« – a tópart beépítése ellen tiltakoznak Sukorón”. Lásd: <https://atlatszo.hu/orszagszerte/2025/03/06/amit-betonbol-el-lehet-kepzelni-az-mind-epulne-ide-a-topart-beepitese-ellen-tiltakoznak-sukoron/>

⁵² Nagytavak és Vizes Élőhelyek Szövetsége: <https://nagytavak.hu/rolunk/>

⁵³ A 2025. november végén a Fejér megyei környezetvédelmi hatóságnak benyújtott szakanyagunk: https://drive.google.com/drive/folders/1AafyYHmDrkn7O9LQydsDTytZMoEcuLCE?usp=drive_link

⁵⁴ Lendvai Gábor Debrecenben végzett biológus szakon, ökológiai szakiránnyal, majd a Magyar Tudományos Akadémia Botanikai Kutatóintézetében dolgozott öt évig. Ezután az Egyesült Államokba ment tanulni és dolgozni, ahonnan tizenegy évvel később tért vissza. Ma szabadúszó ökológusként kutat, cikketek írt, természetfotókat készít és előadásokat tart.

állatok java része sem képes szaporodni a parti zóna által kínált környezeti viszonyok hiányában. A parti zóna egyediségét jelzi, hogy ott olyan állatok és növények élnek és olyan élőlényközösségek alakulnak ki, amelyek a tó egyéb részéről és a tavat övező szárazföldről is teljes mértékben hiányoznak. A parti zóna egy szikes tó egészséges ökológiai állapotának hosszú távú fennmaradásához elengedhetetlen. Természetes parti zóna nélkül a szikes tó halálra van ítélve. A hatályos jogszabályok szerint egy szikes tó, mint természetvédelmi terület elsődleges rendeltetése egy vagy több természeti érték, illetve ezek összefüggő rendszerének védelme. A Velencei-tó egy szikes tó, amelynek teljes területe természetvédelmi terület. A fentieknek megfelelően a Velencei-tó teljes területének elsődleges rendeltetése szintén az ott található természeti értékek, illetve ezek összefüggő rendszerének a védelme.” A 2. táblázatban összegezzük a Sukorói Összhang Civil Társaság 2025-ös tevékenységét.

2. táblázat. A Sukorói Összhang Civil Társaság tevékenységének összefoglaló táblázata, 2025. január - december

Időpont	A tevékenység formája	A tevékenység célja, tartalma	Címezett/közönség
2025. január 15.	Közérdekű bejelentés.	A sukorói partszakaszt helyezték védettség alá.	Sukorói Önkormányzat.
2025. február 17.	Lakossági fórum.	A Sukorói Összhang Civil Társaság megalakulásának bejelentése és bemutatkozása, szakértői előadások.	Sukorói lakosság
2025. február 21.			Gárdonyi lakosság + tókörnyék
2025. március 1.	Tüntetés a Sukorói Piac téren.	Tiltakozás, véleménynyilvánítás, tagtoborzás.	Sukorói lakosság és tókörnyék.
2025. március 1.	Akció (faültetés) a sukorói partszakaszon.	„A remény fája” faültetési akció.	A civil társaság közös akciója a sukorói lakossággal és a tó körül élőkkel.
2025. április-május	Felvilágosító előadássorozat.	Természet- és környezetvédelmi ismeretterjesztés.	Sukorói lakosság, tókörnyék.
	Kommunikációs csatornák kiépítése (Youtube, Hírlevél, szórólapok).	Informálás, tájékoztatás.	Szélesebb társadalmi közönség.
2025. május 19.	A 2. petíció indítása.	„Mentsük meg a Velencei-tó élővilágát!” társadalmi összefogás.	Helyi lakosság, szélesebb társadalmi közönség.
2025. szeptember 20.	Akció szervezése.	„Tűzzel a vízért” akció, nyolc helyszínen a tó körül.	A Velencei tavi lakosság, szélesebb társadalmi közönség.
2025. november 7-e és 28-a között	Levélküldő kampány szervezése.	Közpolitikai tevékenység.	Több mint ezer levelet kapott a kampány keretében a hatóság.

2025. november 7-e és 28-a között	Szakanyag összeállítása.	„Eltékozolt vizeink” címmel az Alba Natura, illetve a Nagytavak és Vizes Élőhelyek Szövetsége segítségével és az EMLA közreműködésével.	Szélesebb társadalmi és szakmai közönség.
2025. december	Részvétel a közmeghallgatáson.	Közpolitikai tevékenység.	Sukorói Önkormányzat.

Forrás: saját készítésű táblázat.

A TAGOK ÉS ÖNKÉNTESK MUNKÁJA A SUKORÓI ÖSSZHANG CIVIL TÁRSASÁG MŰKÖDÉSE ÉRDEKÉBEN

A Társaság 17 alapító tagján kívül körülbelül még ennyien tagjai a szervezők Messenger- és Google-csoportjának, de mivel ez a körülbelül harminc ember a tó körül él, vagy a közelben van nyaralója, ezért rendszeresek – és fontosak – a személyes találkozók is. Ugyanakkor a szervezet holdudvara ennél jóval nagyobb: hírlevelet küldünk ki további 30-40 támogatónak, a nyilvános közösségi oldalon a követőink száma meghaladta az 1200-at, az oldal népszerű posztjainak akár százezres az elérése, a fórumainkon és más rendezvényeinken többszázan vettek részt az elmúlt egy év alatt. Nem „toborzunk”, de örülünk mindenkinek, aki a tájékoztatóink, fórumaink, rendezvényeink után csatlakozik, kérdez, támogat. Az emberek aggódnak a természetes környezetük miatt, ezért sokan érdeklődnek vagy kérdeznek, jóval kevesebben vannak viszont azok, akik feladatot is vállalnának vagy akár csak a nevüket adnák valamihez.

A Társaságból körülbelül tízen végezzük a munka oroszlánrészét, mint például: kezelni kell a levelezésünket, az internetes oldalainkat, a Youtube-csatornát, szervezni a rendezvényeket, követni és lereagálni a legújabb fejleményeket, kapcsolatot tartani a támogatókkal, a sajtóval, az intézményekkel, nevelni, öntözni a fáinkat, rendben tartani a 2025 késő őszen létrehozott „Könyvmegállót”, részt venni az önkormányzat nyilvános ülésein, reagálni az ott történetekre. A civil társasági forma, mint ahogy már fentebb ismertettük, korlátozott közpolitikai aktivitásra ad lehetőséget, de képviselője, mint bárki más, jelen lehet az önkormányzat ülésein. A sukorói önkormányzati testületnek egyetlen független képviselője van, így a testületi tagokat meggyőzni – például egy kiemelt kormányrendelet veszélyeiről – nehéz. Ezért kizárólag a nyilvánosság segítségével és a törvény erejével tudunk nyomást gyakorolni.

Amennyiben valamiért, például a megyei környezetvédelmi hatósággal szemben, jogi személyként kell megjelenünk, akkor ezt a testvérszervezetek, az Alba Natura vagy a Nagytavak Szövetsége segítségével tehetjük meg. Ők kötöttek minket össze olyan jogi szervezetekkel, mint a Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) vagy a Környezeti menedzsment és Jog Egyesület (EMLA). Tőlük és a támogatóink soraiban felbukkanó jogászoktól is kaptunk jogi tanácsot.

A tanács szerencsére ingyenes, de ha perre kerülne sor, az már pénzbe kerül, ahogy minden más: szórólap, plakát, hangosítás, terembérlet. Mivel a Társaság nem kezelhet pénzt, a költségeinket a tagok fedezik. Nem azért, mert gazdagok vagyunk, hanem mert egyelőre nem látunk más megoldást. Fontolgatjuk viszont, hogy egyesületté alakulunk. Ehhez nem csak anyagi, de további emberi erőforrásra lenne szükség. A legaktívabb tíz ember az elmúlt egy évben legalább 1000 munkaórát áldozott a közösség ügyének. Csak ennek a – természetesen nem honorárium ellenében összeállított – esettanulmánynak az elkészítése is 30-40 munkaórát vett igénybe.

Maroknyi csapatunk tehát hullámszó lelkesedéssel – mindannyian fáradunk – dolgozik. Egészségesen sokszínűek vagyunk, mindenki máshoz ért. Egy-egy közös kirándulás, forraltborozás, kötetlen találkozás segít abban, hogy erősítsük egymást, és együtt maradjunk.

ÖSSZEGZÉS, AVAGY HOL TARTUNK, MI VÁRHATÓ

A Sukorói Önkormányzat – némi nyomásra – 2025 decemberében megtartott közmeghallgatásán részt vehettünk, arról a nyilvános közösségi oldalunkon be is számoltunk. A Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatósága részletes – és lényegében támogató – választ küldött a megkeresésünkre.⁵⁵

A kérelmező minisztérium, feltehetőleg a komoly lakossági ellenállás hatására, az eljárás szüneteltetését kérte. Ezt tekinthettük volna akár győzelemnek is, de jogászok szerint ez a beruházók taktikájának a része. A jogi szakvélemény szerint a szünetelést csak minden ügyfél beleegyezésével lehet engedélyezni, ez ugyanis a beruházók egyik eszköze – szüneteltetik az eljárást, ezáltal elhúzzák azt és elodázzák, hogy elutasítsák a kérelmet. Miközben, ha nem szünetelne, akkor a hatóságnak döntenie kellene és esetleg el is utasítaná. A javaslatuk: kérni

⁵⁵A Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóságának válasza:

https://drive.google.com/file/d/1QfFMUoz_fjEgjdqfE7u9ZraQB2p8Dj7L/view?usp=sharing

az eljárás folytatását (ezt minden ügyfél megteheti), egyúttal pert indítani a szünetelő végzés ellen, ezzel beszorítva a beruházót, hogy ne tudja pótolni a kérelem hiányait fél éven át, következmények nélkül.

Az eljárás folytatását kértük, a hatóság 30 nappal meghosszabbította a saját határidejét, a válasz A: a beruházás engedélyezése, B: az engedély elutasítása, C: teljes környezeti hatásvizsgálat előírása lehetett volna.

Végül, a hatóság az eljárás megszüntetésének megszüntetését megszüntette, mert a kérelmező minisztérium nem adta be nyolc napon belül a kért hiánypótlást. Perelhetnénk persze ezt a határozatot is, de esetünkben ez most fölös erőpazarlás lenne.

A levélküldő kampányunkat követően és az eljárás megszüntetéséről szóló első határozat után az Állami Számvevőszék kiadott egy jelentést a Velencei-tó vízpótlásáról. Erre az illetékes minisztériumnak 30 napon belül reagálnia kell.⁵⁶ „A Velencei-tó fenntartható vízpótlásának megteremtése érdekében tett intézkedések ellenőrzése” című (2025-ös) jelentés azt vizsgálja, hogy miért alakult ki tartós vízhiány a tóban a meglévő vízpótló rendszer ellenére, és milyen intézkedések/hiányosságok befolyásolták a helyzet rendezését. Az ÁSZ javasolta a miniszternek, hogy

- hozza meg a rehabilitációs tervek végrehajtásához szükséges irányítói döntéseket;
- indítson célzott kutatásokat és hatástanulmányokat az alkalmazkodóképesség növelésére (a klíma, a turizmus, a helyi közösségek, a térségi gazdaság és a természetvédelem szempontjainak figyelembevételével); és
- vizsgálja felül a vízpótló rendszer elemeihez kapcsolódó másodlagos hasznosítás kereteit, és szükség esetén módosítsa azokat.

Kétségek között, mégis bizakodva vágunk neki az új, 2026-os évnek. Egy biztos: nem dőlünk hátra.

⁵⁶ Az Állami Számvevőszék jelentése: A Velencei-tó fenntartható vízpótlásának megteremtése érdekében tett intézkedések ellenőrzése:
<https://drive.google.com/file/d/1NnPEWPfINd3t0O1VCB0Wz2eYD6d8f1Tw/view?usp=sharing>

ÖNSZERVEZŐDÉS, ÖNKÉNTESSÉG ÉS AKTIVIZMUS FORMÁLIS ÉS INFORMÁLIS KERETEK KÖZÖTT

FERNENGEL ÁGNES¹ – UDVARHELYI ÉVA TESSZA²

Absztrakt

Jelen tanulmányban a szerzők a Közélet Iskolájában szerzett tapasztalataikra, valamint a Deviszont Községi Tér példájára támaszkodva mutatják be, hogyan épülnek fel az alulról szerveződő csoportok, milyen motivációk és dilemmák mentén döntenek az informális működés után a formalizálódásról, és miként változik a tagok szerepfelfogása az önkéntesektől a fizetett munkatársakig. Az elemzés rávilágít, hogy az informális és a formális működés nem kizárja, hanem kiegészíti egymást, és a szervezeti struktúra kiválasztása mindig stratégiai döntés kell, hogy legyen. Az esettanulmány bemutatja, hogy az aktivizmus és az önkéntesség fogalmai rugalmasan értelmezhetők, és hogy a nyelvhasználat azt követi, ahogyan a szervezetek értelmezik céljaikat, működésmódjukat és társadalmi kapcsolataikat.

Kulcsszavak: önkéntesség, aktivizmus, informális csoportok, civil szervezetek, csoportszervezés

Organizing, volunteering and activism in formal and informal groups – case study

Ágnes Fernengel – Éva Tessa Udvarhelyi

Abstract

Drawing on experiences from the School of Public Life (Közélet Iskolája) and the case of the Deviszont Community Space (Deviszont Községi Tér), this paper illustrates how grassroots groups are built, what motivations and dilemmas influence their decisions about formalization, and how members' roles shift from volunteers to paid staff. The analysis highlights that formal and informal modes of operation are not mutually exclusive but rather complementary, and that the choice of organizational structure should always be a strategic decision. The article shows that the concepts of volunteering and activism can be interpreted flexibly, and that language use reflects how organizations define their goals, modes of operation, and societal relationships.

Keywords: volunteering, activism, informal groups, civil society organizations, group organization

¹ Fernengel Ágnes szociológus és szociálandropológus, a Közélet Iskolájának ügyvezető igazgatója.

² Udvarhelyi Éva Tessa (PhD) kulturális antropológus és környezetpszichológus, a Közélet Iskolája kuratóriumának elnöke.

BEVEZETÉS

Magyarország a rendszerváltás után ugyan papíron demokráciává vált, azonban az emberek mindennapjainak nem feltétlenül vált szerves részévé a demokratikus intézmények működtetése. Az aktivizmus és az érdekvédelem sokkal nagyobb teret nyert, mint korábban, de így is széles társadalmi rétegek maradtak valódi képviselő és érdekérvényesítő erő nélkül. Megfigyelhető volt a kapitalista társadalmi berendezkedés természetesként elfogadása és széleskörű kritikájának hiánya is.

A Közélet Iskolája 2014-ben jött létre, mint az önszerveződés és a mozgalompépítés szervezete, amely A Város Mindenkié³ lakhatási érdekvédelmi csoportban végzett pedagógiai munkából nyert inspirációt és egyben azt emelte magasabb szintre. A Közélet Iskolája azért dolgozik, hogy az emberek, különösen azok a csoportok, akiket valamilyen társadalmi, gazdasági vagy elnyomás ér⁴ szociális, etnikai, nemi, gazdasági vagy egyéb helyzetük miatt, hatásosan és demokratikusan tudjanak szerveződni a társadalmi szempontból igazságos Magyarorszáért. Közösségi oktató- és kutatóközpontként ingyenes képzéseket tartunk felnőtteknek társadalmi egyenlőtlenségekről, érdekvédelemről, stratégiai működésről, valamint részvételi akciókutatással, kiadványok írásával és stratégiai tervezéssel támogatjuk az önszerveződő egyéneket, csoportokat. Évente több mint 150 informális vagy formális csoport tagjai, összesen több mint 1500 ember vesz részt a Közélet Iskolája programjain. A szerzők jelen cikkben a Közélet Iskolája alapítójaként és jelenlegi igazgatójaként a szervezet működtetése során, és a saját, önkéntesként szerzett tapasztalataik alapján fogalmazzák meg gondolataikat az önszerveződésről, az informális és a formális csoportokról, valamint az önkéntesség és aktivizmus különbségeiről és átfedéseiről.

AZ ÖNSZERVEZŐDÉS RŐL A KÖZÉLET ISKOLÁJA TAPASZTALTAI ALAPJÁN

Miért és honnan indulnak az önszerveződő csoportok?

Az önszerveződő csoport a társadalmi szerveződés alapegysége, amiben sokan első alkalommal élik meg a demokrácia és az önrendelkezés gyakorlati tapasztalatát. Egy

³ <https://avm.merce.hu/>

⁴ A szerzők számára fontos az elnyomás kifejezés használata, mivel ez a felszabadítás pedagógiája egyik kulcskifejezése. Lásd Paulo Freire „Az elnyomottak pedagógiája” című művét.

demokratikus társadalomnak alulról szerveződőnek kell lennie, amelyben a társadalmi problémák által közvetlenül vagy közvetetten érintett emberek közösen állnak ki érdekeikért. Még erősebbé teszi az alulról szerveződést, amikor a szervezett csoportok nem homogének, hanem az elnyomott, vagyis helyzetükben és érdekérvényesítésükben korlátozott és az elnyomás ellen küzdő, valamint a különböző, igazságtalanságokat megtapasztaló emberek közösen, együttműködve állnak ki az érdekeikért.

Általában véve az emberek azért szerveződnek csoportokba, hogy összeadják a tudásukat és az erőforrásaikat. Az önszerveződő csoportokban történő részvétel során megtapasztalhatják a szolidaritást, a sokféleséget és a közösség erejét. Ezek olyan élmények, amelyekre sokan vágnak, de a társadalom hagyományos intézményeiben – mint például az iskola, a család és a munkahely – nem feltétlenül kapják meg őket.

Az önszerveződő csoportok alkalmasak arra, hogy a résztvevők közösen tanulják a demokrácia működését és működtetését a szerveződés mindennapi gyakorlatában. A társadalmi változásért, a „jobb társadalomért” dolgozó szerveződések számára fontos szempont kell, hogy legyen a hitelesség, ezért fontos, hogy arra törekedjenek, hogy a csoportműködésünk is a közös értékeiken alapuljon, vagyis kicsiben megépítsék azt a világot, amit nagyban, az egész társadalomban látni szeretnének. Így a csoportépítés egy közös tanulási folyamat is: az önszerveződő csoport tagjai közösen fedezik fel azt, hogy milyen jövőért is dolgoznak, és a gyakorlati dilemmáikon és konfliktusaikon keresztül jutnak közelebb ahhoz, hogy hogyan is tudják ezt felépíteni. A csoportépítés folyamatos gyakorlat, vagyis egy ilyen szervezet sosincs „kész”. Ahogy változik a tagság, ahogy változnak a társadalmi körülmények, úgy az önszerveződő csoportoknak is folyamatosan változniuk kell. Ahogy a csoportok működése, úgy az ezekre használt kifejezések is változnak, vagyis a később körüljárandó aktivizmus, önkéntesség vagy tagság kifejezések jelentése is folyamatosan alakul.

A Közélet Iskolájában évente átlagosan 150 különböző önszerveződő csoport és civil szervezet tagjai vesznek részt a képzéseinken és műhelyeinken, akiknek segítjük a szerveződését, teret adunk a tapasztalataik megosztására, és közben mi is tanulunk tőlük. Kezdetben a lakhatási mozgalomból kinövő oktatási központként főleg ennek a mozgalomnak a tagjai jártak az Iskolába, és ők tették ki a képzők többségét is. Később a Közélet Iskolája egyre többféle szerveződés és mozgalom gyűjtőhelye, fejlődési tere lett. Mostanra az ország minden megyéjéből járnak önszerveződő emberek az oktatási programjainkra Budapestre, és már a

fővároson kívül is számos képzést és programot tartunk: 2024-ben összesen 19 településen végeztünk ilyen jellegű munkát. A mozgalmi fókusz kinyílásával különösen jelentősek az együttműködéseink a fogyatékkal élők ügyével, a zöld- és a feminista mozgalommal, valamint a helyi érdekvédő és a képviseleti politikába bekapcsolódó csoportok is nagy számban kapcsolódnak hozzánk. Kifejezetten figyelmet fordítunk arra, hogy a roma mozgalommal is erősebb kapcsolatokat építsünk.

A Közélet Iskolájában azt látjuk, hogy 2010 után, az Orbán-rezsim első éveiben a korábban ismert, hullámokban szerveződő, nagyléptékű aktivizmus továbbra is működött (amire látványos és emlékezetes példa a 2010-es évek elején a Hallgatói Hálózat által fémjelzett oktatási mozgalom, lásd Gerő – Susánszky 2014), valamint néhány esetben sikerült következetesen, hosszú távon és sokféle szövetségre épített érdekvédelmi kampányokkal törvényi változást is elérni (példa erre a 2018-ban a Lépünk, hogy léphessenek! Egyesület által indított otthonápolási kampány, lásd Sebály 2020). Azonban a politikai tér szűkülésével és a szerveződés lehetőségeinek csorbításával a nagyléptékű aktivizmusba és a konfliktust vállaló érdekvédelembe vetett hit megtört, különösen az oktatási mozgalom legutóbbi, 2020-as évek elején a Tanítanék Mozgalom köré szerveződő hullámának letörésével (lásd Szabados 2023). Érdeemes lenne a mozgalmi sikeresség megítélésével is mélyebben foglalkozni, hiszen ez a mozgalmi hullám is számos fontos eredményt ért el (például a pedagógusbérek emelését), a közös emlékezetben mégis inkább kudarcként maradt meg. Az elnyomó politikai környezetben egyre nagyobb a fókusz a szövetségkötés, a koalíciók és az együttműködések építése. Emellett sokszor fordulnak a közélet iránt érdeklődő emberek a helyi érdekvédelem és az önkormányzati választásokon keresztül történő érdekérvényesítés felé az országos vagy törvényi változást követelő érdekérvényesítéssel szemben.

A munkánkon keresztül látható szerveződések széleskörű, de mégis szubjektív szeletei a magyarországi szerveződéseknek, így nem képezhetnek reprezentatív mintát. Mindenesetre a Közélet Iskolája képzéseinek szűrőjén keresztül úgy tűnik, hogy kevesek számára tűnik hatásos, vagy vonzó útnak a konfliktust is vállaló érdekérvényesítés, és egyre inkább nő a helyi szintű, szolgáltatáspótló, alternatívaépítő, vagy akár a politikától elforduló és a közösségre fókuszáló szerveződések aránya. A Közélet Iskolája kezdeti éveire képest a képzéseinkből az látszik, hogy a szegénységben élő emberek aktivizmusa és a szociális témákban történő szerveződés is visszaszorult, és ezek helyett inkább a környezeti, városfejlesztési vagy identitáspolitikai témák kerülnek előtérbe.

Ezzel együtt egyértelmű, hogy Magyarországon a civil szféra erősebb, mint ahogy az a nyilvános diskurzusban itthon és akár külföldön is megjelenik. Sok inspirációt és reményt lehet meríteni abból, hogy milyen sok és sokféle szerveződést építenek elkötelezett emberek az igazságosabb jövőnkért. Miközben a média vagy a közbeszéd egy részében nem láthatók ezek a küzdelmek, a Közélet Iskolája programjain számunkra mégis láthatóvá válik ez a másik Magyarország is (Udvarhelyi 2018).

Mi egy önszerveződő csoport célja és tevékenysége?

Az önszerveződő csoportok többféleképpen tehetnek a változásért: például aktivizmussal, közösségépítéssel, érdekérvényesítéssel, jogvédelemmel, de segítség- vagy szolgáltatásnyújtással (például oktatással) is. Ahhoz, hogy egy csoport el tudja dönteni, milyen szervezeti formában akar működni, először is szükség van arra, hogy a csoport tagjai egyetértsenek benne, hogy miért dolgoznak, mit csinálnak és miért éppen ezt csinálják.⁵ Stratégiai döntés például, hogy egy csoport, amely a hajléktalanság ellen küzd, érdekvédelmi kampányokat folytat vagy ételt oszt. Mindkét megközelítésnek van előnye és hátránya, és ennek eldöntése kulcsfontosságú a szervezet működésére és jövőjére nézve. Ezek alapján tudják meghozni a csoport tagjai azt a további stratégiai döntést, hogy céljaik eléréséhez szükség van-e bejegyzett szervezetre vagy sem. Miközben egy GYES-en levő apák beszélgető körének szervezéséhez nem feltétlenül szükséges formális szervezet, addig egy felnőttképzéseket szervező aktivista háttérintézménynek igen.

Bejegyezni vagy nem bejegyezni? A formális szervezetalapítás, mint stratégiai döntés.

Az önszerveződés része az emberi működésnek, de azt, hogy ennek milyen hivatalos keretei vannak, az adott társadalmi és politikai, illetve jogszabályi környezet határozza meg. Magyarországon már a rendszerváltás előtt is számos önszerveződő csoport volt, de a mai működési kereteket az 1989-es rendszerváltás után elfogadott egyesülési, majd az 1997-ben elfogadott, közhasznú szervezetekről szóló törvények teremtették meg. A 2011-es új, átfogó ún. Civil törvény⁶ alakította ki azokat a kereteket, amik jelenleg a pártokra, szakszervezetekre és más szervezettípusokra is vonatkoznak.

⁵ A stratégiai tervezés folyamatáról a Közélet Iskolája „Nagy szabadság tudni, miért dolgozunk” című stratégiai tervezés-kézikönyvéből lehet többet megtudni: <https://kozeletiskolaja.hu/post/strategiai-tervezes-kezikonyv/>

⁶ 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100175.tv>)

Tapasztalataink szerint ma Magyarországon sokan azt gondolják, hogy egy önszerveződő csoport alapítása egyenlő a formális civil szervezet, főleg egy egyesület létrehozásával. A formális civil szervezet alapítása sokszor kötelező életszakasznak tűnik egy önszerveződő csoport építésében, amin minden önszerveződő közösségnek át kell esnie ahhoz, hogy teljesjogú állampolgári csoportként működjön. Ezzel szemben a Közélet Iskolájában azt gondoljuk, hogy a szervezeti forma kiválasztása egy stratégiai döntés kell, hogy legyen. Vagyis a szervezeti forma kiválasztásánál a csoport céljait és eszközeit kell átgondolni, és ez alapján eldönteni, hogy érdemes-e létrehozni formális, bejegyzett szervezetet. Az informális keretek között működő csoportok ugyanannyira jelentősek és hatásosak tudnak lenni, mint a jogilag bejegyzett szervezetek (civil társaságok, egyesületek, alapítványok vagy éppen a nonprofit gazdasági társaságok), de másféle erőforrásokat, működési elveket követnek.

MILYEN SZEMPONTOKAT ÉRDEMES MÉRLEGELNI, AMIKOR EGY ÖNSZERVEZŐDŐ, INFORMÁLIS CSOPORT ARRÓL DÖNT, HOGY ALAPÍTSON-E FORMÁLIS SZERVEZETET?

Tiszta szerepek és szervezettség

A bejegyzett szervezet alapításában vonzó lehet, hogy a hivatalosan előírt szerepek (mint pl. elnök, alelnökök, tagok) kereteket adnak a szervezeti felépítéshez. A formálisan vállalt szerepek miatt gyakran abban bíznak a szervezők, hogy a tagok felelősségteljes(ebb)en vesznek majd részt a csoport, a szervezet munkájában. A Közélet Iskolájában szerzett tapasztalataink alapján a formális szervezet és az elkötelezett, vagy önszerveződésen alapuló közös munka között nincs egyenes összefüggés, és inkább hiedelem, hogy a formális csoportok jobban működnek. A formalizálás helyett a strukturáltság, vagyis a szervezettség, valamint az átlátható vállalások és a számonkérés rendszere az, amire szükség van egy közösség hatékony működéséhez. Ez az informális alapon működő önszervezésekben ugyanúgy meg tud valósulni, mint például egy egyesületben.

Magyarországon kevés civil szervezeti forma létezik, és azok is rugalmatlanok, vagyis nagyon kötött, hogy milyen szerepeknek és milyen formális tisztségviselőknak kell lennie egy egyesületben vagy alapítványban. Ez azt jelenti, hogy hierarchiamentes szervezetet nem lehet formálisan létrehozni, miközben az önszerveződő, társadalmi vagy közösségi aktivista csoportokban sokszor fontos érték a szerveződésen belüli egyenlőség, a rugalmasság,

valamint a közös és egyenlő alapú döntéshozatal. Ezt vagy ellehetetleníti a hivatalos forma, amiben kiemelkednek a jogi és pénzügyi felelősséget vállaló tisztségviselők, vagy elválnak a formális és nem formális szervezeti működés.

A Közélet Iskolájában mi arra bátorítjuk a szervezeteket, hogy ne hagyatkozzanak önmagában a kötelezően előírt szerepekre, és ne vegyék adottnak, hogy mindenképpen formális szervezetre van szükségük. Bízunk bennük, hogy gondolják át, milyen feladatok elvégzésére, milyen szerepek betöltésére van szükségük a céljaik eléréséhez, és ahhoz, hogy jó legyen a csoport tagjának lenni, majd ezek alapján alkossák meg a saját szervezeti szerepeiket (pl. koordinátorok, felelősök, rotálódó szerepek). Fontos, hogy saját tartalommal töltsék meg a jogilag kötelező szerepeket is (pl. elnök, kuratórium).

Hatalomhoz való viszony és képviselet

Az érdekvédelemmel foglalkozó csoportok, amelyek konfliktust vállalnak a politikai hatalomban levőkkel, más szempontokat kell, hogy mérlegeljenek, mint a szolgáltatásnyújtó csoportok. Ez utóbbiak például a szociális rendszer hiányosságait egészítik ki vagy pótolják a munkájukkal, és sokszor állami vagy önkormányzati támogatásokból dolgoznak, így gyakran együttműködnek a döntéshozókkal a munkájukban.

Az érdekvédő szerveződéseknek azt a döntést kell meghozniuk, hogy a bázisuk érdekeinek képviseletében mi a hatásosabb stratégia: formális szervezetként tudják-e jobban képviselni az érdekeiket, mert akkor van több lehetőségük erősebb tárgyalási pozícióba kerülni, felmutatni a bázisuk nagyságát a tagságukon keresztül, vagy a formális érdekképviselet csatornáit használni; vagy az informális szerveződéssel tudják aláhúzni, hogy ők egy széleskörű társadalmi érdeket képviselő mozgalom. A radikális, vagyis határfeszegető aktivista akcióik sikerét sokszor segíti, ha nincs feltétlen egy jogi személy a szerveződő emberek mögött.

Adminisztratív terhek

A formális szervezet bejegyzése és működtetése sok adminisztratív munkával jár és jogi tudást is igényel. Egy bejegyzett civil szervezetnek éves közgyűlést vagy kuratóriumi ülést kell szerveznie, beszámolót kell készítenie a gazdálkodásáról és tevékenységéről, valamint hivatalos tisztségviselőkre, és általában könyvelőre és jogászra is szüksége van, alapítvány esetében pedig kezdőtőkét, egyesület esetén pedig minimum tíz fős tagságot igényel. Az ehhez szükséges tudás és erőforrások nem minden önszerveződő csoportnak állnak

rendelkezésére, és azt is érdemes átgondolni, hogy ezeket az erőforrásokat a formális szervezet fenntartására fordítva tudják-e leghasznosabban felhasználni.

Forrásokhoz való hozzáférés

A legtöbb pályázati forráshoz és adománygyűjtő felülethez a bejegyzett szervezetek tudnak hozzáférni, vagyis a forrásteremtés és a pályázati kényszer is gyakran a formalizálás felé tereli az önszerveződő csoportokat.

A magyar civil szervezetek döntő többsége pályázatokból működik, amelyek részletes elszámolást, a társadalmi hatás (sokszor életszerűtlen) indikátorokkal való követését és a donor szervezetektől jövő elvárások követését várják el. E források jelentőségét azonban nem szabad lebecsülni, hiszen lehetőséget adnak az értékes, nagy léptékű és stratégiai munkák elvégzésére. Ezzel együtt a célhoz kötött, projektalapú támogatás sokszor rugalmatlan, és ha nem figyelnek, akkor a szerveződések el tudják terelni az eredeti céljaik követésétől, azaz az eredeti misszió alárendelődhet a támogatói, illetve a pályázati céloknak való megfelelésnek.

Ennek tud ellentartani a stratégiai működés, amikor egy informális civil szerveződés vagy egy formális szervezet úgy tervezi meg előre a céljait és tevékenységeit, hogy ezekre keressen forrásokat, ne pedig a pályázati kiírásokhoz igazítsa a tevékenységét. Valamint ezért van nagy jelentősége a szabadságot adó alaplátványos támogatásoknak és a rugalmas donoroknak, akik támogatják, hogy a szervezetek alkalmazkodjanak a valós igényekhez és lehetőségekhez. Új törekvés Magyarországon is, hogy informális szervezetek számára is elérhetőek legyenek egyes pályázati lehetőségek vagy közösségi finanszírozási felületek.

Fizetett munkatársak

A forrásteremtés iránti igény akkor nő meg, amikor bővül egy informális vagy formális szerveződés, szervezet taglétszáma. Hogy eljön-e ez a pont, és hogy mikor, az a tevékenységtől, a céloktól és a csoportkultúrától is függ. Az önszerveződő és aktivista csoportoknak ebben a tekintetben változó hullámai vannak, ami függ attól is, hogy az adott szervezeti keretekben mennyire sikeres a közösség, de attól is, hogy mi a szervezet ethosza, tehát a tagok mennyire gondolják ezt önkéntes tevékenységnek vagy szeretnék-e professzionalizálni a működést. Fontos szempont, hogy a szervezők hogyan tekintenek a mozgalmiságra. Sok szervezetben azt gondolják, hogy a mozgalmi munka az emberi lét és a közösségi működés alapja. Felmerül kérdésként, hogy az aktivista munka olyan közösségi munka-e, amit a felsőbb osztályok tagjai privilegizált helyzetükből adódóan megengedhetnek

maguknak és amivel kötelességük élni akkor, amikor másoknak kevesebb erőforrása és szabadsága van erre. Ez a kultúra a fizetetlen aktivizmus vagy az önkéntesség melletti elköteleződéshez vezet. Azonban tapasztalataink szerint egyre gyakoribb a nők által dominált szerveződésekben és szervezetekben az aktivistákra és önkéntes szervezetekre jellemző fizetetlen munka és az önkizsákmányolás kritikája. Ebből következően a szerveződések egyre nagyobb számban törekednek arra, hogy fizetett alkalmazottjaik is legyenek az önkéntesek mellett, és a közjóért végzett munka együtt járhasson az egzisztenciális biztonsággal.

Amikor egy informális csoportból formális szervezet és munkahely lesz, az átalakítja a szervezeti viszonyokat. Önmagában a formális szerepek is meg tudják változtatni azt, hogy miként értelmezik a tagok a szerepeiket, a felelősségvállalást, a munkamegosztást. A fizetett alkalmazottak és az önkéntesek közötti munkamegosztás esetenként konfliktusokkal is járhat. A civil szervezeteknek ilyenkor meg kell birkózniuk a szerepek újratervezésével, és át kell gondolniuk, hogyan változik a tevékenységük és a munkamegosztás annak következtében, hogy több idejük és lehetőségük lesz ezt a munkát végezni.

A civil szervezetek működésére igaz – ahogy egyébként a nem civil szervezetek esetében is így van –, hogy a formális működés és a lassan változó szabályozás nem mindig tudja lekövetni a valóság sokféleségét, és ez különösen így van, ha egy civil szervezet munkahellyé válik. Ez azt jelenti, hogy mivel a formális szervezeti tagságot jelentősen nehezebb és lassabb változtatni, mint a munkavállalók körét, ezért a gyakorlatban a tagság és a munkatársak köre általában szétválik, és ameddig a napi döntéshozás a munkatársak között történik, addig a tagság marad a formális döntéshozói szerv. Ezt a viszonyt érdemes tudatosan ápolni és valódi tartalommal feltölteni, hogy a tényleges és a formális működés szétválása mellett is demokratikusan működjön a szervezet és ne távolodjanak el egymástól a döntéshozók és a napi munkát végzők.

A DEVISZONT KÖZÖSSÉGI TÉR PÉLDÁJA AZ ÖNSZERVEZŐDÉSTŐL A FORMALIZÁLÓDÁS DILEMMÁJÁIG

Hogyan indul egy önszerveződő csoport?

Az önszerveződő csoportokat néhány lelkes ember hozza létre, akiket egy jó ötlet vagy valamilyen társadalmi igazságtalanság ellen történő tenni akarás vezérel.

A Deviszont Községi Tér⁷ megalakulása jó példája a tudatosan épített, kezdetben teljesen önkéntes munkán alapuló, alulról szerveződő csoport létrehozásának. A Deviszont egy kritikai pedagógiai oktatási program szakképzésben tanuló hátrányos helyzetű fiataloknak, amelyben a fiatalok iskola utáni foglalkozásokon fedezik fel a társadalmi valóságot, havi projekteken keresztül (például a szubkultúrák, a politika, a párkapcsolatok vagy az iskolarendszer témáiban). Ezek a projektek a fiatalok saját érdeklődésére épülnek, és azt szolgálják, hogy részt tudjanak venni az őket érintő társadalmi egyenlőtlenségek felszámolásában (Szarka – Tóth 2021). Az alapításban a jelen esettanulmány egyik szerzője is részt vett, ezért az ő tapasztalatain keresztül írjuk le és mutatjuk be ennek az önszerveződő csoportnak a fejlődéstörténetét.

Nincs jobb pillanat, mint a most!

A Deviszont Községi Tér létrehozását 2016-ban találták ki olyan szakkollégisták, akik a Társadalomelméleti Kollégiumban közösen tanultak rendszerszintű egyenlőtlenségekről. Az alapítóknak volt korábbi aktivista tapasztalata a lakhatási és oktatási mozgalmakból. Egy baráti beszélgetés tanulsága lett az, hogy „felháborító, ahogy az oktatási rendszer újratermeli a rendszerszintű egyenlőtlenségeket”, és a beszélgetők arra jutottak, hogy nincs mire várni, nem lesz a jelennél ideálisabb idő arra, hogy elkezdjenek valamit építeni ennek az ellensúlyozására. Ekkor döntötték el, hogy kis lépésekben elkezdik felépíteni a saját oktatási programjukat a szakképzésben tanuló hátrányos helyzetű fiatalok számára.

Tanulás, vagyis nem kell a nulláról indulni. Az önszerveződő csoport építésekor nem próbálták meg feltalálni a spanyolviaszt, de nem is akarták elkövetni az elkerülhető kezdő hibákat. Civil szervezetek, korábbi szervezők nagyon sok tapasztalatot gyűjtöttek azokról a dilemmákról, amelyekkel egy induló önszerveződés találkozik, és ezeket örömmel meg is osztják. A Deviszont esetében az alapítók sokat jártak képzésekre is, többek között a Közélet Iskolájába is. A csoport alapítása után meglátogatták az országban működő tanodákat és egyéb, fiataloknak szóló oktatási programokat, hogy tanuljanak az oktatási programjaikból és létrejöttük tapasztalataiból.

Emberek, akik együtt akarnak tenni. A Deviszont ötletét ketten találták ki, és hamar rájöttek, hogy szükségük van társakra, akikkel együtt formálhatják és építhetik az alapoktól azt a

⁷ <https://deviszontkozter.hu/>

közösséget, amely a kitűzött célokat megvalósítja. Azt tűzték ki maguknak, hogy 5-10 alapítóval tudják elindítani a csoportot. Megkeresték a barátaikat, ismerőseiket, beszélgettek velük az ötletükről, és azt kérték, hogy csak akkor szálljanak be, ha tudják vállalni a legalább egy évig tartó, elkötelezett, közös munkát. Végül hét alapítóval indították el a Deviszont Közösségi Teret.

Erős alapító csapat, vagyis az „oszlópok”. Egy önszerveződő csoport elindításához is nagyon fontos felépíteni a közös alapokat és a bizalmat. A Deviszont esetében ez két hétvégi tervező alkalommal született meg, amiknek az volt a célja, hogy a hét alapító tag megismerje egymást és konkrét tervekbe öntve eldöntsék, mit is akarnak felépíteni. A találkozók fókusz-témái a következők voltak:

- *Milyen változásban hiszünk?* Fontos, hogy legyen egy közös válasz arra, hogy miért és hogyan dolgozik a csoport társadalmi változásért. A Deviszontban megvitatták, hogy miként képzelik a változást, amiért dolgozni fognak, és milyen úton tudnak ehhez a kitűzött célhoz eljutni. Itt dőlt el az, hogy hátrányos helyzetű, szakképzésben tanulókkal szeretnének dolgozni, hogy társadalmi témákkal és nem korrepetálással foglalkoznak majd, hogy a külvárosban fognak munkásosztálybeli fiatalokkal dolgozni. Már az elején megfogalmazták azt is, hogy a tagjaik között mindig legyenek olyanok is, akik ebből külvárosi, munkásosztálybeli társadalmi helyzetből jönnek.
- *Honnan jövünk és miért vagyunk itt?* A Deviszont felépítéséhez biztos alapként szükség volt arra, hogy az alapítóknak egyezzen a világnézetük, és erős közösséget alkossanak. Ezért az alapításkor időt szántak arra is, hogy megismerjék egymás értékeit és motivációit, hogy miért vágnak bele a közös szervezetépítésbe, és mit szeretnének hozzátenni a közös munkához. Átbeszélték, hogy ki milyen társadalmi háttérből jön, és megismerték egymás személyes tapasztalatait az oktatási rendszerről.

A csoportműködés első lépései

Már az első időszakban elkezdtek felépíteni a rendszerezett, átlátható működés első lépéseit. Megbeszélték, milyen kommunikációs felületeket fognak használni, a találkozók rendszerét, a döntéshozás módjait. Mindezzel elkezdtek lerakni a jövőbeli szervezeti *struktúra* (felépítés) és *kultúra* (működésmód) alapjait, ami minden önszerveződő csoport működéséhez elengedhetetlen. A Deviszont esetében nagyon sokat építettek az alapítók korábbi szervezeti tapasztalataira. A más mozgalmi csoportokban, civil szervezetekben, szakkollégiumban vagy

akár munkahelyen szerzett tapasztalataik alapján döntötték el, hogy ebből mit szeretnének a Deviszontban átvenni, vagy éppen elkerülni.

Tervezni és csinálni is. A Deviszont elindításakor egy évet adtak maguknak a csoport tagjai, hogy az ötlettől eljussanak a közösségi tér megnyitásáig. A csoportalapítás sok közös tervezéssel indult: meghatározták az első lépéseket, idővonalat rajzoltak, felelősségi köröket és feladatokat osztottak ki úgy, hogy az alapítók közül mindenki vállaljon valamiért felelősséget. Ezzel együtt pár hónap után elkezdtek nyilvánosan is megmutatni magukat, vagyis elkezdtek közösen dolgozni is, nem csak tervezni. Ennek első lépése volt, hogy adománygyűjtő esemény szervezésébe kezdtek, majd megtartották az első foglalkozásokat fiataloknak, amikből rengeteget tanultak.

Pályázni vagy nem pályázni? Bejegyeztetni vagy nem bejegyeztetni? Önszerveződő csoport alapításakor mindig felmerül a forrásteremtés és a bejegyzett szervezeti forma kérdése. A Deviszont esetében ezekre a tagok eszközként és nem kötelező elemként tekintettek. Vagyis meghatározták a csoport célját és tevékenységeit, és már kezdetben ehhez kerestek forrásokat. Mérlegelték azt is, hogy szükségük lesz-e egyesületre vagy alapítványra a céljaik eléréséhez. A Deviszontban egyértelmű volt, hogy szükség lesz a pályázati és egyéb források eléréséhez bejegyzett szervezetre (szükség van egy helyiségre, berendezésre, ellátásra a fiataloknak stb.), ezért még a gyakorlati tevékenység elkezdése előtt egyesület alapításába kezdtek. Viszont kezdettől meg akarták őrizni a szabadságukat ahhoz, hogy hibázhassanak és újratervezhessenek, ezért szándékosan adománygyűjtéssel és kisösszegű, szabadon felhasználható támogatások elnyerésének megcélzásával indultak, hogy ne a pályázati vállalások diktálják, mit csinálnak. Ez lehetőséget adott arra, hogy valóban szabadon tudják kialakítani a program kereteit.

ÖSSZEGZÉS HELYETT A KÖZÖS SZAVAINKRÓL: ÖNKÉNTES, AKTIVISTA, SZERVEZŐ

John Wilson 2000-es, önkéntességről szóló tanulmányában azt írja, hogy az önkéntesség olyan tevékenység, amelyben valaki szabad akaratából fordítja az idejét arra, hogy más embereknek, csoportoknak vagy ügyeknek segítsen (Wilson 2000: 215). A szerző különbséget tesz az aktivizmus és az önkéntesség között, de elismeri, hogy mindkét kifejezés társadalmi konstrukció és inkább a társadalommal való viszonyt fejezi ki, ráadásul sok átfedés is van a két forma között. Wilson szerint az aktivizmus a társadalmi változást célozza meg, az önkéntesség

kevésbé feszegeti e határokat. Vagyis, míg az aktivisták be akarnak avatkozni a társadalmi struktúrába, az önkéntesség inkább azt jelenti, hogy részt vesznek abban, ezért ez többnyire szolgáltatásnyújtás vagy közvetlen segítség formájában valósul meg és jellemzően kevésbé van benne politikai tartalom. Ez a megkülönböztetés sok szempontból még ma is megállja a helyét Magyarországon is, de a valóság ennél mindig bonyolultabb, és egy csoport tagjai akár mindkét identitást is magukénak vallhatják, vagy akár egy csoport fejlődése során át is léphetnek egyikből a másikba.

Mi a tétje a szavainknak, a fogalomhasználatnak? Az *önkéntes* kifejezés egyszerre utal a fizetetlen munkát végző emberre, valamint a bevonódás – és ezzel együtt a döntésekbe való beleszólás – szintjére is. Az önkéntes egyrészt a fizetett munkatárs ellentétpárja, vagyis valaki, aki a szabadidejében végez közösségi munkát. Az önkéntesség a segítségnyújtással fonódik össze, ami magába foglalja a segítő és a segített közötti (jellemzően hierarchikus) viszonyt.

Az *aktivista* kifejezés politikailag mélyebb elköteleződést takar: olyasvalaki, akinek a kiállás, az ügy az identitása része. Az aktivista a társadalom megváltoztatásáért küzd, sokszor közvetettebb eszközökkel (például tüntetések szervezése). A közbeszédben az aktivista szó harcos, radikálisabb kiállást is jelent, amivel sokan nem tudnak azonosulni, mert nem érzik magukat elég bátornak vagy elég radikálisnak a kiállásukat ahhoz, hogy aktivistának tartsák magukat, de az is lehet, hogy taszítja őket ennek a láthatósága.

A közösségszervezés amerikai módszertanának és szókincsének megérkezésével a *szervező* („organizer”) szó is egyre inkább elterjedt Magyarországon is, amiben maga az érdekvédelmi közösség szervezése kerül a fókuszba.⁸ A szervező és az aktivista kifejezések között különbség van. Míg az aktivista munkát sokszor a hullámokban feltörő, majd elülő, látványos és tömeges akciókkal, tüntetésekkel azonosítjuk, a (közösség)szervező hosszú távú, a közösséget a saját érdekeiért való kiállásra képessé tevő munkát végez.

Az utolsó szakaszban a Deviszont Közösségi Tér tagsági rendszerének példáján keresztül mutatjuk be, hogy miként nevezték és nevezik magukat a csoport különböző tagjai, és mit jelent ez. A Deviszont Közösségi Tér teljesen önkéntes csoportként indult, akiket a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése iránti felháborodás, és a saját, oktatásban megélt élményeik motiváltak egy közösségi tér megalapítására. Az alapítói kör közösen vállalt

⁸ A közösségszervezésről részletesebben a Sebály Bernadett és Vojtonovszki Bálint által szerkesztett *A hatalom társadalma vagy a társadalom hatalma?* című kötetben lehet olvasni.

felelősséget a program felépítéséért. A közösségi tér és az oktatási program elindulásával szükség lett több szervezőre. Így a tagtoborzás, majd az önkéntestoborzás után, fokozatosan több szervezeti szintet alakítottak ki. A szervezetet az úgynevezett hagyma-modell⁹ szerint építették fel. Az alapítók közül *mag tagok* lettek (ők az oszlopok), akik a szervezet egészéért vállalnak felelősséget és a legtöbb időt szánják a szervezésre. Létrehozták a *tagok* szintjét is, akik adott területeket koordinálnak és így felelősséget vállalnak a saját munkaterületükért és a benne dolgozók munkájának összefogásáért, de már nem kell az egész szervezet működését átlátniuk. A hagyma külső héját az esetileg, akár egyes munkacsoportokban és foglalkozásokon dolgozó *önkéntesek* alkotják, akik inkább részt vesznek a szervezet működtetésében, semmint alakítják azt.

A Deviszontban kezdetben a tagok csak önkéntes alapon dolgoztak, vagyis nem kaptak fizetést, majd a szervezet növekedésével egyre többen kezdtek részmunkaidőben dolgozni. Az új önkéntesek már azt a rendszert ismerték meg, amiben a több felelősség vállalása alapvetően fizetett pozíciókkal jár. Ebben a rendszerben a jelentős felelősséget vállaló fizetett munkatársak alkotják a szervezet belső tagsági rétegét, az önkéntesek pedig fizetetlenül dolgoznak és kisebb felelősséggel járó munkát végeznek. Így a Deviszont mostanra egy aktivista önképpel működő szervezetből az önkéntes- fizetett munkatárs viszony felé mozdult el. A résztvevők folyamatosan dolgoznak e viszony újradefiniálásán oly módon, hogy az megfelelően értékeiknek és a mindennapi gyakorlatuknak.

Ahogy Wilson cikkéből is kiderül és a Deviszont tapasztalata is mutatja, nem feltétlenül az a fontos, hogy pontosan milyen szavakat használunk a közjóért dolgozó emberekre, hanem az, hogy milyen viszonyt képzelünk el az aktív emberek és a szervezet, valamint a szervezet és a társadalom között. A konkrét és számára megfelelő megnevezésekhez akkor jut el egy szervezet, ha tisztázza munkájának tartalmát, értelmét és célját és ehhez dolgozza ki saját működésmódját és az ezt megfelelően leíró nyelvezetet. A munka nagy része e célok és viszonyok értékelése és fejlesztése, a nyelvhasználat ezen túl sokszor már inkább hagyományként él tovább a szervezetekben.

⁹ A többiek között a Közélet Iskolája által tanított hagyma-modell eredeti neve az „elköteleződés körei”, amelyet Rick Warren lelkész fogalmazott meg és tett népszerűvé 1995-ös könyvében. A könyv eredetileg egy kis vallási közösségi növekedéséről szólt, azonban a modellt azóta nagyon széles körben átvették a társadalmi mozgalmak és kampányok szervezői is. A modell rövid összefoglalása itt érhető el: <https://commonslibrary.org/levels-of-commitment-from-community-to-core/>

IRODALOM

- Fernengel Ágnes – Jagodits Eszter (szerk.) (2021): „Nagy szabadság tudni, miért dolgozunk.” *Stratégiai tervezés kézikönyv önszerveződő csoportoknak*. Közélet Iskolája: Budapest.
<https://kozeletiskolaja.hu/post/strategiai-tervezes-kezikonyv/>
- Gerő Márton – Susánszky Pál (2014): Hallgatói mozgalmak és felsőoktatási politika. *Educatio*, 23(1), pp. 121-132.
- Sebály Bernadett – Vojtonovszki Bálint (szerk.) (2016): *A hatalom társadalma vagy a társadalom hatalma? A közösségszervezés alapjai*. Napvilág Kiadó: Budapest.
- Sebály Bernadett (2020): *Social movements and policy change: case study on caregiver benefit policies in Hungary*. Central European University. DOI: 10.13140/RG.2.2.30799.20646
- Szabados Péter (2023): A szolidaritás éve: Diákmozgalmak és tanári megmozdulások 2022-ben Magyarországon. *Iskolakultúra*, 33(7), pp. 36-54.
- Szarka Alexandra – Tóth Kinga (2021): Deviszont Közösségi Tér. Kritikai pedagógia Kispesten. *Fordulat*, 13(1) pp. 158-180.
- Udvarhelyi Tessza (2018): A mi országunk. *Mérce*, 2018. december 30.
<https://merce.hu/2018/12/30/a-mi-orszagunk/> Letöltve: 2026.02.01.
- Warren, Rick (1995): *The Purpose-driven church: Growth without compromising your message and mission*. Grand Rapids: Zondervan.
- Wilson, John (2000): Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26, pp. 215-240.
DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.215>

AZ ÖNKORMÁNYZATI ÖNKÉNTESSÉG

KUTYINA OLGA¹

Absztrakt

A 2020-as COVID-járvány óta egyre több önkormányzat és intézmény nyitott az önkéntesek fogadása felé, amit tovább erősített a részvételi formák iránti politikai nyitottság növekedése is. Az önkéntesség megjelenése a polgármesteri hivatalok által szervezett tevékenységekben azonban egyszerre vet fel lehetőségeket és kockázatokat. Miközben új részvételi csatornákat nyithat meg, alapvetően idegen a közigazgatás jogszerű, kockázatminimalizáló működési logikájától. Hogyan alakítható ki és működtethető egy önkéntes program egy polgármesteri hivatal Részvételi Irodájának szervezésében úgy, hogy az egyszerre próbál megfelelni a politikai vezetés részvételiségre vonatkozó elvárásainak és a hivatal jogszerű, kockázatkerülő működési logikájának, miközben az önkéntesség társadalmi gyakorlata alapvetően civil szervezeti mintákhoz kötődik?

Jelen esettanulmány az „önkormányzati önkéntesség” lehetőségeit és korlátait vizsgálja a XII. kerületi Részvételi Iroda tevékenységének példáján, különös tekintettel arra, hogyan működtethető egy önkéntes program egy polgármesteri hivatal intézményi keretei között. A tanulmány bemutatja az az „önkormányzati önkéntes program” első² tapasztalatait, majd egy konkrét eseten – az időseknek nyújtott önkéntes segítség kísérletén – keresztül elemzi, hol ütköznek ki legerősebben a részvételiség, a jogszerűség és a felelősségvállalás közötti feszültségek. A tanulmányban az „önkormányzati önkéntes program” kifejezést munkafogalomként értendő: nem egy előre definiált, lezárt konstrukcióra, hanem egy intézményi felhatalmazás mellett zajló, kísérletező módon alakuló működésre utal. A szerző a budapesti XII. kerületi Részvételi Iroda munkatársa (közösségfejlesztő, köztisztviselő), feladatai egyike az önkormányzati önkéntes koncepció és -stratégia létrehozása, elindítása és működtetése.

Kulcsszavak: önkormányzatok, helyi kormányzás, önkéntesség, önkéntes program, önkormányzati intézmények

Volunteering at local government

Olga Kutyna

Abstract

Since the 2020 COVID pandemic, more and more municipalities and institutions have been open to welcoming volunteers, which has been further strengthened by the growing political openness towards

¹ Kutyna Olga közösségfejlesztő, önkéntes koordinátor.

² A program 2025 májusában indult, a kéziratot 2025. január 31-én zártam le, azaz háromnegyed év tapasztalatait összegzem.

forms of participation. However, the emergence of volunteerism in activities organized by mayors' offices simultaneously raises opportunities and risks. While it may open up new channels of participation, it is fundamentally alien to the legitimate, risk-minimizing operating logic of public administration. How can a volunteer program be developed and operated in the organization of a mayor's office's Participation Office in such manner that it simultaneously meets the expectations of the political leadership regarding participation and the legitimate, risk-averse operating logic of the office, while the social practice of volunteering is fundamentally tied to civil society patterns? This case study examines the possibilities and limitations of "municipal volunteerism" based on the example of the Participation Office of the 12th district, with a special focus on how a volunteer program can be operated within the institutional framework of a mayor's office. The study presents the first experiences of the "municipal volunteer program", and then it analyzes, through a specific case – an experiment in volunteer assistance for the elderly – where the tensions between participation, legitimacy, and responsibility are most strongly expressed. In the study, the term "municipal volunteer program" is understood as a working term: it does not refer to a predefined, closed construction, but to an experimental operation taking place under institutional authorization. The author is an employee of the Participation Office of the 12th district of Budapest (community developer, civil servant) with the responsibility to create, launch, and operate a municipal volunteer concept and strategy.

Keywords: municipalities, local governance, volunteerism, volunteer program, municipal institutions

AZ ÖNKORMÁNYZATI ÖNKÉNTESÉG INTÉZMÉNYI KERETEI

A jogi keretek és társadalmi gyakorlat

Az önkéntes munka klasszikus terei a baráti-, érdeklődési-, szomszédsági-, területi- vagy szakmai csoportosulások, amelyekben forrás híján a konkrét munkát maguk a tagok vagy önkénteseik végzik. Ez megvalósulhat formális (jogi státusszal, szervezeti formával rendelkező) és informális keretek között. Minél nagyobb egy (önkénteseket is foglalkoztató) szervezet, annál nagyobb felelősség terheli a jogszabályok pontos betartásában. Ez kiemelten igaz a helyi önkormányzatokra és a polgármesteri hivatalokra, amelyek munkáját a kormányhivatalok folyamatosan ellenőrzik. Czike Klára és Kuti Éva már a magyarországi önkéntességről szóló, 2006-os átfogó tanulmányukban az önkéntesség állami intézményekbe való integrációját kiemelt fontosságú stratégiai célknak tekintették (Czike – Kuti 2006:66-67). A civil szervezetek kezdeményezésére és előkészítésével 2005-ben megszületett közérdekű önkéntes tevékenységet szabályozó törvény³ utat nyitott az önkéntességnek a közintézményekbe. Ezt

³ 2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről.
Lásd: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500088.tv>

az 1068/2012. (III.20.) Kormányhatározat⁴ mellékelte – a „mulasztásos jogsértés” miatt ma még mindig érvényben lévő – Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012-2020 is megerősítette, miszerint: „Az önkéntesek állami intézményekbe történő integrációja kiemelt fontosságú cél. Nem csak amiatt, mert ezekben az intézményekben számos problémára lehet gyógyírt találni az önkéntesség által (például nővérhiány a kórházakban – nem a szakmai, hanem az egyéb kisegítő, lélekápoló tevékenységek átengedésével), hanem azért is, mert ezekben az intézményekben olyan attitűdváltozást lehetne elérni, amely a kormányzati munka más területein már korábban is célként fogalmazódott meg (például horizontális politikák integrációjának hogyanja az állami szektorban)”.⁵ Ugyanakkor a stratégia csak az egészségügyet, illetve szociális intézményeket nevesíti, de nem tesz említést a közművelődési vagy oktatási intézményekről, illetve az önkormányzatok, mint fogadó szervezetek említése ekkor még fel sem merült. Ugyanakkor a stratégia intézményi attitűdváltozást hangsúlyozó része, úgy vélem az „önkormányzati önkéntesség” esetében is egy fontos bevonási szempontnak tekinthető.

Politikai elvárások és szervezeti megvalósítás a XII. kerületben

A 2024-es önkormányzati választásokon a XII. kerületi lakosok többsége egy olyan politikai irányra szavazott, amely – többek között – a részvételiséget, a helyi lakosok aktív állampolgárrá nevelését és a velük fenntartandó partneri viszony kialakítását tűzte ki célul.

Az önkormányzatok hivatali működése szervezetileg elválik a politikai vezetéstől, mivel az összes köztisztviselő munkáltatója a jegyző (nem a polgármester), akinek feladata a politikai akarat jogszerű végrehajtása. Az önkormányzatok hivatali felépítése erősen hierarchikus, míg maga az önkormányzati működés demokratikusabb, ott a képviselő-testület szavazással dönt – ugyanakkor csak olyan előterjesztésekről dönthet, amelyeket a hivatal készített elő és az ellenőrzött. A hivatal feladata megtalálni annak a módját, hogy a politikai akarat semmilyen hatályban lévő jogszabályba ne ütközzön, valamint megoldási javaslatokkal kell előállnia azokra a helyzetekre, amelyekhez helyi jogszabályt kell módosítani vagy alkotni.

⁴ Nemzeti Önkéntes Stratégia 2021-2020.

<https://2010-2014.kormany.hu/download/4/98/d0000/Önkéntes%20stratégia.pdf>

⁵ A Nemzeti Önkéntes Stratégia általános céljait ismertető fejezet 3. „Fogadó szervezetek és intézmények bekapcsolása” pontja szerint.

Lásd: <https://2010-2014.kormany.hu/download/4/98/d0000/Önkéntes%20stratégia.pdf>

Tehát a jogi keretek biztosítják az önkéntes tevékenység befogadására irányuló politikai akaratot, de azt csak a hierarchikusan szervezett, közigazgatásra optimalizált hivatali működéssel összhangban lehet megvalósítani. Ez adja az önkéntesek bevonásának és fogadásuknak, valamint „foglalkoztatásuknak” szervezeti kereteit. A szervezeti megvalósító a Részvételi Iroda, a Polgármesteri Hivatal önálló, öt fős egysége, amely az önkéntesség lehetőségének megteremtésén kívül a teljes civil pályázati folyamatért és a civil koncepcióért, valamint a közösségi költségvetésért és a társadalmi egyeztetésekért felelős.

SZERVEZETI KONTEXTUS: POLITIKAI FELHATALMAZÁS ÉS INTÉZMÉNYI MŰKÖDÉS

A Részvételi Iroda létrehozásának politikai kiindulópontjai

A Részvételi Iroda létrehozása a XII. kerületben nem egy részletesen kidolgozott, megvalósítandó program, hanem politikai szándék, választási ígéret volt, három induló elemmel:

- a „községi költségvetés” elindítása,
- a korábbi, civil szervezetek számára nyújtott támogatási rendszer megreformálása és
- az önkormányzati fejlesztésekhez kapcsolódó közösségi tervezések és fórumok szervezése és facilitálása.

Az elképzelés szerint egy részvételi módszertanban és közigazgatásban egyaránt jártas csapatot kellett felállítani, amely majd menet közben profin és rugalmasan feltalálja magát a hivatali környezetben, és alkotó módon viszonyul a saját további lehetséges feladatainak kijelöléséhez és megvalósításához.

A civil-aktivista működési tapasztalat, mint implicit minta

A Részvételi Irodát létrehozó új politikai vezetés háttérében egy olyan civil-aktivista működési tapasztalat áll, amely informális, alulról szerveződő és cselekvésorientált részvételi gyakorlatokra épül. A Magyar Kétfarkú Kutypárt korábbi működésében a közvetlen bekapcsolódás, az önkéntes alapú szerveződés és a szabad kezdeményezés meghatározó szerepet játszott, ezért ez a tapasztalat implicit mintaként belépett az önkormányzati működés terébe.

Feltételezhető, hogy mind a politikai vezetés, mind a szavazók egy része azt várta, hogy ez a közvetlen, informális részvételi működés legalább részben átváltható lesz az önkormányzati

működésbe is. A választói támogatás ugyanakkor nem kizárólag a párt korábbi, provokatív megnyilvánulásain alapult, hanem azon az elváráson is, hogy egy átláthatóbb, korrupciótól mentes és a helyi lakosokat komolyabban bevonó önkormányzati működés valósuljon meg. Ez a kettős elvárás már a kezdetektől feszültséget hordozott az informális aktivista gyakorlatok és a formális közigazgatási működés között.

Résztvételi Irodák, tanuló üzemmódban

A résztvételi irodák Magyarországon kísérleti intézmények, mivel nincs kiforrott intézményi előképük, működésük folyamatos alakulásban van. Bár 2019 óta egyre több önkormányzat hozott létre valamilyen résztvételi egységet (vagy vezetett be valamilyen résztvételi eszközt), ezek elnevezése, feladatköre, szervezeti pozíciója és erőforrásai jelentős eltéréseket mutatnak. A szakmai műhelyek tapasztalatai alapján nem létezik helyzetfüggetlenül működő modell: az eszközök és módszerek folyamatos újraértékelést igényelnek, és gyakran nehéz eldönteni, hogy egy változás eredménye a gyakorlat javulásából vagy a környezet átalakulásából fakad. A résztvételi irodák működése így inkább folyamatos újrachangolásként írható le, mint stabil működési rendként. Működésük olyan, mintha egy folyamatosan változó testre kellene újra és újra ugyanazt a ruhát igazítani: ami egyik helyzetben működik, a következőben már módosításra szorul. Ez a tanuló üzemmód nem ideiglenes megoldás, hanem a politikai és intézményi felhatalmazás által tudatosan vállalt működési forma.

Résztvételi Iroda – hibrid működés: ütközőzóna, nem csak hídszerep

A XII. kerületi Résztvételi Iroda közvetlenül a Jegyzői törzskar alá van rendelve, ami a hivatali struktúrában belül jó pozíció, mivel nincs közbülső láncszem az Iroda és a végső jogi ellenőrzés között. Öt fős csapata (irodavezető, facilitátor, résztvételiségi szakértő és két civilkapcsolati szakértő) a hivatal épületén kívül, utcáról nyíló helyiségben dolgozik, alacsony belépési küszöböt teremtve a lakosság és a civil szereplők számára. Működésmódja több ponton eltér a hagyományos hivatali gyakorlattól: a lakossági részvétellel járó programok miatt rugalmas munkaidőben dolgozik és informális normák szerint szerveződik. Az iroda működése így átmenetet képez a civil szervezeti és a közigazgatási gyakorlat között: egyszerre kell megfelelnie a hivatal jogszerű működésének és a lakossági kapcsolódást igénylő rugalmasságnak. A hibrid működés sem átmeneti állapot, hanem a feladatellátás szükségszerű következménye.

A Részvételi Iroda e pozícióból fakadóan nem pusztán „hídként” kapcsolja össze a lakosságot és a hivatalt, hanem ütközőzónaként működik: a beérkező lakossági megkereséseket esetenként egy az egyben továbbítja az illetékes szervezeti egységekhez, máskor strukturált részvételi folyamatokon keresztül közvetíti, illetve szükség esetén szűri vagy átalakítja azokat, hogy a hivatali működés számára kezelhető formában jelenjenek meg. E funkció nem semleges közvetítést jelent, hanem aktív szerepvállalást a részvételiség, a politikai akarat és a jogszerűség közötti feszültségek kezelésében.

AZ ÖNKORMÁNYZATI ÖNKÉNTES PROGRAM ELSŐ HÁROMNEGYED ÉVÉNEK MŰKÖDÉSE

Előkészítési fázis – hivatali, szervezeti keretek kialakítása

2025 márciusában érkeztem a Részvételi Irodába, ahol első feladataim egyike az önkéntes adatbázis létrehozása volt. Az irodavezető ekkor legfeljebb a munkaidő 10 százalékára irányozta elő a feladat erőforrásigényét, miközben a politikai vezetés részéről erős elvárás volt, hogy az önkéntesek jelentkezésének lehetőségét minél gyorsabban meg kell teremteni. Korábbi civil és önkéntes tapasztalataimra támaszkodva kezdetben nem az adminisztratív előkészítésre, hanem magára a koncepcióra fókuszáltam, ami egy hivatali környezetben hamar problémát okozott. Egy polgármesteri hivatalban az önkéntes program elindítását nem a koncepció és a tevékenységek, hanem a jogszabályi és formai keretek meghatározása előzi meg. Ebben az esetben elsősorban a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló törvény megismerése és értelmezése, valamint a szükséges dokumentáció előkészítése volt az elsődleges feladatom.

Az előkészítési fázis során létre kellett hozni a Közérdekű Önkéntes Tevékenység-regisztrációt (KÖT), az adatkezelési tájékoztatót, az önkéntes szerződés mintáját és a jelentkezési űrlapot. Ezekhez nem álltak rendelkezésre kész intézményi minták, azokat a hivatal jogi elvárásaihoz igazítva kellett összeállítani. További nehezítő körülmény volt, hogy mindezt egy számomra teljesen új hivatali struktúrában kellett végigvinnem, miközben a közvetlen munkatársaimon kívül nem rendelkeztem személyes kapcsolatokkal a hivatalon belül.

Bár a továbbiakban következetesen „önkéntes programként” hivatkozom e működésre, de nem egy kész struktúra bevezetéséről, hanem egy fokozatosan formálódó gyakorlat kialakításáról volt szó.

Az eredeti elképzelés

A feladat az eredeti elképzelés szerint egy gyorsan felépíthető önkéntes adatbázis létrehozása volt, amely elérhetőségeket és feladatpreferenciákat tartalmaz, és amelyből az önkormányzat – bár a hozzáférés pontos rendje nem volt tisztázott – szükség esetén önkénteseket hívhat be különböző feladatokra. Az elképzeléshez implicit módon az a szempont is társult, hogy az adatbázis minél nagyobb számú jelentkezőt tartalmazzon.

Személyes önkéntes tapasztalataim alapján már a kezdetektől kérdésesnek tartottam egy pusztán „spájzoló” adatbázis működőképességét. Feladatok és kiszámítható bevonási alkalmak hiányában fennáll annak a kockázata, hogy a jelentkezők hosszú ideig nem kapnak visszajelzést vagy konkrét felkérést, ami a motiváció gyors elvesztéséhez vezethet. Emellett már ekkor amellet érveltem, hogy egy tudatosan felépített önkéntes program ennél összetettebb bevonódási formákat is lehetővé tehet.

Az „önkormányzati önkéntes program” kialakítása és fokozatos megnyitása

Szakmai előkészítés és tanulási források. Miután jeleztem, hogy nem pusztán önkéntes adatbázisban, hanem önkéntes programban gondolkodom, megkezdtem a szakmai előkészítést és a szükséges tudás összegyűjtését. Ennek részeként más szervezetek önkéntes programjait tanulmányoztam, szakirodalmat olvastam, valamint szakmai egyeztetéseket folytattam gyakorló önkéntes koordinátorokkal. Az irodába szervezett egyik szakmai beszélgetésen az irodavezető is részt vett, ami meggyőzte őt arról, hogy a személyes interjúk és az önkéntes közösség tudatos építése a program alapvető elemei kell, hogy legyenek.

A szakmai előkészítés időszaka szerencsésen egybeesett a mesterképzésemhez kapcsolódó szakmai gyakorlattal, amelynek fókuszában szintén az önkéntes koordináció állt. Ezzel párhuzamosan egyeztetéseket folytattam azokkal a kerületi önkormányzati intézményekkel és szakirodákkal, ahol önkéntes feladatok felmerülhettek, egyrészt a program indulásáról tájékoztatva őket, másrészt konkrét, önkéntesek számára alkalmas feladatok beazonosítása céljából.

Jelentkezési rendszer és nyilvántartás. A szakmai előkészítést követően készült el az önkéntes jelentkezési űrlap első verziója, amely a jelentkezők elérhetőségei mellett számos feladatpreferenciára vonatkozó opciót tartalmazott. A tervezett személyes interjúkra tekintettel a kevesebb opció mellett érveltem, végül a minél szélesebb választék iránti politikai elvárás érvényesült. Az űrlap május elejétől vált elérhetővé, de e-mailben ezt megelőzően is

érkeztek jelentkezések. A jelentkezések azóta is viszonylag egyenletes ütemben érkeznek, jelenleg mintegy 80 fő szerepel az adatbázisban.

A jelentkezési űrlap⁶ a következő adatokat kéri be: nevet, elérhetőséget és feladatpreferenciákat. Rákérdez a korábbi önkéntes tapasztalatra, és van szabadszavas mező is, ahol kérdést vagy egyéb ötletet is meg lehet fogalmazni. Az új kitöltésekről nem kapok automatikus értesítést, ezért a jelentkezők adatait heti rendszerességgel töltöm le és vezetem át egy Excel-alapú nyilvántartásba. Ezt kiegészíti egy papíralapú rendszer is, ahol minden jelentkezőnek külön adatlapja van, amelyen az interjúk során készült jegyzeteket rögzítem és erre is feljegyzem a különböző tevékenységekben való részvételt is. A jelentkezés nem egycsatornás, az online űrlap mellett személyesen is van lehetőség a csatlakozásra (például a rendezvényeinken vagy az irodánkban).

Az előkészítési szakaszban megvizsgáltam egy professzionális önkéntes platform használatának lehetőségét is, de arra jutottam, hogy a várhatóan lassan és szervesen épülő önkéntes közösség kezdeti szakaszában az egyszerű, manuális nyilvántartás arányos megoldást jelent.

Interjúk és bevonás. Az online jelentkezési űrlap kitöltését követően az önkéntesek egy-két héten belül visszajelzést kapnak, amelyben megköszönöm a jelentkezésüket, és félórás személyes interjúra hívom őket. Az időpont egyeztetése egy ingyenes online időpontfoglaló felületen történik. Az interjú az önkéntes program egyik fontos eleme: egyrészt visszacsatolást biztosít a jelentkezők számára akkor is, amikor még nincs konkrét feladat, másrészt lehetőséget ad a motivációk és a bevonódási lehetőségek személyesebb feltérképezésére. Az interjú nem kötelező elem, minden jelentkező felkerül a levelezési listára, függetlenül attól, hogy volt-e interjúja.

Eddig összesen 28 jelentkezővel került sor személyes interjúra. Az interjúk félig strukturált, nyitott beszélgetések, amelyekben a rövid bemutatkozást követően néhány állandó kérdés segíti a tájékozódást, majd a beszélgetés a jelentkező érdeklődése és tapasztalatai mentén alakul. A gyakorlat során kiderült, hogy az interjúk formája rugalmasan alakítható: egy esetben az irodán kívüli, sétával egybekötött beszélgetés közvetlenebb kommunikációt tett lehetővé, ezért a jövőben ezt alternatívaként minden jelentkező számára felkínálom.

⁶ <https://reszvetel.hegyvidek.hu/onkentesseg>

A program első szakaszában (május-július) az önkéntesek számára még nem voltak konkrét feladatok. Ebben az időszakban csak a tervezett és lehetséges feladatokról tudtam beszámolni az interjúkon, ezért kissé elhamarkodottnak éreztem a program elindítását, de nagyon hamar kiderült, hogy jó, hogy így alakult, mert amikor megjelentek a feladatok, az interjúk és kapcsolódások révén már kialakult egy olyan bázis, amely lehetővé tette a gyorsabb és célzottabb bevonást.

Megvalósult önkéntes tevékenységek

2025 őszétől kezdődően fokozatosan bővült az önkéntesek számára megnyitott tevékenységek köre. Az önkéntesek motivációi nagyon különbözőek voltak, ami jelentősen befolyásolta a koordinációt. Az űrlapkitöltések és az interjúk alapján a jelentkezők négy fő típusa (és ezek átmenetei) rajzolódott ki:

- a kézzelfogható feladatot keresők,
- a „projektálmódók”,
- a kompetencia-felajánlók és
- az átmeneti keresők.

A feladatok jellemzően eseményekhez, projektekhez vagy egyes intézményi együttműködésekhez kapcsolódtak, és eltérő mértékű bevonódással és felelősséggel jártak. Az alábbi 1. táblázat a 2026. január végéig megvalósult önkéntes tevékenységeket foglalja össze.

1. táblázat. A 2026 januárjáig megvalósult önkormányzati önkéntes tevékenységek

	Szerep	Tevékenységtípus	Esemény/projekt neve	Esemény dátuma	Önkéntesek száma
1	Szervező/ koordináló	Közösségi esemény/ rendezvény	Önkéntesek szervezése a Szomszédom Fesztiválra és a civil sátor programjának összeállítása, koordinálása	2025. augusztus	2
2	Segítő	Részvételi folyamat	Civil pályázatok - őszi információs délután és workshop	2025. szeptember 12.	1
3	Segítő	Közösségi esemény/ rendezvény	Szomszédom Fesztivál	2025. szeptember 25-28.	12
4	Segítő	Részvételi folyamat	Városmajoros Találkozz a Polgármesterrel! fórum	2025. szeptember.30.	3
5	Szociális segítő	Szociális segítségnyújtás	séta heti rendszerességgel, a Szociális Kp. tevékenységének támogatása (a házi segítségnyújtás kormányzati funkción belül)	2025. októbertől heti egy alkalommal	1

6	Háttér munka/ feldolgozás	Kreatív/művészeti tevékenység	Kirakat művészeti pályázat	2025. október 01-30.	1
7	Segítő	Résztvételi folyamat	Közösségi Költségvetés (Pulthozás piacon)	2025. november 01-30.	3
8	Segítő	Résztvételi folyamat	Városmajor, kutyás fórum	2025. november 26.	1
9	Segítő	Kreatív/művészeti tevékenység	Padfestés	2025. november.08.	1
10	Résztvétel	Résztvételi folyamat	Időszügyi Fórum	2025. november 18.	2
11	Kommunikáció	Kommunikáció	Interjú, Tilos Rádió - Utcarádió műsor	2025. november28.	1
12	Háttér munka/ feldolgozás	Résztvételi folyamat	Ötletek feldolgozása, Közösségi Költségvetés	2025. decembertől	1
13	Facilitátor/ foglalkozás- vezető	Közösségi esemény/rendezvény	IKT (Ifjúszági Közösségi Tér)	2025. ősz	1
14	Segítő	Intézményi v. Zöld fizikai munka	Természetvédelmi Polgárőrség, Élőhelykezelés a Kis-Sváb-hegyen	2025. november	1
15	Kommunikáció	Kommunikáció	Közösségi médiában posztok írása	2026. január 15.	1
16	Szociális segítő	Szociális segítségnyújtás	Idősek segítése (gyógyszertkiváltás)	2026. január 12.	1
17	Segítő	Résztvételi folyamat	Közösségi Költségvetés, Szomszédssági Tanács	2026 január 17-24.	4
18	Résztvétel	Résztvételi folyamat	Közösségi Költségvetés, Szomszédssági Tanács tag	2026. január 17-24.	5
19	Szociális segítő	Szociális segítségnyújtás	Idősek segítése (kísérés)	2026. január 19.	1
20	Segítő	Intézményi v. Zöld fizikai munka	Intézmény – Normafa óvoda (hólapátolás)	2026. január 19.	2
21	Segítő	Szociális segítségnyújtás	Idősek segítése (bevásárlás)	2026. január 16.	2

Forrás: Saját készítésű táblázat.

Eszközök és módszerek

A program indulásakor körvonalazódtak a várható feladatok és a hosszabb távú célok (ezeket később fejtem ki, itt egyszerűen „álmoprogram”-ként hivatkozom rájuk), és ennek megfelelően résztvételi eszközökben és módszerekben gondolkodtam. A kiinduló elképzelés az volt, hogy az önkéntes közösség lassan, kísérletező módon épül, ezért az alkalmazott megoldások folyamatos finomhangolást igényelnek.

Az egyik alapvető módszertani elhatározás az volt, hogy minél több és minél változatosabb tevékenységbe lehessen bekapcsolódni. A Résztvételi Iroda minden aktuális feladatában igyekeztem megtalálni azokat a részfeladatokat, amelyeket át lehet adni önkénteseknek. A kezdetektől fontos törekvésem, hogy az önkéntesek lehetőség szerint párban dolgozzanak.

Ennek elsődleges oka működési jellegű, mivel növeli a biztonságot, csökkenti a kiszolgáltatottságot, és rugalmasabbá teszi a feladatellátást (helyettesíthetőség, váratlan kiesések kezelése). Mindez ugyanakkor „mellékhatásként” támogatja az ismerkedést, az együttműködés gyakorlását és a kölcsönös megerősítést is. Már az induláskor eldöntöttem azt is, hogy minél előbb el kell kezdeni a tudatos közösségépítést, és ennek első eszköze az önkéntes találkozók elindítása volt. Az önkéntes találkozók elsődleges funkciójaként a személyes kapcsolódást és az információcsere biztosítását határoztam meg. Ezekre épülhet majd fel a közös gondolkodás és az önkéntesek fokozatos bevonása összetettebb feladatokba, a rendelkezésre álló kapacitások és érdeklődés mentén.

Az első önkéntes találkozóra 2025 szeptemberének elején került sor, ahol az ismerkedést követően öt, előre kialakított tematikus feladatcsomag („Közösségi Költségvetés”, „Civil kapcsolatok”, „Szomszédom Fesztivál”, „Idősek segítése – nagytakarítás időseknél a Szociális Központ koordinálásával”, „Ifjúsági foglalkozások tartása az Ifjúsági Közösségi Térben” a „Családsegítő és Gyermejjóléti Központ koordinálásával”) segítette a kapcsolódási lehetőségek áttekintését.

E feladatcsomagok nem jelentettek kész csoportokat vagy előre rögzített munkamegosztást, hanem olyan nyitott kereteket, amelyek akár tovább is élhettek volna, ha az önkéntesek aktivitása és a rendelkezésre álló feladatok ezt indokolják. A feladatcsomagok facilitációs eszközként is szolgáltak, így lehetőséget adtak a szerepek és érdeklődések kockázatmentes feltérképezésére. A módszertani elemek – például az előkészített flipchartok használata, a kiscsoportos munka, a kezdő körök vagy a „jégtörő” játékok – alkalmazása egyúttal megmutatta, hogyan dolgozik a Részvételi Iroda részvételi helyzetekben, anélkül, hogy ezt külön képzési vagy magyarázó helyzetként kezeltük volna. A rendezvényen 14 önkéntes és 7 önkormányzati munkatárs vett részt és közülük kerültek ki az első rendszeres önkéntes segítők.

2025 októberében, a Közösségi Költségvetés indulása előtt 6 önkéntes részvételével egy önálló munkacsoportos megbeszélésre is sor került, amelyre azokat az önkénteseket hívtuk el, akik a szeptemberi találkozón jelentkeztek ebbe a munkacsoportba. A második találkozót december 5-ére, az önkéntesség nemzetközi világnapjára időzítve szerveztük, kötetlenebb formában, ezen 18 önkéntes és 5 önkormányzati munkatárs vett részt. Mivel már volt miről beszámolni, bemutattuk az ősz során létrejött közös tevékenységeket. A beszámoló után mindenki megkapta az erre az alkalomra időzített „Önkéntes füzetet”, amely egyszerre szolgál

adminisztratív, motivációs és edukációs célokat. A füzet lehetőséget ad az önkéntes tevékenységek nyomon követésére, a tapasztalatok naplózására, új ötletek megfogalmazására és önálló kezdeményezések előkészítésére. Emellett tartalmazza a kapcsolattartáshoz szükséges alapinformációkat, valamint egy játékos, szimbolikus önkéntes „fejlődési út” leírását.

Az alkalmazott eszközök és módszerek ebben a szakaszban elsősorban a működés támogatását szolgálták; tanulási és szemléletformáló hatásuk nem önálló célként, hanem a részvételi helyzetek velejárójaként jelent meg.

Tanuló üzemmód: kísérletezés és szukcessziós logika

Az önkéntes program kialakítása a kezdetektől tanuló üzemmódban zajlik. Ez nem elsősorban adminisztratív vagy jogi értelemben vett tanulást jelent, hanem módszertani és szervezeti kísérletezést egy olyan intézményi környezetben, ahol nem állnak rendelkezésre kész minták az önkéntesség beágyazására. Az önkormányzati hivatali működés stabil, előre tervezhető folyamatokra épül, míg az önkéntesség rugalmasabb, bizonytalanabb, és erősebben függ az egyéni motivációktól és élethelyzetektől.

E helyzetben a program nem egy előre rögzített struktúra megvalósítására törekszik, hanem olyan kereteket hoz létre, amelyekben kipróbálhatók különböző kapcsolódási formák. A felkínált lehetőségek közül nem mind válik tartós működési elemmé, és nem minden önkéntesi aktivitás vezet hosszabb távú elköteleződéshez.

A tanulmány írása során vált világossá, hogy a kezdetektől jelen lévő, de csak implicit módon működő törekvés valójában egy szukcessziós logika mentén szerveződő önkéntes program volt. Ez azt jelenti, hogy az egymásra épülő tapasztalatok, kapcsolódások és szerepek idővel rétegződnek, a működés fokozatosan komplexebbé és diverzebbé válik, és egyre kevésbé igényel közvetlen koordinátori beavatkozást. Azok az aktivitások erősödnek meg, amelyekhez megfelelő motiváció, kapacitás és intézményi befogadóképesség társul, és amelyek hosszabb távon önjáróvá válhatnak.

E működés lehetővé teszi, hogy a program egyszerre maradjon nyitott és kezelhető. A belépési pontok nem ígérnek automatikusan tartós szerepeket, ugyanakkor teret adnak annak, hogy az önkéntesek saját tempójukban és érdeklődésük mentén találják meg a számukra vállalható kapcsolódási formákat. Az önállósodás és a felelősségvállalás nem elvárásként, hanem fokozatosan kialakuló lehetőségként jelenik meg.

Az „álmoprogram” ebben az értelemben nem egy konkrét szervezeti forma, hanem egy olyan működési identitás, amely a fokozatos építkezést, a rétegződést és az önjáróvá válást tekinti irányadónak.

Intézményi keretek és felelősségvállalás

A módszertani kísérletezés nem függetleníthető azoktól az intézményi és jogi keretektől, amelyek között az önkéntes program működik. Az esetelemzésben azt mutatom be, hogyan jelennek meg e keretek a gyakorlatban, és milyen feszültségeket hoz létre a bizalmi alapú önkéntes működés és a hivatali felelősségvállalás találkozása.

Noha eddig (2026. január végéig) összesen 23 önkéntes vett részt legalább egyszer a program valamely tevékenységében, jelenleg mindössze 6 fővel kötöttünk önkéntes szerződést. Ez az arány önmagában is jelzi, hogy a program működése nem az azonnali, formális elköteleződésre, hanem fokozatos bevonódásra épül.

Önkéntes szerződéskötésre akkor kerül sor, ha az önkéntes személyes adatokkal vagy nem nyilvános információkkal dolgozik, rendszeres kapcsolatba kerül intézményi kliensekkel, vagy a részvétele időben és intenzitásban tartóssá válik. E feltételek a közérdekű önkéntes tevékenységet szabályozó jogszabályból⁷ következnek, és az interjúk során minden jelentkező számára világossá tesszük őket. A szerződéskötés csak a fenti esetekben elvárás, a többi esetben nem törekszünk rá, mert nem származik belőle semmilyen előny.

A gyakorlatban azonban minden eddigi szerződés megkötésére csak azt követően került sor, hogy az érintett önkéntes már kapcsolatba került bizalmas információkkal vagy személyes adatokkal. Ez intézményi szempontból anomáliát jelent: egy polgármesteri hivatalban elvileg csak megkötött szerződés birtokában végezhető ilyen jellegű munka.

Ez a helyzet láthatóvá teszi az önkéntesség működéséhez szükséges megelőlegezett bizalmat, amely alatt azt a gyakorlatban működő feltételezést értem, hogy az önkéntes a formális jogi keretek létrejötte előtt is felelősen, visszaélésektől mentesen és az informális szabályoknak megfelelően jár el. Ez a bizalom lehetővé teszi az együttműködések elindulását, ugyanakkor feszültséget teremt akkor, amikor egy közhatalmi intézménynek ezt a működés közben kialakult bizalmat utólag kell jogi formába öntenie. A következő fejezet azt mutatja meg, hogy

⁷ (5) Az önkéntes szerződést írásba kell foglalni, ha a) * az önkéntes szerződést határozatlan időre vagy legalább tíz napra – (...) – kötik, (...) g) * az önkéntes kéri, vagy h) ezt jogszabály elrendeli: 2005. évi Önkormányzati Törvény 6. § (5). Lásd: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500088.tv>

ez a feszültség miként jelenik meg konkrét esetekben, és hol válnak láthatóvá az önkormányzati önkéntesség határai.

AZ IDŐSEK SEGÍTÉSE, MINT „ÜTKÖZŐPONT” AZ ÖNKORMÁNYZATI ÖNKÉNTESSÉG TANULÓ ÜZEMMÓDJÁBAN

Miért pont az idők segítése?

Az önkéntes program első évében az időknek nyújtott segítség megszervezése bizonyult a legérzékenyebb területnek. Ez különösen azért figyelemre méltó, mert az önkéntes jelentkezők nagy része már a jelentkezési űrlapon megjelölte ezt a tevékenységet.

Az idők segítése az egyik legelterjedtebb és leginkább intuitív önkéntes motiváció (lásd Dorner – Csordás 2024), ugyanakkor éppen itt válnak legélesebbé az önkéntes bevonás intézményi és felelősségi korlátai. Az idők – különösen az egyedül élők – kiszolgáltatott helyzete miatt ez az a terület, ahol a segítő szándék, az önkéntes aktivitás és a közigazgatási működés kockázatkezelési logikája a legerősebben ütközik.

Míg társadalmi és politikai értelemben az ilyen típusú segítség könnyen értelmezhető és pozitív megítélésű, intézményi szinten súlyos felelősségi kérdéseket vet fel. Ezért az idők segítségének kérdése nem egyszerűen egy a sok lehetséges önkéntes feladat közül, hanem az „önkormányzati önkéntesség” működőképessége kiélezett próbahelyzetének tekinthető.

Igények és intézményi korlátok találkozása

Az idők segítségének kérdése elsősorban az önkéntes jelentkezések során jelent meg. A jelentkezők fele (a 77 űrlapos jelentkezőből 38) bejelölte az idők segítségét: sétát, beszélgetést, bevásárlást, kísérést. E tevékenységek az önkéntesek számára könnyen értelmezhetők, alacsony belépési küszöbvel járnak, és gyorsan teremtenek értelmes, személyes kapcsolatot.

Ezzel párhuzamosan az önkéntes programmal szemben megfogalmazott politikai elvárás általános volt, miszerint: minél több önkéntes bevonása és minél több hasznos tevékenység generálása, lehetőség szerint olyan formában, amely bemutatatható vagy kommunikálható. Az idők segítése nem szerepelt külön nevesített célként, de jól illeszkedett ebbe a logikába. A keresletet érzékelve felvettem a kapcsolatot a szociális területért felelős vezetőkkel, és igen gyorsan kiderült, hogy az idők segítése nem egyszerűen jószándék és koordináció kérdése:

ismeretlen önkéntesek közvetlen bevonása kiszolgáltatott élethelyzetben lévő emberek mindennapjaiba olyan kockázatokat hordoz, amelyek nem kezelhetők informális módon. Az önkénteseket is védeni kell a segítségre szorulókról megjelenő túlzott igénybevételtől, a határoknak világosaknak kell lenniük. A kérdés így nem az volt, hogy van-e igény az ilyen segítségre, hanem az, hogy milyen feltételek mellett vállalható érte intézményi felelősség.

Intézményi válaszkísérletek

A felmerülő igények kapcsán szakmai egyeztetések indultak az érintett szociális intézményi területtel. Ezek során egyértelművé vált, hogy a közvetlen, személyes segítségnyújtás önkéntesek bevonásával csak hosszabb felkészítési folyamat, folyamatos szakmai felügyelet és dedikált koordináció mellett lenne vállalható. Ezek az erőforrások azonban a meglévő ellátórendszerben nem állnak rendelkezésre. A szociális terület korábban működő önkéntes programja megszűnésének egyik oka éppen ez a kapacitáshiány volt.

Az egyeztetések során ugyanakkor felmerültek olyan alternatív segítségnyújtási formák, amelyek valódi támogatást jelenthetnének, miközben nem járnak folyamatos személyes kapcsolattal. Ilyenek voltak például az idősek lakókörnyezetét érintő alkalmi, nagyobb léptékű feladatok (nagytakarítás, lomtalanítás, bútormozgatás). E feladatok nem tartoznak a szociális gondozók alapfeladatai közé, ugyanakkor jelentős segítséget jelentenének a rászoruló idősek számára. E feladat szakmai koordinációját – a rászoruló kiválasztását és a feladatok meghatározását – vállalhatónak ítélték a szociális terület dolgozói.

Ezzel párhuzamosan felmerültek olyan megoldások is, amelyek az önkormányzat szerepét elsősorban közvetítőként határozták volna meg az önkéntesek és az idősek között – például szociális profilú civil szervezetek bevonásával, vagy az önkéntes és a segítségre szoruló idős közvetlen összekapcsolásával, az önkormányzati szerep fokozatos megszűnésével. E megközelítéseket végül elvetettük, mivel a felelősség ilyen módon történő „továbbpasszolása” sem etikai, sem intézményi szempontból nem bizonyult vállalhatónak. A civil szervezetek – még erős szakmai elköteleződés mellett is – jellemzően korlátozott erőforrásokkal működnek, így az „átírányított” önkéntes jelentkezések aránytalan terhelést jelenthettek volna számukra.

Az intézményi háttér nélküli, közvetlenül összekapcsolt önkéntes-idős kapcsolatok pedig mindkét fél számára fokozott kockázatot hordoznak: az önkéntes jogi, szakmai és pszichés felkészítés hiányában könnyen magára maradhat egy konfliktushelyzetben, miközben a

segítségre szoruló idős ember kiszolgáltatott helyzetében nem várható el, hogy egy ellenőrizetlen segítői kapcsolat kockázatait egyedül viselje. E szempontok együttesen erősítették meg azt az álláspontot, hogy az önkormányzat nem léphet ki egyszerűen a felelősségi viszonyokból anélkül, hogy ne termelne újra újabb etikai és intézményi problémákat.⁸

Egy működő, de kockázatos kapcsolat és egy biztonságos, de meg nem valósuló forma

A fentiek ellenére egy konkrét esetben létrejött egy rendszeres önkéntes-idős kapcsolat is, amely a résztvevők visszajelzései alapján jól és stabilan működik. A kapcsolat kialakulását fokozatos ismerkedés és szakmai közvetítés előzte meg, és a mindennapi működés során nem merült fel probléma vagy konfliktus.

A kapcsolat kezdeti szakaszában azonban a hangsúly a gyakorlati segítségnyújtáson volt, és a formális keretek csak később alakultak ki. A felek közötti együttműködés formalizálása – szerződéses keretek között – utólag történt meg, amikor az intézményi felelősség kérdése tudatosabban került napirendre.

Ez az eset nem szabályszerűségi, hanem tanulási helyzetként értelmezhető. Jól mutatja azt, hogy a megelőlegezett bizalom képes működő kapcsolatokat létrehozni, ugyanakkor azt is, hogy az önkormányzati keretek között ez a bizalom nem maradhat tartósan formalizálatlan. Az intézményi szempontból „biztonságosnak” tekintett segítségnyújtási forma – a csoportos nagytakarítás – eddig egyszer sem valósult meg, annak ellenére, hogy a lehetőséget következetesen ajánlottuk a személyes interjúkon, az önkéntes találkozókra és írásos kommunikációban is. Ennek okai összetettek voltak.

Egyrészt ez a feladat az önkéntesek számára kevésbé hordozta azokat az elemeket, amelyek miatt az idősök segítségét választották: a személyes kapcsolatot, az egyéni felelősség élményét és az azonnali visszacsatolást. Másrészt a csoportos segítségnyújtás szervezési szempontból is nagyságrendekkel összetettebbnek bizonyult: több önkéntes időbeosztásának összehangolása, az érintett idősök és az intézmény részéről szükséges előkészítés, valamint a logisztikai feltételek biztosítása együttesen jóval magasabb koordinációs terhet jelentett, mint egy kétszereplős, rugalmasan szervezhető segítségnyújtási forma.

⁸ A rendkívüli helyzetekben – például a későbbi hóhelyzet idején – kialakuló gyakorlatok ugyanakkor megmutatták, hogy ez az óvatosság nem mindig tartható fenn, és válsághelyzetben a cselekvési tér átmenetileg kitágul. Ennek tanulságait a későbbiekben részletesen tárgyalom.

A két tényező ugyanis együtt hatott: miközben az intézményi kockázatcsökkentés logikája a csoportos megoldásokat részesítette volna előnyben, e megoldások mind szervezési, mind motivációs szempontból egyelőre nem bizonyultak életképesnek. Az eset jól mutatja, hogy az önkormányzati önkéntességben nem elegendő „biztonságos” feladatokat kijelölni, a megvalósíthatóságot az önkéntesek motivációi és a koordinációs kapacitások együttesen határozzák meg.

AZ „ÖNKORMÁNYZATI ÖNKÉNTES PROGRAM” ELSŐ TANULSÁGAI

A Részvételi Iroda önkéntes programja, mint részvételi tanulási tér

Az elemzés egy éppen alakuló önkéntes program tapasztalataiba és tanulságaiba enged bepillantást.

Czike és Kuti (2006) az önkéntesség két alapvető típusát különböztetik meg: a hagyományos, elsősorban segítő és jótékonyági motivációkra épülő formákat, valamint az új típusú önkéntességet, amelyben a tanulás, a tapasztalatszerzés és a kapcsolatépítés kerül előtérbe. E dichotómia segített annak felismerésében, hogy az önkéntes tevékenységek nagyon különbözőek lehetnek, és hogy éppen a legkézenfekvőbbek lehetnek a legnehezebben kivitelezhetők hivatali környezetben. A nemzetközi szakirodalom nem a hagyományos vs. új típusú tengely mentén tipizálja az önkéntes tevékenységeket, hanem kollektív vs. reflexív stílusú önkéntességről beszél (Hustinx – Lammertyn 2003), amely a legtöbb esetben váltakozva jelenik meg az önkéntesek motivációiban. A XII. kerületi Részvételi Iroda önkéntes programjának tapasztalatai alapján a reflexív típusú önkéntesség működési logikája könnyebben illeszthető az önkormányzati intézményi keretekbe, mivel kevesebb közvetlen intézményi felelősségi kockázattal jár.

A hagyományos, segítő motivációkra épülő önkéntesség sokkal nehezebben integrálható a hivatali működésbe. Ennek ellenére a program nem zárja ki, hanem az egyik lehetséges belépési pontként tekint rá.

Az önkormányzat erőssége nem bizonyos klasszikus önkéntes tevékenységek „jobban megszervezésében”, hanem abban a kapcsolati és intézményi pozícióban áll, amely képes önbizalmat építeni, részvételi folyamatokba becsatornázni, valamint tartós kapcsolódásokat elősegíteni önkéntesek, civil szervezetek és helyi közösségek között.

A segítő szándék, a cselekvési vágy és a tanulási motiváció olyan részvételi folyamatokba ágyazódik, amelyek erősítik az önálló kezdeményezőkézséget, a másokkal való együttműködés képességét és a közös cselekvés tapasztalatát. A program célja nem egyes tevékenységek elvégzése, hanem annak elősegítése, hogy egyre több résztvevő váljon képessé saját érdekei megfogalmazására, azok összehangolására mások érdekeivel, és ezek mentén közös cselekvésre.

Az XII. kerület önkéntes programja e keretben egyszerre jelent alacsony belépési küszöböt és legitim intézményi környezetet. Az önkormányzat, mint belépési pont könnyen értelmezhető és biztonságos keretet nyújt azok számára, akik helyi szinten szeretnének cselekvő módon kapcsolódni a közügyekhez. Az önkormányzati működés segítése ebben az értelemben járulékos eredmény: a program elsődleges funkciója az aktív állampolgári részvétel tanulhatóvá és átélhetővé tétele.

E megközelítés szükségszerűen felszínre hozza azokat a szerep- és felelősségfeszültségeket, amelyek az önkéntesség és a hivatali működés találkozásánál jelentkeznek. Az első időszak tapasztalatai azt mutatták meg, hogy e feszültségek nem elsősorban a konkrét tevékenységek szintjén, hanem az intézményi keretek, elvárások és kockázatkezelési logikák metszéspontjában válnak igazán láthatóvá.

A program indulása óta több olyan helyzet adódott, ahol a gyakorlatban megvalósítható lett volna egy-egy önkéntes tevékenység, mégsem bizonyult intézményileg vállalhatónak. Ezek az esetek nem működési hibákra, hanem strukturális határookra mutattak rá, arra, hogy az önkormányzati önkéntesség nem minden társadalmilag hasznos cselekvést képes integrálni.

A kockázat intézményesíthetősége és a megelőlegezett bizalom dilemmája

Az önkéntesség minden formája a megelőlegezett bizalomra épül. Enélkül sem személyes segítség, sem közösségi cselekvés nem jöhet létre. Az önkormányzati működésben azonban e bizalom nem maradhat kizárólag informális, mivel a felelősség szükségszerűen intézményi szinten jelenik meg.

A bemutatott eset egyik legfontosabb tanulsága az volt, hogy az informálisan jól működő gyakorlatok könnyen „láthatatlanná” válnak az intézményi működés számára. Amíg nincs probléma, addig nincs jelzés sem – sem a koordináció, sem a jogi-adminisztratív rendszer felé. Ez a fajta működés is strukturális jelenségnek tekinthető. Az erőforráshiányos intézményi környezetben a működő megoldások hajlamosak informális állapotban maradni mindaddig,

amíg valamilyen töréspont nem kényszeríti ki a formalizálást. Ilyen helyzetekben a felelősségi kérdésekre nem előzetesen, hanem utólag kell jogszerű megoldást találni.

A kezdeti időszak másik fontos tanulsága ezért az volt, hogy az önkéntes program nem tud és nem is akar minden kockázatot „házon belül” kezelni. A feladat nem a kockázat megszüntetése, hanem annak tudatos felismerése, hogy hol húzódnak azok a határok, amelyekben belül az önkormányzat felelősen képes önkénteseket bevonni.

Mit mutat meg az esetelemzés az önkormányzati önkéntesség határaitól?

Az eset nem azt mutatja meg, hogy az idősök segítése önkéntesekkel eleve lehetetlen, hanem azt, hogy az önkormányzati önkéntesség keretei között csak nagyon körültekintően, világos felelősségi viszonyok mellett vállalható.

E feszültséget különösen élesen világította meg egy rendkívüli helyzetben szerzett tapasztalat. Egy januári hóhelyzet idején az önkormányzat nyilvános felhívásban kérte önkéntesek segítségét idős emberek számára bevásárlásához és gyógyszerek kiváltásához. A jelentkezők és a segítséget kérők a Részvételi Iroda közvetítésével találtak egymásra, az együttműködések problémamentesen zajlottak. Ugyanakkor az adott helyzetben sem az önkéntesek, sem az érintett idősök esetében nem voltak előzetesen tisztázva a felelősségi viszonyok, nem történt szerződéskötés,⁹ és az együttműködés teljes mértékben a megelőlegezett bizalomra épült.

Az egyik esetben az önkéntes a gyógyszer kiváltásakor saját pénzéből előlegezte meg a költséget, amelyet később ugyan visszakapott, de ennek hiányában semmilyen intézményi garancia nem védte volna. A segítségnyújtás során személyes kapcsolódások is kialakultak, amelyek – megfelelő keretek hiányában – könnyen tartós, informális függőségi viszonyokká alakulhattak volna (az egyik idős elkérte az önkéntes telefonszámát, hogy később közvetlenül is kérhessen tőle segítséget).

Rendkívüli körülmények között az intézményi kockázatkezelés logikája átmenetileg fellazul. A gyors cselekvés kényszere, a társadalmi szolidaritás és az általános bizalom elsőbbséget élvez a formális szabályozással szemben. A kockázat azonban nem tűnik el – csupán áthelyeződik az intézményi szintről az egyéni szereplők közötti kapcsolatokba.

⁹ Az úgynevezett „szóbeli szerződéskötés” volt az elképzelés a hivatal jogászaik részéről, amely során személyes adatokat kellett volna kérnem az önkéntesektől, de ezt a helyzetet olyan életszerűtlennek éreztem, hogy végül csak egy esetben történt meg – egy olyan önkéntessel, akivel már korábban kapcsolatba kerültünk, volt bent interjún, kialakult bennem egy alapszintű bizalom. A többi két bevásárlás segítséget a kollégám és én végeztük el önkéntes munkában, mert így tűnt a legegyszerűbbnek és legbiztonságosabbnak.

Az idősök segítségének „normál” működésben megjelenő korlátai és a rendkívüli helyzetben tapasztalt kockázatvállalás így ugyanannak a dilemmának két oldalát mutatják meg. Mindkét eset azt jelzi, hogy az önkormányzati önkéntesség egyik legnagyobb kihívása nem a segítő szándék hiánya, hanem annak intézményi kezelése: mikor, milyen feltételek mellett és milyen garanciákkal válhat a megelőlegezett bizalom vállalhatóvá egy közhatalmi intézmény keretei között.

E felismerés megerősítette azt a szakmai irányt, hogy az önkéntes programnak nem az a feladata, hogy minden, társadalmilag hasznos segítségnyújtási formát integráljon, hanem az, hogy világosan kijelölje saját felelősségi határait, és tudatosan kezelje azokat a helyzeteket, ahol az önkéntesség csak informális módon tud működni.

A program a lehető legóvatosabban bánik azokkal a feladatokkal, amelyekben az intézményi kockázatok csak korlátozottan kezelhetők: az ilyen igényeket eseti alapon, felelősen kezeli, ugyanakkor nem e tevékenységekre építi a működését, hanem tudatosan azokra a területekre irányítja az önkénteseket, amelyekben az önkormányzati önkéntesség erősségei – a részvételi eszközök megismerése és gyakorlása, valamint a bekapcsolódás az iroda működésébe – érvényesülnek.

Kapcsolati infrastruktúra és „kerítő” szerep

A Részvételi Iroda önkéntes programja nem klasszikus értelemben vett feladatközvetítőként működik. Sokkal inkább egy kapcsolati infrastruktúrát épít és működtet, melynek célja, hogy a tenni akaró emberek, az önkormányzati intézmények és a civil szervezetek között működőképes kapcsolódások jöjjenek létre.

Az önkéntes program nem pénzügyi fenntarthatósági logikára, hanem politikai és intézményi felhatalmazásra épül. A program célja nem az intézményi kapacitások kiváltása, hanem az állampolgári részvétel és a társadalmasítás erősítése; a működés szakmai kereteit a programért felelős szakértők alakítják ki. A fenntartó oldaláról a siker mércéje nem a számszerűsíthető teljesítmény, hanem az, hogy a kerületben élők mennyire ismerik a programot, és mennyire elégedettek a bekapcsolódási lehetőségekkel.

Az önkéntesség ebben a keretben nem cél, hanem hívószó, azaz belépési pont egy olyan térbe, ahol az emberek különböző szerepekben próbálhatják ki magukat, tanulhatnak a részvételi demokrácia gyakorlatairól, és idővel egyre önállóbban képesek cselekedni – akár az önkormányzattól függetlenül is.

A program egyik lényeges sajátossága, hogy nem az önkéntesek „megtartására” törekszik. A siker egyik jele az, amikor egy kapcsolódás önállósul, és a Részvételi Irodának már nincs közvetítő szerepe benne. E működési logika teszi lehetővé, hogy a program folyamatosan nyitott maradjon az új belépők felé, és eltér attól az intézményi önkéntes modelltől, amely az önkéntes tevékenység közintézményi keretek közé történő integrálását tekinti elsődleges céljának. Az intézményi önkéntesség gyakorlati útmutatója (Csordás 2019) – amely az önkéntes programokra a társadalmasítás eszközeként tekint – számol az önkéntesek által biztosított kapacitásbővítéssel és szolgáltatásfejlesztéssel is. E programokban érthető és indokolt módon jelennek meg olyan indikátorok, mint az önkéntesek által elvégzett munka számszerűsítése (munkaórákban, vagy akár forintosított hozamként), hiszen az önkéntesség közvetlenül kapcsolódik az intézményi működéshez.

A Részvételi Iroda önkéntes programjában ezzel szemben az önkéntes munkaórák nyilvántartása nemcsak aránytalanul kapacitásigényes lenne, hanem a gyakorlatban részben értelmezhetetlen is. A programban számos olyan tevékenység és részvételi folyamat jelenik meg, amely nem különíthető el klasszikus feladatként, és nem mérhető időegységekben. E keretben az önkéntesség értéke nem munkavégzésben, hanem tanulási folyamatokban, kapcsolódásokban és hosszabb távú részvételi kompetenciák kialakulásában ragadható meg. A kapcsolati infrastruktúrára épülő működés egyik sajátos következménye, hogy a programot kifelé gyakran már működő, stabil formában kell megjeleníteni, miközben belső értelemben továbbra is tanuló, kísérleti üzemmódban zajlik. E kettősség nem ellentmondás, hanem a szukcesszív építkezés velejárója.

Mit tekintünk sikernek? – Indikátorok egy alakuló önkéntes működés értelmezéséhez

A Részvételi Iroda önkéntes működésében a siker nem elsősorban a teljesítmény számszerűsítésében, hanem a részvétel minőségi változásaiban ragadható meg. Az első időszakban megvalósult, sokféle jellegű tevékenység – a helyszíni segítségtől és állampolgári részvételi folyamatoktól kezdve a kommunikációs feladatokon és kreatív projektekben való részvételen át a szociális segítségnyújtásig – azt mutatta meg, hogy a program fejlődése inkább mozgásokban és szerepváltozásokban érhető tetten, nem pedig klasszikus outputokban.

Ezért nem a ledolgozott órákat vagy az elvégzett feladatok mennyiségét tervezzük mérni, hanem három egymáshoz kapcsolódó dimenzió: a kapcsolódási státuszok, a vállalt szerepek

és az eseménytípusok alakulását. A státuszok azt teszik láthatóvá, hogy az önkéntesek milyen mélységben kapcsolódnak a működéshez (alkalmi résztvevő, visszatérő kapcsolódó, felelősséggel bevont vagy önállósodó szereplő). A szerepjelölések azt mutatják meg, hogy a résztvevők milyen funkciókban jelennek meg – például segítőként, résztvevőként, szervezőként, kommunikációs szereplőként vagy facilitátorként –, és hogyan változik ez az idő során. Az eseménytípusok követése pedig lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy mely részvételi helyzetek indítanak el tartósabb kapcsolódásokat, és melyek maradnak inkább egyszeri alkalmak.

A kapcsolódások alakulását is figyelni szeretnénk (önkéntesek közötti új kapcsolatok), illetve azt is, hogy mely együttműködések válnak idővel önállóvá. Ennek feltérképezését elsősorban az éves önkéntes kérdőív segítségével tervezem.

Az indikátorok célja ebben a keretben nem a kontroll vagy az összehasonlítás, hanem a folyamat irányának értelmezése: annak megfigyelése, hogy a különböző tevékenységek milyen mértékben járulnak hozzá a részvételi kompetenciák erősödéséhez, a kapcsolódások sűrűsödéséhez és az önállósodó kezdeményezések megjelenéséhez. A működés így nem statikus eredményekben, hanem státuszváltásokban, szerepmozgásokban és új kapcsolódási minták kialakulásában válik láthatóvá.

Az alábbi SWOT-jellegű elemzés nem a program outputjait, hanem annak működési feltételeit vizsgálja; összhangban azokkal az indikátorokkal, amelyek a részvétel, a kapcsolódás és az önállósodás folyamatait teszik láthatóvá. A 2. táblázatban áttekintettük az önkormányzati önkéntes program (jelenlegi) erősségeit, lehetséges gyengeségeit, továbbá lehetőségeit és veszélyeit.

2. táblázat. Az önkormányzati önkéntes program erősségei, gyengeségei, lehetőségei és veszélyei

Erősségek	Gyengeségek
- szakmai autonómia és függetlenség - kapcsolati infrastruktúra kiépítése önkéntesek, intézmények és civil szervezetek között - önállósuló kapcsolódások megjelenése - sokféle tudással és motivációval rendelkező, elkötelezett önkéntesi kör - intézményi beágyazottság: az önkormányzat, mint legitim belépési pont	- nehezen számszerűsíthető hatás - kommunikációs nehézség a klasszikus outputokat elváró környezetben - korlátozott koordinátori kapacitás - hivatali kockázatminimalizáló működés miatti szűk mozgástér - lassú, hosszú távon megtérülő fejlődés

- szerepmozgás lehetősége (segítő, szervező, résztvevő) - az önkéntesség, mint belépési pont a részvételi folyamatokba - tanuló üzemmód és kísérletezés kis léptékben	
Lehetőségek	Veszélyek
- tapasztalt önkéntesek bevonása facilitatori, szervezői, mentori szerepekbe - koordinációs terhek megosztása - a program tapasztalatainak visszacsatolása más hivatali egységek működésébe - hálózatos működés és inkubatori szerep erősödése	- politikai cikluslogika és gyors eredmények iránti elvárás - politikai kurzusváltás kockázata - túlterhelés és kiégés kockázata - az önkéntesség munkaerőpótlásként való félreértelmezése - az indikátorlogika figyelmen kívül hagyása - informális működés normalizálódása - önkéntesek lemorzsolódása, ha a kapcsolódást nem követi időben értelmes lehetőség

Forrás: Saját készítésű táblázat.

Mit tanultunk? – Az önkormányzati önkéntesség újrarajzolt határai

Az első év tapasztalatai alapján egyre világosabbá vált, hogy az önkormányzati önkéntesség ereje nem a klasszikus önkéntes feladatok mennyiségében, hanem abban rejlik, hogy képes olyan teret fenntartani, ahol az állampolgári cselekvés tanulható, kipróbálható és továbbadható.

Az idők segítése nem megoldandó problémaként, hanem irányítúként szolgált: segített felismerni, hogy a Részvételi Iroda önkéntes programjának nem mindenre kell választ adnia. A valódi feladat inkább az, hogy a politikai és intézményi szereplők számára is világossá váljon: az aktív állampolgárság nem ciklusokban, hanem hosszú távú tanulási folyamatokban értelmezhető.

E tudatosan választott működés szükségszerűen lassú, gyakran nehezen „eladható”, és időnként csak látszólagos eredményeket produkál. Ugyanakkor éppen ez a szukcesszív építkezés teremti meg annak feltételeit, hogy később valóban stabil, önfenntartó közösségi folyamatok alakuljanak ki.

KITEKINTÉS, AVAGY LEHETSÉGES ÉS TERVEZETT IRÁNYOK

A Részvételi Iroda önkéntes programja még nincs egy éves, nyolc hónapja indult. Nem lezárt ciklusról írtam tehát, hanem egy olyan tanulási folyamat kezdetét igyekeztem megmutatni, amelynek során fokozatosan feltérképezzük, hogy mire alkalmas – és mire nem – az

önkormányzati önkéntesség. A következő időszak tervei irányként értelmezhetők, amelyek a már kialakult működési logikára épülnek.

Májusban, az első ciklus lezárásakor önkéntes kérdőívben fogok visszajelzést és információt kérni minden eddig jelentkezett önkéntestől az első év tapasztalatairól az önkéntes programunk sikerességének méréséhez. A megválaszolt kérdőívek – a visszajelzéseken túl – azokat az indikátorokat teszik majd láthatóvá, amelyek az önkéntesek közötti kapcsolódásokra, az önállósodásra és az önkormányzati vagy civil szereplőkkel kialakuló új együttműködésekre vonatkoznak. Az „önkormányzati önkéntes program” lehetséges és tervezett irányait négy pontban foglalhatjuk össze:

- Tudásátadás és tanulási alkalmak. Az eddigi tapasztalatok alapján egyre hangsúlyosabbá vált, hogy az önkéntes program egyik legnagyobb hozzáadott értéke nem az elvégzett feladatokban, hanem a megszerezhető tudásban és tapasztalatban rejlik. Ennek megfelelően a jövőben kiemelt szerepet kaphatnak azok a képzési és tanulási alkalmak, amelyek felkészítik az önkénteseket a részvételi folyamatokban való aktívabb szerepvállalásra. E tanulási alkalmak több szinten képzelhetők el, például:
 - a közösségi tervezések szervezéséhez és facilitálásához szükséges alapkompenciák átadása,
 - az önkormányzati működés, döntéshozatal és részvételi eszköztár bemutatása, valamint azoknak a szakmai programoknak és nemzetközi együttműködéseknek a megosztása és az azokba való bevonás, amelyekben a Részvételi Iroda munkatársai részt vesznek.Ezek a képzések nem szakértői utánpótlást, hanem tájékozott, magabiztos résztvevőket kívánnak „nevelni”.
- A fiatalabb korosztály belépési lehetőségei. A program jövőjének egyik fontos iránya a középiskolás korosztály megszólítása. Ennek egyik lehetséges kerete a Községi Költségvetés tervezett nyitása, amely a jövőben már 14 éves kortól lehetővé tenné az ötletbeadást és a részvételt. Ez nem csupán technikai változás, hanem szemléleti elmozdulás is: annak elismerése, hogy az aktív állampolgári szerepek tanulása nem felnőttkorban kezdődik. Az önkéntes program ebben az esetben nem önálló csatornaként, hanem a részvételi folyamatokhoz kapcsolódó belépési pontként működhet. További fejleszthető irány az iskolai közösségi szolgálat keretében biztosítható feladatcsoportok

felmérése és tervezhetővé tétele (ilyenek az önkormányzat tömegrendezvényei, fesztiválok, sportnapok, nemzeti ünnepek, tematikus világnapok, valamint olyan zöld feladatok, mint a zöldterületek rendbetétele).

- Önkéntes kapcsolódásokból önszerveződés. Az első év egyik legfontosabb tapasztalata az volt, hogy az önkéntesek közötti személyes kapcsolatok önmagukban is erős motiváló erőt jelentenek. A jövőben ezért hangsúlyosabbá válhatnak a rendszeres – akár havi – önkéntes találkozók, amelyek nem csupán információátadásra, hanem közös gondolkodásra, kapcsolódásra, tanulásra és tervezésre is alkalmasak. Hosszabb távon cél lehet, hogy ezeknek az alkalmaknak a tematikáját részben maguk az önkéntesek alakítsák: meghívott vendégekkel, saját témákkal, tapasztalatomegosztással, saját kezdeményezések bemutatásával. Ezzel párhuzamosan – ahogy egyre több tapasztalt önkéntes kapcsolódik be – bizonyos szervezési és koordinációs feladatok is fokozatosan átadhatók. Ide tartozhat: az önkéntes találkozók előkészítésében való részvétel, beszámolók, cikkek írása a Részvételi Iroda felületeire, vagy új önkéntesek támogatása informális mentorálás formájában.
- Az önkormányzati intézmények bevonásának fokozása. Bizonyos szintű együttműködések már létrejöttek a Szociális Központtal és a Családsegítő Központtal; a következő időszak egyik iránya ezek elmélyítése. Ennek célja, hogy ezek az intézmények ne csupán fogadóként, hanem kezdeményezőként is megjelenjenek az önkéntes bevonásban a saját területükön. Ez realisabb lehetőségnek tűnik, mint a klasszikus hivatali egységek megnyitása, mivel az intézmények működése eleve tevékenységalapú és szolgáltatásorientált, míg a hivatal elsősorban irányítási és szakmai feladatokat lát el, amelyekbe nehezebb külső szereplőket bevonni.

A fenti irányoknak akkor van valódi realitása, ha a működés alaplogikája továbbra is a szukcessziós építkezés marad.

A program jövője szempontjából kulcskérdés, hogy a lassú, szerves építkezés logikája hosszabb távon is vállalható maradjon – politikai, intézményi és kommunikációs értelemben egyaránt. E működés nem mindig produkál azonnal látványos eredményeket, és gyakran csak közvetett hatásokon keresztül válik érzékelhetővé.

A kihívás nem az, hogy a folyamat felgyorsuljon, hanem az, hogy a tanulási szakaszok közben is „olvasható” maradjon: az önkéntesek, a politikai vezetés és a tágabb nyilvánosság számára egyaránt. Ennek egyik eszköze lehet az indikátorok tudatos használata, a másik pedig az a reflexív működés, amely a sikert nem kész állapotként, hanem alakuló folyamatként értelmezi.

Az önkormányzati önkéntesség nem gyors megoldásokat kínál, hanem időt kér. Cserébe olyan tudást, kapcsolatokat és önállóságot hozhat létre, amelyek túlmutatnak egy-egy politikai cikluson – és talán éppen ezért nehezen mérhetők, de annál értékesebbek.

IRODALOM

Czike Klára – Kuti Éva (2006): *Önkéntesség, jótekonyság, társadalmi integráció. Nonprofit Kutatások 14.* Budapest: Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Központ Alapítvány.

Csordás Izabella (szerk.) (2019): *Gyakorlati útmutató intézményi önkéntes programok létrehozásához és működtetéséhez.* Budapest: Szabadtéri Néprajzi Múzeum – NMI Művelődési Intézet – Országos Széchenyi Könyvtár.

Dorner László – Csordás Georgina (2024): A magyar önkéntesek pszichológiai és szociális jóllétmutatói az élet és a munka értelmessége tükrében – egy empirikus kutatás első eredményei. *Önkéntes Szemle*, 4(4), pp. 3-30.

DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2024.4.3-30>

Hustinx, Lesley – Lammertyn, Flan (2003): Collective and reflexive styles of volunteering: a sociological modernization perspective. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 14(2), pp. 167-187. DOI: <https://doi.org/10.1023/a:1023948027200>

ÚTON A PROFESSZIONÁLIS ÖNKÉNTES MENEDZSMENT FELÉ

NÁRAI MÁRTA¹

Bartal Anna Mária – Dorner László – Nagy Réka (2025): *101 kérdés és válasz az önkéntességről – önkénteseknek és civil-nonprofit szervezeteknek*. Eger: Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Líceum kiadó gondozásában. Elektronikus kiadvány.²

BEVEZETÉS – MIÉRT FONTOS AZ ÖNKÉNTES MENEDZSMENT?

Malgorzata Ochman és Pawel Jordan 1997-ben magyarul is megjelent, klasszikusnak számító, önkéntes menedzsmenttel foglalkozó írása, a *Volunteers: A Valuable Resource* (magyarul: *Az önkéntesség, mint értékes szervezeti erőforrás*) az első volt, ami segítséget kívánt nyújtani az önkéntesekkel dolgozó civil-nonprofit szervezeteknek a sikeres önkéntes programok szervezéséhez. A szerzők hangsúlyozták, hogy az önkéntesek szervezetben betöltött szerepét és feladatait pontosan meg kell határozni, oda kell figyelni toborzásukra, felkészítésükre, de támogatásukra és motiválásukra is. Az önkénteseknek ezen kívül meg kell érteniük, hogyan illeszkedik bele munkájuk a szervezet szélesebb küldetésébe.

Nem tudjuk, a kiadvány hány civil szervezethez jutott el akkoriban, egy olyan időszakban, amikor a nonprofit szektor hazánkban még igencsak gyerekcipőben járt a működési tapasztalatokat és a menedzsmenti szakismereteket tekintve. Mindenesetre a szervezetek jelentős részének szüksége lett volna arra a tudásra, amit a fent említett szakirodalom közvetít. Bár a nonprofit szervezeteknél, jellemzően alapítványoknál és egyesületeknél

¹ Nárai Márta (PhD), szociológus, egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar.

² A kötet fejezeteinek megírásában közreműködött Fényes Hajnalka, Hegedűs Rita, Moksony Ferenc, Perpék Éva. Szakmai lektorok voltak: Benkőné Lengyel Melinda, Tóthné Almássy Monika. Nyelvi lektor: Szabó Ferenc. Tördelő Sztás István.

önkéntesek száma többszázezer fő volt a kilencvenes évek végén is, és napjainkban is – az évek során kb. 370 ezer és 490 ezer fő között fluktuálódik ez a szám –, és a civil szervezetek jelentős része (kb. fele) támaszkodhat a komoly gazdasági értéket, szellemi és innovációs tőkét jelentő munkájukra – melynek becsült értéke pl. 2024-ben 176,4 Mrd Ft³ volt –, az elmúlt egy évtizedig nem övezte különösen nagyobb érdeklődés a szervezetek önkéntesekkel kapcsolatos tevékenységét. Ma már szerencsére egyre nyilvánvalóbb a társadalom minden szereplője számára, hogy az önkéntességnek fontos társadalmi-gazdasági hozadéka van, az önkéntesek jelentős mértékben járulnak hozzá a civil társadalom fejlődéséhez és a társadalmi problémák kezelésének elősegítéséhez. Meghatározó humán erőforrást, értékes munkatőket jelentenek a civil-nonprofit szervezetek, de a közintézmények és egyházi közösségek számára is szakértelmükkel, tudásukkal akár laikus, akár adminisztratív vagy különböző szakmai tevékenységekbe, vagy forrásszerzésbe, adománygyűjtésbe kapcsolódnak be (Nárai – Reisinger 2016). Kétségtől egyáltalán nem elhanyagolható, hogy az önkéntes munkát „felhasználó”, abból profitáló szervezeti-intézményi szféra milyen hatékonysággal tudja ezt az értékes erőforrást kiaknázni, megtartani és további szerepvállalásra ösztönözni. Ez nemcsak az egyes szervezet szintjén, hanem szektorszinten, illetve az egész társadalom tekintetében fontos. És pontosan itt van annak meghatározó szerepe, hogy milyen e téren az önkéntesekkel dolgozó szervezetek-intézmények fejlettsége, vannak-e szervezési hiányosságai, milyen szinten van az önkéntes menedzsment szintje, és hogy az egyes szervezetek tudják-e, megtanulták-e, hogyan lehet hatékony önkéntes programot kialakítani. Kulcsfontosságú, hogy a szervezetek érezzék ebbéli felelősségüket, akarjanak e téren fejlődni és keressék ennek a lehetőségét. Bármilyen erősek ugyanis az önkéntesek motivációi az önkéntességre, abban, hogy hosszantartóan, vagy visszatérően számíthatunk-e rájuk, meghatározóak a kezdeti és további önkéntesség során szerzett tapasztalatok. Az önkéntessé válás és a hosszantartó önkéntesség direkt és indirekt okaival foglalkozó Penner-féle strukturális modell (2002) felhívja az önkénteseket fogadó szervezetek, intézmények figyelmét arra, hogy nem elég csak toborozni az önkénteseket, megtartásukhoz nekik is jelentős erőfeszítéseket kell tenniük, hiszen nemcsak az egyénen, hanem a szervezeti jellemzőkön is múlik, hogy valaki milyen

³ Az adatok forrása a Központi Statisztikai Hivatal *Nonprofit szervezetek Magyarországon* címmel megjelenő kiadványai.

hosszú időt tölt el önkéntesként. Már korábbi kutatási tapasztalatok is azt támasztották alá, hogy az önkéntesek megtartásában nagy szerepet játszik az elégedettség a szervezettel, ami elsősorban azon múlik, hogy az adott szervezet megfelelően kezeli-e az önkénteseket: megbecsüli-e munkájukat, erőfeszítéseiket, képes-e szervezeten „alkalmazni” őket, képes-e olyan értelmes, kreatív tevékenységgel megbízni őket, ami az önkéntes munkára jelentkezőket is megelégedéssel tölti el (Gaskin – Smith 1995). Fontos, hogy biztosítsa számukra a megfelelő munkavégzéshez szükséges feltételeket, ami magában foglalja a hatékony kommunikációt, az információnyújtást, a tájékoztatást, a normális munkakörülményeket, a tevékenység végrehajtásához szükséges eszközöket, valamint az önkénteseknek is szükségük van oktatásra, felügyeletre, értékelésre, motiválásra és megbecsülésre (Bell 2001). Egyszóval, a professzionális önkéntes menedzsment elengedhetetlen a szervezeti működés és az önkéntesség szervezeti és társadalmi fenntartása érdekében.

A KÖTET – EGY GYAKORLATIAS ÚTMUTATÓ

Az elmúlt bő egy évtizedben több olyan kiadvány jelent meg (pl. Hajdú 2015; Csordás 2017; Ungi – Zsivkovitsné 2023), illetve több olyan kezdeményezés⁴ volt/van, melyek az önkéntesek fogadásának tudatosabbá tételét segítik, valamint támogatják a civil-nonprofit szervezeteket és más szereplőket a professzionális önkéntes menedzsment megvalósításában annak érdekében, hogy az önkéntesek egyéni lelkesedéséből, motivációiból valódi szervezeti és társadalmi erőforrás legyen. E kiadványok közé illeszkedik a vizuális megjelenítésében is korszerű, felhasználóbarát formátumban készült *101 kérdés és válasz az önkéntességről – önkénteseknek és a civil-nonprofit szervezeteknek* című interaktív kézikönyv. A szerzők és

⁴ Például a 2010-es évek végén, a 2020-as évek elején a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP) 7. prioritási tengelye keretében megvalósuló Községi szinten irányított városi helyi fejlesztések (CLLD [Community-led Local Development]) projektek (<https://archive.palyazat.gov.hu/top-clld-regisztrcis-felhvs-1#>) lehetőséget adtak arra a civil szervezeteknek, hogy a helyi közösségi kapacitások fejlesztése és a közösségi irányítás elősegítése érdekében akár kialakítsák az önkéntes stratégiájukat, és bővítsék, vagy magasabb szintre emeljék az önkéntes menedzsmenttel kapcsolatos tudásaikat (így történt ez pl. Kecskeméten is, ahol a recenzio szerzője szakértőként működött közre). De említhető a Nonprofit Információs Oktató Központ tudásmegosztó és képzési platformja, a NIOK Akadémia is, ahol a civil szervezetek gyakorlati tudáshoz, készségekhez juthatnak. A felületen elérhető az „Önkéntesek – lelkesedésből valódi erőforrás” című e-learning tananyag (<https://www.nonprofit.hu/?q=kepzesek>), mely az önkéntesek professzionálisabb fogadásának, foglalkoztatásának lépéseit ismerteti meg a kurzust elvégzőkkel. A Mozaik Zsidó Községi Hub is egy olyan platform, ahol civil szervezeteknek (minden magyarországi szervezet számára, nem csak zsidó közösségeknek) nyújtanak képzési és tanulási lehetőségeket, többek között önkéntes menedzsment területén is (<https://mozaikhub.hu/kepzesek-es-workshopok/>).

közreműködők között egyaránt találunk elméleti és gyakorlati szakembereket, különböző diszciplínák képviselőit, ami garancia arra, hogy a téma minden aspektusa hangsúlyt kapott és a gyakorlatban is jól használható útmutató készült.

A 127 oldalas kiadvány első része a leendő – „akik tervezik, akik már elszánták magukat” – és a jelenleg is önkéntesek – „akik már csinálják” – szól, 23 kérdés köré gyűjtve a legfontosabb, illetve legrelevánsabb tudnivalókat az önkéntessé válásról és az önkéntes munkavégzésben rejlő lehetőségekről és kihívásokról. A szerzők az önkéntesek esetében is a tudatosságot hangsúlyozzák, hogy az önkéntes munkára vállalkozók gondolják át motivációikat, céljaikat, legyenek tisztában saját kompetenciáikkal, erősségeikkel és gyengeségeikkel, és tartsák szem előtt, hogy a fizetéssel nem járó munka ugyanúgy felelősséggel és elszámoltathatósággal jár, mint a fizetett foglalkoztatás, valamint, hogy a megbízhatóság itt is kulcstényező. A kiadvány bemutatja az önkéntessé válás folyamatának szervezeti lépéseit is, kitér az elvárható és optimális szervezeti feltételek ismertetésére, de a negatívumok eshetőségére, valamint a határszabás és az asszertivitás fontosságára is.

A kötet további, elsősorban szervezeteknek, önkéntes koordinátoroknak, mentoroknak szóló része 10 fő fejezetbe strukturálva, 78 kérdés és válasz formájában kérdés- és problémaorientáltan, egyúttal közérthetően, aprólékosan vezeti végig az olvasót az önkéntes menedzsment teljes folyamatán az önkéntesek fogadásának tervezésétől a toborzáson, a kiválasztáson, a munkába bevezetésen keresztül az önkéntes munka lezárásáig és a távozó önkéntesek utánkövetéséig. A szervezeti rész első fejezetei ugyanakkor a teljes önkéntes életutat végigkísérő általánosabb témaköröket veszik számba: a tervezés, a koordináció, a mentorálás és a közösségépítés, valamint a monitorozás állnak a középpontban. A könyv részletesen bemutatja az önkéntes-koordinátor szerepét, feladatait, ideális tulajdonságait. Bár a szervezetek jelentős részénél ez a pozíció a gyakorlatban sokszor láthatatlan vagy szétaprózott, kulcsszerepről van szó az önkéntes programok sikeressége szempontjából.

A szerzők hangsúlyozzák a tudatos tervezést az első pillanattól kezdve. Azaz, tudatos legyen annak átgondolása is, hogy miért és kikre van szüksége a szervezetnek, milyen feltételeket tudnak kínálni, kiket és milyen toborzási technikákkal akarnak elérni, megszólítani. Meg kell határozni, ki kell alakítani az önkéntesek tevékenységének kereteit, a felelősségeket, az időtényezőket, az elszámoltathatóságot, illetve az önkéntes tevékenység figyelemmel kísérésének és a jutalmazásnak, elismerésnek a rendszerét is, valamint beletartoznak a

dokumentációk, az adminisztráció, az adatvédelem és az adatkezelés (GDPR) is. A tudatosság azt is jelenti, hogy a szervezet felismeri: az önkéntes nem „ingyen munkaerő”, hanem olyan partner, akinek fejlődése és elégedettsége közvetlen hatással van a szervezet hatékonyságára. E szempontból kulcstényezőt jelent az önkéntesek motivációinak megismerése, feltérképezése és folyamatos nyomon követése, ez segít, hogy mindenkit a számára legmegfelelőbb feladattal kínáljanak meg. Szó esik a kötetben az önkéntesek kiégésének elkerüléséről is, melyben fontos szerepet kap a megfelelő visszajelzés és a jutalmazás, elismerés rendszerének kialakítása, melyek a motiválás és a megtartás eszközei is egyben, az önkéntesség fenntarthatóságának zálogát jelentik. Mind az önkéntes, mind az önkéntes tevékenység kedvezményezettjei, de az önkéntest megbízó szervezet szempontjából is nagyon fontos, hogy kapjanak a segítők munkavégzésükre, teljesítményükre, magatartásukra vonatkozó megerősítő vagy változtatási célzatú visszajelzéseket. Ez az önkéntesek foglalkoztatásának és motiválásának alapvető, sarkalatos pontja. Az elvégzett munka értékelése, a visszajelzések azért is fontosak, mert ezek egyrészt megerősítik az önkéntest abban, hogy figyelnek rá, fontos a munkája, másrészt a visszajelzések egy részét az élet más területén (pl. magánélet, munka, tanulmányok) és a további, vagy későbbi önkéntességük során is tudják hasznosítani (Nárai – Resinger 2022).

Az önkéntesek foglalkoztatási kereteinek kialakításához hozzátartozik az önkéntes munka lezárása is, a bármilyen okból távozó önkéntes tiszteletteljes elengedése, a professzionális lezárási folyamat biztosítása, mely bizonyos esetekben magában hordozhatja a szervezet számára is a változtatás, változás kívánalmát/kényszerét, de a távozó önkéntesekkel való hosszú távú kapcsolattartást és akár egy jövőbeli újabb együttműködés lehetőségét is.

AJÁNLÁS

A kötet interaktív segédanyag, melyben a feltett kérdésekre nemcsak a releváns jogszabály(oka)t (elsődlegesen a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvényt) figyelembe vevő és az eddigi szakirodalmakra hivatkozó válaszokat kapunk, hanem számos esetben gondolkodásra ösztönző felvetéseket, gyakorlati ajánlásokat, hasznos ötleteket, tippeket is. Ezek által valódi gyakorlati segítséget ad, hiszen a kötetet forgató a saját szervezetének helyzetére vonatkoztatva kell, hogy átgondolja az egyes pontokat, kérdéseket. Egyúttal arra is rámutatnak a szerzők, hogy az önkéntesek menedzselése komoly befektetést

igényel a szervezet részéről, de amennyiben nem egynapos vagy epizodikus önkéntesekre van szükségük, akkor mindenképpen megéri a befektetett időt és energiát. Ugyanakkor a kötet olvasása közben az is egyértelművé válik, hogy a sikeres önkéntes menedzsment nem egyszeri akció, hanem egy ciklikus folyamat.

A kötet teljesíti az előszavában megfogalmazott célt, miszerint az érdeklődő olvasók eligazodását kívánja segíteni az önkéntesség gyakorlati folyamataiban, legyen az olvasó akár önkéntes vagy önkéntességet fontolgató személy, akár önkéntesekkel dolgozó szervezet vezetője, önkéntes-koordinátora, mentora, vagy akár bárki, akit érdekel az önkéntesség világa. Megítélésem szerint, s mint az áttekintésből látható, mindenki haszonnal forgathatja, de leginkább kétségkívül az önkéntes programok szervezőinek, az önkéntes menedzsment gyakorlati megvalósítóinak lesz hasznos.

Bár a címben a civil-nonprofit szervezeteket nevesítik a szerzők, nemcsak számukra született fontos és hasznos kiadvány, hanem minden olyan szereplő számára is, akik támaszkodnak önkéntesek munkájára, legyen szó akár közintézményről, egyházzal, önkormányzatról vagy más társadalmi szereplőről. Számukra is jó szívvel ajánlom ezt az elméleti és gyakorlati tudást egyaránt nyújtó, interaktív, modern kötetet.

IRODALOM

Bell, Margaret (2001): Volunteering today and tomorrow. *SEAL Social Economy and Law Journal – Volunteerism and the legal environment*, 4, pp.10-13.

Csordás Izabella (szerk.) (2017): *Gyakorlati útmutató intézményi önkéntes programok létrehozásához és működtetéséhez*. Budapest: Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft., Országos Széchényi Könyvtár.

Gaskin, Katharine–Smith, Justin D. (1995): *A new civic Europe? A study of the extent and role of volunteering*. London: Volunteer Centre.

Hajdú Krisztina (2015): *Jobbá tesszük – Önkéntes praktikum kézikönyv*. Budapest: Magyar Máltai Szeretetszolgálat.

Nárai Márta – Reisinger Adrienn (2016): *Társadalmi felelősségvállalás és részvétel – a lokális és területi közösségi folyamatokban*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó.

Nárai Márta–Reisinger Adrienn (2022): Sportönkéntesség – egy hazai rendezésű nemzetközi sportesemény tapasztalatai. In: Nárai Márta – Tóbiás László (szerk.). *Az önkéntesség színei*. Győr: Gyerekparadicsom Alapítvány – SZE AK, pp. 105-129.

https://gyerekparadicsom.hu/Az_onkentesség_szinei.pdf Letöltve: 2026.02.22.

Ochman, Malgorzata – Jordan, Pawel (1997): *Volunteers: A valuable resource*. Johns Hopkins University Institute for Policy Studies, Baltimore. Magyarul: *Az önkéntesség, mint értékes szervezeti erőforrás*. Ford. Suhajda Éva Virág.

http://www.sie.hu/static/files/1/munkat%C3%A1rsaink/az_onkentesseg_mint_ertekes_szervezeti_eroforras.pdf Letöltve: 2026.02.22.

Ungi Cecília – Zsivkovitsné Gyenes Krisztina (2023): *Szervezz Ömivel! Segédlet az önkéntesekkel való munkához*. Online kézikönyv. Szeged: Talentum Alapítvány az Önkéntesség Támogatásáért.

Tordai Bence – Cernov, Mircea (é.n.): *Önkéntes menedzsment segédlet civil szervezetek számára*. Mozaik Zsidó Községi Hub.

<https://mozaikhub.hu> Letöltve: 2026.02.22.

Egyéb források

Nonprofit szervezetek Magyarországon-kiadványok. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.

„MINDENKINEK MEGVAN A MAGA CIVIL/NONPROFIT SZEKTORA?”

BARTAL ANNA MÁRIA¹

Kiss Julianna – Gelencsér Balázs – Tóth Janka – Porkoláb Anikó – Sczígel Andrea – Asztalos Krisztina (2025): *NIOK Civil jelentés 2025*. Budapest: Nonprofit Információs és Oktató Központ Alapítvány. Elektronikus kiadvány ²

*A jelenre vonatkozó elvárások jövőre nyitott látóhatára
az elmúlt dolgokhoz való hozzáférést is vezérli.³*

Jürgen Habermas

A „NIOK CIVIL JELENTÉS 2025” – HIÁNPÓTLÓ ELEMZÉS AZ ELMÚLT TIZENÖT ÉVRŐL

2025. december 9-én került ki a nyilvánosság elé az első NIOK Civil jelentés. Kifejezetten üdvözlendő és értékelendő az elektronikusan elérhető,⁴ hiánypótló kiadvány megjelentetése, és az az igény, hogy átfogó képet rajzoljon meg a hazai civil szektor elmúlt, közel másfél évtizedéről. Különösen fontos a jelentés abból a szempontból is, hogy 2019⁵ óta nem jelent meg sem elektronikusan, sem nyomtatott formában a „Nonprofit szervezetek Magyarországon” kiadvány és a Központi Statisztikai Hivatal már csak évente egy összefoglalót, „Helyzetképet” közöl a nonprofit statisztikai adatokból. Így tulajdonképpen majdnem tíz éve alig van objektív, számokban kifejezhető tudásunk a hazai civil-nonprofit szektorban zajló folyamatokról.

¹ Bartal Anna Mária (PhD), szociálpolitikus-szociológus, az Önkéntes Szemle főszerkesztője.

² A kötet szakmai lektora Héra Gábor volt, míg a nyelvi lektorálást Scheili Renáta és Tóth Balázs végezték. A jelentés a Holland Követség támogatásával jelent meg.

³ Az idézet Jürgen Habermas *A jóléti állam válsága és az utópikus energiák kiemerülése* című tanulmányából való (p.284) Felkai Gábor fordítása.

⁴ <https://www.nonprofit.hu/hirek/Elkeszult-az-első-NIOK-Civil-jelentes>

⁵ A 2019-ben megjelent kiadvány a „Nonprofit szervezetek Magyarországon 2017” címet viselte.

A „NIOK CIVIL JELENTÉS 2025” SZERKEZETE ÉS TARTALMA

Szerkezetileg a „NIOK Civil jelentés 2025” a kitűzött céloknak megfelelően három fő részből áll: egyrészt a civil szféra működését befolyásoló 2010 és 2024 közötti eseményeket, másrészt a klasszikus civil szervezetekre vonatkozó statisztikai adatokat, harmadrészt a forrásteremtés lehetőségeit tárgyalja, amit összegzéssel zár.

Az első rész: „A civil társadalom működési feltételeinek alakulása Magyarországon”

Az első részben azokat a makrokörnyezeti változásokat összegzik a szerzők, amelyek az elmúlt években jelentős hatással voltak a szektorra. A fejezetrészben először a 2013 és 2023 közötti időszakot tekintik át, amelyhez a 2011-ben született CLXXV. törvényt „Az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról” szóló, úgynevezett „Civil törvényt”⁶ tekintik kiindulási pontnak. A továbbiakban 2013-tól kezdve számba veszik azokat a jogi, politikai eszközöket, illetve a finanszírozási környezet változásait, amelyek következtében szűkült a civil szervezetek érdekérvényesítési, működési lehetősége, valamint nőtt a civil szféra strukturális kiszolgáltatottsága. Mindezek mellé sorolják még a civil szervezeteket érintő digitális kényszerszert.

A fejezet második részében – egyfajta szubjektív „válogatás” eredményeképpen – a civil szféra helyzetét meghatározó főbb eseményeket veszik számba a jelentés készítői. Négy ilyen eseményt azonosítottak, úgymint: a Szuverenitásvédelmi Hivatal létrehozása és működése; a „közélet átláthatóságáról” szóló törvényjavaslat beterjesztése és hatása;⁷ a szabadságjogok szűkítése, új rendelkezések, kormányzati narratíva, és végül negyedikként a nemzetközi környezet változását.

Sajnálatos – és ez majd egy visszatérő kritikai eleme lesz a recenzióknak – hogy a Covid-19 járvány két éve következtében kialakuló társadalmi és gazdasági változásokat, illetve azok rövid- és hosszútávú hatásait teljesen figyelmen kívül hagyta a jelentés, mint makrokörnyezeti tényezőt.

⁶ Lásd: Jogkódex. <https://jogkodex.hu/doc/7921947>

⁷ A törvényjavaslat – különböző vélelmezhető okok miatt – 2025 júniusában azonban lekerült a parlament napirendjéről.

A második rész: „Általános helyzetkép – civilek a KSH-adatok tükrében”

Külön érdeme a jelentésnek, hogy részletes, a 2010 és 2024 közötti időszakra vonatkozó, longitudinális adatelemzéssel mutatja be a civil szektorban bekövetkező változásokat. A jelentés hat alpontban ismerteti és kommentálja a statisztikai adatokat.

„Hányan is vagyunk? – a szervezetek számának alakulása.” Az adatok szerint 2024-ben 54 483 klasszikus⁸ civil szervezet volt, ami a magyar civil-nonprofit szervezetek 87,7 százalékát jelentette. A klasszikus civil szervezetek közel kétharmada egyesület, majd egyharmaduk pedig (magán)alapítvány volt. 2010 és 2024 között mintegy 4,3 százalékkal csökkent a klasszikus civil szervezetek száma az adatok szerint. Véleményem szerint ezt a majd másfél évtizedes időszakot érdemesebb lett volna részletesebben taglalni, vagy legalább utalni rá. Ugyanis 2010 és 2014 között elindul egy csökkenés a szervezetszámban, ami 2015-ben éri el alsó pontját, majd egészen 2019-ig egy viszonylag stagnáló időszak következik, aztán jön a pandémia két éve és a 2023-2024-es adatok már azt mutatják, hogy erre milyen reziliens válaszokat tudott adni a szektor.

„Sikeres működési modellek – az összbevétel változásai.” A jelentés fontos megállapítása volt a statisztikai elemzés alapján, hogy 2024-ben a klasszikus civil szervezetek összbevétele 1 402 milliárd forint volt, ami a teljes nonprofit szektor bevételeinek (4 469 milliárd forint) alig egyharmadát tette ki. 2010-es reálértéken nézve, a klasszikus civil szervezetek bevételei összesen 79,7 százalékkal, míg a teljes nonprofit szektoré 101,5 százalékos arányban nőtt. Bár a bevételek 2010 és 2024 között reálértéken emelkedtek, a klasszikus civil szervezetek részesedése a teljes nonprofit szektor bevételeiből arányaiban csökkent (35,2 százalékról 31,4 százalékra). (NIOK Civil jelentés 2025:10). Az összbevétel változásait a sikeres működési modellek alcím alatt tárgyalja a jelentés, de a szerzők ezt a NIOK kevésbé pozitív gyakorlati tapasztalatai alapján interpretálják. Ezzel gyengítik mind az objektív adatok, mind a szubjektív tapasztalatok érvényességét.

Mindezek után a jelentés megfogalmazza azt következtetést, hogy azok a szervezetek tudnak fejlődni, amelyekre a következő hét kategória közül egy vagy több érvényesnek mutatkozik:

1) jelentős adókedvezményt kapnak (például TAO); 2) kiemelt állami támogatásokban,

⁸ A klasszikus civil szervezetek alatt alapvetően az alapítványok és egyesületek összességét értik.

normatívában részesülnek (például egyházi szervezetek); 3) nemzetközi területen ismertek; 4) erős hazai branddel és/vagy társadalmi bázissal rendelkeznek; 5) szoros kapcsolatot ápolnak a kormányzattal; 6) piacképes szolgáltatásokat nyújtanak; 7) (a kisebb szervezetek között) önkéntes munkára építenek, nagyon alacsony költségvetéssel rendelkeznek. (NIOK Civil jelentés 2025:10-11). Nagyon hasznos lenne a jövőben e kategorizálás mentén mélyebb (például tevékenységtípus szerinti) kutatásokat is végezni, amelyek még közelebb vinnének a civil szektoron belüli sajátosságok feltárásához.

„Bevételek nagyfokú koncentrációja és a külföldi támogatások iránya – a bevételtípusok főbb számai.” E tekintetben az elemzés párhuzamot von a teljes nonprofit szektorra, illetve a klasszikus civil szervezetekre vonatkozó adatok között, és megállapítja, hogy: „2010 és 2024 között a klasszikus civil szervezetek között és a teljes nonprofit szektoron belül eltérő tendenciákat találunk. A teljes nonprofit szektorban az állami támogatás és a gazdálkodási tevékenységek aránya nagyobb, mint a klasszikus civil szervezetek esetében. Ugyanakkor a magántámogatások és az alaptevékenységből származó bevételek aránya a klasszikus civil szervezetek esetében magasabbak. 2010 óta reálértéken minden bevételtípus összege nőtt a klasszikus civil és nonprofit szervezetek esetében is, azonban eltérő mértékben, így az összes bevételhez viszonyított arányuk különbözőképpen változott.” (NIOK Civil jelentés 2025:12). Következtetesként megállapítják, hogy a bevételek nagyfokú koncentrációja jellemzi a szektort. Világosan kell látni – ahogy ezt már évtizedek óta minden nonprofit statisztikai kiadvány és több elemzés (lásd például Kuti 1998; Bartal 2005; Kákai 2020; 2021; 2024) megfogalmazta –, hogy a bevételkoncentráció az egyik alapvető kialakulási hátránya a magyar civil-nonprofit szektornak, ami az állam-közeli és a gazdaság-közeli nonprofit szervezetek bevételi sajátosságainak „köszönhetően” rögzült. Ez esetben az lehetne a fő és megvitatandó kérdés, hogy a klasszikus civil szervezetek tudják-e, képesek-e a magántámogatások mellett az alaptevékenységből vagy gazdálkodásból származó bevételeiket növelni, ahogy erre már 1993 és 1999 között képesek voltak (Bartal 2005:268).

A jelentés fontos – és több kérdést is felvető – megállapítása, hogy nem a civil szervezetek a külföldi támogatások fő kedvezményezettjei, mivel azoknak csak a harmada érkezik hozzájuk, ugyanakkor a belföldi magántámogatások szinte kizárólagosan hozzájuk kerülnek.

„Alig több, mint 1 foglalkoztatott jut egy civil szervezetre – több munkavállaló, kevesebb önkéntes.” E fejezet szerkesztése némileg ellentmondásosra sikerült, ha az alcím szerinti tartalmat keressük. Némi logikai ellentmondáshoz vezet, hogy a 67 647 fős foglalkoztatotti

létszámot az összes (54 483) civil szervezet számával arányosították, mert számos olyan szervezet van, amelynek nincs (és talán nem is lesz) sem fő-, sem mellékállású foglalkoztatottja, hanem önkéntes munkában végzik a szervezet működtetését. Talán többet mondott volna el a szektor foglalkoztatási helyzetéről, ha a foglalkoztatottal rendelkező civil szervezetek arányát vagy számát adják meg. Ezek után csak vélelmezhető, hogy az alkalmazottakkal rendelkező civil szervezetek körére értendő az a 81,8 százalékos növekedés, amiről itt szó esik.

Amikor az önkéntesek számának változását ítéljük meg, tudni kell, hogy ez a nonprofit statisztika „puha” adatai közé tartozik, mert a szervezetek önbevallásán nyugszik (ezért is beszél a statisztika számított önkéntesről az adatközlés során). Ebből kifolyólag csak tendenciák jelzésére alkalmasak az adatok, és így az évenkénti százalékos összehasonlítás megtévesztő lehet. Ráadásul, sajnálatos módon – általában és e konkrét esetben is – az elemzés nem veszi figyelembe, hogy a 2020 és 2022 közötti időszak – a Covid-19 járvány – alapvetően átrendezte mind a civil szervezetek működését, mind pedig önkénteseik számának alakulását, foglalkoztatását és annak módját (például az online önkéntesség terjedése), és nem utolsósorban az önkéntesség struktúráját is. Tulajdonképpen az elmúlt két év arról szólt, hogy visszaálljon a járvány előtti helyzet, vagy pedig, hogy a kialakult, új helyzetben megtalálják az új utakat a szervezetek (lásd erről részletesebben Bartal et al. 2024).

„Több, mint ötszörösére bővült a sport – tevékenységcsoportok szerinti jellemzők.” A közölt adatokhoz érdemes figyelembe venni, hogy a magyar nonprofit szektor kialakulása óta őrzi azt a tevékenységstruktúrát, amit sport-szabadidős-kulturális jellegűnek írtak le az elemzések (Salamon et al. 1996; Kuti 1998; Bartal 2005). A jelentés szerint „a klasszikus civil szervezetek körében a sport területe fejlődött leginkább” (NIOK Civil jelentés 2025:16). Ezt főként két mutató esetében – az összbevétel reálértékének, illetve a foglalkoztatottak százalékos változásának terén – mutatták ki pregnánsan, de ehhez szükséges lett volna a bázis számokat is közölni. Ugyanakkor kétségtelen, bár az adatok értelmezésekor erre a jelentés nem tér ki, hogy a TAO-ból származó támogatások legnagyobb kedvezményezettjei a sportszervezetek voltak az elmúlt években, illetve a kulturális szervezetekhez is áramlottak számottevő összegek. Az aránytalan növekedést és koncentrációdását az is okozza, hogy egy klasszikus civil (alapítványi formában működő) sportszervezet volt a legnagyobb (milliárd közeli összegben) a

kedvezményezettje a TAO támogatásoknak.⁹ Azaz ez a növekedés nem szétterült a sportalszektorban, hanem egy szervezetnél koncentrált.

Figyelemreméltónak tartom azonban azt is, hogy a szociális, oktatási civil szervezetek csak 88,8, illetve 80,8 százalékban tudták megőrizni összbevételüket reálértéken.

„Leghátrányosabbak legelöl – regionális különbségek”. Az már a 2000-es évek elején is regisztrálható volt a statisztikai adatokból, hogy a nonprofit vidéki városi jelenséggé vált (Bartal 2005:248). A településtípusonkénti szervezetszámnál sokkal informatívabb a szervezeti sűrűség-index alapján történő elemzés.¹⁰ Eszerint 2003-ban még átlag feletti civil szervezeti sűrűség volt jellemző Budapesten, Somogy, Veszprém és Zala megyében (Bartal 2005: 251). A jelentés által is idézett, 2025-ben készült tanulmány (Palik 2025)¹¹ adatai pedig azt mutatják, hogy az ezer főre jutó szervezetek számát már Somogy megye vezette (M=7,11), majd Veszprém, Nógrád és Zala megyék követték 6,88-6,86 civil szervezet/ezer lakos átlaggal. Azaz, az elmúlt húsz évben történt némi átrendeződés, de a főbb megyei szereplők többségükben ugyanazok maradtak. Kétségtelen, hogy Somogy, Nógrád, de még Zala megye is a kedvezőtlenebb munkanélküliségi, szociális és demográfiai helyzetű megyék közé tartoznak. Ugyanakkor az ezer főre jutó szervezetek számát illetően a közismerten sokkal hátrányosabb gazdasági helyzetű (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar) megyékben továbbra is az országos átlag (M=5,6) alatt van az ezer lakosra jutó civil szervezetek száma. A kivételt erősíti például a jó gazdasági mutatójú Győr-Sopron-Moson megye, ahol szintén átlag alatti (M=5,31) az ezer főre jutó civil szervezetek száma. Véleményem szerint ezek az adatok sokkal inkább azt jelzik, hogy míg a 2000-es évek közepéig a civil szervezetek regionális megoszlását (a sűrűségi index alapján) egy nyugat-keleti lejtő alapján lehetett leírni, addig az elmúlt 25 évben a társadalmi, gazdasági és demográfiai, és nem utolsósorban a „fejlesztéspolitikai” beavatkozások következtében egy másfajta, kevésbé egyértelműnek látszó regionális átrendeződés alakult ki (lásd még erről Nárai – Reisinger 2024).

⁹ Lásd még: <https://telex.hu/sport/2025/02/21/tao-milliardok-olimpiai-sikeresség>

¹⁰ Különösen azért, mert egyrészt az elmúlt 15-20 évben lezajlott egy városiasodási hullám, másrészt a községi lét erősen differenciálódott a nagyvárosi vonzáskörzetek kialakulásával: nem mindegy, hogy egy nagyvárosi agglomerációs községről beszélünk vagy egy zsákfaluról.

¹¹ A jelentés erre úgy hivatkozik, mint ERKE 2025.

A harmadik rész: „Civilek forrásteremtési lehetőségei különböző kutatások tükrében”

A jelentés harmadik része három alfejezetben tárgyalja a civil szektor lehetőségeit a közszolgáltatási rendszerben, az 1 százalékos adó felajánlásokból származó bevételek és végül a magántámogatás alakulását a magánadománygyűjtési adatok alapján.

„A civil szektor lehetőségei a centralizálódó közszolgáltatási rendszerben”. A fejezetben foglaltak értelmezéséhez fontosnak tartom megemlíteni, hogy a nonprofit-elméletek (Weisbrod 1975; James 1987) szerint a civil(nonprofit) szervezeteknek a közszolgáltatásban való részvételre három szereplehetőség kínálkozik: vagy helyettesítik, vagy kiegészítik, vagy korrigálják az állam által nyújtott közszolgáltatásokat. Az elméletek arra is rámutatnak, hogy nem érdektelen az állam versus civil/nonprofit szektor viszonyát a keresleti és kínálati oldal szerint értelmezni. A keresleti oldal ebben az esetben azt jelenti, hogy az adott kormányzat milyen filozófia/érdekek/feladatmegosztás mentén közelíti meg a civil/nonprofit szektor szerepét a közszolgáltatások nyújtásában. Ma már megállapítható, hogy az 1998 és 2002, illetve a 2004 és 2010 között működő kormányok egy decentralizációs szemlélet alapján álltak a szektorhoz, és – főként a civil/nonprofit szektor gyenge gazdasági és foglalkoztatási ereje miatt – kiegészítő és korrekciós szerepet szántak a közszolgáltatásokban való részvétel során a civil/nonprofit szervezeteknek.

Ezzel szemben az elmúlt másfél évtizedben a kormányzat valóban egy erős centralizációs szemléletben „feltőkésített” néhány – főként szociális szolgáltatásokat – nyújtó civil/nonprofit szervezetet, hogy megszabaduljon az állam számára „kényelmetlen” társadalmi problémák és csoportok kezelésétől. Azaz helyettesítési szerepbe hozta a civil/nonprofit közszolgáltatók egy bizonyos csoportját, míg a közszolgáltatásokat kiegészítő és korrigáló civil szervezetek működésének finanszírozását teljesen vagy részlegesen a magánjótékonyság körébe utalta. Fontos azt is megjegyezni, hogy ezzel egyidejűleg jelentősen csökkent az önkormányzati autonómia és e téren is erősödött az állami beavatkozás. Ahogy Kákai László megfogalmazza „a változtatásokkal a kormányzat eldöntötte a centralizáció és decentralizáció rendszerváltás óta fennálló kérdését is az előbbi javára.” (Kákai 2024:110). Mindez hatással lett az önkormányzatok és a civil szervezetek kapcsolatára is, hiszen a helyi források elapadásával immáron alapvetően központi forrás-függővé váltak.

A kínálati oldalt – azaz a közszolgáltatások nyújtásába belépni képes civil szervezeteket – tekintve a jelentés szerzői által is többször hivatkozott tanulmányában Kákai megállapítja, az adatok arra utalnak, hogy „a közszolgáltatásokban kevesebb, de nagyobb, illetve növekvő potenciállal rendelkező szervezetek vesznek részt” (Kákai 2024:103). Ezek pedig döntő többségükben a piac-közeli nonprofit gazdasági társaságok közül kerültek ki. További vizsgálandó témaként kínálkozik, amikor a civil szervezetek csökkenő részvételéről beszélünk a közszolgáltatásokban, hogy – a kínálati elmélet alapvetései szerint is – „valóban” csak az állami forrás hiányzik-e ahhoz, hogy több civil szervezet legyen képes a közszolgáltatások piacára belépni vagy ott tartósan megmaradni? Mindezekén túl a jelentés nagyon fontos felvetése és példái az közszolgáltatásokban résztvevő állam-közeli, piac-közeli nonprofit- és a (társadalmi)bázis-közeli civil szervezetek között kialakuló egyenlő esélyek hiányára mutatnak rá.

Az adó 1%-os felajánlása. Az 1%-os adóbevételek nem a legjelentősebb, de fontos kiegészítő bevételeket jelentik a civil szervezeteknek, illetve közvetve társadalmi beágyazottságuk mutatói is. Az elemzések¹² szerint 2025-ben a felajánlások száma közel 3,5 százalékkal nőtt 2024-hez képest, míg a felajánlások összege 15 százalékkal, ami reálértéken is számottevőnek volt mondható. Mindeddig a civil szektorban bekövetkezett változásokat „drámai” alcímek vezették be. Azt gondolom, ez a fejezet is megért volna egy ilyen „drámai” felütést, két – részben már most látszó – tendencia miatt is. Az egyik, hogy az 1 százalékos támogatások „piacán” olyan versenytársa jelent meg a független média alapítványokkal a nem-médiaközeli civil szervezeteknek, amely esélyegyenlőtlenséget idéz elő. Egy 2025-ös NIOK elemzés¹³ szerint a legtöbb 1%-os felajánlást a Telex a Szabad Sajtóért Közhasznú Alapítvány (580,5 millió forint) és a Partizán Rendszerkritikus Tartalomelőállításért Alapítvány (471,8 millió forint) kapta, míg a harmadik legtöbbet az Országos Mentőszolgálat Alapítványa (383,9 millió forint), a huszadik helyen pedig a Déméter Alapítvány (81,9 millió forint) végzett. Azt gondolom, hogy alig van olyan, nem-médiaközeli civil szervezet, amely ezen alapítványok kommunikációs és hirdetési előnyével szemben versenybe tudna szállni. Mindezt azonban jelentősen befolyásolni fogja, ahogy erre a jelentés is felhívja a figyelmet, a családi adókedvezmény

¹²<https://www.nonprofit.hu/hirek/Tobb-mint-20-milliard-forint-jut-el-a-civil-szervezetekhez-iden-az-adofizetok-1-felajanlasaibol>

¹³<https://www.nonprofit.hu/hirek/Tobb-mint-20-milliard-forint-jut-el-a-civil-szervezetekhez-iden-az-adofizetok-1-felajanlasaibol>

változása, a többgyermekes anyák szja-mentességének bevezetése. Talán nem túlzó az az aggodalom, hogy ezekkel az intézkedésekkel akár ki is üresedhet az 1% támogatások rendszere és a civil szervezetek mindennél jobban a sok esetlegességet magukban rejtő magánadományokra szorulnak. Ez már át is vezet a jelentés utolsó témájához.

„Magántámogatások civil szervezeti magánygyűjtési adatok alapján.” A jelentés e része azt a hatalmas tapasztalatot összegzi, amelyet az Adjukössze platform működtetése jelentett az elmúlt 14 évben. Ezen időszak alatt a platform 569 adománygyűjtő szervezetet és 193 545 támogatót tudott megszólítani. A felületen bankkártyás (223 szervezet) és közösségi adománygyűjtés (424 szervezet) formájában lehet gyűjteni, ami azt mutatja, hogy a szervezetek 12 százaléka mindkét adománygyűjtési formát használta. Fontos megállapítás, hogy az Adjukössze felületét a kisebb és közepes méretű adománygyűjtő szervezetek használják, de ennek eredményességéhez fontos a jól felépített kampány és az erős támogatói bázis kiépítése. Az adománygyűjtés lehet egyszeri és rendszeres, illetve hosszabb, valamint folyamatos időszakokra szóló. Az elemzés szerint a bankkártyás, rendszeres adományok jellemzik a platformot használók adományozási szokásait és ennek kedvezményezettjei főként a szociális és állatvédelmi (de leginkább az egyéb kategória alatt szereplő) szervezetek. Ugyanakkor az állatvédelmi szervezeteket kiemelkednek a bankkártyás, nem rendszeres adományok gyűjtésében is. A NIOK az adománygyűjtési felmérésekkel folyamatosan monitorozza az adománygyűjtési szokásokat.

AJÁNLÁS

A megszokottól hosszabb recenzióval szerettem volna jelezni, hogy mennyire fontosnak tartom a „NIOK Civil jelentés 2025” megjelentetését. Elsősorban azoknak ajánlom a tanulmányt, akik valóban tágabb elemzési kontextusban szeretnének ránézni a magyar civil szektor elmúlt majd másfélévtizedes fejlődésére, sikereire, problémáira és kihívásaira.

Nem lehet elégszer idézni, hogy a társadalmi beágyazottság tétele (Seibel 1992) azt a triviálisnak tűnő megállapítást fogalmazza meg, miszerint a nonprofit szervezetek nem légtüres térben mozognak, hanem létrejöttüket, működésüket és fejlődésüket alapvetően meghatározza az a politikai, gazdasági és társadalmi, és nem utolsó sorban az a törvényi környezet, amely körülveszi őket. Ugyanakkor a nonprofit szervezetek reagálnak is a politikai,

gazdasági-társadalmi kihívásokra, problémákra és a törvényi változásokra azáltal, hogy milyen célok megvalósítására szerveződnek és miként funkcionálnak egy adott társadalomban. Ez utóbbiból kifolyólag a civil-nonprofit szektor egyik legjellemzőbb tulajdonsága a változékonyság, és a reflexivitás a szektort körülvevő társadalmi és gazdasági környezetre. Ezért nem könnyű a civil-nonprofit szektor hosszú távú elemzésére vállalkozni, mert egyszerre kell láttatni a trendeket és ezt a változékonyságot. A kilencvenes évek elején született, és a címben jelzett, közkeletű mondás lényege, hogy a közös tudások mellett „mindenkinek megvan a maga nonprofit szektora”, amit látni és láttatni szeretne.

IRODALOM

- Bartal Anna Mária (2005): *Nonprofit elméletek, modellek, trendek*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Bartal Anna Mária – Dorner László – Fényes Hajnalka – Nagy Réka – Perpék Éva (2024): „Gúzsba kötve táncolni” – helyzetkép a hazai önkéntes alszektorról az Önkéntes Szemle (2021-2023) tanulmányai és esettanulmányai alapján. *Önkéntes Szemle*, 4(1). pp. 3-30.
DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2024.1.3-30>
- Habermas, Jürgen (1985): A jóléti állam válsága és az utópikus energiák kiemrülése. Ford. Felkai Gábor. In. Habermas, Jürgen (1994): *Válogatott tanulmányok*. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó.
- James, Estelle (1987): The nonprofit sector in comparative perspective. In. Powell, Walter, W. (ed.): *The nonprofit sector: A research handbook*. New Haven: Yale University Press, pp. 397-415.
- Kákai László (2020): Kettős szorításban a magyar civil szervezetek. *Pólusok*, 1(2) pp. 1-30.
DOI: <https://doi.org/10.15170/psk.2020.01.02.01>
- Kákai László (2021): Mennyire tekinthetők hatékonyak, professzionizáltak a magyar nonprofit szervezetek. *Máltai Tanulmányok*, 3(2) pp.197-223
- Kákai László (2024): Nonprofit szervezetek lehetőségei az egyre inkább centralizálódó közszolgáltatási rendszerben. *Civil Szemle*, 21(3) pp. 89-113.
- Kuti Éva (1998): *Hívjuk talán nonprofitnak... A jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése*. Budapest: Nonprofit kutatócsoport.
- Nárai Márta – Reisinger Adrien (2024): Civil szervezetek mint társadalmi innovációk a térben. *Comitatus*, 34 (250). pp. 75-87. DOI: 10.59809/Comitatus.2024.34-250.75
- Palik Zoltán (2025): *A civil szervezetek helyzete Magyarországon a statisztikai adatok tükrében*. Miskolc: Esély és Részvétel Közhasznú Egyesület.
<https://erke.hu/2025/06/29/a-civil-szervezetek-helyzete-magyarorszag-a-statisztikai-adatok-tukreben/> Letöltve: 2026.03.01.
- Salamon, Lester – Anheier, Helmut K. – Sokolowski, Wojciech (1996): *The emerging sector: A statistical supplement. Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project*. Baltimore: The Johns Hopkins Institute for Policy Studies.
- Seibel, Wolfgang (1992): *Funktionaler Dilettantismus: Erfolgreich, schreitende Organisationen im „Dritten Sektor“ zwischen Markt und Staat*. Baden-Baden: Nomos Verlag.
- Weisbrod, Burton (1975): Toward a theory of voluntary nonprofit sector in a three-sector economy. In. Phelps, Edmund S. (ed.): *Altruism, morality and economy theory*. New York: Russell Sage Foundation, pp. 171-195